**Міністерство культури
та інформаційної політики України
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтва**

**Національна академія наук України
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДОБРОВОЛЬСЬКА ВІКТОРІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 002:[316.77:008]:004.67(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

ІНФОРМАЦІЙНО-ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ В ЕПОХУ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

27.00.02 – документознавство, архівознавство
27 – соціальні комунікації

Подається на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело_____В. В. Добровольська

Науковий консультант — Дубровіна Любов Андріївна, доктор історичних наук, професор, член кореспондент НАН України

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Добровольська В. В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури України в епоху цифрового суспільства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.02 – документознавство, архівознавство (27 – соціальні комунікації) – Міністерство культури та інформаційної політики України, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Національна академія наук України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київ, 2020.

У дисертації комплексно досліджено проблему інформаційно-документаційного забезпечення розвитку сучасного соціокомунікаційного простору культури України в епоху цифрового суспільства та окреслено перспективи розвитку документальних цифрових систем культурної спадщини в соціокомунікаційному просторі культури, що відповідає актуальним завданням сучасного розвитку науки.

Відповідно до мети, предмета, об’єкта та завдань дослідження обґрунтовано його методологічні засади. Для розв’язання поставлених завдань було використано комплекс дослідницьких методів і підходів, застосування яких дало змогу визначити роль та окреслити перспективи інформаційно-документаційного забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури України в епоху цифрового суспільства.

Введено до наукового обігу визначення поняття «*соціокомунікаційний простір культури»,* що тлумачиться як складна динамічна система, яка здійснює не лише кумуляцію і розповсюдження але й продукування культурного продукту. Соціокомунікаційний простір культури має власні функції, інфраструктурну і суб’єктну складові, які визначаються сучасними і перспективними можливостями інформаційних технологій, у тому числі цифрових комунікацій, і необхідністю розвитку документальної комунікації в

нових умовах. Доведено, що соціокомунікаційний простір культури – це складна система, яка не лише забезпечує обмін інформацією у вертикальному і горизонтальному зрізах, але й сприяє створенню нової інформації, володіє властивістю синергії та знаходиться в стані динамічного розвитку.

Здійснено огляд наукових публікацій з питань документаційного забезпечення управління культурою, теорії соціальних комунікацій і документного забезпечення галузі культури як комунікаційної системи, що пов'язує керівні органи, установи та організації, творчих особистостей і колективи, що реалізують культурну діяльність, результати яких стали теоретичною базою у вивченні соціокомунікаційного простору культури України. Розглянуто державну політику в галузі культури, структуру галузі культури в Україні та її установи; висвітлено сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційного простору культури в Україні; висвітлено міжнародний досвід регулювання культурної політики та створення цифрового фонду документації культурної спадщини.

У дисертації досліджено формування суспільного інформаційного образу закладів культури, бібліотек, архівів, музеїв у соціальних середовищах Інтернет, охарактеризовано чинник соціальних мереж у завданнях захисту суспільного інформаційного образу закладів культури.

Проаналізовано інформаційні ресурси мережі Інтернет для документування культурних процесів в Україні та світі. У результаті проведеного дослідження доведено, що інформаційні ресурси мережі Інтернет є зручним середовищем репрезентації та формування відповідних документів. Виявлено, що серед документаційних сервісів Інтернет ключову роль на сьогодні відіграє Вікіпедія. У дисертації оцінено вплив і значення Вікіпедії на суспільні процеси в галузі історії та історії культури. Акцентовано увагу на тому, що на сьогодні особливої ваги набувають архівні ресурси в мережі Інтернет, а особливо такі їх форми як бази даних з пошуковим апаратом, електронні довідники різноманітних жанрів і видів – путівники, фондові й тематичні каталоги та цифрові зображення документів.

Висвітлено принципи формування цифрового культурного простору України й обґрунтовано основні засади збереження цифрової історико-культурної спадщини. Представлено документальні цифрові системи культурної спадщини в соціальних комунікаціях України. Визначено концептуальні підходи до висвітлення стану документальних цифрових систем культурної спадщини та засоби їх включення в систему документаційного регулювання.

У ході дослідження було доведено, що відбір об’єктів історико-культурної документальної спадщини для оцифрування є завданням, яке має підтримати баланс між національним значенням фондів для історії національних держав та історії людства, запитами користувача та завданням збереження фондів. Установлено, що оцифрування надає значні переваги користувачам цифрових культурних ресурсів. Основними критеріями відбору об’єктів для оцифрування є: цінність, унікальність, рідкісність документів; документи, що відносяться до об’єктів національного надбання; документи, що мають дослідницьку цінність; документи, які мають незадовільний фізичний стан; документи, що мають загрозу втрати інформації; документи підвищеного попиту та видання, наявні в обмеженій кількості. Проведене дослідження засвідчило, що головною метою відбору об’єктів культурної спадщини для оцифрування є сприяння утвердженню української ідентичності, введенню у соціальний обіг цифрових об’єктів національної пам’яті України та спадщини світу, інтеграції різних українських цифрових культурних інформаційних ресурсів у єдину інформаційну систему.

У дисертації охарактеризовано стан історико-культурного цифрового ресурсу в Україні та засоби його включення в систему документаційного регулювання; окреслено перспективи розвитку документальних цифрових систем культурної спадщини в соціокомунікаційному просторі культури України.

Дослідження дало змогу зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку нашої держави незворотнім є приєднання до євроінтеграційних

процесів і прагненням до гідної репрезентації української культури у світовому інформаційному просторі.

Використання комплексу дослідницьких методів і побудова дослідження на вивченні різноманітних за своїм характером джерел і літератури дали змогу дійти результатів, що склали його наукову новизну.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням, що розв'язує наукову проблему теоретико-методогічного дослідження документознавчої реальності багатоаспектного соціокомунікаційного простору культури в умовах цифрового суспільства та репрезентації нової концепції її цілісного інформаційно-документаційного забезпечення, яке змінює традиційну сутність поняття документних систем та управління ними.

У дослідженні вперше: у системі соціальних комунікацій

– запропоновано введення до наукового обігу поняття «соціокомунікаційний простір культури»;

– визначено сутність і зміст поняття «соціокомунікаційний простір культури» та обґрунтовано основні складові – інфраструктурну, змістову та суб'єктну;

– обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження соціокомунікаційного простору культури з застосуванням загальнонаукових і конкретнонаукових (комунікаційного, аналітико-сумативного, системного, структурного, модельного) підходів, а також інтегрованих підходів: комунікаційно-системного, комунікаційно-структурного, комунікаційно-функціонального та системно-функціонального;

– з'ясовано сутність інформаційної діяльності для закладів культури та розкрито поняття інформаційного образу закладу культури в сучасних умовах, висвітлено процеси формування інформаційного образу закладу культури.

– встановлено та узагальнено критерії відбору об'єктів історико-культурної документальної спадщини для оцифрування;

– охарактеризовано стан документальних цифрових ресурсів культурної спадщини та їх включення до системи документаційного регулювання;

– окреслено перспективні напрями розвитку документальних цифрових систем і ресурсів культурної спадщини в соціокомунікаційному просторі культури України.

уточнено:

– важливі для архівів, бібліотек, музеїв особливості формування та розвитку соціокомунікаційного простору культури України, що має власні функції, інфраструктурну і суб'єктну складові.

набули подальшого розвитку:

– узагальнення міжнародного досвіду державного регулювання культурної політики та створення цифрового фонду документації культурної спадщини, що свідчить про перехід світу до цифрового суспільства та мережевих технологій для формування інтегрованих ресурсів в глобальній мережі Інтернет;

– наукові уявлення щодо визначення Вікіпедії як ключового глобального інформаційного сервісу для документування соціальних та культурних процесів в Україні та світі;

– вивчення інформаційних ресурсів культурної сфери в глобальній мережі Інтернет, репрезентації й формуванні відповідних документів, що містять різноманітні тексти та віртуальні копії писемних джерел найрізноманітнішого змісту, спрямування й тематики та засоби їх включення до системи документного регулювання.

Практичне значення отриманих результатів полягає в здобутті нового наукового знання, що заповнює значні лакуни в науковому обґрунтуванні інформаційно-документаційного забезпечення формування та розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні, а документаційне забезпечення культури в епоху цифрового суспільства є

новою вимогою подальшого розвитку культури як в національному, так і глобальному контексті.

Результати дослідження впроваджено в практичну діяльність при підготовці науково-методичних матеріалів з навчальних дисциплін: «Цифрова культурна спадщина» для аспірантів; «Документаційне забезпечення управління» для магістрів; «Комунікаційне середовище документознавства» та «Управління документацією» для бакалаврів Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Ключові слова: інформаційно-документаційне забезпечення, документальні цифрові системи культурної спадщини, соціокомунікаційний простір культури, цифрова культурна спадщина, цифровий простір культури, цифрове суспільство.

ANNOTATION

Dobrovolska V. V. Information and documentation support for the development of the socio-communicative space of Ukraine's culture in the times of digital society. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

The dissertation on completion of a scientific degree of Doctor of Science in social communications on a specialty 27.00.02 – document science, archival science (27 – social communications) – Ministry of Culture and information policy of Ukraine, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts, National Academy of Sciences of Ukraine, Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv, 2020.

The dissertation comprehensively investigates the problem of information and documentation support of the modern socio - communicative space of Ukraine's culture in the digital society times and outlines the prospects for the development of documentary digital systems of cultural heritage in the socio-communicative space of culture which corresponds to the urgent tasks of modern development of science.

In accordance with the purpose, subject, object and objectives of the study, its methodological principles are substantiated. A set of research methods and approaches were used to solve the tasks, the application of which allowed to determine the role and outline the prospects of information and documentation support for the development of socio-communicative space of Ukrainian culture in the digital society.

The definition of the term "socio-communicative space of culture" has been introduced into scientific circulation, which is interpreted as a complex dynamic system that carries out not only the accumulation and distribution but also the production of a cultural product. Socio-communicative space of culture has its own functions, infrastructural and subjective components, which are determined by modern and promising capabilities of information technology, including digital communications, and the need to develop documentary communication in the new environment. It is proved that the socio-communicative space of culture is a complex system that not only provides information exchange in vertical and horizontal sections, but also promotes the creation of new information, has the property of synergy and is in a state of dynamic development.

There has been done a review of scientific publications on cultural management documentation, theory of social communications and documentation of culture as a communication system that connects governing bodies, institutions and organizations, creative individuals and groups that implement cultural activities, the results of which have become a theoretical basis in study of Ukraine’s socio-communicative space of culture. The state policy in the field of culture, the structure of culture in Ukraine and its institutions are considered; the information and documentation support of the governing bodies of the cultural sector is analyzed; the international experience in regulating cultural policy and creating a digital fund of cultural heritage documentation is highlighted.

The dissertation investigates the formation of the public information image of cultural institutions, libraries, archives, museums in the social environments of the Internet, describes the factor of social networks in the tasks of protection of the

public information image of cultural institutions. It is proved that the current state of information and communication technologies' development has actualized a wide range of tasks for cultural institutions, among which the formation of own information image in the eyes of society takes its place. In the context of social networks' formation as the main communication environment in the global, national and even local dimensions, cultural institutions should take an active position in networks, helping society to accumulate valuable information.

The information resources of the Internet for documenting cultural processes in Ukraine and the world are analyzed. As a result of the research it is proved that the information resources of the Internet are a convenient environment for representation and formation of relevant documents. It was found that Wikipedia currently plays a key role among documentation services. The dissertation evaluates the influence and significance of Wikipedia on social processes in the field of history and cultural history. Emphasis is placed on the fact that today special importance is given to archival resources on the Internet, especially databases with search options, electronic directories of various genres and types-guides, stock and thematic catalogs and digital images of documents.

The principles of formation of digital cultural space of Ukraine are covered and the basic principles for preservation of digital cultural heritage are substantiated. Documentary digital systems of cultural heritage in social communications of Ukraine are presented. Conceptual approaches to coverage of the state of documentary digital systems of cultural heritage and means of their inclusion in the system of documentary regulation are determined.

The study proved that the selection of historical and cultural documentary heritage for digitization is a task that should maintain a balance between the national significance of funds for the history of nation-states and human history, user requests and the task of preserving funds. Digitization has been found to provide significant benefits to users of digital cultural resources. The main criteria for selecting objects for digitization are: value, uniqueness, rarity of documents; documents related to objects of national heritage; documents of research value;

documents that have unsatisfactory physical condition; documents that have risks of the loss of information; documents of increased demand, and publications available in limited quantities. The study showed that the main purpose of selecting cultural heritage objects for digitization is to promote Ukrainian identity, introduction of digital objects of national memory of Ukraine and world heritage into social circulation, integration of various Ukrainian digital cultural information resources into a single information system.

The dissertation describes the state of historical and cultural digital resource in Ukraine and the means of its inclusion in the system of documentation regulation; the prospects of development of documentary digital systems of cultural heritage in the socio-communicative space of Ukraine's culture are outlined.

The study allowed us to conclude that at the present stage of our country's development it is irreversible to join the European integration processes and to desire a worthy representation of Ukrainian culture in the world information space.

The use of a set of research methods and the construction of research on the study of various sources and literature made it possible to reach the results that made up its scientific novelty.

The scientific novelty of the obtained results is that the dissertation is the first complex research that solves the scientific problem of theoretical and methodological study of the documentary reality of multifaceted socio-communicative space of culture in a digital society and the representation of a new concept of its holistic information and documentation support which changes the traditional concept of document systems and their management.

In the study for the first time: in the system of social communications

– the introduction of the concept of "socio-communicative space of culture" into scientific circulation is proposed;

– the essence and content of the concept of "socio-communicative space of culture" are defined and the main components – infrastructural, semantic and subjective are substantiated;

– the theoretical and methodological bases of research of socio-communicative space of culture with application of general scientific and concrete scientific approaches (of communication, analytical-summation, system, structure, model), and also integrated approaches: communication-system, communication-structure, communication-function and system-function approaches are substantiated;

– the essence of information activity for cultural institutions is clarified and the concept of information image of cultural institution in modern conditions is revealed, the processes of information image formation of cultural institution are covered.

– the criteria for selection of historical and cultural documentary heritage objects for digitization are established and generalized;

– the state of cultural heritage documentary digital resources and means of their inclusion in the system of documentary regulation are characterized;

– the perspective directions for the development of documentary digital systems and resources of cultural heritage in the socio-communicative space of Ukraine's culture are outlined.

It has been specified:

– the features of formation and development of the socio-communicative space of Ukraine's culture, which has its own functions, infrastructural and subjective components important for archives, libraries, and museums.

It has been further developed:

generalization of international experience of cultural policy state regulation and creation of a digital fund for cultural heritage documentation, which testifies to the transition of the world to a digital society and network technologies for the formation of integrated resources on the global Internet;

scientific ideas on defining Wikipedia as a key global information service for documenting social and cultural processes in Ukraine and the world;

the study of the cultural sector's information resources in the Internet, representation and formation of relevant documents containing various texts and

virtual copies of written sources of various content, direction and subject matter and means of their inclusion in the system of documentary regulation.

The practical significance of the received results is to acquire new scientific knowledge that fills significant gaps in the scientific basis of information and documentation support for the formation and development of socio-communicative space of culture in Ukraine, and documentation support of culture in the digital society is a new requirement for further development of culture in both the national and the global context.

The results of the study are implemented in practice in the preparation of scientific and methodological materials in the disciplines: "Digital Cultural Heritage" for graduate students; "Documentation support to management" for masters; "Communication environment of document science" and "Document management" for bachelors of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts.

Keywords: information and documentation support, documentary digital systems of cultural heritage, socio-communicative space of culture, digital cultural heritage, digital space of culture, digital society.

Список публікацій здобувача за темою дисертації:
Наукові праці, у яких опубліковані
основні наукові результати дисертації

Монографії:

1. Добровольська В. В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні: монографія / Вікторія Добровольська. – Київ : НАКККіМ, 2020. – 352 с. : ISBN 978-966-452-305-6.

Рецензії: Кунанець Н. Документознавчі засади розвитку соціокомунікаційного простору культури України. Рец. на кн: Добровольська В. В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні : монографія. Київ : НАКККіМ, 2020. 352 с. / Н. Кунанець // Бібліотечний вісник. – 2020. – № 5. – С. 52-53. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2020_5_10

Анісімова О. М. Наукові обрії документаційного забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні (рецензія на монографію «Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні» В. В. Добровольської). / О. М. Анісімова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2020. – № 2. – С. 68–70. – Режим доступу: https://nakkkim.edu.ua/images/vidannya/BDI/Bibliotekoznavstvo_2_2020.pdf

2. Добровольська В. В. Державна політика в галузі культури України: стан та розвиток системи управління документацією : монографія / Вікторія Добровольська ; М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – Київ : НАКККіМ, 2017. – 233 с. ISBN 978-966-452-254-7.

Статті, опубліковані в наукових фахових виданнях України:

3. Добровольська В. В. Перспективні напрями розвитку керування документацією в органах управління культурою / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2013. – № 1. – С. 39–44.

4. Добровольська В. В. Моделювання системи керування документацією / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2013. – № 2. – С. 8–13.

5. Добровольська В. В. Теоретико-методологічні засади дослідження комунікаційного середовища документознавства / В. В. Добровольська // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 1. – С. 26–31.

6. Добровольська В. В. Комунікаційний підхід до вдосконалення системи керування документацією / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 1. – С. 88–91.

7. Добровольська В. В. Теоретико-методологічний аналіз системи управління документацією / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 2. – С. 65–70.

8. Добровольська В. В. Сучасні зміни культурної політики в Україні та розвиток інформаційно-комунікаційного простору культури і управління документацією / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2017. – № 2. – С. 74–80.

9. Добровольська В. В. Документаційне забезпечення національної політики в галузі розвитку культурного простору України / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2017. – № 3. – С. 74–80.

10. Добровольська В. В. Нормативно-правове забезпечення діяльності органів управління культурою у сфері розвитку культурного простору України / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 1. – С. 104–115.

11. Добровольська В. В. Міжнародні стандарти у створенні цифрового фонду документації культурної спадщини / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 2. – С. 86–94.

12. Добровольська В. В. Інформаційно-документаційне забезпечення установ галузі культури в Україні / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 3. – С. 30–37.

13. Добровольська В. В. Особливості інформаційних технологій в бібліотечній справі / А. М. Пелещишин, В. В. Добровольська, О. Р. Трач, О. Ю. Тимовчак-Максимець // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 4. – С. 14–21.

Здобувачу належать загальна постановка проблеми та аналіз використання інформаційних технологій у бібліотечній справі.

14. Добровольська В. В. Науковий журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» у професійному комунікаційному просторі / С. Х. Литвин , В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2019. – № 1. – С. 16–26.

Здобувачу належить основна теоретична частина та матеріали присвячені аналізу тематичної складової публікацій.

15. Добровольська В. В. Документаційне забезпечення управління галузі культури в аспекті теорії документальних комунікацій / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2019. – № 2. – С. 68–77.

16. Dobrovolska V. Theoretical framework for study of socio-communication space of culture / Viktoriya Dobrovolska // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2019. – № 4. – С. 117–123.

17. Добровольська В. В. Теоретико-методологічні засади дослідження соціокомунікаційного простору культури / В. В. Добровольська // Бібліотечний вісник. – 2019. – №6. – С. 10–17.

18. Добровольська В. В. Модельний підхід у дослідженні соціокомунікаційного простору культури / В. В. Добровольська // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2019. – Вип. 55. – С. 191–203.

19. Добровольська В. В. Електронна бібліотека «Україніка» – унікальний інтегрований ресурс цифрової документальної спадщини / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2020. – № 1. – С. 79 –87.

Статті у фахових виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз, та у виданнях іноземних держав:

20. Dobrovolska V. «The Analysis of Online Communities as Platforms for Informational Influences» / V. Vus, S. Albota, V. Dobrovolska // Journal of Scientific and Engineering Research. – 2019. № 6 (2). – pp. 72–78. URI: http://ena.lp.edu.ua:8080/xmlui/handle/ntb/44774?locale-attribute=pl URI: http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/44774

Здобувачу належать матеріали, присвячені класифікації Інтернет-спільнот, які ґрунтуються на відмінностях між технічними характеристиками, структурною організацією, інтерфейсом та темами інтернет-спільнот.

21. Dobrovolska V. Cultural Institution Information Pattern Formation within Social Media Communities / Andriy Peleshchyshyn, Vitaliy Yakovyna, Viktoriya Dobrovolska // Proceedings of the 1st International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN-2019), Lviv, Ukraine, May 16-17, 2019, Pp. 42-53. – URL: http://ceur-ws.org/Vol-2392/ URL: http://ceur-ws.org/Vol-2392/paper4.pdf *(Scopus)*

Здобувачу належить схема управління комунікаційними процесами для культурних інституцій із спільнотами соціальних медіа.

22. Добровольська В. В. Періодичні видання української діаспори 1920 – 1930-х років як джерело дослідження життя і діяльності Симона Петлюри / С. Х. Литвин, В. В. Добровольська // Сторінки історії. – 2019. – №49. – С. 30–42. DOI: https://doi.org/10.20535/2307-5244.49.2019.189541 URL: http://historypages.kpi.ua/article/view/189541 *(Web of Science)*

Здобувачу належать матеріали, присвячені дослідженню періодичних видань

23. Dobrovolska V. Preservation of the digital cultural heritage: basic problems, tasks, principles of selection / Viktoriya Dobrovolska // Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal. – 2019. – №03 (23). – Available at: https://sp-sciences.io.ua/s2663927/dobrovolska_viktoriya_2019_._ preservation_of_the_digital_cultural_heritage_basic_problems_tasks_principles_of

_selection._social_and_human_sciences._polish-ukrainian_scientific_journal _03_23_(accessed 22 December 2019).

24. Dobrovolska V. Review of Definition «Consumer Experience» and its Qualities / Oksana Tymovchak-Maksymets, Mykhailo Klymash, Viktoriya Dobrovolska, Kateryna Molodetska, Oleksandr Markovets // Proceedings of the 2nd International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN-2020), Lviv, Ukraine, May 21, 2020, Pp. 318–331. – URL: http://ceur-ws.org/Vol-2616/paper27.pdf ***(Scopus)***.

Здобувачу належать матеріали публікації, що присвячено аналізу поняття «споживацький досвід», а також результати та висновки аналізу форм документування споживацького досвіду у веб-середовищі.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

25. Добровольська В. В. Концептуальні засади проекту інтегрованого науково-освітнього ресурсу українського документознавства / В. В. Добровольська, О. Г. Кириленко // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (Донецьк, 3–5 квіт. 2013 р.). – Донецьк : Юго-Восток, 2013. – С. 12–13.

26. Добровольська В. В. Структура і зміст навчальної дисципліни «Керування документацією» / В. В. Добровольська // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (Донецьк, 3–5 квіт. 2013 р.). – Донецьк : Юго-Восток, 2013. – С. 90.

27. Добровольська В. В. До питання історіографії теорії керування документацією / В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 12–14 верес. 2013 р.). – Одеса : Друк, 2013. – С. 95–96.

28. Добровольська В. В. Теоретичні передумови дослідження комунікаційного середовища документознавства / В. В. Добровольська // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., (Донецьк, 2–4 квіт. 2014 р.). – Донецьк : Юго-Восток, 2014. – С. 13–15.

29. Добровольська В. В. Комунікаційне середовище документознавства в контексті спеціалізацій підготовки фахівців / В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 11–13 верес. 2014 р.). – Одеса : Друк, 2014. – С. 53–57.

30. Добровольська В. В. Комунікаційне середовище документознавства: структура та тенденції розвитку / В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 10–12 верес. 2015 р.). – Одеса : Друк, 2015. – С. 75–77.

31. Добровольська В. В. Комунікаційні потреби менеджерів в системі управління сферою культури / В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 8–9 верес. 2016 р.). – Одеса : Друк, 2016. – С. 152–155.

32. Добровольська В. В. Реалізація комунікаційного підходу в дослідженні документних систем / В. В. Добровольська // Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовт. 2016 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. б-к та інформ. центрів – членів МААН. – Київ, 2016. – 640 с., 2016. – С. 30–33.

33. Добровольська В. В. Актуальні питання бібліотекознавства, документознавства на сторінках фахового часопису «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» (2015–2016 роки) / В. В. Добровольська // Інформація, комунікація, суспільство 2017: Матеріали 6-ї Міжнародної наукової конференції ICS-2017 [електронний ресурс]. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. – С. 315–316.

34. Добровольська В. В. Особливості організації документування в установах галузі культури / В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів X Міжнар.

наук.-практ. конф., (Одеса, 14–15 верес. 2017 р.). – Одеса : Друк, 2017. – С. 37–39.

35. Добровольська В. В. Інформаційно-комунікаційна взаємодія в галузі культури: документальне забезпечення / В. В. Добровольська // Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек : матеріали Міжнародної наукової конференції, Київ, 3–5 жовтня 2017 р. – Електрон. дані. – 2017. – Режим доступу: http://conference. nbuv.gov.ua/report/view/id/1201. – Назва з титул. екрана. – Опис засн. на версії, датов.: 26.10.2018.

36. Добровольська В. В. Культурна політика в умовах мережевого простору і цифрових технологій: документознавчий аспект / В. В. Добровольська // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матер. міжнар. наук. конф. (23–24 листопада 2017 р.). / Харків. держ. акад. культури ; відп. за вип. Н. М. Кушнаренко. – Харків : ХДАК, 2017. – С. 213–215.

37. Добровольська В. В. Документаційне забезпечення культури в умовах сучасної трансформації державної політики / В. В. Добровольська // Інформація, комунікація, суспільство 2018: матеріали 7-ї Міжнар. наук. конф. ІКС-2017, 17–19 трав., 2018, Україна, Чинадієво. – Електрон. дані. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – С. 234–235.

38. Добровольська В. В. Документаційне забезпечення основних напрямів стратегії розвитку культури в Україні / В. В. Добровольська // Інформація та соціум: матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця,08 червня, 2018 р.) – Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. – С. 70–72.

39. Добровольська В. В. Конвергенція документно-комунікаційних систем суспільства / О. Г. Кириленко, О. М. Збанацька, В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття :

зб. матеріалів XI Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 12–14 верес. 2018 р.). – Одеса : Друк, 2018. – С. 40–42.

40. Добровольська В. В. Науковий журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» в системі професійних комунікацій / В. В. Добровольська // Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 22 листопада, 2018 р.) – Полтава : Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, 2018. – С. 70–74.

41. Добровольська В. В. Бібліографічна реконструкція журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» / В. В. Добровольська, О. М. Збанацька // Інформація, комунікація, суспільство – 2019: матеріали 8-ї Міжнар. наук. конф. ІКС-2019, 16–18 трав., 2019, Україна, Чинадієво. – Електрон. дані. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – С. 208–209.

42. Добровольська В. В. До питання створення проекту електронної бібліотеки «Культура України» / В. В. Добровольська // Міжкультурна взаємодія та комунікація: традиції, сучасність, перспективи : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Канів, 14–15 травня 2019 р.) / відп.ред. Тихомир В. П. – Канів : Родень, 2019 – С. 133–135.

43. Добровольська В. В. Інформаційна діяльність закладів культури в спільнотах соціальних мереж / В. В. Добровольська // Інформаційна діяльність, Документознавство, Бібліотекознавство: історія, сучасність, перспективи: зб. матеріалів V Всеукраїнської наук.-практ. конф. аспірантів та студентів, (Київ, 23–24 травня. 2019 р.). – НАКККіМ, 2019. – С. 21–24.

44. Добровольська В. В. Електронна бібліотека «Культура України» в системі електронних ресурсів бібліотеки / О. М. Збанацька, В. В. Добровольська // Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство: матеріали міжнародного симпозіуму, 6 червня 2019 р. М-во культ. України; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистець. Київ : НАКККіМ, 2019 – С. 360–361.

45. Добровольська В. В. Проблеми розвитку бібліотечних інформаційно-пошукових систем та каталогознавства на сторінках часопису «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» / В. В. Добровольська // Бібліотека і книга в контексті часу : зб. матеріалів XII Всеукр. наук.-практ. конф. Тема року: «Бібліотечні фонди: актуальні питання управління». – Київ, 2019. – С. 96–98.

46. Добровольська В. В. Інформаційна діяльність, документознавство, бібліотекознавство: історія, сучасність, перспективи»: студентська науково-практична конференція (п'ять років на науковому майданчику) / О. М. Збанацька, В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 11–13 верес. 2019 р.). – Одеса : Друк, 2019. – С. 40–42.

47. Добровольська В. В. Формування Зведеного каталогу оцифрованих видань публічних бібліотек України / В. В. Добровольська, О. М. Збанацька // Інформація, комунікація, суспільство – 2020: матеріали 9-ї Міжнар. наук. конф. ІКС – 2020, 21–23 трав., 2020, Україна, Львів. – Електрон. дані. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2020. С. 208–209.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

48. Добровольська В. В. Керування документацією: теоретико-методологічні засади дослідження / В. В. Добровольська // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. пр. – 2013. – № 7. – С. 132–141.

49. Добровольська В. В. Вікіпедія як інструмент документування явищ соціально-культурної сфери / В. В. Добровольська, А. М. Пелещишин // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2018. – № 3. – С. 82–87. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2018.147227

URL: http://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/147227

Здобувачу належить основна теоретична частина і матеріали, присвячені аналізу Вікіпедії як ключової глобальної інформаційної служби документації соціальних та культурних процесів в Україні та світі.

50. Добровольська В. В. Фактор соціальних мереж у завданнях захисту суспільного інформаційного образу закладів культури / В. В. Добровольська, А. М. Пелещишин, А. А. Вус // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2018. – № 4. – С. 132–137. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2018.153007 URL: http://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/153007

Здобувачу належить основна теоретична частина і матеріали, присвячені аналізу основних підходів до захисту суспільного інформаційного образу закладів культури

51. Добровольська В. В. Особливості створення довідкового консолідованого інформаційного ресурсу / А. М. Пелещишин, В. В. Добровольська, О. Ю. Тимовчак-Максимець // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2019. – № 1. – С. 123–129.

Здобувачу належить основна теоретична частина і матеріали, присвячені аналізу принципів пошуку, консолідації та впорядкування довідкової інформації для консолідованого ресурсу

52. Dobrovolska V. Information research resources of the historical and cultural sphere on the internet / V. Dobrovolska, Zh. Myna, T. Bilushchak // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2019. – № 2. – С. 350–355.

Здобувачу належить результати та висновки присвячені аналізу інформаційних ресурсів історико-культурної сфери в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 25

ВСТУП 28

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ КУЛЬТУРИ 40

1.1. Стан дослідження наукових поглядів на поняття культура 40

1.2. Документаційне забезпечення управління в галузі культури як документознавча проблема 52

1.3. Комунікаційний простір культури в контексті теорії соціальних комунікацій 69

1.4. Теоретико-методологічні засади дослідження соціокомунікаційного простору культури 77

Висновки до Розділу1 98

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРОЮ В МЕРЕЖЕВОМУ СУСПІЛЬСТВІ, ДОСВІД ПРОВІДНИХ ЗАХІДНИХ ДЕРЖАВ У СТВОРЕННІ ЦИФРОВОГО ФОНДУ ДОКУМЕНТАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ 104

2.1. Державна політика в галузі культури України 104

2.2. Культурні пам’ятки – особлива сфера опікування держави: реєстрація, облік, забезпечення збереження 135

2.3. Сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційного простору культури в Україні 163

2.4. Міжнародний досвід провідних західних держав у регулюванні культурної політикита створення цифрового фонду документації культурної спадщини 171

Висновки до Розділу 2 196

РОЗДІЛ 3. ЗАКЛАДИ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ ЯК СУБЄКТИ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДОКУМЕНТАЛЬНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ 201

3.1. Інформаційна діяльність та формування суспільного інформаційного образу закладів культури у соціальних середовищах Інтернет 201
3.2. Інформаційні ресурси історико-культурної сфери в мережі Інтернет 214
3.3. Вікіпедія як інструмент документування явищ соціально-культурної сфери 222
Висновки до Розділу 3 231
РОЗДІЛ 4. ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ 235
4.1. Створення культурологічного довідкового консолідованого інформаційного ресурсу 235
4.2. Підґрунтя відбору цифрових об’єктів історико-культурної спадщини .. 241
4.3. Засади збереження цифрової культурної спадщини 254
4.4. Цифрові ресурси культурної спадщини України 263
Висновки до Розділу 4 283
РОЗДІЛ 5 ДОКУМЕНТАЛЬНІ ЦИФРОВІ СИСТЕМИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЯХ УКРАЇНИ: НОВА ЦИФРОВА РЕАЛЬНІСТЬ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ 287
5.1. Інформаційний простір культури у цифрову епоху: інформаційне середовище, цифрова культура, цифрові ресурси, інформаційні взаємодії – концептуальні підходи 287
5.2. Електронна бібліотека «Культура України 308
5.3. Зведений каталог оцифрованих видань публічних бібліотек України 321
5.4. Електронна бібліотека «Україніка» – портал знань про Україну 331
5.5. Перспективні напрями розвитку документальних цифрових систем культурної спадщини 339
Висновки до Розділу 5 350
ВИСНОВКИ 354
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 360
ДОДАТКИ 427

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АБМ	Архіви, бібліотеки, музеї
БД	База даних
ВНДІДАС	Всесоюзний науково-дослідний інститут документознавства та архівної справи
ГУРТ	Громадське Українське радіо і телебачення
ДЗУ	Документаційне забезпечення управління
ДКУД	Державний класифікатор управлінської документації
ДРНКН	Державний реєстр національного культурного надбання України
ДРНПУ	Державний реєстр нерухомих пам’яток України
ЕБ	Електронна бібліотека
ЕЦП	Електронний цифровий підпис
ЄС	Європейський Союз
ЗВО	Заклад вищої освіти
ІКТ	Інформаційно-комунікативні технології
КЕД	Керування електронною документацією
МРА	Міжнародна рада архівів
НАН України	Національна академія наук України
НАФ	Національний архівний фонд
НБУ ім. Ярослава Мудрого	Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого
НБУВ	Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
НКС	Нематеріальна культурна спадщина
НТТУ «КПІ»	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ОДА	Обласна держанавна адміністрація
ООН	Організація об’єднаних націй

ССІ	Соціальні середовища Інтернету
США	Сполучені Штати Америки
«Укрінформ»	Українське національне інформаційне агентство
УДІКС	Український державний інститут культурної спадщини
УДК	Універса́льна десятко́ва класифікація
УНДІАСД	Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства
УЦКД	Український центр культурних досліджень
ФРН	Федеративна республіка Німеччини
ЦЕПК	Центральна експертно-перевірна комісія
ЮНЕСКО	Організація Обєднаних Націй з питань освіти, науки і культури (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
CCO	Cataloging Cultural Objects (Каталогізація об’єктів культури)
CDNL	Conference on Directors of National Libraries (Конференція директорів національних бібліотек)
CDWA	Categories for the Description of Works of Art (Категорії опису творів мистецтва)
DC	Dublin Core (Дублінське ядро)
DC	Digital Curation (Цифрове кураторство)
DCMI	Dublin Core Metadata Initiative (Ініціатива метаданих Дублінського ядра)
DG CONNECT	European Commission Directorate General for Communications Networks, Content & Technology (Європейська комісія з питань мереж зв’язку, контенту і технологій)
EAD	Encoded Archival Description (Кодований архівний опис)
ICA	International Council on Archives (Міжнародна рада архівів)
ICOM	International Council of Museums (Міжнародна рада Музеїв)
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions (Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій і установ)

IIPC	International Internet Preservation Consortium (Міжнародний консорціум збереження Інтернету)
ISAAR (CPF)	International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families (Міжнародний стандарт для створення архівних авторитетних записів для організацій, осіб та сімей)
ISAD(G)	General International Standard Archival Description (Міжнародний стандарт архівного опису)
ICO	International Organization for Standardization (Міжнародна організація зі стандартизації)
LAM	Library, Archive, Museum (Бібліотеки, Архіви, Музеї)
MARC	MAchine Readable Cataloguing (Формат машино читаної каталогізації)
METS	Metadata Encoding and Transmission Standard (Стандарт метаданих кодування і передачі даних)
MODS	Metadata Object Description Schema (Стандарт метаданих описування об’єктів)
NARA	National Archives and Records Administration (Адміністрація національних архів і документації)
NHPRC	National Historical Publications and Records Commission (Національна комісія історичних публікацій і документів)
PERSIST	Platform to Enhance the Sustainability of the Information Society Transglobally
PREMIS	Preservation Metadata: Implementation Strategies (Метадані збереження: стратегія впровадження)
UNIMARC	UNIversal MAchine Readable Cataloging (Міжнародний формат машино читаної каталогізації)
VRA Core	Visual Resoures Associations Core (Базова схема Асоціації візуальних ресурсів)
WDL	World Digital Library (Всесвітня Цифрова Бібліотека)

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У цифровому суспільстві відбувається трансформація документальних ресурсів культури, видозмінюються її форми, види, розширюється зміст і засоби її презентації, що значно розширюють культурний простір. Трансформація документних систем потребує нових підходів щодо управління ними, урахування нових форм і методів регулювання інформаційно-документаційного забезпечення галузі культури. Саме цей процес потребує наукового аналізу, оцінки стану й осмислення перспективного розвитку соціокомунікаційного простору культури, його інформаційно-документаційного забезпечення.

Сьогодні сформувався принципово новий комунікаційний простір культури, який має власні функції, інфраструктурну та суб'єктні складові, які визначаються сучасними і перспективними можливостями інформаційних технологій, зокрема цифрових комунікацій, і необхідністю розвитку документальної комунікації в нових умовах. Таке інформаційне середовище є новою формою культури, що сприяє створенню нової інформації, володіє властивістю синергії та перебуває в стані динамічного розвитку. Основними актуальними питаннями є питання «цифрової революції», яка відбулася в поданні та збереженні інформації, що вплинуло як на її доступність, так і на особливості їхнього використання.

Дослідження нового простору культури є нагальною потребою державного управління, що має здійснюватись за допомогою документознавства. Це потребує розвитку відповідних теоретичних засад інформаційно-документаційного забезпечення, об'єктивно викликаного сучасними тенденціями в галузі культури, і заслуговує на спеціальне наукове дослідження.

На сучасному етапі розвитку інформаційно-комунікаційних технологій аналоговий режим обробки інформації замінюється цифровим, який є більш надійним і потужним. Стан цифрової культурної спадщини України сьогодні характеризується окремими сегментами, які формуються в наукових, освітніх

і культурних закладах, що зберігають документальну спадщину та регулюють методичні засади документообігу, в тому числі в архівах і бібліотеках. Документаційне забезпечення культури в епоху цифрового суспільства є новою умовою подальшого розвитку культури як у національному, так і глобальному контексті. Цифрова культура є основою сучасної світової культури, яка є невід'ємною складовою усіх суспільних процесів.

В Україні проблема розвитку культурного простору в епоху цифрового суспільства та інформаційно-документаційне забезпечення розвитку культурного процесу в умовах співіснування традиційних та електронних ресурсів залишилися поза увагою системних наукових досліджень в документознавстві.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлена її спрямованістю на вирішення наукової проблеми, що полягає в розробленні цілісної концепції інформаційно-документаційного забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури України в системі соціальних комунікацій, зокрема документознавчих досліджень. Нерозробленість зазначеної проблеми значною мірою зумовило вибір теми, окреслення мети, завдань і змісту дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексної наукової теми на кафедрі культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ) «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури» (державний реєстраційний номер: 0115U001572).

Мета дослідження – розробити цілісну концепцію інформаційно-документаційного забезпечення розвитку сучасного соціокомунікаційного простору культури України в епоху цифрового суспільства й окреслити перспективи розвитку документальних цифрових систем культурної спадщини в соціокомунікаційному просторі культури України.

Для реалізації зазначеної мети передбачається вирішення таких **завдань дослідження:**

– проаналізувати наукові погляди на розвиток понять «культура», «цифрова культура» «культурний простір», «комунікаційний простір» «цифровий простір» у співвідношенні з функціями документаційного забезпечення управління культурою та запропонувати визначення поняття «соціокомунікаційний простір культури»;

– визначити сутність та обґрунтувати складові поняття «соціокомунікаційний простір культури» в контексті теорії соціальних комунікацій;

– обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження соціокомунікаційного простору культури України;

– вивчити й узагальнити міжнародний досвід регулювання культурної політики та створення цифрового фонду документації культурної спадщини;

– розкрити діяльність закладів культури України як суб’єктів комунікаційної взаємодії в соціокомунікаційному просторі культури;

– виявити й узагальнити критерії відбору об’єктів історико-культурної документальної спадщини для оцифрування;

– охарактеризувати стан історико-культурного цифрового ресурсу в Україні та включення його до системи документаційного регулювання;

– окреслити перспективи розвитку документальних цифрових систем і ресурсів культурної спадщини в соціокомунікаційному просторі культури України.

Об’єкт дослідження – становлення, розвиток і сучасний стан соціокомунікаційного простору культури України.

Предмет дослідження – інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури України в епоху цифрового суспільства.

Методи дослідження. Для розв’язання поставлених завдань було використано комплекс дослідницьких методів і підходів, базовим з яких було

визначено соціально-комунікаційний підхід, дотримано принципу наукової об'єктивності.

У дисертації використано загальнонаукові та конкретно-наукові підходи і методи пізнання. Використання загальнонаукових підходів – системного, функціонального, структурного, дало змогу визначити роль та окреслити перспективи інформаційно-документаційного забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні. Пізнавальні можливості історіографічного та термінологічних методів дозволили вивчити становлення і сучасний стан інформаційно-документаційного забезпечення формування та розвитку соціокомунікаційного простору культури України в епоху цифрового суспільства. Взаємодія комунікаційного і системного підходів дали змогу розкрити соціокомунікаційний простір культури як складну комунікаційно-орієнтовану систему. Поєднання можливостей комунікаційного і структурного підходів дали можливість для вивчення комунікаційної спрямованості структурних елементів соціокомунікаційного простору культури. Інтеграція комунікаційного і функціонального підходів були використані для вивчення впливу зовнішнього середовища на комунікаційні процеси в соціокомунікаційному просторі культури.

Використання комплексу дослідницьких методів і побудова дослідження на вивченні різноманітних за своїм характером джерел і літератури дали змогу дійти результатів, що склали його наукову новизну.

Теоретичну базу дослідження склали публікації з окремих питань документаційного забезпечення управління культурою, теорії соціальних комунікацій та документного забезпечення галузі культури як комунікаційної системи, що пов'язує керівні органи, установи та організації, творчих особистостей та колективи, що реалізують культурну діяльність.

Загалом термін «культура» розглядали у своїх працях А. Кребер і К. Клакхон, В. Оствальд, Л. Матвєєва, О. Шевнюк, Л. Левчук, В. Петрушенко, С. Дружиніна, А. Яртиса, В. Мельник та ін. Англійський антрополог Е. Тейлор ще 1871 року визначив «культуру» як складне ціле, що

охоплює знання, віру, мистецтво, мораль, право, духовність, звичаї, традиції, які формують людину як особистість. Учений К. Зауер (1952) розумів «культуру як спосіб життя», як цілісне і багатовимірне явище суспільного життя, де людина – творець, зокрема творець культури, а також її носій. Поняття культури тісно пов'язане із національною культурною спадщиною. Так, Г. Шаповалова досліджує еволюційні етапи розвитку концепції «цифрової культурної спадщини» глобального інформаційного суспільства на порозі третього тисячоліття, де об'єктом дослідження є інноваційна культура «цифрова культура» на технологічній платформі. У працях В. Ільганаєвої, А. Каптєрєва, В. Шейко, О. Шликової приділено особливу увагу розвитку культури в умовах інформатизації суспільства.

Загальні питання теорії соціальної комунікації висвітлено у наукових роботах В. Ільганаєвої, А. Соколова, Г. Почепцова, В. Різуна, О. Холода, Ф. Шаркова; питанням комунікаційної діяльності присвячено публікації І. Давидової, В. Ільганаєвої, Н. Кунанець, М. Слободяника, А. Соколова, Н. Кушнаренко, А. Соляник, Г. Швецової-Водки, В. Шейка, Г. Шемаєвої та інших дослідників. Документальні комунікації досліджено в працях Н. Кушнаренко, В. Ільганаєвої, А. Соляник, М. Слободяника. Систему комунікацій, що базується на можливостях Інтернет-технологій, розглядали Л. Філіпова, А. Шелестова, Ю. Якимюк.

Питанням методології приділено увагу у працях провідних документознавців, архівознавців та бібліотекознавців, зокрема: Л. Дубровіної, О. Гомотюк, В. Іванова, С. Кулешова, Н. Кушнаренко, М. Ларькова, М. Палієнко, Є. Плешкевича, М. Слободяника, Ю. Столярова, О. Тур, Г. Швецова-Водки, О. Шевченко й інші.

Дослідження документаційних систем та архівної справи в провідних західних державах висвітлено у наукових розвідках І. Антоненко, В. Бездрабко, Л. Левченко, В. Рудюка, Ф. Стояна, В. Шталса й ін., де управління документаційними процесами передбачає організований контроль

документаційної бази як в установах, так і на рівні управління державними структурами.

Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами, зокрема Міжнародної організації зі стандартизації та Міжнародної ради архівів, розглянуто в працях багатьох учених, з-поміж яких варто назвати напрацювання І. Антоненко, В. Бездрабко, Г. Беспянської, Л. Грінберг, В. Добровольської, Л. Драгомірової, О. Загорецької, Г. Калінічевої, Л. Кисельової, С. Литвинської, П. Марченка, І. Матяш, Г. Папакіна, Р. Романовського, П. Стояна, О. Тур, С. Харченко, Н. Христової, А. Шурубури, де було порушено широке коло проблем, пов'язаних зі створенням і функціонуванням стандартів у цій сфері.

Форми й методи державного управління культурою в Україні аналізують І. Ігнатченко, М. Максименко, В. Павлюк, які досліджують впровадження державно-громадської моделі управління, що передбачає формування та здійснення державної політики у галузі культури. Взаємодію культурної політики ЄС й України розглядають С. Здіорук, О. Литвиненко, О. Розумна.

Дослідження процесів формування та розвитку україномовної Вікіпедії висвітлено у працях Н. Думанського, О. Марковця, А. Пелещишина, Ю. Пероганича. Як елемент культури інформаційного суспільства Вікіпедію досліджують В. Грінченко та П. Грінченко. Практичне використання вікі-енциклопедії в навчальновиховному процесі розкриває Г. Стеценко.

Питанням консолідації інформаційних ресурсів у різних галузях знань, зокрема й культури, присвячено праці Н. Артамонової, Н. Кунанець, Г. Липак, О. Дуди, О. Марковця, А. Пелещишина, Ю. Тимовчак-Максимець.

Зарубіжний досвід збереження електронних інформаційних ресурсів та електронних документів висвітлено в роботах українських учених Н. Стрілець, В. Копанєвої, Г. Лавренюка, Л. Жук, Н. Малолєтової, В. Рудюка, О. Ус, Л. Халецької. Архівознавчі аспекти розвитку сайтів державних

установ, бібліотек, архівного порталу ЮНЕСКО як документальних систем розглянуто в наукових розвідках А. Кисільової, О. Кравцової, А. Матвієнко, А. Струнгара, Л. Чекмарьової. У працях Г. Боряка та Л. Дубровіної проаналізовано проблеми інформатизації архівної справи.

Інформаційно-комунікаційний простір та особливості його функціонування в сучасних соціокультурних умовах досліджують В. Ільганаєва, М. Василик, Ф. Шарков, О. Біличенко, О. Дубас, О. Тортіка. Інформаційний простір вивчають Л. Дротянко, К. Лобузіна, А. Манойло, М. Слюсаревський. Проблеми інформаційного суспільства аналізують І. Арістов, І. Марущак, О. Дзьобань, В. Ільганаєва, В. Данильян, В. Ліпкан. Проблемам створення і представлення електронних виставок на сайтах архівів світу та України присвячено праці Г. Боряка, Н. Вовк, О. Гараніна, А. Кисельової, І. Лобузіна, І. Тюрменко та інших науковців.

Дослідженню бібліотек, архівів і музеїв як сховищ національно-культурного спадку, носіїв соціальної пам’яті, ідейної основи формування соціокультурного середовища, а також формам і перевагам їхньої взаємодії присвячено праці українських учених: Л. Дубровіної, І. Матяш, А. Киридон, І. Довгалюк, Г. Ковальчук, М. Кузнецової, Н. Кушнаренко, Т. Гранчак, С. Денисенко, С. Шемаєва, О. Рибачка.

Комплексні теоретичні розробки в царині електронних бібліотек найбільш повно розглянуто в роботах Л. Дубровіної, К. Лобузіної, І. Лобузіна, О. Мар’їної, І. Павлуші, В. Попика, А. Яцишина, О. Антопольського, Т. Майстровича, А. Земскова, Я. Шрайберга. Вагомий внесок у дослідження правових аспектів функціонування електронних бібліотек зробили Я. Анджело, К. Афанасьєва, Г. Гуцол, І. Давидова. У працях А. Земскова, Д. Ланде, Я. Шрайберга, С. Клименко, Ф. Баркера розглянуто переваги сучасної розвинутої мережевої інформаційної технології електронних бібліотек.

Питання архівування бібліотеками українського сегменту Інтернету висвітлено в монографії В. Копанєвої, публікаціях Г. Нежурбіди,

Н. Тарасенко; організацію довгострокового збереження бібліотечних електронних ресурсів, зокрема оцифрованих, розглянуто в монографії І. Лобузіна, статтях Н. Стрілець; питанням збереження інформації інтерактивного простору (зокрема соціальних мереж) присвячено дослідження Ю. Половинчак, Д. Карпюк.

Досвід побудови документальних цифрових ресурсів в українських бібліотеках та архівах висвітлено в працях Т. Бєлякова, Ю. Горбань, С. Дяк, І. Журавльова, А. Зотова, С. Клочок, О. Коханівського, О. Красовської, К. Лобузіної, І. Лобузіна, Л. Новакова, Н. Сидоренко, К. Суровцева, А. Ткаченко, Л. Трачук, А. Петренко, Л. Чупрій, Т. Ярошенко.

Оцінка ступеня наукової розробленості має загальнонауковий і конкретно-предметний аспекти. Однак проблема розвитку культурного простору в Україні в цифрову епоху й інформаційно-документаційного забезпечення розвитку культурного процесу в Україні в умовах співіснування традиційних та електронних ресурсів у культурному просторі, оцінки його стану та перспектив спеціально ще не була предметом окремого вивчення в сучасній історіографії.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням, у якому вирішено наукову проблему теоретико-методологічного дослідження документознавчої реальності багатоаспектного соціокомунікаційного простору культури в умовах цифрового суспільства та репрезентації нової концепції її цілісного інформаційно-документаційного забезпечення, яке змінює традиційну сутність поняття документних систем та управління ними.

У дослідженні *вперше*: у системі соціальних комунікацій

– запропоновано введення до наукового обігу поняття «соціокомунікаційний простір культури»;

– визначено сутність і зміст поняття «соціокомунікаційний простір культури» та обґрунтовано основні складові – інфраструктурну, змістову та суб’єктну;

– обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження соціокомунікаційного простору культури із застосуванням загальнонаукових і конкретнонаукових (комунікаційного, аналітико-сумативного, системного, структурного, модельного) підходів, а також інтегрованих підходів: комунікаційно-системного, комунікаційно-структурного, комунікаційно-функціонального та системно-функціонального;

– з'ясовано сутність інформаційної діяльності для закладів культури та розкрито поняття інформаційного образу закладу культури в сучасних умовах, висвітлено процеси формування інформаційного образу закладу культури;

– встановлено та узагальнено критерії відбору об'єктів історико-культурної документальної спадщини для оцифрування;

– охарактеризовано стан документальних цифрових ресурсів культурної спадщини та засоби їх включення до системи документаційного регулювання;

– окреслено перспективні напрями розвитку документальних цифрових систем і ресурсів культурної спадщини в соціокомунікаційному просторі культури України.

уточнено:

– важливі для архівів, бібліотек, музеїв особливості формування та розвитку соціокомунікаційного простору культури України, що має власні функції, інфраструктурну та суб'єктну складові.

набули подальшого розвитку:

– узагальнення міжнародного досвіду державного регулювання культурної політики та створення цифрового фонду документації культурної спадщини, що засвідчує перехід світу до цифрового суспільства та мережевих технологій для формування інтегрованих ресурсів у глобальній мережі Інтернет;

– наукові уявлення щодо визначення Вікіпедії як ключового глобального інформаційного сервісу для документування соціальних і культурних процесів в Україні та світі;

– вивчення інформаційних ресурсів культурної сфери в глобальній мережі Інтернет, репрезентації й формуванні відповідних документів, що містять різноманітні тексти та віртуальні копії писемних джерел найрізноманітнішого змісту, спрямування й тематики та засоби їх включення до системи документного регулювання.

Практичне значення отриманих результатів полягає в здобутті нового наукового знання, що заповнює значні лакуни в науковому обґрунтуванні інформаційно-документаційного забезпечення формування та розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні, а документаційне забезпечення культури в епоху цифрового суспільства є новою вимогою подальшого розвитку культури як у національному, так і глобальному контексті.

Результати дослідження впроваджено в практичну діяльність при підготовці науково-методичних матеріалів з навчальних дисциплін «Комунікаційне середовище документознавства», «Управління документацією», «Документаційне забезпечення управління», «Цифрова культурна спадщина» для бакалаврів, магістрів та аспірантів НАКККіМ, що засвідчують акти впровадження. Окремі положення та рекомендації дослідження можуть бути використані в інформаційній, бібліотечній та архівній діяльності.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено наукові ідеї автора, авторський підхід до розробки основних положень; висновки та рекомендації належать дисертантці. Внесок здобувача в працях, які виконано у співавторстві, конкретизовано в списку публікацій.

Апробація одержаних результатів. Основні положення та висновки дослідження було викладено в публічних виступах автора на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях в Україні, зокрема на 7-му Міжнародному науково-теоретичному семінарі «Термінологія документознавства та суміжних галузей знань» (Київ, 2013); на Міжнародній

науково-практичній конференції «Документ, мова, соціум: теорія та практика» (Київ, 2013); на Міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація» (Київ, 2016, 2017, 2018); на VI, VII, VIII, IX, X, XI та XII Міжнародних науково-практичних конференціях «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» (Одеса, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019); на III і IV Міжнародних науково-практичних конференціях «Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері» (Донецьк, 2013, 2014); на 6, 7, 8 і 9 Міжнародних наукових конференціях «Інформація, комунікація, суспільство» (Славське, 2017; Чинадієво, 2018; Чинадієво, 2019; Львів, 2020); на Міжнародній науково-практичній конференції «Архіви в сучасному світі: виклики та завдання» (Київ, 2017); на Міжнародній науковій конференції «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 2017); на III Міжнародній науково-практичній конференції «Інформація та соціум» (Вінниця, 2018,); на III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації» (Полтава, 2018); на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Міжкультурна взаємодія та комунікація: традиції, сучасність, перспективи» (Канів, 2019); на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інформаційна діяльність, документознавство, бібліотекознавство: історія, сучасність, перспективи» (Київ, 2019); на Міжнародному симпозіумі «Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство» (Київ, 2019); на II Міжнародній науковій конференції «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобальному світі» (Київ, 2019); на Бібліотекознавчих студіях, присвячених пам’яті професора Михайла Семеновича Слободяника (Київ, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019); International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (Lviv, 2019, 2020); круглих столах тощо.

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено в 52 публікаціях, серед яких дві одноосібні монографії (352 с., обсягом 17,81 друк. арк.) та (233 с., обсягом 13,54 друк. арк.); у 22 статтях у наукових

фахових виданнях, затверджених МОН України, у тому числі у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз Scopus, Web of Science та в статтях у закордонних наукових періодичних виданнях; у 23 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних конференціях; у 5 публікаціях, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій «Керування документацією в органах управління культурою України: соціально-комунікаційний аспект» за спеціальністю 27.00.02 – документознавство, архівознавство була захищена 24 жовтня 2012 р. у спеціалізованій вченій раді Д 26.850.02 Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, матеріали якої в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура та обсяг дисертації. Структура складається з титульного аркуша, анотації українською та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою роботи, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, п’яти розділів, висновків наприкінці розділів і загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 452 сторінки, основний текст становить 332 сторінки (15,6 авт. арк.), список використаних джерел розміщений на 67 сторінках і містить 605 позицій, додатки – 16 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ КУЛЬТУРИ

1.1. Стан дослідження наукових поглядів на поняття культура

Культура в усіх своїх історичних перетвореннях завжди була й залишається насамперед реальністю, що розкриває внутрішній світ людини – її життєві цінності, сенс її буття. І саме тому, що за культурою стоїть внутрішній світ народу в різні епохи його існування, культура завжди своєрідна та неповторна.

Відповідальна її місія полягає в збереженні та примноженні скарбів української духовності, національних цінностей, які мають бути передані наступним поколінням українців. Теперішнє її завдання – створення, через теле- та кінопродукцію, засоби масової інформації, мережу культурних закладів (бібліотек, клубів, музеїв тощо), громадських організацій повноцінного національно-культурного середовища, яке сприяло б гармонійному розвитку особистості, вихованню патріотичних почуттів у наших громадян.

Культура як самостійна галузь включає в себе широке коло державних і громадських органів, підприємств, установ, організацій, закладів культури. До цієї сфери належать: театральне, музичне, хореографічне, образотворче, декоративно-прикладне, естрадне та циркове мистецтво; концертні організації, музеї, бібліотеки, будинки культури й ін.; кінематограф; телебачення і радіомовлення; видавнича справа, поліграфія і торгівля книгами. Управління культурою полягає в: організації створення, розповсюдження і популяризації творів літератури та мистецтва; забезпеченні поширення інформації та пропаганди досягнень культури; збереженні і використанні культурних цінностей; охороні творів мистецтва й пам’ятників культури, підвищенні культурного рівня населення України;

керівництві підприємствами, організаціями, установами та закладами культури.

Сьогодні одним з пріоритетів державної культурної політики є збереження та розвиток традиційної культури, підтримка культурного різноманіття регіонів України. Розбудова Української держави спонукала суспільство вивчати власну історію та культуру, що сприяло процесу ідентифікації українців як нації, усвідомлення місця нашої країни в колі європейських держав. Важливою метою культурної політики України є утвердження української ідентичності в Європі, виявлення духовного потенціалу нашої країни, а також розвиток культури етнічних груп в Україні та українських меншин в інших країнах.

Споконвіку пісня, танець, музика, слово, витвори майстрів народної творчості були виразниками національної ідеї, оберегами історичної пам’яті. Вони підживлювали та зміцнювали надію народу на краще майбутнє.

Культура – одне з найцікавіших і найдавніших явищ, яке тісно пов’язане з діяльністю людини. Кожен час ставить перед культурою свої локальні завдання. Однак на будь-якому етапі суспільного розвитку необхідно, по-перше, робити все для збереження існуючих традицій і надбань, по-друге, привносити щось нове, свіже, неповторне.

У більшості європейських країн відбувся перехід від традиційного вузького тлумачення культури й мистецтв до визнання їхньої ролі в суспільстві та їхнього впливу, прямого чи непрямого, на сучасну економіку. Загалом же необхідність залишатися конкурентоспроможним у світі, що швидко змінюється, призвела до того, що Європа зосередила свою увагу й інвестиції на економіці знань, використанні інновацій, розвитку творчих індустрій, що важливо як на національному, так і континентальному рівнях.

Визнання або встановлення зв’язку між культурою і різними видами соціально-економічної діяльності в сучасному суспільстві, в свою чергу, розширює тлумачення терміна «культура», що має призвести до значних концептуальних змін в характері і функціях культурної політики.

За спостереженнями Л. Матвєєвої [269] та свідченнями культурологів, сьогодні в науці існує понад 400 визначень культури, і кількість їх постійно зростає.

Американські науковці А. Кребер і К. Клакхон у 1952 році опублікували видання «Культура. Критичний огляд концепцій і визначень» (англ. «Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions», 1952), у якому представили аналіз понад 150 відомих на той час визначень і концепцій культури. 1963 року вчені значно розширили перелік інтерпретацій культури в новому варіанті видання [269].

1983 року на XVII Всесвітньому конгресі в Торонто, присвяченому проблемі «Філософія й культура», було наведено вже кілька сотень визначень цього поняття [269].

Поняття «***культура»*** об'єднує в собі науку (включно з технологією) й освіту, мистецтво (літературу та інші галузі), мораль, уклад життя та світогляд. Культуру вивчає комплекс гуманітарних наук, насамперед культурологія, етнографія, культурна антропологія, соціологія, психологія, історія [215].

За визначенням, поданим у Вікіпедії, термін «культура» – латинського походження, яке буквально означає обробку, догляд, поліпшення (colo, colere – обробіток, займатися землеробством). Уперше його тлумачення зафіксовано в класичній давнині у праці Марка Порція Катона Старшого «De agri cultura» (III ст. до н. е.), у якій розповідалось про землевласника, який обробляв землю з використанням праці рабів. Турботи відповідали духові часу: автор рекомендував утримувати рабів надголодь, завантажувати їх роботою без міри, щоб утримати від крадіжок і легковажних занять. Господар мав бути скупим та обачним, не впадати в надмірності й нікому не довіряти. При цьому стосовно землі Катон писав не просто про її технічну обробку, а й про специфічне, духовне ставлення до неї. У середньовічній Європі слово «культура» вживали в контексті певних понять, й означало воно ступінь майстерності в якій-небудь галузі, набуття розумових навичок

(наприклад, cultura juris – вироблення правил поведінки, cultura scientiae – засвоєння науки, cultura literarum – удосконалення письма). Культурні процеси відрізняються складністю і багатоплановістю, тому в сучасній науці нараховують декілька сотень визначень культури. Деякі із них широковідомі: культура – це сукупність досягнень людства; усе багатство матеріальних і духовних цінностей; інтегральний образ, що об'єднує науку, освіту, літературу, мистецтво, мораль, уклад життя при визначальній ролі світогляду [213].

Найлаконічніше визначення культури дав філософ В. Оствальд: «Культура – це те, що відрізняє людину від тварин» [213].

В українських енциклопедичних джерелах поняття «культура» ідентифіковано переважно як сукупність матеріальних і духовних надбань людства. Так, Українська радянська енциклопедія (1974–1985) визначає ***культуру*** як сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства та людини й утілюються в результатах продуктивної діяльності [431].

Короткий енциклопедичний словник з культури (2003) подає дещо ширше визначення *культури*, розглядаючи її як сукупність матеріальних і духовних надбань, комплекс характерних інтелектуальних та емоційних рис суспільства, що містить у своєму складі не лише різні мистецтва, але й спосіб життя, основні правила людського буття, системи цінностей, традицій і вірування [203].

Універсальний словник-енциклопедія визначає поняття *культура* як сукупність матеріального і духовного надбання людства, нагромадженого, закріпленого й збагаченого впродовж історії, яке передається від покоління до покоління [439].

Українські вчені вбачають феномен культури у творчій діяльності людей, у сукупності матеріальних і духовних цінностей, вироблених людством у процесі історії, а також у взаємовідносинах, що сформувалися в

процесі розподілу культурних надбань [31; 171; 339; 432, с. 15-34; 456, с. 139-148, с. 161-171].

У виданнях з культурології подано більш соціально орієнтовані визначення, наприклад: «культура – це сфера духовної, ціннісної, комунікативної організації суспільства, що визначає норми поведінки, мислення, почуттів різних верств населення і націй загалом. Культура – поняття, яке означає певний історичний рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, утілений у типах і формах організації життя та діяльності людей, а також у цінностях, створюваних ними» [438, с. 248]. На думку О. Шевнюк, «культуру можна визначити як історично та соціально зумовлене, об'єктивоване в продуктах людської діяльності (артефактах) ставлення людини до природи, суспільства, до самої себе» [485, с. 16]. За спостереженнями Л. Левчук, «культурою є суспільно вироблена загальна форма зв'язку, що характеризує єдність людей з природою та є необхідним засобом людського існування в природному соціумі» [170, с. 8]. В. Петрушенко вважає, що «культура – це сфера найпершого та найяскравішого виявлення особистості, її суттєвих характеристик і можливостей; та частина дійсності, що перетворена людиною, але в якій людські творчі можливості виявилися з найбільшим ступенем повноти, досконалості та виразності, унаслідок чого культура постає носієм виявлень людини як людини, тобто сферою найперших і найвищих цінностей, ідеалів, сенсів» [330, с. 380]. С. Дружиніна зазначає, що «культура – це процес і результат (як позитивний, так і негативний) людської діяльності в минулому та на сучасному етапі розвитку людства» [118].

Вітчизняні культурологи А. Яртиса та В. Мельник, досліджуючи зміст терміна, дійшли висновку: «по-перше, культура являє собою створену людиною «другу природу»; по-друге, культура є системою спільних цінностей, матеріальних або духовних, ідеальних; по-третє, культура – це міра людського в людині, що виступає чільною характеристикою розвитку людини як суспільної істоти. Культура немовби вищий пласт життя на землі,

що виник разом із людиною та розвивається разом з нею, причому цементуючим засобом цієї царини є гуманістичні духовні цінності: потяг до них підносить особистість» [240].

У термінологічному словнику з української та зарубіжної культури «культура (лат. cultura – виховання, освіта, розвиток) – сукупність, процес створення й розподілу матеріальних і духовних надбань, комплекс інтелектуальних та емоційних ознак суспільства, що містить у собі не лише різні мистецтва, а й спосіб життя, основні правила людського буття, системи цінностей, традицій і вірувань. У вужчому сенсі – сфера духовного життя, що охоплює мову, виховання, освіту, науку, літературу, різні види мистецтв, систему релігійних вірувань, політичну, правову, побутову культуру, а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування. Водночас поняття «культура» використовують для визначення рівня освіченості, вихованості людини, ступеня оволодіння певною галуззю знань або діяльності»[203, с. 171].

В енциклопедичному словнику з культури подано терміни: «культура естетична» − характеризує здатність суспільства забезпечувати розвиток мистецтва. Основними елементами в системі культури естетичної є: художні цінності, діячі культури (професіонали), технічні засоби тиражування, виробництва й розповсюдження художніх цінностей, що контролює суспільство, соціальні інститути, які забезпечують функціонування культури й управління нею (музеї, театри, бібліотеки, академії, клуби, кінотеатри, концертні зали тощо). Особливе значення в культурі естетичній належить засобам масової інформації (насамперед радіо й телебаченню). Чи не найважливіша сфера культури естетичної – естетичне виховання молодого покоління [203, с. 171]; «культурне надбання» – результат матеріального виробництва й духовного розвитку; зв’язки, відносини, надбані суспільством упродовж усієї історії, що містять соціокультурний досвід попередніх поколінь і виконують функцію історичної пам’яті людства. Розрізняють три основні рівні культурного надбання: загальнолюдський, регіональний і

національний. Загальнолюдське культурне надбання створюють сукупною матеріальною і духовною діяльністю людства протягом його історії; релігійне – групою народів, об'єднаних спільним історико-культурним процесом, природним середовищем, територіальною близькістю та іншими чинниками (напр. культурне надбання слов'янських народів, народів Латинської Америки, північних народів); національне – результат матеріального й духовного розвитку конкретного народу в його історичному вимірі [203, с. 173]; «культурне успадкування» – суб'єктивний процес запозичення з культурного надбання тих чи інших культурних цінностей, критично засвоюваних, перероблюваних і розвинутих в інтересах певних верств, націй, усього суспільства відповідно до визначених цілей і конкретних історичних потреб. У культурному успадкуванню слід розрізняти «вертикальний» і «горизонтальний» аспекти наступності. Якщо перший пов'язаний зі сприйняттям культурних цінностей минулих епох, то другий – з обміном сучасними досягненнями культури [203, с. 174]; «структура культури» (від лат. structura) – термін, який застосовують у культурології, історії культури для пояснення будови культури. Структурними елементами культури є мова, освіта, наука, мистецтво, література, міфологія, мораль, політика, право, релігія та ін., які співіснують між собою й утворюють єдине ціле. Крім того, у межах культурології та історії культури сьогодні досліджують і такі її структурні елементи, як світова й національна культура, класова, міська, сільська, професійна та ін.; духовна і матеріальна тощо. Своєю чергою, кожний з елементів культури можна поділити на інші, більш дрібні складові [203, с. 315].

У Законі України «Про культуру» сформульовано понятійний апарат регулювання сфери культури, де її визначено «як сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого та збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, охоплює всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень

розвитку цієї спільноти; поняття «вітчизняний національний культурний продукт» – «культурні блага» і «культурні цінності»; сукупність унікальних культурних цінностей, об'єктів культурної спадщини, що мають виняткове історичне значення для формування культурного простору України, становлять «національне культурне надбання»; «нематеріальна культурна спадщина» – звичаї, форми показу та вираження, знання, навички, що передаються від покоління до покоління, постійно відтворюються спільнотами та групами під впливом їхнього досвіду, оточення, взаємодії з природою, історії та формують у них почуття самобутності та наступності, сприяючи таким чином повазі до культурного розмаїття і творчості людини» [353].

Зміст поняття «культура» уточнювали й доповнювали впродовж усього існування ЮНЕСКО. Всесвітню конференцію в Мехіко 26 липня – 6 серпня 1982 року було присвячено політиці у сфері культури. На заході визначили основні складові поняття «культура» та політику в цій галузі, що ставила за мету вагомий внесок у зближення народів і досягнення взаєморозуміння між людьми через розвиток культури й культурної діяльності. У Декларації подано широке розуміння *культури* і розкрито її складники з урахуванням різних загальних і спеціальних підходів до її визначення. Культуру розглянуто як «сукупність яскраво виражених рис – духовних і матеріальних, інтелектуальних та емоційних, які характеризують суспільство або соціальну групу». Зазначено, що «культура охоплює, крім мистецтва й літератури, спосіб життя, основні права людини, системи цінностей, традиції та віри». Крім того, визнано, що культура – це здатність людини мислити, аналізувати себе й своє оточення. Саме культура, за Декларацією, «перетворює людей на гуманних, розумних, критично мислячих, з моральними зобов'язаннями істот, які пізнають та усвідомлюють себе як незавершений продукт природи, критично осмислюють свої досягнення, невтомно шукають новий сенс існування і творять те, що відображає їхню сутність» [45].

У цій Декларації відбулася еволюція поняття культури – перехід від традиційного розуміння культури як літератури і мистецтва до більш широкого, що охоплює різноманітність способів життя, системи цінностей, прав людини, патріархальних традицій і релігійного розмаїття. Таке розуміння культури й зумовило необхідність регулювати процеси культури на міжнародному рівні [371].

У конвенціях ЮНЕСКО закріплено міжнародні правові основи захисту культурних цінностей, які поєднують національні інтереси держав задля збереження культурного надбання всього людства [195; 369].

Одна з базових концепцій сучасного етапу розвитку – потреба в збереженні національного надбання і культурної спадщини. Можна стверджувати, що історично не змінилися головні завдання щодо культурної спадщини. Незаперечно, що в глобальному інформаційному суспільстві головне – збереження, забезпечення доступу [1] і популяризація культурної спадщини. Завдання «забезпечити ... збереження своєрідності ... культури» і «сприяти вільному поширенню ідей» було позначено в Статуті ООН [441] і перейшло в документи загальносвітової значимості XXI ст., де доступ до світової культурної матеріальної і нематеріальної спадщини передбачає і доступ до неї в новій, цифровій формі: Хартія про збереження цифрової спадщини (2003) [523], Міжнародна конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003) [275], Стратегічний план дій Програми «Інформація для всіх» (2008–2013) [413], документи міжнародної програми під егідою ЮНЕСКО «Пам’ять світу» [569] й багатьох інших.

У наукових дослідженнях генерального директора ЮНЕСКО Джуліана Хакслі як еволюціоніста в понятті «культура» позначився новий вектор – концепція еволюційного гуманізму, основу якого становили чотири ключові ідеї:

1) розуміння людиною відповідальності за своє майбутнє;

2) усвідомлення факту, що людина являє собою «лише один вид, одну одиницю існуючого на Землі життя, і тому людство не повинно

перетворюватися в сукупність конкуруючих або навіть вороже налаштованих один до одного «псевдовидів», які ми називаємо націями, релігійними групами або блоками держав з різною ідеологією;

3) здійснення людських надій і прагнень, і це переважає над ідеєю матеріального благополуччя;

4) головний постулат – перевищення якості життя суспільства й навколишнього середовища на противагу збільшенню кількості матеріальних благ, грошей, продуктів виробництва [450, с. 17].

Англійський антрополог Е. Тейлор ще 1871 року визначив «культуру» як складне ціле, що містить у собі знання, віру, мистецтво, мораль, право, духовність, звичаї, традиції, які формують людину як особистість. Науковець Карл Зауер (1952) розумів «культуру як спосіб життя» [586], як цілісне й багатовимірне явище суспільного життя, де людина – творець культури, а також її носій.

Культура як багатогранний соціальний феномен є продуктом еволюційного розвитку людини й суспільства, репрезентує себе в просторі і часі, припускаючи свою «вічність, нескінченність і потенційну незнищенність» [150].

Поняття культури тісно пов’язано з національною культурною спадщиною. Етапи становлення терміна «спадщина», подібно до терміна «культура», також складні, а сутність його полягає в об’єктах, які з періодичністю в часі і просторі постійно поповнюють список цінних об’єктів культури [528]. Термін «спадщина» виник на основі дискусій щодо необхідності передачі матеріальної і нематеріальної спадщини, мов, традицій, звичаїв, пам’яті наступним поколінням [528].

В. Степанов порушує питання філософії та соціології культури як галузі людської соціокультурної діяльності, елемент соціальної інфраструктури в сучасному соціокультурному просторі. На думку вченого, у визначенні національного культурного надбання культурні цінності й культурна спадщина є його змістовними складниками [405].

Д. Замятін, розглядаючи методологічні підходи до вивчення поняття «спадщина», справедливо зазначав, що кожне покоління людей отримує суспільну спадщину з двох джерел: довкілля і творіння людей. У багатьох дискусіях щодо збереження спадщини як системи цінностей [64] під спадщиною розуміли «те, що ми хочемо зберегти», зокрема природну й культурну спадщину. Проте термін «спадщина», як правило, вживають для визначення саме культурної спадщини. За своєю суттю спадщину можна розглядати як «медіативний матеріально-ментальний культурний шар», що забезпечує органічне відтворення і розвиток культури [150].

О. Копієвська визначає культурну спадщину як «сукупність усіх матеріальних і духовних культурних досягнень суспільства, його історичний досвід, соціальний капітал, що зберігається в арсеналі національної пам'яті». На думку дослідниці, культурна спадщина як важлива складова розвитку будь-якої цивілізації формує особливий національний менталітет, забезпечує спадкоємність духовних, моральних, етичних і гуманістичних цінностей [200].

Г. Шаповалова досліджує еволюційні етапи розвитку концепції «цифрової культурної спадщини» глобального інформаційного суспільства на порозі третього тисячоліття, де об'єктом дослідження є інноваційна культура – «цифрова культура» на технологічній платформі. Автор аналізує проблеми й місце цифрової культурної спадщини в міжнародному та національному праві. Основний акцент зроблено на проблеми й перспективи державної політики в галузі культури, де належну увагу приділено таким поняттям, як «цифрова культура» і «цифрова культурна спадщина». Науковиця зазначає, що з метою визнання і забезпечення збереженості об'єктів цифрової культури, з огляду на той факт, що з часом частина її посяде гідне місце в списку об'єктів цифрової спадщини, держава повинна буде зробити такі кроки: 1) забезпечити загальний доступ у віртуальний простір до об'єктів цифрової культури; 2) із залученням останніх досягнень у сфері інформаційних технологій гарантувати загальну популяризацію національної

(російської) культури в обох формах, як класичної, так і цифрової, у світовому віртуальному культурному просторі [476].

Сучасна культурна концепція відображає ситуацію, що змінилась у світі у зв'язку з розвитком інформаційних технологій, телекомунікацій, мобільного зв'язку, глобальної мережі Інтернет, які створили світ віртуальної реальності, сприятливий для розвитку культури нового формату. Переваги такої реальності очевидні, а потенційні можливості інформаційних технологій не визначені, як і їхні межі [590].

Віртуальні середовища, які увібрали об'єкти цифрової культури, класифікують як «віртуальну спадщину»; дослідники вже пропонують концептуальні моделі для розробки всеосяжного методу інтерпретації майбутніх проєктів цифрового спадщини [582] за допомогою дистанційного доступу відбувається демократизація культурної спадщини [594]. Суспільство стало свідком того, що постмодернізм як епоха світової історії, що почалася в другій половині XX ст. і триває нині, визначилась із новим форматом культури [401], де цифрова культура стає і її складовою, й одночасно частиною світової культурної спадщини, а з розвитком інформаційних технологій, телекомунікацій, мобільного зв'язку, глобальної мережі Інтернет активно формує віртуальне середовище об'єктів цифрової культури культурою цифрової цивілізації. Культурна спадщина в епоху глобального інформаційного суспільства, віртуального простору й часу, суспільства з безмежними можливостями інформаційних технологій сприяла появі поняття «Digital (virtual) heritage» (цифрова або віртуальна спадщина) [511; 593], що означає комп'ютерні феномени культури, інформаційні ресурси, які містять електронні копії предметів культурної спадщини [333].

Об'єкти цифрової культури мають величезний потенціал для теперішніх і майбутніх поколінь: 1) збереження культурної спадщини в цифровій формі; 2) право доступу без кордонів і часу до цифрових об'єктів культури; 3) популяризація культурної спадщини через копію його у вигляді цифрового об'єкта. У поєднанні це неодмінно активізує інтерес суспільства

до культурного контенту [574]. Інформаційні технології і комп'ютерні мережі досягли такого рівня, що вони здатні вносити значний вклад у збереження та поширення об'єктів цифрової культури [559], які згодом можуть трансформуватись в об'єкти культурної спадщини [19; 513], цьому активно сприяють і будуть сприяти, наприклад, електронні бібліотеки, віртуальні музеї, цифрові архіви, електронні ЗМІ й ін.

Більшість країн упродовж останніх десятиліть змінили погляд на культуру. Ширше, модернізоване бачення культури відповідає їхнім національним культурним традиціям і передбачає такі напрями, як творчі індустрії, дозвілля, молодіжна культура, телебачення, відео й цифрове мистецтво, дизайн і мода, віртуальні музеї, клубна культура тощо.

Розвиток культури будь-якого народу й будь-якої країни в сучасному світі не може відбуватися поза межами міжнародної співпраці. Він базується на повазі гідності й цінності кожної національної культури, на відмові від спроб встановлення будь-яких форм нерівності, підкорення або заміни однієї культури іншою, на рівновазі в культурних обмінах.

На сучасному етапі розвитку нашої держави ці зміни насамперед зумовлено євроінтеграційними процесами й прагненням гідно репрезентувати українську культуру у світовому інформаційному просторі.

1.2. Документаційне забезпечення управління в галузі культури як документознавча проблема

Сучасний розвиток культурного простору України набуває значного поширення в просторі й не лише охоплює національну сферу культури, а й характеризується глибоким проникненням у глобальний інформаційний простір, набуваючи нових якісних параметрів. Суспільство стрімко змінюється в умовах демократизації та лібералізації всіх його інститутів і змістовних трансформацій. Фундаментальні зміни зумовлені розвитком цифрових технологій та створенням цифрового суспільства. Це

безпосередньо стосується й галузі культури, яка у своїх проявах суттєво випереджає можливості регуляторного впливу держави шляхом інформаційно-документаційного забезпеченням управління. Саме тому сучасне документознавство має постійно реагувати на інноваційні процеси в культурі, враховувати появу нових структур, видів і форм, можливості документної фіксації численних проявів індивідуальної творчості.

На думку Л. Дубровіної, як об'єкт наукового аналізу поняття «документ» багатоаспектне і «є об'єктом декількох спеціальних історичних дисциплін: джерелознавства, дипломатики, археографії, архівознавства, текстології, бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, кодикології, книгознавства, інформатики тощо» [124, с. 26]. Кожна дисципліна вивчає його під своїм кутом зору, використовує «як його сутність, внутрішній зміст, так і комунікативні властивості й можливості» [124, с. 26]. Документ у цьому випадку ми розглядаємо як об'єкт документознавства, з-поміж яких особлива увага приділена аспекту управлінської документації.

Поняття «документація» в документознавстві використовують у різних значеннях. Зокрема, відомий німецький науковець Хорст Кунце виділив три значення цього терміна: 1) діяльність, пов'язана з підтвердженням висловлень; надання предметів як доказів або збирання цих предметів; 2) сукупність будь-яких предметів, що можуть бути доказом; 3) особлива техніка роботи в цій галузі [219, с. 197].

У фундаментальній монографії «Трактат про документацію» П. Отле, засновника документознавства, виділено поняття «адміністративна документація», що означає «сукупність документів, які відносяться до поточних справ цієї установи, що одержані ззовні відповідно до сфери діяльності установи або підготовлені її посадовими особами…» [296, с. 145].

Широкий погляд на поняття «документація» викладено в працях визначного бельгійського вченого-фундатора документознавства Поля Отле, який узагальнив попередній розвиток систем документації в європейських

країнах. За даними його біографа У. Рейнворда, він ще 1908 року вказував, що «документація – це спосіб зведення документів таким чином, щоб легко вилучати з них інформацію» [368, с. 168–169].

Характеризуючи засади загальної теорії документа, Є. Плешкевич проаналізував концепцію Поля Отле і відзначив, що П. Отле використовував поняття «документація» у двох контекстах [331]. Найбільшу увагу він приділяв обґрунтуванню широкого значення цього терміна. Зокрема, у роботі «Керівництво для адміністрування» П. Отле вказує, що «документація – одночасно й сукупність дій, що мають за мету створення або підбір документів і сукупність самих документів» [295, с. 167]. Найбільш повним і якісним є визначення, подане в роботі «Організація розумової праці». П. Отле зазначає, що «документація охоплює всі засоби передачі та поширення інформації і наукових даних» [296, с. 132]. Суттєвою перевагою цього визначення є введення до наукового обігу поняття «інформація».

Документація в широкому тлумаченні П. Отле сформувала спеціальну наукову дисципліну – «документалістику», яка згодом стала важливою складовою частиною інформатики [296].

Поняття «адміністративна документація» фахівці активно використовують у прикладних документознавчих дослідженнях і в практичній роботі з організації документів.

Серед дослідників того часу найбільш ґрунтовний науковий аналіз поняття документ здійснив П. Отле, який одним із перших розглянув цю проблематику, приділивши значну увагу аналізу життєвого циклу документа. Науковець вказував, що документ з моменту своєї появи одержує назву, входить до певного «класу» та в «досьє», виходить з нього з тим, щоб знову повернутися, циркулює, передається, зустрічається з подібними, тобто живе більш чи менш активним життям. Потім він старіє, перестає привертати до себе увагу. Нарешті після більш чи менш тривалого і більш чи менш корисного існування він гине, і на зміну йому приходить нова множина документів, більш актуальних, більш корисних, що претендують на місце

попередніх, яким вони, своєю чергою, будуть змушені поступитися іншим [296, с. 120].

Кожній фазі життя документа відповідають особливі операції: підготовка, реєстрація і розподіл, аналіз, розміщення та зберігання, довідки й використання, передача до архіву, ліквідація тих документів, які не підлягають постійному державному зберіганню як такі, що не мають історичної цінності. Ці операції з документами мають бути проаналізовані, осмислені, скоординовані, приведені до взаємодії та стандартизовані; вони з'єднані між собою як ланки одного ланцюга в нормальному процесі роботи; вони видозмінюються залежно від цілей та умов. Загалом усі операції можуть бути описані від початку до кінця»[296, с. 169–170].

Важливим результатом прикладних досліджень П. Отле стала організація в більшості держав світу центрів records management, у межах яких був започаткований і набув активного розвитку комплекс робіт із документацією як на рівні конкретних держав, так і на основі міжнародної співпраці (т. зв. центри документації).

Поняття «документ» має поліфункціональний характер, і кожен документ має конкретну природу, узагальнення видів і форм котрих є складним процесом, тому в загальному контексті документ виконує багато функцій: інформаційну, соціальну, культурну, управлінську, правову, історико-джерелознавчу й ін. Кожна з цих функцій має інформаційно-комунікаційний характер, окреслює свій окремий предмет та одночасно може співіснувати в документах певного типу та виду. У системі культури циркулює багато документів, що не підпадають під поняття управлінської документації, однак вони є об'єктом або суб'єктом управління залежно від мети управлінської діяльності. Основу офіційної документації становить ділова документація – сукупність створюваних та отримуваних установою, організацією, підприємством документів, які фіксують інформацію про правові, економічні, специфічні функціональні в галузі або установі відносини та мають юридичну силу.

На початку XXI століття цю проблематику почали вивчати в українському документознавстві, про що свідчить низка наукових праць і досліджень.

Зокрема, П. Стоян у своїй роботі проаналізував систему електронної документації, процес започаткування і створення електронних ресурсів, напрацювання науково-методичних та інформаційно-технологічних засад формування та представлення документних ресурсів, вироблення єдиних підходів до наукового опису, пошуку та презентації ресурсів у міжнародній корпоративній мережі [409].

У дисертації комплексно досліджено й узагальнено досвід Канади й Австралії щодо розробки науково-методичних засад і відображення специфіки процесів інтеграції управлінської документації та архівних електронних ресурсів на базі створення й узгодження архівних правил, національних, міжнародних дескриптивних та інших галузевих стандартів, удосконалення науково-пошукового апарату, забезпечення оцифрування документів, представлених у відкритому доступі як сегмент мережі Інтернет. Висвітлено значну роль цих країн у створенні та впровадженні архівних стандартів, ініційованих Міжнародною радою архівів та іншими міжнародними організаціями.

П. Стоян розкриває історичну специфіку цих країн, зумовлену імміграційними процесами та співіснуванням різних культур, що ускладнює управління документацією та її стандартизацію в цій сфері. Країни пройшли значний шлях організації доступу та формування цифрового ресурсу документації, корпоративних технологій, що дало змогу інтегрувати ресурси різного походження – як державних документів, так й історико-культурної спадщини. П. Стоян вказує, що Канада й Австралія брали активну участь у створенні та впровадженні стандартів архівних даних, ініційованих Міжнародною радою архівів (МРА), зокрема таких, як: ISAD(G) – Загальний міжнародний стандарт архівного опису; ISAAR (CPF) – Міжнародний стандарт для створення архівних авторитетних записів для організацій, осіб і

сімей, здійснили розробку та конкретизацію канадських та австралійських правил архівного опису. Основними релевантними стандартами в галузі створення цифрових архівних ресурсів стали: MARC-формат (*Machine Readable Cataloguing*) (з національними відмінностями), MODS (*Metadata Object Description Schema*), METS (*Metadata Encoding and Transmission Standard*), PREMIS (*Preservation Metadata – Implementation Strategies*), DCMI (*Dublin Core Metadata Initiative*), Дослідник зазначив, що австралійський стандарт управління документами став основою для Міжнародного стандарту управління документами [408; 410; 411; 412].

Ґрунтовний внесок у дослідження архівної справи США зробила Л. Левченко, виклавши висновки своїх досліджень у дисертації [239] і монографії [236]. Науковиця проаналізувала історію архівної справи США на прикладі Національного архіву цієї країни та архівів штатів (виокремила три етапи розвитку архівів та архівної справи в США: колоніальний, становлення архівної галузі та власне архівний розвиток). Дослідила основні праці американських архівістів і документознавців, напрями архівної справи, законодавчо-нормативне забезпечення та офіційну публікацію законів і нормативних актів як управлінську функцію Національного архіву США в галузі документації, аспекти науково-технічного опрацювання і комплектування архівних інституцій документами сучасної епохи, експертизи цінності, професійні асоціації архівістів, архівної освіти, внесок видатних архівістів, виконання документами меморіальної функції, їхню публікацію та популяризацію. Особливу увагу приділено федеральним центрам документації, президентським бібліотекам та Архіву електронних документів «ERA».

Л. Левченко порушила питання змісту термінів документознавства, зокрема відмінних від архівної практики та документознавства в Україні; приділила увагу важливому аспекту – експертизі цінності документів. Крім того, розкрила унікальну систему обліку архівних колекцій, яка відрізняється від фондової організацій документації в Європі та Україні.

Дослідниця ґрунтовно проаналізувала архівні стандарти США, вивчила питання забезпечення збереженості електронних документів, а також розвитку міжнародного проєкту InterPARES [237; 238], у праці приділяється значна увага збереженню культури та розвитку культурної спадщини США загалом.

Л. Левченко дійшла важливих для нашого дослідження висновків. Вона стверджує, що типовими для архівної системи США є культурологічні параметри: демократизація, деполітизація, децентралізація, професіоналізація, науковість. Вона розкриває особливості архівної системи США, передусім, вказує на наявність двох рівнів у її структурі, централізованого федерального та децентралізованого штатів; співіснування різних типів архівів на обох рівнях; відсутність регулювання архівної справи в країні згори та впровадження уніфікованих рішень в архівній галузі за допомогою професійних організацій архівістів та NHPRC (National Historical Publications and Records Commission – Національна комісія історичних публікацій і документів); розкрила питання концентрації документів офіційного походження в NARA (National Archives and Records Administration – Національний архів і Адміністрація документації США) й архівах штатів та організації зберігання документів неофіційного походження в архівах історичних товариств, громадських об’єднань, релігійних організацій, університетах; описала розподіл функцій архівів на «суто» архівні (зберігання і використання документів) та з управління документацією; наявність проміжних сховищ для зберігання неактивних документів (FRC та центрів документації штатів); правомірність заміщення оригіналу документа мікрофотокопією [239, с. 34].

Однією з важливих ознак розвитку сучасного документознавства є еволюція його типологічного та видового складу в період трансформаційних змін мережевого суспільства, зокрема тих, що стосуються культури й мистецтв. Спеціальні дослідження документів у галузі аудіовізуального мистецтва належать Л. Приходько [344]. Ця специфічна галузь

документознавства тісно пов'язана з творчою складовою культури. Л. Приходько ґрунтовно розглядає всі аспекти архівної теорії та практики роботи з такими документами, серед них нормативно-правову й інструктивну базу документів, основні положення і методичні документи ЮНЕСКО та український досвід у період інформаційного суспільства. Дослідниця спирається та те, що вони «акумулюють власний ареал, а також галузей культури – літератури, театру, живопису, музики, вони є творами складних синтетичних мистецтв, різноманітних за видами, жанрами, стилістикою. Це, зокрема, кінофільми, телефільми, аудіофільми, діафільми, слайдфільми, що можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими тощо. Їхня унікальна структура акумулює можливості трьох ключових складових у взаємодії: 1) певного виду мистецтва на основі поступового художнього освоєння аудіовізуальної специфіки; 2) інформаційно-комунікаційних технологій і цифрових форматів; 3) особистості митця, автора мистецького твору, і результати його креативної діяльності щодо створення художнього образу в синтезі індивідуального авторського світобачення, психологічних особливостей, художнього смаку, духовних цінностей і пріоритетів, професійної майстерності» [344, с. 19].

З'явилися і праці, де розглянуто питання розвитку нових форм інформаційно-документних систем інформаційного суспільства – сайтів органів виконавчої влади, а також бібліотек, архівів, які також виконують певною мірою управлінські функції щодо організації фондів культурних цінностей і культурної спадщини, що особливо важливо для такої значної за своєю соціальною роллю сфери, як культура. Це, зокрема, дослідження Л. Чекмарьової [472; 473; 474], А. Матвієнко [270], А. Струнгара [418].

Формування електронних і цифрових ресурсів у галузі історико-культурної спадщини в аспектах розвитку її інформаційно-комунікаційних функцій таких установ культури, як бібліотеки та музеї відображено в працях К. Лобузіної [252]. Її монографічне дослідження та статті присвячені технологіям організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній

діяльності, серед них й інформаційним технологіям онлайнового інформаційного ресурсу «Історико-культурні фонди», формуванню електронних інформаційних ресурсів рукописної та архівної спадщини, створенню комплексних цифрових ресурсів [254; 255].

Масштабні зміни в інформаційному суспільстві визначили й вектор дослідження науково-прикладного характеру в галузі управлінського документознавства й діловодства, що мають певне відношення до предмета нашого дослідження, зокрема О. Загорецької [146; 147], Ю. Палєхи [304; 305; 306], С. Сельченкової [381; 383]. Розвиток теорії діловодства відображено в багатьох працях вітчизняних і зарубіжних учених, у підручниках і навчальних посібниках Г. Беспянської [28; 29], Н. Гончарової [52], М. Комової [192] та інших фахівців.

У сучасній Україні діловодство досліджують у межах окремого наукового напряму «Управлінське документознавство», фундатором якого є С. Кулешов, який багато років очолював цей напрям в УНДІАСД [210]. Як теоретична, так і практична діяльність С. Кулешова в галузі документознавства стала методологічною базою для визначення загального та спеціального документознавства [212]. С. Кулешов і В. Бойко розглянули й історичний аспект розвитку документації, періодизацію й уніфікації офіційних документів в Україні 1990–2010 років [211].

Конкретні питання теорії та практики діловодства в незалежній Україні пов’язані з діяльністю УНДІАСД, профільних кафедр і кафедр у закладах вищої освіти, де українське документознавство почало формувати власний науковий досвід.

Теоретико-методологічні аспекти електронного документознавства представлено в дисертаціях Ю. Ковтанюка [191], публікаціях М. Слободяника [386; 388; 389; 391] та В. Болдовського [32; 33].

Систему комунікацій, що базується на можливостях Інтернет-технологій, розглянуто в публікаціях Л. Філіпової [445], А. Шелестової [490], Ю. Якимюк [503].

Архівознавчі аспекти розвитку сайтів державних установ, бібліотек, архівного порталу ЮНЕСКО як документальних систем проаналізовано в працях А. Кисільової [183], О. Кравцової [205], Л. Чекмарьової [471], А. Матвієнко [270], А. Струнгара [417].

Теоретико-методологічні питання документаційно-інформаційного аспекту формування та управління документацією й електронного документообігу розглянуто у працях Г. Асєєва [15; 16; 17], О. Лаби [231]. В. Шейко [487], використання інформаційних ресурсів Національного архівного фонду (НАФ) досліджено в роботах Л. Юдіної [502]. Документознавча складова аналізувалася і в працях Г. Перехрест [328], Л. Філіпової [444], Ю. Якимюк [504]. Основоположні проблеми інформатизації архівної справи на її початку розглянуто в наукових розвідках Г. Боряка [36] та Л. Дубровіної [125].

Так, Л. Дубровіна проаналізувала документ як культурний феномен і частину культурного інформаційного простору минулого. Дослідниця розвинула концепцію сукупного документального фонду архівів, бібліотек і музеїв як джерельну основу національної пам’яті та культурної спадщини України [126; 127]. Культурна спадщина сприймається як частина не лише культурного контексту історичного минулого або меморіального факту, а й сучасного джерела культури, умовою формулювання національної ідеї теперішньої України, захисту базових культурних цінностей, що стабілізують українське суспільство, об’єднують і підтримують духовні сили народу. Також Л. Дубровіна розглянула термінологічні питання щодо сфери застосування поняття «документ» [121; 123], дослідила ґенезу розвитку практичного застосування понять та протиріччя у використанні узагальненого поняття «документ» у бібліотечній та архівній справі й необхідності врахування змісту та обсягів цих понять, що склалися у архівознавстві та бібліотекознавстві, серед них і в бібліотечному документознавстві.

У статті академіка НАН України О. Онищенка [293] розкрито комплексний підхід до аналізу інформаційних ресурсів архівів і бібліотек України. Т. Я. Купрунець [220; 221; 222; 223] досліджував проблеми архівного зберігання електронних інформаційних ресурсів.

Переліки документів розглядаються у кандидатській дисертації та публікаціях С. Сельченкової [381; 382; 383]. У кандидатській дисертації та публікаціях В. Савицького, проаналізовано місце документа в системі державного управління [378; 379; 380].

У працях українських науковців Н. Стрілець, В. Копанєвої, Г. Лавренюка та Л. Жук, Н. Малолєтової, В. Рудюка, О. Ус, Л. Халецької висвітлено зарубіжний досвід збереження електронних інформаційних ресурсів та електронних документів.

Зокрема, кандидатська дисертація і публікації Н. Стрілець [415] присвячені технологіям архівного збереження електронних бібліотечних ресурсів у мережевому комунікаційному просторі й висвітлюють значний європейський та американсько-канадський досвід, накопичений у цій сфері. У своїй кандидатської дисертації В. Копанєва здійснила аналіз світового досвіду збереження наукових і суспільно значущих ресурсів інтернету [199]. У праці Г. Лавренюка та Л. Жук висвітлено досвід архівного зберігання електронних документів у Республіці Білорусь [232]. Зберігання електронних документів та електронних інформаційних ресурсів у Вільній федеральній землі Баварія (ФРН) дослідила О. Ус [440]. Основним напрямам діяльності Національної бібліотеки Франції та питанням автоматизації бібліотечних процесів присвячено праці Н. Малолєтової [261]. Аспекти створення та використання системи збереження цифрових документів цієї установи висвітлено в статті Л. Халецької [451]. Дисертаційне дослідження і публікації В. Рудюка присвячені аналізу системи керування електронною документацією у Федеративній Республіці Німеччині [377].

Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та управління документаційними процесами, зокрема Міжнародної організації зі

стандартизації (ІСО) і Міжнародної рада архівів (МРА) проаналізовано в працях багатьох вчених, зокрема І. Антоненко [5], В. Бездрабко [27], Г. Беспянської [29], Л. Грінберг [59], В. Добровольської [73], Л. Драгомірової [116], О. Загорецької [148], Л. Кисельової [185], П. Марченка [268], І. Матяш [274], Г. Папакіним [312], П. Стояном [410; 411; 412], О. Тур [425], С. Харченко та С. Литвинської [452; 453], Н. Христової [274], А. Шурубури [500], де було порушено широке коло проблем, пов'язаних зі створенням та функціонуванням стандартів у цій сфері. Серед останніх статей, що розглядали діючі й міжнародні стандарти у сфері архівної справи та управління документаційними процесами, ґрунтовна стаття Г. Калінічевої та Р. Романовського [173].

К. Лобузіна та І. Лобузін вивчали аспекти, пов'язані з реалізацією бібліотечних цифрових проєктів оцифрування історико-культурного і наукового надбання, організацією бібліотечних цифрових технологічних комплексів. Дослідили міжнародний досвід реалізації масштабних проєктів оцифрування полідокументних бібліотечних фондів та організації цифрових колекцій, особливості організації наукових цифрових бібліотек, їхнього пошукового інтерфейсу та доступу до національної спадщини в цифровому форматі. Висвітлили досвід в напрямі реалізації цифрових бібліотечних проєктів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [247; 252; 255].

І. Лобузін приділив значну увагу виробленню єдиних технічних і технологічних підходів до оцифрування бібліотечних фондів, надання доступу до цифрової бібліотеки, інтеграції цифрових ресурсів до міжнародних бібліотечних цифрових проектів [248]. Н. Кунанець і Г. Липак вивчали можливості консолідації інформаційних ресурсів в умовах інформаційного суспільства [218]. О. Пастушенко досліджує питання розвитку комунікаційних функцій бібліотек, ролі наукових ресурсів і засобів комунікації у створенні нового напряму формування системи наукового електронного середовища України, пов'язаного з ресурсами та прямими

науковими зв'язками, що дозволять Україні стати повноправним членом глобального інформаційного наукового співтовариства [316].

Як слушно зазначає О. Рибачок, «сьогодні в професійному середовищі архівів, бібліотек, музеїв активно обговорюються принципи та стратегія створення цифрового ресурсу різного профілю та змісту (історико-культурного, наукового, документального, книжкового, музейного тощо) і зроблені перші кроки до вироблення національних проектів цифрової документальної спадщини України» [371].

Структура галузі культури має розвинуту ієрархію її установ та організацій, а також значний компонент позадержавного регулювання, приватний сектор і сектор творчості, які відрізняються соціокультурними функціями, характером культурних цінностей і видами культурного продукту.

Зазначені вище віхи потрібно враховувати під час вибору засобів діяльності та реалізації державної політики у сфері культури. Такі різні за функціями напрями представлено окремими утвореннями в галузі культури та синкретичними формами численних установ різного відомчого підпорядкування, у яких поєднано функції створення культурного продукту, зберігання та поширення продуктів культури та культурної спадщини: театральне, музичне, хореографічне, образотворче, декоративно-прикладне, естрадне й циркове мистецтво, що має професійні та непрофесійні форми, входить і не входить до державної власності, концертні організації; музеї, бібліотеки, які мають функції збирання та зберігання й надання в користування творів культури і мистецтв, а також культурних цінностей; інші функції належать кінематографу, телебаченню і радіомовленню; окремою сферою є видавнича діяльність, поліграфія та торгівля книгами; окремий сегмент – історико-культурні та природничі заповідники тощо.

До структури входить і система освітніх закладів, яким притаманні інші функції, ніж установам, організаціям і підприємствам, що створюють культурний продукт та зберігають культурні цінності. Інтегрованою є

функція поширення і популяризації досягнень культури в різних сферах та впровадження духовних цінностей, що надають можливості народу протистояти загрозам зовнішнього світу.

Саме тому теорія та практика управління офіційною документацією на рівні діловодства та створення типових і спеціальних переліків документації та класифікацій постійно має узгоджуватись, надто в умовах виникнення бездокументних комунікацій, що з'явилися на сайтах і порталах культурних організацій поряд з електронними документами. Це може не відобразитися на необхідності адміністративного та відомчого узгодження системи документації як основного важеля управління культурою.

Поширення та захист культури має здійснювати й Державний комітет інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України, який стежить за дотриманням чинного законодавства у своїй сфері, стандартів і норм технічної якості телерадіопрограм, рекламної діяльності й авторського права та суміжних прав, ефективним використанням радіочастотного ресурсу тощо.

Отже, структура й функції галузі культури як системи перебувають у взаємозв'язку, але є складними для управління, оскільки складаються з багатьох підсистем. Природно, що рівень організації документаційного забезпечення управління в галузі загалом не збігається з відповідним рівнем окремих підсистем та елементів культури, що об'єднані управлінням, більше того, між ними можуть виникнути прямі суперечності, які погано впливають на її стан у цілому.

Найхарактернішою рисою системи ДЗУ є те, що стосовно зовнішнього середовища – управління, системи соціальних комунікацій тощо – система ДЗУ виступає як цілісний об'єкт, об'єднаний внутрішньою метою, що прагне до принципового збереження і функціонування в системі управління, саме як органічна цілісність у її розвитку. У цьому розумінні ДЗУ в галузі культури базується на загальних принципах культурної політики в Україні.

Хоча впровадження системи діловодства та електронного документообігу й виконує свої функції у межах заявленої компетентності, його змістовні аспекти мають розвиватися в інтеграції з потребами в інформації для управління у галузі культури й випереджати їх.

Система документальної спадщини в галузі культури складається як з офіційних, так і неофіційних документальних масивів. Вона є сукупною джерельною основою для здійснення прогностичних функцій управління культурою, її збереження та поширення. Вони також репрезентують українську культуру у вітчизняному та світовому інформаційному просторі, що забезпечується широким розповсюдженням інформаційних технологій, формуванням електронного документообігу та Електронного уряду, формуванням в установах культури електронних інформаційних ресурсів, що розташовані на сайтах і порталах у вільному доступі, і подальшим стрімким розвитком комунікаційних можливостей мережі Інтернет.

Індивідуальна творча складова культурних і мистецьких процесів має бути зафіксована як національна цінність з допомогою експертизи цінностей, яку проводять знані фахівці цієї справи у формі державного обліку, і, відповідно, вона підпадає під поняття управління культурними процесами в широкому його значенні: така творча складова охоплюється поняттям «колекційність».

Культурні цінності держави загалом останнім часом стали об’єктом обліку та охорони в спеціальних зведених державних реєстрах, що є також формою централізації культурологічної інформації. Їхня діяльність також забезпечується низкою нормативно-правової документації. Уже сьогодні виникають ускладнення у зв’язку із децентралізацією, негативними явищами на місцевому рівні, спробами відмовити у фінансуванні та підтримці місцевих закладів культури й товариств. Нині актуальною є проблема руйнації культурних установ на місцях, викликана недостатніми можливостями впливати на процес децентралізації органів державної влади

та втрати контролю щодо регіональних і місцевих культурних установ та навчальних закладів.

Це питання було розглянуто 22 лютого 2017 року на спеціальній нараді Міністерства культури України, присвяченій проблемі децентралізації. Міністр культури Є. Нищук зазначив, що протягом 2016 року відбулася повна інвентаризація галузі культури, яка показала, що за результатами ревізії понад 1 500 закладів культури, які розташовані на первинному рівні, перебувають під загрозою закриття. Про це свідчить і велика кількість негативних сигналів щодо спроби закриття установ культури радами різних рівнів в об'єднаних територіальних громадах. Мінкульт направив листи до голів обласних державних адміністрацій про дотримання культурних прав громадян, у яких зазначено, що, відповідно до статті 22 Закону України «Про культуру», закриття будь-яких установ галузі культури має відбуватись за погодженням з Міністерством культури.

Створена робоча група Міністерства культури України розробляє модель Центрів розвитку громади, які повинні виконувати освітньо-культурні функції. Згідно з планом роботи з реалізації реформи децентралізації, моделі були презентовані наприкінці лютого 2017 року. Отже, Міністерство пробує знайти нові форми контролю за розвитком культури в регіонах.

Координатор проєкту секторальної децентралізації в культурі І. Френкель, яка брала участь у нараді, підкреслила, що «псевдоекономія» бюджетних коштів, які повинні бути спрямовані на фінансування галузі культури на місцях, призведе до деградації людського потенціалу та порушення прав громадян до рівного доступу до культурного продукту, нівелювання потенціалу культурного ресурсу та можливостей культурно-економічного розвитку території. З економічної точки зору, культура створює підґрунтя для розвитку креативного сектору, що є характерною ознакою постіндустріального суспільства. На думку І. Френкель Центри розвитку громад, де розташовані заклади культури, мають стати офіційною

платформою для перетворень і налагодження конструктивного діалогу, а започаткована 2017 року Освітня Академія для перепідготовки топ-менеджерів установ культури базового рівня та молоді, яка має бажання та творчий потенціал для роботи в креативній сфері в громадах, може реально вплинути на підтримку культурного потенціалу регіонів. Напрацьовано маршрутну карту подальшого просування реформи децентралізації у галузі культури та активного включення у процес регіонів, міст та громад [281].

Отже, будь-яке реформування культури, зокрема й децентралізація влади, впливає на структуру та види управлінських функцій галузевих документів. Усі ці недоліки тісно пов'язані з можливостями, що їх надає вдосконалення документаційного процесу, управління документаційними потоками, документообігом, увага до змісту документів і їхнього використання під час аналізу й моніторингу культури.

Таке становище логічно випливає з того, що властивості системи не зводяться до суми властивостей її елементів. Це безпосередньо стосується й документації: так, у централізованому її управлінні на загальнодержавному рівні локальні цілі й завдання всіх підсистем та елементів управління повинні підпорядковуватися меті й загальним інтересам системи загалом. У передових західних країнах, як свідчать дослідження, принципи централізації і децентралізації влади працюють успішно, оскільки їм передував значний період розвитку національних систем управління документацією, а останнім часом відбулася інтеграція всіх ресурсів у національні та міжнародні інформаційні системи та їхня візуалізація документації й культурних цінностей і подій.

Поглиблене дослідження системи документаційного забезпечення управління в галузі культури зумовлене посиленим впливом документознавства на теорію і практику різних галузей знань, а також актуалізоване появою нових технологій і їх стрімким розвитком, зокрема інформатизацією суспільства за посередництва електронних документів, що потребують специфічних форм аналізу й організації.

1.3. Комунікаційний простір культури в контексті теорії соціальних комунікацій

Комунікаційні особливості сучасного суспільства останнім часом привертають увагу теоретиків соціальних комунікацій і практичної реалізації комунікаційних зв'язків у галузі культури. Серед них, зокрема, теоретичні розвідки В. Бебика [25], В. Горового [55], В. Ільганаєвої [165], В. Різуна [372], А. Соколова [395]. Теорія масових комунікацій набула розвитку в працях В. Різуна, який створив основу для комплексного підходу до цього аспекту, коли утвердив думку про систему соціальних комунікацій як систему суспільної взаємодії, яка містить «шляхи, способи, засоби, принципи встановлення контактів на основі професійної технологічної діяльності, що спрямована на розробку, упровадження, організацію, удосконалення, модернізацію відносин у суспільстві, які складаються між різними соціальними інститутами… Ці комунікації є маркованими, бо передбачають взаємодію із соціально визначеними групами людей» [372].

Дослідники визначають соціальні комунікації як сукупність процесів і структур, що забезпечують цілеспрямований обіг соціальної інформації та знань у суспільстві [399; 395; 397; 400].

Розкриваючи сутність соціальних комунікацій, В. Горовий справедливо зауважує, що основною рисою комунікацій є «забезпечення здатності передачі в її структурі ресурсу, необхідного для існування системи та її розвитку», а сама комунікація є «процесом усталених обмінів у складних системах і між однотипними системами, що забезпечує існування й розвиток даних систем» [55, с. 22].

Важливою складовою системи соціальних комунікацій є документальні комунікації, які одночасно постають як важливий дослідницький напрям сучасного документознавства.

Цілком обґрунтовано Н. Кушнаренко розглядає документні комунікації як підсистему соціальної комунікації в контексті опрацьованого

нормативного підходу, за яким основним засобом є документ – матеріальний об'єкт, на якому зафіксована інформація, що дозволяє зберігати, а також передавати її в часі й просторі разом з матеріальним носієм. Н. Кушнаренко виділяє три основних елементи: *комунікант, комунікат і реципієнт.* Вона запропонувала *модель документної комунікації,* у процесі якої відбувається *кодування* та *декодування* інформації, зафіксованої в документі [230]. В. Ільганаєва пропонує таке визначення документальних комунікацій: це «процеси або способи поширення (передавання) інформації в суспільстві, які здійснюються за допомогою документів (на відміну, скажімо, від усного спілкування між людьми» [399, с. 81]. Під документною комунікацією А. Соляник розуміє «процеси й засоби обміну інформацією в суспільстві за допомогою документів» [398, с. 5].

Теоретичний внесок М. Слободяника полягає в тому, що теорію документних комунікацій він розглядав як складову структури сучасного документознавства та визначив основні напрями, які потрібно досліджувати в цьому напрямі, зокрема: «обґрунтування сутності, змісту, структури, функцій та основних напрямів трансформації системи документних комунікацій; дослідження категоріально-понятійного апарата дисципліни; класифікація і комплексний аналіз документальних комунікацій; визначення спільних і специфічних ознак та властивостей друкованих і неопублікованих каналів документальних комунікацій; комплексне дослідження комунікаційного процесу й побудова та реалізація його моделей; дослідження основних процесів документальних комунікацій та обґрунтування спільного й особливого в їхній реалізації в бібліотеках, архівах, музеях, органах НТІ тощо» [386, с. 127].

Сьогодні суспільство швидкими темпами змінюється під впливом інформаційних технологій. На перший план сучасної суспільної комунікації виходить електронна комунікація, що сприяє стрімкому розвиткові нових напрямів, технологій, методології дослідження, яка під впливом глобалізації у XXI ст. має суттєві відмінності від тієї, якою вона була у XX ст. У системі

галузевої комунікації утвердився електронний документообіг, запроваджується Електронний уряд, а також впроваджується децентралізація в системі управління.

Зазначимо, що базові підходи до розуміння соціальних комунікацій в аспектах соціальної взаємодії різних елементів структури суспільства та процесів, що цю структуру пов'язують, є загальновизнаними. Продукт культури є особливим у соціальній діяльності, оскільки він не лише відображає процес формування свідомості людини, суспільного та національного менталітету, а є одночасно виявом внутрішнього, індивідуального світу людини, її суспільних і духовних особливостей, переконань. Це важко піддається формалізації та логічним обґрунтуванням доцільності, документуванню та аналітиці.

Інша особливість полягає в тому, що «свобода інформації» іноді перебуває в протиріччі з мораллю. Можливості інформаційного суспільства сприяють обміну культурною інформацією, однак іноді інформаційний вплив в умовах відсутності керування процесами культурного обміну може бути негативним. Це пов'язано з тим, що поняття культури охоплює не лише моральні позитивні, але й негативні вияви різних процесів у суспільстві, що завжди знаходять свою аудиторію. Організація комунікаційних процесів і їхнє змістовне наповнення відіграють у таких умовах стабілізаційну функцію, яку може здійснювати лише держава. Саме тому методологічно дослідження документаційного забезпечення управління в галузі культури є важливою частиною теорії і практики соціальних комунікацій.

Соціальним комунікаціям було приділено значну увагу в період визнання їх окремим напрямом науки в кваліфікаційній справі, що об'єднало журналістику, видавничу справу, документознавство, архівознавство, книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство тощо. Саме тому загальні питання теорії соціальної комунікації розвинуто в період широких дискусій у працях В. Ільганаєвої [399], Г. Почепцова [342], В. Різуна [372; 373], О. Холода [454], Ф. Шаркова [477; 478], а також у спеціальних працях,

присвячених питанням комунікаційної діяльності та підручниках І. Давидової [66], В. Ільганаєвої [399], Н. Кунанець [216], М. Слободяника [386], А. Соколова [393; 394; 395], Н. Кушнаренко і А. Соляник [397], Г. Швецової-Водки [483], В. Шейка [488], Г. Шемаєвої [495] та інших дослідників.

Інформаційна взаємодія в суспільстві культури є глобальним процесом, який, безумовно, не обмежується повноваженнями Міністерства культури, інституції якого мають забезпечувати збір, облік, опрацювання, зберігання та збереженість, а також поширення культурної інформації як продукту духовної та матеріальної практики творчості окремих людей, професійних та аматорських колективів, а також організовувати культурну взаємодію між відповідними структурами, які реалізують культурну політику держави, зокрема між бібліотеками, архівами, музеями, пресою та медіаструктурами й інформаційно-документаційними центрами тощо. Усі ці структури охоплюють свої сфери дії, мають свої специфічні методи формування, засоби та канали впливу на культурні процеси. Тому управління культурними процесами, навіть у межах повноважень Міністерства культури, є надзвичайно складним і потребує особливої уваги щодо організації документаційної системи й інформаційно-документаційного процесу.

Інформаційно-комунікаційна взаємодія комунікації як процес обміну між інституціями культурної галузі та як суто управлінська функція відбувається за посередництва документообігу, що здійснюється у вертикальному та горизонтальному аспектах. Але управлінські функції були б неповні, якби не доповнювалися новою формою інформаційно-документальної системи – вебсайтами та порталами державних і приватних структур, функцією яких є системні суспільні зв’язки з усім простором культури, репрезентація своєї багатогранної діяльності в різних аспектах.

Розвиваються як формальні, так і неформальні комунікації: Інтернет, наприклад, став умовою поширення неформальної комунікації між агентами комунікаційного простору, який буквально вибухнув нетрадиційними

культурними явищами та продуктами різноманітної творчості, з одного боку, а з іншого – став потужним фактором впливу та маніпуляцій з позицій культурно-політичних технологій і модернізації домінант культури. Сьогодні основним чинником розвитку культурної комунікації є безперешкодний доступ до інформації, легкість спілкування та сприйняття її завдяки електронним технологіям. Виникають нові тенденції, що мають значення формотворчих факторів для всіх учасників цього виду комунікації.

Інформаційно-документаційне забезпечення галузі культури в цьому контексті сприймається як форма соціальної комунікації і взаємодії управлінського характеру. У цих умовах на управлінські функції керівних органів культури всіх рівнів і ланок накладаються додаткові завдання, особливо в системі масової комунікації.

Отже, у центрі уваги має бути не лише традиційний документообіг управлінського характеру, а й розширення інформаційно-комунікаційних технологій в управлінській діяльності, розвиток традиційних управлінських форм і методів поряд з використанням нових можливостей організації інформації, каналів її передачі, створення принципово нових інформаційних ресурсів, заснованих на принципах достовірності інформації та передбачуваного впливу на масову свідомість.

Керування культурними процесами в цій ситуації є надзвичайно складним, воно потребує проведення аналітичних і прогностичних досліджень, чутливого реагування на негативні зміни тощо. Уся документація в галузі управління та інформаційні ресурси мають стати джерелами аналітики. Крім того, дослідження нового простору культури є об’єктивною потребою державного управління, що має здійснюватися за допомогою документознавства.

Одним із напрямів має стати стратегія розвитку цифрової культури, яка забезпечує можливості необмеженого доступу до продукту культури, а також набуття нових важелів в управлінні культурними процесами в Україні.

Одними з найоптимальніших шляхів руху у напрямі європейських культурних досягнень у системі управління культурою є: розвиток культурного ресурсу галузі в мережі Інтернет, упровадження сайтів і порталів, де у відкритому доступі публікують у цифровому вигляді нормативно-правові акти й інші документи організаційно-розпорядчої діяльності, а також ресурси творчого продукту культури України в його різноманітті.

Розгляд цих підходів до сутності та механізму соціальної комунікації як окремого загального суспільного явища, так і різних видів соціальних комунікацій – масової, наукової, політичної, а також запропонований «соціальнокомунікаційний інжиніринг» як методологія дослідження соціальних комунікацій характеризували пошук спільних концепцій і розкриті в монографії О. Пастушенко [315].

Як стверджує О. Пастушенко, дослідження комунікаційних об’єктів у соціальному вимірі мають ґрунтуватися на таких методичних процедурах: фіксації досліджуваного об’єкта в природній для нього системі суспільних координат; спостереженні за досліджуваним об’єктом у соціальних умовах; експериментуванні з досліджуваним об’єктом; описі результатів спостережень чи експериментів відносно соціально заданих параметрів; аналізі результатів досліджень у соціально заданому контексті; соціально орієнтованій інтерпретації результатів аналізу. Такі методологічні засади дослідження, безумовно, можуть використовувати для документаційних процесів у галузі культури.

Важливо підкреслити підходи О. Холода, який звернув увагу на документальний аспект соціальних комунікацій як «галузь знань, що вивчає організаційно впорядковану систему документів, їхні масиви, продукти засобів масової комунікації та інформаційні технології, що забезпечують реалізацію інформаційних процесів і намірів за безпосередньої участі членів комунікативного процесу» [454, с. 35]. Він класифікує соціальні комунікації (а відповідно й документаційні процеси) як систему маніпуляцій (позитивний

або негативний вплив на комунікаційні технології: створення, прогнозування, адаптація, реалізація); стратегії і моделі (соціальна дія, соціальна взаємодія, соціальні відносини); соціальних фігурантів (суб'єкти та об'єкти) [455].

Складниками соціальних комунікацій в епоху глобальних інформаційних процесів різні вчені вважають різні фактори. Так, В. Ільганаєва пропонує розглядати такі комунікаційні чинники як «долучення до нової реальності буття; організацію доступу до інформації та знань, формування культури інформаційного суспільства, суспільних, групових і міжособистісних відносин та світогляду (розширення кордонів суспільної взаємодії); орієнтацію в інформаційних середовищах (вільний вибір особистого вектору життєвих шляхів); орієнтацію в просторі культури ноосфери (доступ і навігація в універсумі знань); вихід на космічні інформаційні канали (опанування еніотехнологій); створення цивілізаційно-культурної єдності; формування основ самоорганізації соціуму на основі соціального інтелекту» [165; 399].

Аналізу якісно нової системи комунікацій, що базується на можливостях Інтернет-технологій, приділено увагу в публікаціях Л. Філіпової [443; 444; 445], дисертаційних дослідженнях, монографіях і статтях А. Шелестової [490] Ю. Якимюк [503], О. Кравцової [205], А. Матвієнко [270] тощо.

Велике значення мають праці Г. Боряка [36] та Л. Дубровіної [125; 126], у яких розглянуто основоположні аспекти інформатизації архівної справи. Розвиток інформаційних технологій сприяв виникненню документів в електронній (цифровій) формі. Активно процеси інформатизації увійшли й в архівну справу, окрім електронних документів з'явилися оцифровані копії документів, вебсайти, бази даних та ін. Особливу роль відіграють електронні виставки, які виставляються на сайтах архівів і сприяють розкриттю архівної інформації регіону [385].

Питанням створення та представлення електронних виставок на сайтах архівів України та світу присвячені публікації Г. Боряка, Н. Вовк,

О. Гараніна, А. Кисельової, І. Лобузіна, І. Тюрменко й ін. Питанням інформатизації архівної справи та підготовці різних видів інформаційних електронних ресурсів приділяє увагу у своїх працях Г. Боряк [34]. Н. Вовк охарактеризувала основні етапи й особливості створення електронних архівних виставок в обласних архівах України, а також досліджує можливості використання низки продуктів для створення віртуальних виставок: Calameo, PhotoPeach, Prezi, Dipity [44]. О. Гаранін розглядає вплив інформаційних технологій на утворення нових архівних джерел та оцифрування традиційних документів, переважно для надання віддаленого доступу до них за допомогою інтернету або онлайн-виставок [50]. А. Кисельова, характеризує сайти архівних установ в Україні та за кордоном, визначає їхню структурованість, окреслює значення онлайн-виставок [184]. І. Тюрменко вказує, що «значна кількість онлайн-виставок має відповідне цифрове розширення документів з підтекстовкою у форматі doc або rtf та науковим апаратом» [429, с. 74].

Мета онлайн-виставок полягає в актуалізації й передачі історичних знань. Такі заходи сприяють збереженню пам’яті про значущі для нації події (процес комеморації), до якого слід віднести й публікацію історичних документів [326]. Електронні виставки сприяють наближенню діяльності архівних установ до сучасних потреб громадянського суспільства.

Освоєння інформаційних технологій суттєво розширює комунікаційні можливості системи документаційного забезпечення галузі.

Будь-яка система документаційного забезпечення, крім загальних проблем, вирішує й проблеми конкретної галузі.

Огляд основних джерел, конкретних досліджень і методологічних праць показав, що інформаційно-документаційне забезпечення управління як теоретична проблема належить до значної кількості суміжних знань, що охоплюють документаційну сферу суспільства та свідчить про інтеграційні процеси в наукових напрямах, пов’язаних з документознавством, його постійним розвитком.

1.4. Теоретико-методологічні засади дослідження соціо-комунікаційного простору культури

Важливим фактором дослідження є аналіз культуротворчого процесу в аспектах створення інформаційно-комунікаційного простору, що розвивається в сучасній культурології та теорії соціальних комунікацій. Домінуючого значення набула функціональна концепція культури, яка полягає в розумінні культуротворчого процесу як духовного виробництва, основним результатом якого є створення, збереження і поширення духовних цінностей [396]. Основою концепції є наявність у культуротворчому процесі яскраво вираженої комунікаційної складової, що є основою соціально-комунікаційної функції культури.

Аналізуючи діяльність органів управління і закладів культури, А. Соколов висловив думку, що така діяльність є соціально-комунікаційною, а «всі заклади культури стають центральними службами соціальної комунікації» [396, с. 45]. Він вказує також на можливість аналізу культури загалом як комунікаційного процесу [396, с. 49]. Проте, на нашу думку, в управлінні сферою культури є низка процесів, ширших за комунікаційні; насамперед ідеться про адміністративно-економічну складову менеджменту культури. Проте комунікаційна діяльність, безперечно, є базовою в культуротворчому процесі й управлінні розвитком культури. Генетично первинним у цій діяльності є формування комунікаційних потреб. Вони виникають як результат невідповідності між наявним станом компетенції управлінця і знаннями, які він має одержати для розв’язання нового управлінського завдання. Отже, ці потреби відображають інформаційні очікування від комунікаційного процесу між комунікантом (особою, яка створює і / або поширює інформацію) і реципієнтом (особою, яка одержує цю інформацію, необхідну для виконання професійного завдання). Це дає змогу стверджувати, що комунікаційні потреби формують сукупність вимог, що

відображають інформацію, необхідну для розв’язання конкретних виробничих завдань.

З урахуванням універсальності комунікації В. Ільганаєва пропонує розглядати «комунікаційний простір у межах космосфери або медіасфери, тобто в межах просторів цілеспрямованої активності Абсолюту та сутностей, які приймають, наслідують, транслюють, інтерпретують цю активність і формують свої «завдання» відповідно до рівня своєї свідомості» [399, с. 261]. М. Василик визначає комунікаційний простір «як систему численних комунікативних зв’язків, що виникають між різними агентами комунікації, якими можуть бути окремі люди, групи людей, соціальні інститути. Комунікаційний простір характеризується інтенсивністю і кількістю взаємодій між агентами комунікативної взаємодії» [40, с. 400]. На думку Ф. Шаркова, комунікаційний простір – це «сфера, у якій здійснюється інформаційний обмін за допомогою комунікацій; простір, де триває комунікаційний процес» [478, с. 180]. Ф. Шарков розробляє сучасний соціокультурний підхід у соціокомунікативістиці з позицій зацікавленості людською особистістю, її духовними і соціальними потребами та загальної тенденції до гуманітаризації наук [478].

Теоретичне підґрунтя досліджень закладено працями Н. Вінера, М. Мойсеєва, О. Урсула та Ю. Шрейдера.

О. Тортіка, О. Біличенко досліджують особливості функціонування інформаційно-комунікаційного простору в сучасних соціокультурних умовах [422]. На думку І. Манакової інформаційні технології сприяють розширенню комунікацій та формуванню єдиного комунікаційного простору, у межах якого формуються певні особливі закони та норми поведінки й світосприйняття [262]. О. Захарова, стверджує, що у сучасному інформаційному просторі потрібно розвивати нову інформаційну культуру, яка не тільки змінює сферу економіки, управління, спосіб життя, характер комунікації, але й суттєво впливає на людську ментальність, самосвідомість та поведінку людини. Як відзначає О. Захарова, «використання поняття

«інформаційна культура» в прикладному значенні розкриває лише частину тієї інформаційної культури, яка формує соціокультурний простір» [151]. А. Ненашев вказує, що «інформаційний простір, з погляду комунікаційного підходу, – це сукупність комунікаційних технологій, що забезпечують взаємодію між виробником, передавачем і споживачем інформації» [291, с. 8].

На думку Ф. Шаркова, комунікаційний простір – сфера, у якій здійснюється інформаційний обмін за допомогою комунікацій [478]; простір, де протікає комунікативний процес. В одних випадках комунікаційний простір може мати географічно або територіально окреслені межі, в інших – перебувати в аморфному стані [478]. М. Василик зазначає, що це система різноманітних комунікативних зв'язків, що виникають між різними агентами комунікації [40]. Агентами комунікаційного простору виступають окремі люди, групи людей, соціальні інститути. Комунікаційний простір характеризується щільністю (інтенсивність і кількість взаємодій) і протяжністю (дистанція між агентами комунікаційного впливу) [40].

Б. Балюта розглядає визначення та специфіку понять «простір культури» і «культурний простір», а також їхню взаємодію і взаємовплив. Він аналізує систему «культура – простір культури – культурний простір», розвиває уявлення про особливості формування культурного простору. Дослідник описує відмінність між поняттями «простір культури» і «культурний простір», а також їхню позицію відносно один одного. Аналізує культуру як явище, у її співвідношенні з простором культури та культурним простором. Зазначає, що «простір культури розуміється нами як сукупність усього того, що відбувається в культурному житті певної спільноти, це комунікативний простір, що об'єднує як фізичний (ландшафт, клімат й ін.), так і символічний, духовне начало (мова, норми, звичаї, ритуали тощо). Простір культури виступає сховищем і джерелом культурного, не біологічного, людського життя. Воно має внутрішню структуру, що надає

будь-якому культурному або природному факту когнітивні, ціннісні і регулятивні смисли» [21, с. 69].

О. Дубас аналізує зміст поняття «інформаційно-комунікаційний простір», вивчає його сутність і структуру та пропонує авторське визначення. Під терміном «інформаційно-комунікаційний простір» науковець пропонує розуміти «форму існування інформаційної системи, яка забезпечує та стимулює оперативні інформаційні взаємодії виробників інформації та її споживачів, трансляцію знань, накопичених в інформаційних ресурсах, і їхнє збереження у сформованій інформаційній інфраструктурі, сукупність комунікаторів, реципієнтів, значеннєвих повідомлень, комунікаційних каналів і засобів комунікації» [120, с. 231]. М. Каткова вважає, що «інформаційний простір – це історично сформована, забезпечена правовими гарантіями й засобами зв'язку, з найбільшою доступністю для споживача форма скоординованих і структурованих, територіально близьких і віддалених інформаційних ресурсів, які акумулюють результати комунікаційної діяльності людей» [179].

Вивчаючи інформаційно-комунікаційний простір, вчені мають на увазі сукупність якимось чином взаємопов'язаних умов, які можуть вплинути на людину. В. Ільганаєва зазначає, що «простір – форма буття матерії, що характеризує її протяжність, структурність, співіснування та взаємодію елементів у всіх матеріальних системах» [399, с. 261]. Обмеження простору, на її переконання, пов'язано з уявленнями про соціальний час і соціальний простір, який може існувати й незалежно від них [399, с. 261].

З поняттям «інформаційний простір» пов'язане поняття «інформаційне середовище». Зміст якого відтворює взаємозв'язок умов, що забезпечують розвиток людини. У даному випадку передбачається її присутність у середовищі, взаємвплив, взаємодія середовища із суб'єктом. Середовище – це матеріальні та духовні умови існування та діяльності, що оточують людину. Середовище потенційно містить різні типи локалізації процесів (різні типи структур), які в своєму історичному та культурному розвитку

відображають стан оволодіння засобами та інструментами спілкування в різні часи людської цивілізації [422].

Під комунікаційним середовищем В. Ільганаєва розуміє «сукупність умов матеріально-речових, субстанційно-змістових, технологічних, організаційних, у яких здійснюється комунікаційна взаємодія і комунікаційний процес» [399, с. 165]. Це визначення конкретизує М. Вилегжаніна, яка відзначає, що комунікаційне середовище дає змогу «соціальним групам і структурам здійснювати передачу та обмін інформацією в комунікаційній взаємодії в просторі і часі» [41, с. 1]. Т. Добко відзначає, що «сучасне комунікаційне середовище охоплює: інформаційні ресурси, інструментарії оброблення інформації і засоби комунікації» [72, с. 1].

На нашу думку, комунікаційне середовище документознавства – це складна динамічна система, яка здійснює кумуляцію і поширення документознавчого знання, система, яка забезпечує обмін документознавчою інформацією у вертикальному і горизонтальному зрізах, а також одержання документознавцями інформації з інших галузей і поширення документознавчих знань в інших сферах [97, с. 28].

Суспільні перетворення спонукають до нового погляду, за якого саме культура починає відігравати суттєву стратегічну роль для забезпечення розвитку інформаційного простору. Відзначимо, що поява інформаційного простору є основою для формування культурного простору, оскільки виникає в результаті інфопроцесу, націленого на виробництво інформації як необхідного ресурсу формування середовища проживання людини й людської діяльності. Так, французький дослідник А. Моль культурним простором вважає виключно той простір, у якому поширюється і функціонує культурна інформація. Розуміючи культурний простір виключно як простір комунікативного процесу, А. Моль обумовлює передачу знань з простору колективної культури в індивідуально-культурний простір [58].

У сучасних умовах у відкритих інформаційних системах відбуваються не лише позитивні, а й руйнівні процеси. Як вважає О. Дубас сьогодні створюється

принципово новий інформаційно-комунікаційний простір – нове децентроване комунікативне середовище, яке не залежить від ідеології, релігії, культури, національності й зумовлює реальну поведінку людини [119].

Таке інформаційне середовище з'являється як нова форма культури, у якій комунікація стає своєрідним способом існування людей, тому він заслуговує на спеціальне наукове дослідження [119]. Так, досліджуючи ціннісні аспекти інформаційно-комунікаційних відносин, він проаналізував деструктивні вияви й основні напрями подолання маніпулятивних інформаційно-політичних технологій в інформаційно-комунікаційному просторі, з'ясував його роль у системі взаємовідносин суспільства та влади, характер інформаційного протиборства у міждержавних і внутрішньополітичних відносинах, засоби формування образу, іміджу та бренду країни в контексті забезпечення основ її національної безпеки в сучасному світі за умов глобалізації та домінуванння Інтернету, створення нових засад міжнародної практики та формування національної специфіки впровадження електронної демократії та електронного урядування.

В українському документознавстві формується теоретичне підґрунтя для дослідження соціокомунікаційного простору культури, що потребує обґрунтування пізнавальних можливостей підходів до пізнання, що базуються на загальнофілософських категоріях для комплексного вивчення комунікаційного простору культури.

На нашу думку, *соціокомунікаційний простір культури* – це складна динамічна система, яка здійснює не лише кумуляцію і поширення, але й продукування культурного продукту. Вона складається з трьох основних складових – *інфраструктурної, змістової* та *суб'єктної.* Системність виявляється, зокрема, у ключовому факторі – синергії, тобто набутті нових характеристик, властивостей і функцій, порівняно з простою сукупністю об'єктів.

В *інфраструктурній* складовій чільне місце посідають інституції, що реалізують комунікаційні процеси (музеї, бібліотеки, архіви, галереї, театри,

кінотеатри, концертні зали тощо); засоби масової комунікації: преса, радіо, телебачення, відео та комп'ютерна мережа; технічні засоби й канали комунікацій, що забезпечують реалізацію комунікаційного процесу. Важко не визнати той об'єктивний факт, що, безсумнівно, домінантною компонентою інфраструктури стали соціальні середовища Інтернету та віртуальні спільноти, що функціонують у них. Ігнорування чи нівелювання цього явища у майбутньому характеризуватиме дослідження в зазначеній сфері як неповне чи суто емпіричне. Указані «фізичні» об'єкти й інституції потрібно розглядати й через призму віртуальної присутності в соціальних середовищах Інтернету.

Змістова складова містить, насамперед, інформацію і знання, які є базовими для ефективного функціонування сучасного і перспективного соціокомунікаційного простору культури. Основними актуальними питаннями є питання «цифрової революції», яка відбулася в поданні та збереженні інформації, що вплинуло як на її доступність, так і на особливості їхнього використання, і, що не менш важливо, специфіку застосування фізичних інфраструктурних об'єктів. Технічно вже всі зміни відбулися: розроблено та впроваджено системи універсальних адресацій цифрових даних, ефективні та якісні формати цифрових даних, принципи практично не обмеженого зберігання даних. У цій ділянці варто очікувати лише подальшої імплементації результатів. Єдиною контраверсійною ділянкою, на нашу думку, залишатиметься подання контенту засобами доповненої реальності, форми і види якої ще в активній розробці, проте змістовна складова простору вже практично готова до таких викликів.

Суб'єктна складова власне формує синергетичний ефект простору як системи, яка полягає у створенні, редагуванні, валідації, оцінці змісту діяльності суб'єктів та характеристик змісту. Система зворотного зв'язку «творець – споживач» не лише вийшла на інший рівень, але й набула характеристик креативності, в окремих частих випадках трансформуючись у систему «творець – співтворець» (як у системах вікіпедичного формату) або

систему «колективного творця», як у віртуальних спільнотах креативного формату. Сильною стороною процесу стала потужна ідентифікованість творців – суспільне розуміння авторитетності, компетентності та історії співавторів (що принциповим чином вирізняє нову систему від традиційної народної творчості та мотивує авторів, даючи додаткові стимули). Це саме спричинило інформаційний вибух останнього десятиліття, коли кількість створеної довідково-знаннєвої інформації перевищила всі попередні знаннєві ресурси людства. Слабкою і небезпечною стороною процесу є складність, неочевидність і контраверсійність мотивацій суб'єктів, що породжує критичну систему ризиків навіть цивілізаційного масштабу – явища інформаційних війн мають цю природу. Цю ж природу (культурну, а не наукову) мають явища руху опору проти щеплень, сумнівних суспільних рухів, які змогли бути реалізованими лише в нових умовах.

На нашу думку, *соціокомунікаційний простір культури* – це складна система, яка не лише забезпечує обмін інформацією у вертикальному і горизонтальному зрізах, але й сприяє створенню нової інформації, володіє властивістю синергії та перебуває в стані динамічного, подеколи навіть біфуркаційного розвитку. Об'єктивно процес розвитку має значний вплив на глобальні та регіональні суспільні процеси та несе і блага, і значні ризики, без усвідомлення неминучості яких неможливі наукові дослідження в подальшому.

Соціокомунікаційний простір культури має власні функції, інфраструктурну та суб'єктні складові, які визначаються сучасними і перспективними можливостями інформаційних технологій, зокрема цифрових комунікацій, і необхідністю розвитку документальної комунікації в нових умовах.

Складність і багатоаспектність комунікаційного простору культури зумовлює необхідність розробки його теоретико-методологічних засад.

Вивчення соціокомунікаційного простору культури на етапі освоєння інформаційних технологій у функціональному зрізі як складової частини

системи соціальних комунікацій підготовлене тривалою історією розвитку документознавчої думки та суміжних наук. На нашу думку, для вивчення соціокомунікаційного простору культури та суміжних напрямів науки про документ можна використати два підходи – аналітико-сумативний і системний. Сутність аналітико-сумативного підходу полягає в аналізі та розкритті функціонування соціокомунікаційного простору культури загалом або окремих його складових частин. Цей підхід дає можливість поглиблено вивчити та порівняти стан окремих напрямів розвитку соціокомунікаційного простору культури. У межах аналітико-сумативного підходу доцільно здійснювати переважно локальні наукові розвідки, спрямовані на визначення специфіки окремих напрямів соціокомунікаційного простору культури та вдосконалення технологічних процесів, що забезпечують його функціонування.

Але аналітико-сумативний підхід не дає можливості вивчити всю складність соціокомунікаційного простору культури. Суттєва обмеженість такого підходу зумовлює необхідність формування іншої парадигми, що базується на евристичних можливостях системного підходу. Можливості системного підходу в документознавстві та суміжних науках обґрунтовано в працях Є. Плешкевича [331], М. Слободяника [390], Ю. Столярова [407].

У застосуванні системного підходу до вивчення соціокомунікаційного простору культури ми умовно виділяємо чотири напрями. Перший – передбачає вивчення з системних позицій, окремих елементів соціокомунікаційного простору культури, що мають спільні властивості та функції. Другий – орієнтований на необхідність обґрунтовування доцільності вивчення соціокомунікаційного простору культури як системи та виділення основних його елементів. Цей напрям характеризується необхідністю визначити структуру системи та характер зв’язків між її елементами. Теоретичні засади його реалізації закладені в докторських дисертаціях і монографіях Ю. Столярова [407] і М. Слободяника [390]. Ю. Столяров визначив і теоретично обґрунтував родові елементи структури бібліотеки,

вивчив бінарні зв'язки між ними, що дало змогу науковцеві проаналізувати сутність бібліотеки, здійснити її цілісне теоретичне відображення як складної системи. Запропонований Ю. Столяровим підхід розвинуто в численних дисертаціях і публікаціях [407]. Проте в документознавстві їх обмежує орієнтація на вивчення структури соціокомунікаційного простору культури в статиці. Саме тому виникає об'єктивна необхідність розвитку наступного напряму, у якому соціокомунікаційний простір культури потрібно вивчати у функціональному зрізі як систему, що перебуває із зовнішнім середовищем у відносинах взаємозв'язку і взаємовпливу. Саме такий напрям, на нашу думку, дозволяє найбільш повно дослідити еволюцію соціокомунікаційного простору культури.

Для обґрунтування теоретико-методичного апарату дослідження проаналізуємо властивості соціокомунікаційного простору культури як системи, що розвивається, і різнопланові суперечності, зумовлені тенденціями розвитку культури як системи вищого рівня. Є невідповідність між стрімким зростанням професійного знання, що зафіксоване в документній формі, та обмеженими можливостями користувачів для його пошуку й освоєння. Цей процес «конфронтації» документованих знань і їхніх потенціальних користувачів повинен визначати тенденції розвитку соціокомунікаційного простору культури, що в перспективі має забезпечити їхній синтез. Із цим пов'язані суперечності між монодисциплінарністю досліджень, характерних для документознавства в минулому, і швидко зростаючою в наш час тенденцією до їхньої співпраці з іншими науками. Ширший підхід до аналізу проблеми дозволяє визначити суперечності між диференціацією та інтеграцією соціокомунікаційного простору культури як загальними тенденціями його розвитку.

Суттєвою є суперечність між необхідністю поєднати загальнонаукові та спеціальні документознавчі знання, які мають об'єднуватись при дослідженні соціокомунікаційного простору культури. Кожна із цих суперечностей по-своєму важлива, дає можливість розглядати

соціокомунікаційний простір культури в певному зрізі, розуміти суттєві аспекти його функціонування. Звичайно, їхній перелік не є повним, адже вичерпати його практично неможливо, що пояснюється невичерпністю властивостей і відносин, які виникають у соціокомунікаційному просторі культури.

Значну увагу розвитку методології документознавства приділяють провідні українські документознавці: О. Гомотюк [51], Л. Дубровіна [124], В. Іванов [161], С. Кулешов [208], Н. Кушнаренко [226; 229], М. Слободяник [387], Г. Швецова-Водка [482; 484].

Структурний підхід відображено в роботах великої групи вчених, які розглядали структуру сучасного документознавства, зокрема С. Кулешова [209], Н. Кушнаренко [226; 228], М. Ларьков [235], М. Слободяник [386], Г. Швецова-Водка [482]. Дослідники використовували й функціональний підхід, можливості функціонального аналізу документознавства. Повною мірою можливості функціонального підходу продемонстровано у відомих монографіях Є. Плешкевича [332] і М. Слободяника [390]. Результати цих наукових розвідок виявляють документознавчі явища, що потребують подальшого теоретичного узагальнення.

На нашу думку, методологічні основи вивчення соціокомунікаційного простору культури можуть бути розроблені на ґрунті сучасних підходів до пізнання, сформованих на базі загальнонаукових категорій, до яких у філософії відносять групу швидко поширюваних у різних галузях знань фундаментальних понять дуже значної міри узагальнення. Ідеться про систему, структуру, функцію тощо. Пізнавальна функція цих категорій виявляється саме у формуванні на їхній підставі відповідних загальнонаукових підходів – системного, структурного, функціонального тощо, які потребують поширення в документознавчих дослідженнях. Розглянемо можливості цих підходів для розробки методології дослідження соціокомунікаційного простору культури.

Почнемо із системного підходу. Згідно з його центральною ідеєю, соціокомунікаційний простір культури потрібно досліджувати як систему, виходячи з сутнісних рис, що складають це поняття. Серед завдань, що вирішують за допомогою цього підходу, одне з перших місць належить визначенню типу системи. За типологічними ознаками соціокомунікаційний простір культури належить до великих систем і характеризується значною кількістю елементів і підсистем, завдань і функцій та складністю поведінки внаслідок взаємодії великої кількості складників.

Соціокомунікаційний простір культури має такі ознаки: багаторівневість, самоорганізація, багатоцільовість, поліфункціональність, самоорганізація тощо. Найхарактернішою системною рисою соціокомунікаційного простору культури є те, що стосовно зовнішнього середовища соціокомунікаційний простір культури виступає як цілісний об’єкт, об’єднаний внутрішньою метою, що прагне до принципового збереження та функціонування саме як органічна цілісність. Природно, що рівень організації соціокомунікаційного простору культури загалом не збігається з відповідним рівнем окремих підсистем та елементів. Більше того, між ними можуть виникнути прямі суперечності. Таке становище логічно випливає з положення через те, що властивості системи не зводяться до суми властивостей її елементів. Отже, локальні цілі й завдання всіх підсистем та елементів соціокомунікаційного простору культури повинні підпорядковуватися меті й загальним інтересам системи загалом. Завдяки цьому соціокомунікаційний простір культури з його елементами можна вважати якісно новим утворенням, що набуває принципово нових властивостей, відсутніх в окремих його частинах. Але така своєрідна система може виникнути лише внаслідок взаємодії її певною мірою самостійних елементів. Рівень такої самостійності залежить від природи соціокомунікаційного простору культури та від конкретного аспекту його вивчення. Отже, системний підхід до соціокомунікаційного простору культури базується на діалектиці цілого й частки та дає змогу їх

конкретизувати й розвивати, з огляду на специфіку функціонування досліджуваного об’єкта в системі соціальних комунікацій.

Це зумовлює складність дослідження властивостей соціокомунікаційного простору культури та необхідність вирішення цього завдання шляхом поєднання пізнавальних можливостей різних загальнонаукових підходів. Зокрема, системний підхід за своєю природою спричиняє необхідність аналізу соціокомунікаційного простору культури з позицій структурного підходу. Структуру слід розглядати як базову частину системи, порядок оформлення в єдину систему взаємозв’язаних її елементів, тому поглиблене дослідження соціокомунікаційного простору культури не можливе без поглибленого аналізу його структури та з’ясування порядку оформлення його елементів у систему. Саме так Ю. Столяров використовує пізнавальні можливості системно-структурного підходу [407]. Структурний підхід уможливлює аналізувати способи внутрішніх зв’язків усіх структурних рівнів соціокомунікаційного простору культури, що задіяні в цьому процесі, тобто його внутрішню організацію.

Слід відзначити, що соціокомунікаційний простір культури складається з різнопланових структур, сформованих за різними ознаками. Це зумовлює необхідність різностороннього аналізу, що спрямований на розкриття взаємозв’язків і відносин між окремими його частинами.

У соціокомунікаційному просторі культури структура перебуває в динаміці та розвитку, що спричинені як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. Це з часом приводить до зміни взаємодії елементів усіх структурних утворень і дає змогу привести її відповідно до поточних і перспективних напрямів розвитку соціокомунікаційного простору культури.

Структурний підхід за пізнавальними можливостями є логічним доповненням системного і, своєю чергою, органічно доповнюється функціональним. Зв’язок між цими підходами зумовлений їхнім співвідносним характером. Адже будь-яка структура є не самоціллю, а умовою і засобом для реалізації певних функцій. Послідовне використання

функціонального підходу дозволяє розглядати взаємодію та взаємовплив соціокомунікаційного простору культури й системи інформаційно-документаційного забезпечення як властивості відносин між системою та зовнішнім середовищем. Функціональність є однією із сутнісних сторін організації соціокомунікаційного простору культури як соціальної системи. Серед основних принципів функціонального підходу М. Слободяник виділяє: функціональний взаємозв'язок, зворотні дії, нейтралізацію дисфункцій, оптимізацію функцій, активізацію основних і позитивних функцій; актуалізацію функцій [390]. Саме на цих принципах, які можна розглядати як сутнісні особливості цього підходу, може базуватися вивчення соціокомунікаційного простору культури в зовнішньому середовищі та взаємодії зі спорідненими напрямами розвитку документознавства.

Функціональний підхід до дослідження соціокомунікаційного простору культури дозволяє вивчати його одночасно у двох взаємопов'язаних аспектах – як функціонального впливу соціокомунікаційного простору культури на систему управління, так і навпаки.

Розкриття поняття «функції» є вихідним для розуміння самої сутності цього підходу до пізнання соціокомунікаційного простору культури. Це є необхідною умовою для представлення соціокомунікаційного простору культури як комплексу функцій, що достовірно відображають його діяльність. Основними взаємопов'язаними та взаємодоповнювальними складовими частинами цього підходу є функціональний аналіз і синтез. При функціональному аналізі здійснюється свого роду процес трансформації соціокомунікаційного простору культури в його абстрактну форму, що представлена у вигляді комплексу функцій. Мета функціонального синтезу – розробити систему, здатну забезпечити максимально ефективну реалізацію виділених і впорядкованих функцій соціокомунікаційного простору культури.

Функціональний підхід дозволяє не обмежуватися дослідженням функцій соціокомунікаційного простору культури, а передбачати на цій основі характер їхнього подальшого розвитку.

В. Різун вважає, що вивчення явищ, процесів і функцій соціальних комунікацій має здійснюватись на основі соціально-комунікаційного підходу. «Суть цього нового для науки, загалом, підходу є фіксація, моніторинг, опис, аналіз та інтерпретація даних … з погляду того, чи здійснив об’єкт дослідження на соціум той вплив, який технологічно закладався і як соціум відреагував на об’єкт впливу» [372]. Відповідно до проблематики нашого дослідження соціально-комунікаційні аспекти полягають насамперед у вивченні впливу соціокомунікаційного простору на функціонування і розвиток культури. Активізація дослідження системи соціальних комунікацій створила передумови для формування комунікаційного підходу. Суть цього підходу полягає в тому, що при вивченні будь-якого об’єкту, процесу чи явища в природі чи суспільстві передусім досліджують найбільш характерні для них комунікаційні аспекти, що визначають їхній стан і розвиток. Формування і поширення комунікаційного підходу відіграли визначальну роль у розвитку теорії соціальних комунікацій. «Фундаментальними аспектами цієї теорії є обґрунтування комунікаційної природи соціальної реальності, визначення механізму комунікаційних зв’язків; комунікаційної взаємодії в різних комунікаційних системах, структурах і процесах; з’ясування сутності комунікаційної взаємодії» [393, с. 234] тощо.

У межах цілісної теорії обґрунтовано взаємодію трьох базових складових соціальних комунікацій: соціальні структури, комунікаційні системи та засоби комунікацій [393; 395].

У документознавстві співіснують різні загальнонаукові підходи до аналізу комунікаційного простору культури. Це створює реальні передумови для дослідження комунікаційних засад функціонування цієї системи. Для

розв’язання цього завдання необхідно використати можливості соціокомунікаційного підходу.

Взаємодія комунікаційного й системного підходу дозволяє вивчати комунікаційний простір культури як складну комунікаційно орієнтовану систему. Поєднання можливостей комунікаційного й структурного підходів дає можливість для вивчення комунікаційної спрямованості структурних елементів комунікаційного простору культури й розвитку документообігу. Інтеграція комунікаційного і функціонального підходів спрямована на вивчення впливу зовнішнього середовища на комунікаційні процеси в комунікаційному просторі культури.

О. Холод акцентував на документальному аспекті соціальних комунікацій як «галузі знань, що вивчає організаційно впорядковану систему документів, їхні масиви, продукти засобів масової комунікації та інформаційні технології, що забезпечують реалізацію інформаційних процесів і намірів за безпосередньої участі членів комунікативного процесу» [454, с. 35]. Учений класифікує соціальні комунікації (а відповідно, і документаційні процеси) як систему маніпуляцій (позитивний або негативний вплив на: комунікаційні технології (створення, прогнозування, адаптація, реалізація); стратегії і моделі (соціальна дія, соціальна взаємодія, соціальні відносини); соціальні фігуранти (суб’єкти і об’єкти) [455]. Такий комунікаційних підхід є модельним і цілком може бути застосованим для дослідження соціокомунікаційного простору культури, що потребує обґрунтування пізнавальних можливостей підходів до пізнання, які базуються на загальнофілософських категоріях для комплексного вивчення комунікаційного простору культури.

Суть модельного підходу до пізнання соціокомунікаційного простору культури полягає в тому, що вивчення його властивостей, зв’язків і відношень здійснюється шляхом побудови й дослідження функціонування іншого об’єкта – його моделі. Моделювання як засіб пізнання завжди ґрунтується на абстрагуванні дослідника від конкретних ситуаційних виявів

за рахунок виділення основних параметрів об’єкта й дослідження відносин між ними.

Важливим інструментарієм для визначення сутності соціокомунікаційного простору культури є моделювання основних напрямів його розвитку. Звісно, засоби моделювання можуть бути якісно різнотипними, а моделі суттєво різнитися між собою мірою повноти відповідно до оригіналу. Однак при всій зазначеній різноманітності існує принципова можливість моделювання різних напрямів соціокомунікаційного простору культури.

Фахівці розглядають модель як абстрактний образ реальної системи, що забезпечує гнучкість у відображенні певного аспекту її функціонування [390]. У моделі в спрощеному вигляді відтворюють структуру, властивості, взаємозв’язки та співвідношення між елементами соціокомунікаційного простору культури, безпосереднє вивчення яких пов’язано з певними труднощами, великими витратами часу, коштів тощо. Модель соціокомунікаційного простору культури може бути подана в різних формах – математичних, графічних, табличних тощо. У документознавчих дослідженнях доцільно використовувати пізнавальний потенціал змістово-логічних моделей.

Подальшому розвитку документознавчих досліджень сприятиме поширення структурних моделей, оскільки пізнання структури досліджуваних систем і процесів означає перехід від описовості до роз’яснення, від явищ до сутності. У процесі побудови структурної моделі соціокомунікаційного простору культури доцільно виділити родові та похідні елементи [390]. Перші з них є обов’язковими для соціокомунікаційного простору культури як системи. Серед них виділяються вихідні елементи, які є причиною появи інших родових елементів, при цьому кількість похідних елементів не обмежена.

Останнє пояснюється тим, що вони важливі з погляду функціонування соціокомунікаційного простору культури в конкретних умовах, проте не обов’язкові з міркування відображення його сутності. Пошуки й

обґрунтування родових елементів соціокомунікаційного простору культури як системи і, відповідно, її структурної моделі мають перебувати в центрі уваги документознавців. Так, Ю. Столяров і М. Слободяник запропонували чотирьохелементні змістово-логічні моделі, що адекватно відображають сутність бібліотеки через розкриття її структури [407] і функціональну взаємозалежність із зовнішнім середовищем [390].

Ці моделі можуть бути використані і в документознавстві, але, безперечно, мають відрізнятися конкретним змістовим наповненням елементів. Документознавець повинен добре орієнтуватися в проблемах галузі, методах і технології документування, що ґрунтуються на використанні сучасної техніки й новітніх технологій.

Змістово-логічна модель може вивчати соціокомунікаційний простір культури як у структурному, так і у функціональному зрізах. У першому випадку соціокомунікаційний простір культури вивчають як замкнену систему в статиці, без належного урахування впливу зовнішнього середовища. Наступним кроком має стати розробка змістово-логічної моделі, що дозволяє досліджувати соціокомунікаційний простір культури у функціональному зрізі як складову частину системи комунікацій в управлінні. При розробці таких моделей документознавці можуть скористатись досвідом колег з інших галузей знань [39].

Враховуючи складність соціокомунікаційного простору культури як об’єкта моделювання, вважаємо доцільним запропонувати системно-функціональну модель цієї системи як засіб пізнання об’єкту. Системно-функціональна модель охоплює поняття соціокомунікаційного простору культури з позиції системно-функціонального підходу та відображає найхарактерніші для цієї системи ознаки, що випливають зі складної структури культурної галузі, представленої різнорідними органами влади та значною кількістю установ культури, що мають різні функції в її системі управління.

Системно-функціональна модель дозволяє вивчати соціокомунікаційний простір культури в найзагальнішому вигляді, що наближає її до інших

складних систем і дозволяє вивчити найважливіші ознаки. Як і в інших моделях об'єктів, що відносяться до системи документальних комунікацій, родовими й вихідними елементами запропонованої нами моделі є її структура та функції, які характеризують сенс існування модельованої системи.

Відзначимо, що єдність структури та функцій є безперечною, оскільки саме вона дозволяє найґрунтовніше виразити сутність системи. Адже структура не може не нести певної функції, як не може бути функцій, не властивих тій чи іншій структурі [390]. Це дає змогу розглядати соціокомунікаційний простір культури як структурно розподілену цілісність, у якій кожен елемент має певне функціональне призначення.

Інші родові елементи моделі забезпечують максимально ефективну реалізацію вихідних. Передусім, це стосується елемента «технологія», виникнення і розвиток якого зумовлені необхідністю реалізації функцій соціокомунікаційного простору культури. Проте, виникнувши як засіб, цей елемент став і необхідною умовою соціокомунікаційного простору культури, що зумовлює потребу його включення до моделі.

Запропонована нами системно-функціональна модель складається з чотирьох взаємозв'язаних родових елементів: «функції», «структура», «технологія» та «організація». Елементи «структура» та «функція», безперечно, є первинними, а «технологія» та «організація» мають яскраво виражений забезпечуваний характер. Рівнозначність родових елементів запропонованої моделі зумовлена базовою ознакою – необхідністю і достатністю для забезпечення ефективного функціонування соціокомунікаційного простору культури.

Цілісність запропонованої моделі забезпечується внутрішніми зв'язками між її елементами в поєднанні зі зв'язками кожного з цих елементів із зовнішнім середовищем. Взаємозалежність вихідних елементів моделі соціокомунікаційного простору культури – її функцій та структури – зумовлені їхньою співвідносністю. Так, зміни, що відбуваються в структурі

системи протягом життєвого циклу документа, стимулюють збагачення функції соціокомунікаційного простору культури.

При цьому стабільний характер соціокомунікаційного простору культури забезпечується рівноправним взаємозв'язком елементів – технології та організації. У випадку, якщо їхня рівновага порушується і технологія випереджає організацію, можлива організаційна криза, а при відставанні технологій від організації – технологічна криза. Найяскравіше це положення відображається в результаті технологічних або організаційних помилок при освоєнні інформаційних технологій для вдосконалення соціокомунікаційного простору культури.

Необхідність якісної реалізації функцій соціокомунікаційного простору культури об'єктивно зумовлює розробку і впровадження новітніх технологій. Зв'язки між функцією та організацією свідчать про необхідність суттєвих змін в організації соціокомунікаційного простору культури, а також праці документознавців для приведення їх відповідно до функцій цього процесу. Природно, що збагачення функцій соціокомунікаційного простору в культурній сфері суттєво впливає на організаційні зміни, що мають забезпечити просунення Довгострокової стратегії культурного розвитку – стратегію реформ – та її успішну реалізацію.

Зв'язок організації і функцій дозволяє визначити рівень організаційної забезпеченості реалізації функції та створити необхідні умови для внесення до них позитивних змін. Елемент «структура» відтворює сутність і зміст соціокомунікаційного простору культури та визначає вимоги до основних технологічних процесів. Аналіз зв'язків між елементами «технологія» і «структура» та «організація» і «структура» дає змогу визначити рівень технологічної та організаційної забезпеченості структури соціокомунікаційного простору культури.

При моделюванні соціокомунікаційного простору культури ми не можемо абстрагуватись від реалій розвитку світової та вітчизняної культури, виникають нові форми культурної діяльності, які завойовують світовий

культурний простір і вимагають від Міністерства культури організації нового змісту управлінської діяльності, нової структури та розвитку комунікаційного простору, виникненням факту потужної мережевої культури, проведення реформ, зокрема адміністративної, та зміни в управлінській структурі.

Мережева культура дозволяє не тільки повніше реалізувати функції, а й використовувати зовнішню інформацію, що надходить з різних ланок системи управління культурою та зовнішнього середовища. Знання про рівень технологічної забезпеченості реалізації функції надає можливість оперативно приймати управлінські рішення про необхідність стратегічного та технологічного переоснащення системи документаційного забезпечення управління, визначення нових видів і форм документів тощо.

Відзначимо, що технологічне переоснащення також стимулює вдосконалення інших елементів системи, тому що випереджальний розвиток одного з елементів системи порушує її стабільність, але в такому випадку обов’язково має відбутись корекція інших елементів, що призведе до відновлення розглянутих нами зв’язків на вищому рівні.

Запропонована структурно-функціональна модель у разі потреби може бути адаптована до конкретної сфери діяльності, зокрема, й до управління культурою, що відобразиться, насамперед, на її функціональній спрямованості й організаційно-технологічній забезпеченості.

У сучасній культурології та теорії соціальних комунікацій поширена функціональна концепція культури, яка полягає в розумінні культуротворчого процесу як духовного виробництва, основним результатом якого є створення, збереження і розповсюдження духовних цінностей [497]. Відповідно до цієї концепції можемо стверджувати про наявність у культуротворчому процесі яскраво вираженої комунікаційної складової, що є основою соціально-комунікаційної функції культури.

Висновки до Розділу 1

1. Культура – сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого та збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, охоплює всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти.

На основі вивчених і систематизованих джерел проаналізовано формування поглядів на розвиток понять «культура». Новий час породжує існування низки термінів, які сьогодні використовуються у соціокомунікаційному культурному просторі: інформаційно-комунікаційний простір, культурний простір, цифровий простір культури, інформаційний простір культури тощо, які частково збігаються, але мають і свої відтінки.

Суспільство стало свідком того, що постмодернізм як доба світової історії, яка почалася в другій половині XX і триває й дотепер, визначилася новим форматом культури, де цифрова культура стає і її невід'ємним складником, й одночасно частиною світової культурної спадщини, а з розвитком інформаційних технологій, телекомунікацій, мобільного зв'язку, глобальної мережі Інтернет активно формує віртуальне середовище об'єктів цифрової культури культурою цифрової цивілізації. Культурна спадщина в епоху глобального інформаційного суспільства, епоху віртуального простору і часу, суспільства з безмежними можливостями інформаційних технологій, як її органічна частина, сприяла появі поняття «Digital (virtual) heritage» (цифрова, або віртуальна, спадщина), що припускає створені комп'ютерні феномени культури, інформаційні ресурси, які містять електронні копії предметів культурної спадщини.

Об'єкти цифрової культури мають величезний потенціал для теперішніх і майбутніх поколінь: 1) збереження культурної спадщини у цифровій формі; 2) право доступу без кордонів і часу до цифрових об'єктів культури; 3) популяризація культурної спадщини через її копію у вигляді

цифрового об’єкта. У поєднанні це неодмінно стане ефективним засобом, що приверне суспільство до культурного контенту. Розвиток інформаційних технологій і комп’ютерних мереж досяг того рівня, коли вони здатні вносити значний внесок у збереження і розповсюдження об’єктів цифрової культури, які згодом можуть трансформуватись в об’єкти культурної спадщини. Цьому активно сприяють і будуть сприяти, наприклад, електронні бібліотеки, віртуальні музеї, цифрові архіви, електронні ЗМІ тощо.

На сучасному етапі розвитку нашої держави ці зміни насамперед зумовлені євроінтеграційними процесами та прагненням до гідної репрезентації української культури у світовому інформаційному просторі.

2. Сутнісною особливістю інформаційно-документаційного забезпечення галузі культури є орієнтація цього напряму документознавства на регулювання культурної діяльності з урахуванням специфічних особливостей галузі чи сфери діяльності. Це принципове положення обумовлює необхідність комплексного аналізу структурної організації та системи управління галуззю культури, що сформувалась у сучасній Україні, можливостей гнучкої політики в сфері управління культурою посередництвом наявних документних засобів передачі інформації.

З теоретичними засадами інформаційно-документаційного забезпечення галузі культури тісно пов’язані методологічні праці з теорії соціальних комунікацій, що допомагають розумінню проблем інформаційно-документаційного забезпечення сфери культури як комунікаційної системи, що пов’язує керівні органи й установи та організації, творчих особистостей і колективи, які реалізують культурну діяльність.

Загальні питання теорії соціальної комунікації висвітлено у наукових роботах В. Ільганаєвої, А. Соколова, Г. Почепцова, В. Різуна, О. Холода, Ф. Шаркова; питанням комунікаційної діяльності присвячено публікації І. Давидової, В. Ільганаєвої, Н. Кунанець, М. Слободяника, А. Соколова, Н. Кушнаренко, А. Соляник, Г. Швецової-Водки, В. Шейка, Г. Шемаєвої та інших дослідників. Документальні комунікації досліджено в працях

Н. Кушнаренко, В. Ільганаєвої, А. Соляник, М. Слободяника. Систему комунікацій, що базується на можливостях Інтернет-технологій, розглядали Л. Філіпова, А. Шелестова, Ю. Якимюк.

Сьогодні формується принципово новий інформаційно-комунікаційний простір: нове децентроване комунікативне середовище, яке не залежить від ідеології, релігії, культури, національності й обумовлює реальну поведінку людини. Таке інформаційне середовище з'являється як нова форма культури, у якій комунікація стає своєрідним способом існування людей, вона має як позитивні, так і негативні наслідки для культури.

3. Комунікаційні особливості сучасного суспільства широко обговорюються вченими, які обрали сферою своїх наукових зацікавлень теоретичні засади соціальних комунікацій та практичної реалізації комунікаційних зв'язків у галузі культури. Соціальні комунікації розглядаються дослідниками як сукупність процесів і структур, що забезпечують цілеспрямований обіг соціальної інформації та знань у суспільстві. Вагомим складником системи соціальних комунікацій є документальні комунікації, які одночасно розглядаються як важливий дослідницький напрям сучасного документознавства.

Сьогодні суспільство швидкими темпами змінюється під впливом інформаційних технологій. На перший план сучасної суспільної комунікації виходить електронна комунікація, що сприяє й стрімкому розвиткові нових напрямів, технологій, методології дослідження, яка під впливом глобалізації у XXI ст. має суттєві відмінності від тієї, якою вона була у XX ст.

Розвиваються як формальні, так і неформальні комунікації. Інтернет став умовою поширення неформальної комунікації між агентами соціокомунікаційного простору, який дійсно вибухнув неформальними культурними явищами та продуктами різноманітної творчості з одного боку, а з іншого – став потужним фактором впливу та маніпуляцій з позицій культурно-політичних технологій та модернізації домінант культури. Нині основним фактором розвитку культурної комунікації є безперешкодний

доступ до інформації, легкість спілкування та сприйняття інформації завдяки електронним технологіям. Виникають нові тенденції, що мають значення формотворчих факторів для всіх учасників цього виду комунікації.

Документальні комунікації як підсистема і важлива складова системи соціальних комунікацій одночасно розглядаються як важливий дослідницький напрям сучасного документознавства, що потребує розвитку його теоретичних засад і заслуговує на спеціальне наукове дослідження. Воно має бути комунікаційно-орієнтованим, а на перший план сучасної суспільної комунікації виходить електронна комунікація.

4. Уведено до наукового обігу визначення соціокомунікаційного простору культури в контексті теорії соціальних комунікацій як складної системи, яка здійснює кумуляцію, розповсюдження і продукування культурного продукту, і не лише забезпечує обмін інформацією у вертикальному і горизонтальному зрізах, але й сприяє створенню нової інформації, володіє властивістю синергії та знаходиться в стані динамічного розвитку. Вона містить три основні складові – інфраструктурну, змістову та суб’єктну. В інфраструктурній складовій чільне місце обіймають інституції, що реалізують комунікаційні процеси (музеї, бібліотеки, архіви, галереї, театри, кінотеатри, концертні зали тощо); засоби масової комунікації: преса, радіо, телебачення, відео і комп’ютерна мережі; технічні засоби і канали комунікацій, що забезпечують реалізацію комунікаційного процесу. Змістова складова включає, насамперед, інформацію і знання, що є базовими для ефективного функціювання сучасного і перспективного соціокомунікаційного простору культури. Суб’єктна складова власне формує синергетичний ефект простору як системи, тобто набутті нових характеристик, властивостей і функцій, порівняно з простою сукупністю об’єктів, яка полягає у створенні, редагуванні, валідації, оцінці змісту діяльності суб’єктів та характеристик змісту, що визначаються сучасними і перспективними можливостями інформаційних технологій та необхідністю розвитку документальної комунікації.

5. Обґрунтовано можливості комплексного вивчення соціокомунікаційного простору культури на основі використання пізнавальних можливостей, системного, структурного та функційного підходів. Розкрито поняття соціокомунікаційного простору культури. Для обґрунтування теоретико-методичного апарату досліджуються властивості соціокомунікаційного простору культури як системи, що розвивається, та різнопланові суперечності, зумовлені тенденціями розвитку культури як системи вищого рівня. Розглядаються різні підходи до визначення поняття соціокомунікаційного простору культури. Приділяється увага вивченню соціокомунікаційного простору культури на етапі освоєння інформаційних технологій у функціональному зрізі як складової частини системи соціальних комунікацій. Висвітлюється взаємодія комунікаційного і системного підходу, що дозволяє вивчати соціокомунікаційний простір культури як складну комунікаційно-орієнтовану систему. Поєднання можливостей комунікаційного і структурного підходів уможливлює вивчення комунікаційної спрямованості структурних елементів соціокомунікаційного простору культури та розвитку документообігу. Інтеграція комунікаційного і функційного підходів спрямована на вивчення впливу зовнішнього середовища на комунікаційні процеси в соціокомунікаційному просторі культури.

Соціокомунікаційний простір культури має такі ознаки: багаторівневість, самоорганізація, багатоцільовість, поліфункціональність, самоорганізація тощо. Найхарактернішою системною рисою соціокомунікаційного простору культури є те, що стосовно зовнішнього середовища він виступає як цілісний об’єкт, об’єднаний внутрішньою метою, що прагне до принципового збереження та функціювання саме як органічна цілісність. Природно, що рівень організації соціокомунікаційного простору культури загалом не збігається з відповідним рівнем окремих підсистем та елементів. Більше того, між ними можуть виникнути прямі суперечності. Таке становище логічно випливає з того положення, що властивості системи не зводяться до суми властивостей її елементів.

Отже, локальні цілі й завдання всіх підсистем та елементів соціокомунікаційного простору культури мають підпорядковуватися меті й загальним інтересам системи загалом. Завдяки цьому соціокомунікаційний простір культури з його елементами можна вважати якісно новим утворенням, що набуває принципово нових властивостей, відсутніх в окремих його частинах. Але така своєрідна система може виникнути лише внаслідок взаємодії її, певною мірою, самостійних елементів. Рівень самостійності залежить від природи соціокомунікаційного простору культури та від конкретного аспекту його вивчення.

У першому розділі дисертації подано основні результати з наукових праць, включених до Списку публікацій здобувача за темою дисертації і представлених у Списку використаних джерел: №№ 1 [108], 2 [74], 3 [91], 4 [88], 5 [97], 6 [82], 7 [96], 14 [242], 15 [77], 16 [534], 17 [97], 18 [87], 28 [99], 30 [81], 33 [103], 40 [111], 48 [109].

РОЗДІЛ 2
РОЗВИТОК УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРОЮ В МЕРЕЖЕВОМУ СУСПІЛЬСТВІ, ДОСВІД ПРОВІДНИХ ЗАХІДНИХ ДЕРЖАВ У СТВОРЕННІ ЦИФРОВОГО ФОНДУ ДОКУМЕНТАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

2.1. Державна політика в галузі культури України

Специфічних особливостей набуває характер управління культурою в мережевому суспільстві, в умовах створення документальних цифрових систем у галузі культури загалом та в галузі культурної спадщини. Культура, за загальним визнанням, втілює своєрідність, унікальність і неповторність суспільства, нації, народу, соціальної групи. Її потужність визначається тим, що вона формується упродовж тривалого часу та є акумуляцією багатовікового історичного досвіду, якого набуло людство з урахуванням особливостей національного і регіонально розвитку, конкретної історичної епохи. За цей час відбувся процес відбору комплексу значущих факторів, що впливали на її формування, визнали її специфічність. Означені механізми селекції, відбору, завдяки яким вона немов фільтрує суспільне життя, практику, формуючи зразки, стандарти, канони культуротворчого процесу, стають загальними і до певної міри обов’язковими для соціальної спільноти.

Культура народу формується в результаті процесу спадкоємності минулого та майбутнього як «пам’ять» про минуле, зафіксована в стереотипах свідомості й поведінки, символах, обрядах і звичаях. Водночас виникає необхідність переосмислити на етапі переходу України до нових соціальних стосунків, урахувати економічні та політичні фактори, роль культури як специфічного виду і результату діяльності конкретної особистості й суспільства загалом та актуалізації певних питань в умовах інформатизації.

Державна політика в Україні сьогодні базується на комплексі нормативно-правових актів, зокрема, з-поміж яких: Конституція України, низка законів та указів, прийнятих за роки незалежності – «Основи законодавства про культуру» (1992), «Концептуальні напрями діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури» (1997), Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997), «Бюджетний кодекс України» (ухвалюють щорічно), «Концепція державної політики в галузі культури» (2005), Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського суспільства» (2005), Закони України «Про культуру» (2010), «Про центральні органи виконавчої влади» (2016), «Положення про Міністерство культури України» (2014), «Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегії реформ» (2016) тощо, а також низка спеціального законодавства, що регулює окремі напрями культури.

У зв’язку з інтеграційними процесами питання державної політики України в сфері культури й організаційних засад її реалізації все частіше стають предметом дослідження. В Україні політику культури встановлює, закріплює і виражає законодавство, що регулює відносини у сфері культури [345; 353; 358]. Основними принципами державної політики в сфері культури є: «визнання культури як одного з головних чинників самобутності української нації та національних меншин, які проживають на території України; утвердження гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті, орієнтація як на національні, так і на загальнолюдські цінності, визнання їхньої пріоритетності над політичними та класовими інтересами; збереження і примноження культурних надбань; розвиток культурних зв’язків з українцями, які проживають за кордоном, як основа збереження цілісності української культури; гарантування свободи творчої діяльності, невтручання у творчий процес з боку держави, політичних партій та інших громадських об’єднань; рівність прав і можливостей громадян незалежно від соціального стану та національної приналежності у створенні,

використанні та поширенні культурних цінностей; доступність культурних цінностей, усіх видів культурних послуг і культурної діяльності для кожного громадянина; забезпечення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня та естетичного виховання громадян; заохочення благодійної діяльності в сфері культури підприємств, організацій, громадських об'єднань, релігійних організацій, окремих громадян; усебічне міжнародне культурне співробітництво; визнання пріоритету міжнародно-правових актів у галузі культури; поєднання державних і громадських засад у забезпеченні розвитку культури» [353].

Поняття державної політики в сфері культури пов'язано з адміністративним правом, виключає централізоване управління творчою діяльністю і здійснюється в межах норм Конституції України, а саме: з урахуванням положень ст. 54, згідно з якою «громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з інтелектуальною діяльністю у вказаній галузі» [196].

Поняття культури, як згадано раніше, пов'язано з національною культурною спадщиною, яку охороняє закон. Тобто, в обов'язки держави входить забезпечення збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, уживання заходів для повернення культурних цінностей, які знаходяться за межами України. До культурних цінностей належать об'єкти матеріальної (культурні установи та організації, музеї, бібліотеки, будинки культури тощо), та духовної культури, які мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення. Ця галузь охоплює театральне, музичне, хореографічне, образотворче, декоративно-прикладне, естрадне й циркове мистецтво, кінематографію, книговидавництво тощо.

Конституційний пріоритет свободи художньої, наукової та інших видів творчості є основоположним у визначенні методів державного впливу в галузі культури. Це означає, що органи виконавчої влади не мають права

затверджувати репертуари театрів, кіностудій та інших об’єктів культури, а також сценарії кінофільмів і постановочні плани театрів.

У сучасних умовах ці органи покликані стимулювати різноманітні вияви творчої активності незалежно від їхньої ідеологічної спрямованості. Тобто, в основному державне управління в галузі культури полягає в організації створення, пропагуванні, популяризації творів літератури і мистецтва; у забезпеченні поширення інформації та пропаганди досягнень культури, у збереженні й цільовому використанні культурних цінностей, охороні творів мистецтва та пам’ятників культури, підвищенні культурного рівня українського населення, керівництві підприємствами, організаціями, установами й закладами культури державної форми власності тощо.

Визнаними постулатами серед учених є такі, що державна політика з розвитку культури повинна формуватися на основі взаємодії всіх суб’єктів соціокультурного простору України. Це відображено при реалізації проектів «демократизації» та «децентралізації»; визнанні етнокультури українського народу важливою сферою національних інтересів; забезпеченні участі всіх суб’єктів українського суспільства в процесах творення національної культурної самобутності, а також відповідає принципу «єдність у різноманітті». Національна культура є принципово важливою для системи стратегічних пріоритетів державної політики в Україні.

Разом з тим, розвиток сучасного глобалізованого суспільства не може уникнути інтеграції української культури в європейський і світовий культурний процеси і не може замикатися в межах суто національних культурних інтересів.

Ці аспекти мають бути закладені й у розуміння державного управління культурою. На ці питання звертали увагу українські дослідники. Серед таких праць слід звернути увагу на декілька, що стосуються предмета нашого дослідження. Так, з останніх можна назвати розвідку І. Ігнатченко [164]. У ній комплексно проаналізовано форми та методи державного управління культурою в Україні, визначено авторське розуміння сутності й змісту

національної культури як об’єкта і сфери державного управління, розкрито її значення для розбудови громадянського суспільства, сформульовано цілі, завдання та принципи державного управління культурою в Україні, визначено особливості культурно-управлінського циклу. Особливу увагу приділено специфіці адміністративно-правового регулювання в окремих галузях культури України та сформульовано конкретні пропозиції з удосконалення чинного законодавства у сфері культури України.

Дослідниця вважає, що серед нагальних проблем, які потребують швидкого вирішення в процесі функціонування органів державного управління спеціальної компетенції, є: суперечності між нормативно визначеними пріоритетами розвитку сфери культури та її практичною реалізацією; відсутність стратегічно вивірених і науково обґрунтованих напрямів єдиної і несуперечливої політики у сфері культури на всіх рівнях влади.

Одним із перспективних напрямів І. Ігнатченко вважає необхідність децентралізації управління, що передбачає надання суб’єктам організації культурної діяльності максимальної юридичної, організаційної та економічної самостійності, удосконалення правового, фінансового, науково-методичного забезпечення задля успішної реалізації культурної політики на загальнодержавному та місцевому рівнях [164].

У сучасних суперечливих умовах розвитку України в останні роки, деякі дослідники, як наприклад М. Максименко та В. Павлюк, уважають доцільним пошук більш ефективних форм роботи в галузі культури, як у змістовному, так і в організаційно-управлінському плані, враховуючи її значення як фактора консолідації суспільства [260].

На думку філософів і культурологів, головними цілями культурної політики є формування загальнонаціональної картини світу, яка є ядром культури, що забезпечує взаєморозуміння та взаємодію громадян усередині держави. Саме вона і є основним об’єктом культурної політики, яка спрямована на вплив держави на культуру з метою збереження історичної

тяглості традицій культури та її розвитку, що полягає в модернізації, пристосуванні існуючої картини світу до змін соціокультурної реальності.

Культурну політику держава реалізує за посередництва спеціальних соціальних інституцій – системи освіти, закладів культури: музеїв, бібліотек, архівів, виставок, театрів, кінотеатрів, концертних залів тощо, а також засобів масової комунікації: преси, радіо, телебачення, відео та комп'ютерних мереж. Учасниками культурно-політичних процесів є всі соціальні інституції та суб'єкти, які беруть активну участь у соціокультурному житті. Також їх можна поділити на три групи:

– спільноти, що становлять різні субкультури в межах національної спільності та мають відмінні картини світу, які і є об'єктом культурної політики;

– люди, які створюють «продукти» культури: письменники, архітектори, художники, актори, режисери, співаки, композитори, музиканти, критики, іміджмейкери, продюсери, телеведучі й ін.;

– люди, уповноважені здійснювати культурну політику: державні діячі, чиновники, меценати, керівники закладів культури тощо [144].

В умовах національної держави національна політика в галузі культури має бути спрямована на підтримання національної картини світу й через неї – на підтримання єдності нації. Усі субкультури суспільства здатні взаємодіяти та підтримувати зв'язки одна з одною завдяки наявності загальнонаціональної картини світу – ядра культури суспільства. Ядро культури суспільства акумульоване в мові, фольклорі, пам'ятках культури й еталонних творах мистецтва, архітектури, літератури й живопису.

Культурна політика, що підтримує та трансформує національну картину світу, має два аспекти: внутрішній і зовнішній. Внутрішня культурна політика спрямована на формування національної картини світу та її поширення серед громадян, підтримку, збереження картини світу у формі традиції та передавання її наступним поколінням, розвиток, модернізацію, пристосування існуючої картини світу до умов, що змінюються.

У сучасному світі значно посилилися завдання зовнішньої культурної політики щодо захисту національної картини світу, яка спрямована на: збереження своєрідності національної картини світу від зовнішніх деформаційних впливів «сильніших» або агресивних культур; пропаганду важливих фрагментів національної картини світу за межами національної держави з дотриманням мети ознайомлення з нею інших народів і поширення серед цих народів власної культури.

Сучасні тенденції розвитку світової культури в умовах інформатизації проаналізували дослідники, які активно вивчають соціально-комунікаційні процеси: В. Ільганаєва [159], А. Каптєрєв [176], В. Шейко [489], О. Шликова [497].

Така різноманітність функцій і змісту культурного продукту суспільства, що охоплює сукупність організацій та установ, які забезпечують функціонування культури (народної та професійної) і працюють у сфері комерційної та некомерційної форм власності, а відповідно, і продукують документи, що фіксують і матеріальний, і духовний стан культури в різний спосіб, є вкрай складною для документування та створення документальних систем.

Розвиток сучасного суспільства в галузі управління культурою, зокрема європейські підходи, сформулював один з інноваційних аспектів культурної політики, пов’язаний з економічною складовою – культурного продукту.

Галузь культури є специфічною сферою виробництва, споживання та обміну культурного продукту, який створює простір соціокультурної практики та залучає населення до культурних цінностей.

Отже, спрямованість на створення продукту, здатного формувати й задовольняти культурні потреби людей особливим способом, з використанням спеціальних засобів, сприйняття яких здійснюється добровільно, з урахуванням інтересів особистості, є основним завданням державних інституцій, що задіяні в цьому процесі як професійно, так і на

аматорській основі. Окрім того, важливою особливістю культурного продукту є його зовнішня та внутрішня спрямованість: у багатьох підсистемах діяльності в галузі культури формується задоволення культурних потреб не лише суспільства, а й самого суб'єкта діяльності.

В Україні створена та функціонує цілісна система духовного виробництва, яка забезпечує створення, зберігання і поширення культурних цінностей. Вона впливає на виробничу, економічну, соціальну й політичну сфери людського життя, своєю чергою, перебуваючи під їхнім впливом. Практична значущість системи духовного виробництва для сучасного суспільства виявляється у тому, що в усіх країнах держава керує культурними процесами як за допомогою законодавства, так і шляхом використання економічних та адміністративних засобів.

Одним з таких адміністративних засобів є забезпечення документаційного процесу з урахуванням специфіки культурної галузі, його постійний розвиток, узгодження діяльності та співпраці державних органів влади та громадських організацій у галузі культури, представників творчої інтелігенції та митців, документальна фіксація продуктів культури як фактів її розвитку.

Реалії сьогодення актуалізують потребу запровадити нову, прогресивну модель культурної політики, а відповідно, її документаційного регулювання. Вона має оперативно реагувати на еволюційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві та світі, захист ключової ролі культури в суспільно-економічному розвитку України та її окремих регіонів, перетворити Україну в державу, у якій буде зреалізовано право кожного на доступ до надбань культури. Створення такої моделі активізувалося під час розробки Концепції державної політики в галузі культури на 2005–2007 роки, що визначила цілі, пріоритетні завдання та принципи державної політики на цей період, стратегічні напрями, механізми її реалізації та очікувані результати до прийняття Довгострокової стратегії розвитку культури – стратегії реформ

[115]. Сьогодні йдеться про створення Національної ради в галузі культури, яка б дозволила окреслювати основні вектори культурної політики.

У Концепції визначено, що протягом останнього десятиліття культура в Україні не лише не є одним із пріоритетів політики держави, а й опинилася на периферії її інтересів: збільшується розрив між так званою офіційною культурою, яку фінансують з бюджету, і незалежною та орієнтованою на сучасні потреби культурною діяльністю; неадекватне фінансове забезпечення галузі культури стало хронічною проблемою; суттєво погіршилася економічна структура видатків місцевих бюджетів на галузь культури; розрізнені культурні заходи так і не склалися в єдину програму послідовного культурного розвитку.

У цьому випадку ми розглядаємо документацію, що тісно пов’язана з діяльністю Міністерства культури як керівного органу держави, що має як загальний, так і спеціальний характер. Така документація є основним його регуляторним інструментом, насамперед, це такі офіційні ділові документи, як: закони, положення, статути, постанови, розпорядження, рішення, накази, протоколи, циркуляри, приписи, звіти тощо. Їх створюють в усіх вертикалях владних структур та організаціях у процесі реалізації виконання своїх функцій як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Ці документи матеріалізують, стандартизують і верифікують діяльність держави, виступаючи свідченнями оперативної діяльності органів державної влади органів і місцевого самоврядування, інших державних органів, установ та організацій тощо.

Водночас до функцій Міністерства культури входить і прогнозування розвитку культури, що чітко сформульовано в Довгостроковій стратегії розвитку української культури: стратегії реформ, проведення постійного моніторингу, аналіз менеджменту культури щодо культурної спадщини, музейної діяльності, розвитку театру й кіно, образотворчого та музичного мистецтва, мережі закладів культури, міжнародного співробітництва,

науково-освітньої діяльності, авторського права та комунально-суспільної діяльності [115].

Ці документи після втрати оперативного значення передають до архівів. Після цього вони набувають статусу історичних джерел як продукти діяльності соціальних інститутів у ретроспекції, просторі й часі, що забезпечуються архівним зберіганням постійного характеру, прийнятими на довічне зберігання для найцінніших документів. Сьогодні ці масиви документів також активно включають до системи опосередкованих форм управління культурою з боку Міністерства культури та місцевих органів влади, підтримки та сприяння її розвитку. Ігнорування цієї діяльності в документознавчому аспекті може суттєво загальмувати реалізацію обраних пріоритетів культурної політики держави та входження української культури у світовий культурний простір, який стрімко розвивається завдяки мережевим технологіям і культурній політиці, спрямованої на інтеграцію ресурсів культури різних народів.

Склад офіційних документів здебільшого регулює «Перелік типових документів, що створюються під час діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів», затвердженим Наказом Міністерства юстиції України 12.04.2012 № 578/5 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 17.04.2012 за № 571/20884).

Цей Перелік містить типові документи, що створюють під час документування однотипних (загальних для всіх) управлінських функцій, виконуваних органами державної влади та місцевого самоврядування, іншими установами, підприємствами та організаціям, незалежно від функціонально-цільового призначення, рівня і масштабу діяльності, форми власності, а також документацію, що формують у результаті виробничої та науково-технічної діяльності організацій.

Склад документів і строки їхнього зберігання визначено у цьому Переліку в результаті безпосереднього вивчення документів з урахуванням

рекомендацій фахівців відповідних галузей національної економіки й соціально-культурної сфери, примірних і типових номенклатур справ, рішень Центральної експертно-перевірної комісії (далі – ЦЕПК) Державної архівної служби України про встановлення або зміну строків зберігання окремих видів документів. Цілком зрозуміло, що складання такого переліку є також формою документаційного забезпечення галузі культури, яка має як сталий склад документів, так і такий, що змінюється з плином часу й потребує постійного аналізу розвитку різних сфер суспільства.

Основу офіційної документації становить ділова документація – сукупність створюваних та отримуваних установою, організацією, підприємством документів, які фіксують інформацію про правові, економічні, специфічні функціональні відносини в галузі або установі, які мають юридичну силу.

Отже, ділова документація є об’єктом практичної галузі документознавства – діловодства. Діловодство розвивалось упродовж історії людства з виникненням держави і на різних етапах мало свою специфіку, яка визначалась розвитком державності та національними особливостями.

Сучасна ділова документація в галузі культури в Україні відображає специфіку державних процесів, зокрема: переведення документування на державну мову, урахування ознак галузі та багатоаспектності культури, яка не завжди може бути піддана методології теорій управління; існування в електронному середовищі й електронному документообігу; упровадження вимог чинних державних і міжнародних стандартів, що спрямовано на встановлення організаційно-технологічного порядку, контролю за проходженням і виконанням документів; прискорення можливості статистичного опрацювання даних тощо. Це потребує постійного контролю з уніфікації структури та складу документів і документаційних процесів з боку служб документаційного забезпечення управління як органів державної влади, так і окремих установ, особливо в період оголошених реформ.

Ділова документація органів державної влади охоплює документи, за допомогою яких здійснюється функціонування правових актів (законів, постанов, наказів, рішень органів виконавчої влади), а також протоколи сесій рад і засідань держадміністрацій, документацію за запитами депутатів тощо. В апараті державного управління створюється така важлива управлінська документація, як накази міністрів, постанови колегій, розпорядження та інші організаційно-розпорядчі акти [307]. Окремий аспект ділової документації характеризує ту її частину, що створюється в державних установах, де є декілька рівнів документації, що регулюють ієрархію управління документообігом.

Перший рівень А (основоположні документи) – статути або положення про установу щодо мети існування, її політика й місія; показники розвитку основних фондів, документи, які встановлюють загальні вимоги по установі щодо продукції, до надання послуг.

Другий рівень В (управлінські документи) – перспективні плани, положення про підрозділи, порядок взаємодії установ, розподіл обов’язків між співробітниками тощо.

Третій рівень С (робочі документи) – інструкції з експлуатації; правила внутрішнього розпорядку, графіки виконання робіт; акт технічних випробувань тощо.

Четвертий рівень D (записи) – звіти про виконану роботу; акти прийому в експлуатацію; звіти про виготовлення продукції, журнали оперативного контролю тощо.

Також, установи створюють документи, що відображають специфічну діяльність органу управління та установи, яка відображає важливі для культурної діяльності аспекти, тим більше, що установи також є об’єктом реформування, змін у статутній діяльності.

Тобто, документування культурної діяльності цих установ пов’язано зі структурою Міністерства культури України та складною системою управління на загальнонаціональному та регіональному рівнях, а також з

основними принципами та пріоритетами під час формування державної політики в сфері культури.

У роботі профільного Міністерства, окрім таких ключових функцій, як координаційна, аналітична, методологічна, інформаційна функції та міжнародної діяльності, пріоритетності набуває економічний аспект: відповідні зміни відбулися 2014 року і в організаційній структурі Міністерства. Зокрема, структура Міністерства залежить від структури управління, функцій культури та обраних пріоритетних напрямів. Так, вона складається з: керівництва (міністр, перший заступник міністра, заступники міністра та державний секретар); патронатної служби міністра (керівник служби, заступник служби, керівник пресслужби, радників міністра, помічників міністра); департаментів, відділів, управлінь, що організують управління у справах релігій і національностей, охорони культурної спадщини, економічного розвитку та фінансів, сценічного й візуального мистецтва – відділ музичного мистецтва; відділ театрального мистецтва та кінематографії; відділ візуального мистецтва, правового забезпечення, бухгалтерського обліку, фінансової звітності та господарського забезпечення, документообігу, організаційного забезпечення та контролю, стратегічного планування і розвитку, міжнародного співробітництва, мовної політики та літератури, Управління персоналу музейної справи, переміщення культурних цінностей, мистецької і художньої освіти, а також інших напрямів діяльності тощо [281].

Отже, як бачимо, управління галуззю культури передбачає управління головними процесами в галузі культури, формування політики у різних напрямах культури, зокрема в міжнародній і внутрішній діяльності, просування мовного питання, розвиток мистецтв; ведення політики в справах релігій і національностей; у сфері відновлення та збереження національної пам’яті українського народу, охорони та обліку культурних цінностей тощо.

У межах своїх повноважень Міністерство здійснює управління конкретними установами, закладами та підприємствами в галузі культури.

Структура Міністерства культури, хоча загалом і відображає його функції та завдання, проте є досить мобільною та відповідає актуальним запитам сьогодення (наприклад, чутливо реагує на виклики часу – мобілізаційної роботи, запобігання та виявлення корупції тощо).

Незважаючи на те, що склад справ і документів у державній діяльності регулюють положення та інструкції, які унормовують основний склад документації, документаційне забезпеченні діяльності в галузі культури потребує постійного контролю за вдосконаленням видів документації та їхнього змісту, відстежуванням як загальних, так і спеціальних переліків внутрішньої документації, що нормативно не встановлено Типовим переліком і є прерогативою внутрішньої документації Міністерства. Можливості нормативного регулювання видового складу документів і документних потоків завжди розширюються із виникненням нових форм та видів документів, нових сфер діяльності.

Сьогодні Україна зіткнулась із комплексом різноманітних проблем, пов’язаних з управлінням культурною діяльністю. Ще 2005 року виникла нагальна потреба реформувати галузь культури через неадекватне розуміння ролі культури й невідповідність ролі держави в культурному секторі новим реаліям. Наявні проблеми, крім того, полягали в:

– збереженні монополії держави на прийняття рішень у сфері культури поряд із її безвідповідальністю за досягнуті результати;

– недостатньому фінансуванні культури та неефективному використанні обмежених бюджетних ресурсів;

– відсутності середньо- і довгострокових програм, що випливали б із чітко визначеної політики розвитку культури;

– розриві інформаційного та культурного простору й відокремленості культурно-мистецького середовища;

– відсутності всебічного аналізу, моніторингу культури та належної системи оцінки результатів цієї діяльності [360].

Питання документаційного забезпечення та реформування галузі культури також висвітлено в монографічному дослідженні автора «Державна політика в галузі культури України: стан та розвиток системи управління документацією» [100].

Реформування у сфері культури просувається дуже повільно. Так, лише через десять років (у 2016 р.) ухвалили Довгострокову стратегію в галузі культури до 2025 року, яка стала результатом численних обговорень у професійних і громадських колах на регіональному та місцевому рівнях, урахування аналітичних оцінок та рекомендацій експертів, менеджерів культури і представників державних закладів культури й недержавних організацій культури.

У Довгостроковій стратегії вказано, що розвиток сфери культури тривалий час не був пріоритетом державної політики: йому не приділяли належної уваги та не надавали підтримку з боку держави, що породило появу негативних явищ і конфліктів в українському суспільстві.

Це пов’язано з тим, що сфера культури є найбільш чутливим показником реалізації прав людини, зокрема таких, як право на ідентичність, національну пам’ять, почуття власної гідності та соціальної гармонії. Західний досвід розвитку стратегій культури показав можливості творчого самовираження та оновлення традицій, розвитку творчої економіки, інноваційної політики й активної участі громадськості у побудові сучасної та демократичної держави. У Довгостроковій стратегії визначено, що ефективність культурного розвитку залежить від взаємодії та відповідальності державних органів про стан культури, а також від міжнародної співпраці та міжкультурного діалогу.

Одним з основних напрямів реформ має стати модернізація і вдосконалення інструментів підтримки культури, що передбачає інвентаризацію та оцінку наявних інструментів підтримки і впливу на сферу культури та їхній постійний моніторинг, зокрема визначення ефективності застосування таких інструментів (правових чи фінансових).

У Довгостроковій стратегії доступність культурних надбань і культурних ресурсів має стати важливою передумовою соціального та духовного розвитку особистості. У документі йдеться про доступність нових технологій і сучасних форм культурного самовираження незалежно від місця проживання, статусу, приналежності до певної соціальної чи етнічної групи, а також майнового статусу, походження, статі.

Стратегія має сприяти обміну й мобільності творчих людей та ідей, подоланню стереотипів минулого й віджитих схем організації культурного процесу, підвищенню ефективності культурної дипломатії, розвитку надійного міжнародного партнерства й формуванню міжнародної підтримки.

Окрім того, існуючу мережу державних та комунальних закладів культури слід переглянути та наповнити новим змістом, можливостями та знаннями для ефективного надання послуг, гарантованих Конституцією України, та забезпечення реалізації права громадян на доступ до культури та брати участь у культурному житті. Сучасні технології повинні стати невід'ємним атрибутом діяльності культурно-мистецьких навчальних закладів, що мають враховувати глибокі зміни, які відбулись у суспільстві, у розвитку технологій та в сфері культури і мистецтва, формуванні творця і виробника культурних продуктів і активного одержувача або споживача [115].

Високу стійкість і конкурентоспроможність української культури має забезпечити модернізований державний протекціонізм, що дасть можливість зберегти присутність національного культурного продукту на ринку, гарантувати стабільний розвиток вітчизняних культурних цінностей тощо. Це, своєю чергою, потребує розробки й реалізації державної політики, якісного законодавчого забезпечення.

Державне фінансування культури в Україні визначають щорічний закон про Державний бюджет і Бюджетний кодекс, який жорстко регламентує розподіл коштів за основними секторами, а коригування видатків може здійснюватись лише в межах одного сектору, а не між ними. Згідно з законом про державний бюджет у розподілі коштів для культури і

мистецтв задіяно близько двадцяти міністерств і відомств. Низка законів серед головних пріоритетів визначає «відродження й розвиток культури української нації», а також «утвердження гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті» [294]. На перших стадіях закони, зокрема створений у перші роки незалежності «Основи законодавства про культуру», пропонуючи нові цікаві ідеї, не приділяли увагу практичним заходам уряду щодо їхньої реалізації, не враховували нових економічних факторів розвитку демократичних процесів. Цей закон також заклав сумний прецедент, коли законодавство в культурі є радше декларативним, ніж практичним [294].

Важливо підкреслити, що в законодавчій діяльності впродовж часів незалежності України бюджетний аспект відчував постійні регуляторні акції щодо розподілу фінансування і не забезпечував необхідний розвиток культурного процесу в його цілісності, більшість витрат на культуру була покладена на місцеві бюджети, у яких фінансування цієї сфери також здійснюють за залишковим принципом, і воно не відповідає реальним потребам закладів культури. Цей аспект ми вже розглядали в попередніх дослідженнях, де проаналізовано питання законодавчого забезпечення розвою культури, розвитку принципів державної політики в культурі, що загалом збігаються з визнаними на міжнародному рівні [100].

На жаль, не враховано й світовий досвід законодавчого забезпечення розвитку культури, який у законодавстві має досить декларативний вигляд. Про це свідчать і дослідження документаційних систем та архівної справи в провідних західних державах І. Антоненко [5], В. Бездрабко [26], Л. Левченко [238], В. Рудюка [377], Ф. Стояна [408], В. Шталса [499] та ін., де вказано, що управління документаційними процесами передбачає організований контроль документаційної бази як в установах, так і на рівні управління державними структурами. При цьому підтримка комунальних і громадських культурних організацій, які включено до національної системи обліку культурної спадщини, організації її доступу посередництвом

національних інформаційних систем, де документообіг базується на комплексі стандартів наукового описування документів, розвинутих стандартах обміну та зберігання даних, формування пошукових систем і цифрових ресурсів тощо. Ці приклади демонструють шляхи вирішення проблем централізації та децентралізації управління культурою зі збереженням її цілісності й захищеності завдяки документно-інформаційному забезпеченню, а також поєднанням державних і громадських засад у забезпеченні розвитку культури.

За останні десять років діяльність у сфері культури регламентує Закон України «Про культуру» від 14 грудня 2010 року. Зокрема, він визначає «правові засади цієї діяльності, регулює суспільні відносини, пов'язані зі створенням, використанням, розповсюдженням, збереженням культурної спадщини та культурних цінностей і спрямований на забезпечення доступу до них». Основною метою є «створення, збереження, розповсюдження і використання культурних цінностей, культурної спадщини та культурних благ, забезпечення права та доступу до культурних цінностей, право на утворення закладів культури». Закон спрямовано на створення єдиного культурного простору України, збереження цілісності культури, культурної спадщини, культурних цінностей і культурних благ.

Важливо підкреслити, що цим законом визначено культурний простір України як сферу, у якій відповідно до законодавства провадиться спеціалізована діяльність і задовольняються культурні, інформаційні та дозвіллєві потреби громадян, що охоплює різноманітне культурно-мистецьке середовище.

За Положенням про Міністерство культури України (від 03.09.2014 № 495 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 420 від 17.06.2015; № 442 від 24.05.2017; № 1000 від 28.11.2018; № 812 від 21.08.2019) Мінкультури є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що формує та реалізує державну політику в сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення

і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики в сфері кінематографу, відновлення та збереження національної пам’яті, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин [335].

З-поміж численних завдань оголошено, що Міністерство організовує ведення діловодства й архівне зберігання документів відповідно до встановлених правил. У межах своїх повноважень і на виконання законодавства України Міністерство культури видає накази (у разі потреби разом з іншими центральними та місцевими органами державної влади, органами місцевого самоврядування – спільні нормативно-правові акти). Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Мінкультури України, обговорення найважливіших напрямів його діяльності та розвитку культури й мистецтв створюють колегію, рішення якої реалізує наказом міністр культури України.

Органам місцевого самоврядування закон делегує низку повноважень у сфері культури: вивчення рідної мови через національно-культурні товариства; визначення потреб і формування замовлень на кадри для закладів культури, укладання договорів на підготовку спеціалістів, організація роботи з підвищення кваліфікації кадрів; вирішення питань про надання неповнолітнім, студентам, пенсіонерам та інвалідам права на безкоштовне та пільгове користування об’єктами культури, а також визначення порядку компенсації закладам культури вартості послуг, наданих безкоштовно або на пільгових умовах; забезпечення охорони пам’яток історії та культури, збереження і використання культурного надбання; реєстрація статутів культурно-освітніх закладів незалежно від форм власності.

Лише на пленарних засіданнях районної, міської, обласної ради затверджують програми культурного розвитку відповідного району, міста, області; заслуховують звіти про їхнє виконання; приймають рішення про організацію територій та об’єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні, і вирішують

інші питання, передбачені статтею 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

На реалізацію законодавства про культуру в більшості областей і районів, у багатьох містах розроблені й затверджені регіональні програми розвитку культури. Вони передбачають завдання зі зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури, підтримки творчих спілок і творчої молоді, професійного мистецтва, підготовки кадрів, охорони культурної спадщини, організації дозвілля населення.

Необхідним інструментарієм реалізації державної політики в галузі культури є її фінансування, що базується на розмірі фінансового забезпечення державних соціальних стандартів надання послуг населенню в сфері культури, що гарантуються державою, у розрахунку на душу населення. Це становить базу видатків державного та місцевих бюджетів на галузь культури.

Бюджети розвитку галузі культури за видатками складаються з:

– коштів на реалізацію інноваційних бюджетних програм, виконавців яких визначають лише на конкурсній основі;

– розміру бюджетних дотацій на здійснення того чи іншого культурно-мистецького проєкту закладами, підприємствами, організаціями й установами культури, що залучили благодійну допомогу, спонсорські чи меценатські кошти на його здійснення;

– коштів місцевих бюджетів, визначених на основі коригуючих коефіцієнтів фінансових нормативів бюджетної забезпеченості видатків місцевих бюджетів на культуру й мистецтво, відповідно до кількості об’єктів культурної спадщини, предметів основного фонду музеїв, охорона яких здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету [353].

Існують й інші підходи до фінансування культури: зокрема, однією з головних причин погіршення фінансування закладів культури на місцевому рівні є запровадження формульного підходу у визначенні трансфертів з державного бюджету, у частині видатків на сферу культури також. Проте

формула – це лише один з інструментів розподілу бюджетних коштів, що дозволяє робити його прозорішим та об’єктивним. Окрім того, формула орієнтує розподіл коштів на послугу в розрахунку на одного мешканця, тобто на те, що має забезпечити держава конституційно кожному громадянинові незалежно від місця його проживання.

Однак, безперечно, це тільки частина проблеми: прогресивна система фінансування потребує розуміння обсягу ресурсів, необхідних для того, щоб на місцевому рівні були надані мінімальні соціальні послуги в галузі культури, гарантовані Конституцією. Тобто потрібно чітко визначити перелік та обсяг таких стандартів і показники оцінки їхньої реалізації. Усе це дозволить удосконалити порядок формування та обґрунтування обсягу видатків на культуру й мистецтво, що враховують у міжбюджетних відносинах. Так, найпоширенішою формою прямої державної підтримки є гранти, які виплачують як організаціям, так й окремим працівникам культури: Міністерству культури України належить основне місце в реалізації законодавчої складової державної політики.

Важливою ознакою сучасного суспільного розвитку є фундаментальні динамічні зміни в суспільстві. З прийняттям Положення Міністерства культури України пройшло п’ять років (2014–2019). Цей період кардинально змінив зовнішню та внутрішню ситуацію в Україні, що опинилася в умовах анексії та окупації своїх територій, коли частина української культурної спадщини фактично перебуває на окупованих територіях Донбасу, Луганщини, Криму; відбуваються системні зміни у взаємовідносинах людини та її соціального оточення, катастрофи різного походження руйнують світ людини та її середовище.

Сучасні засоби комунікації збільшують можливість необмеженого впливу на людину та її соціокультурне середовище, що поряд із розвитком вільного доступу до інформації іноді дезорієнтує індивіда та руйнує його ціннісні орієнтири, а відсутність єдиного культурного простору в період перетворення суспільства заважає реальному управлінню культурою на

національному, регіональному та місцевому рівнях. Виявляються регіональні диспропорції розвитку культури.

Водночас культура є важливим інструментом розвитку, примирення та консолідації зусиль усіх суспільних груп і спільнот. Її креативні можливості, серед них й інноваційні зміни в економіці, на думку міністра культури, полягають у: створенні нового культурного продукту та послуг в усіх сферах, зокрема об'єктів з високою доданою вартістю за рахунок використання культурного ресурсу; сприянні формуванню спеціалізованих ринків у межах України та створенню нових робочих місць; гарантуванні умов для збільшення національних брендів; розвитку туристичного бізнесу [281].

Виникають нові пріоритети загальнонаціонального значення в галузі культури, з'явилася потреба, щоб повноваження Міністерства культури та інших державних і урядових органів, відповідальних за розвиток культури, були спрямовані на створення «середовища для культури» у широкому її розумінні. Англійською таку зміну стратегічної мети можна виразити як перехід від *Ministry of Culture* до *Ministry for Culture*, тобто створення клімату, середовища, умови, у яких культура може розвиватися.

Міністерство може набути нових функцій, які допомагали б розвивати всі сфери культури, координувати зв'язки між культурою та іншими складниками суспільства й економіки, створити систему вимірювання показників ефективності основних законів і нормативних актів щодо культури, стати прибутковою галуззю для внутрішнього та зовнішнього ринку культурного продукту.

Такі функції вже почали свій розвиток, одним з виявів чого є створення потужного порталу Міністерства культури, а також сайтів регіонального та місцевого рівнів, культурних установ, де органічно поєднані функції управління документацією та інформацією про діяльність установ і організацій й розвиток галузі загалом, що значно посилює ефективність реалізації державної політики України в галузі культури; відкриває значні нові перспективи для управління документаційними потоками та якістю

документного забезпечення і культурного продукту, розміщеного на сайтах. Після формування уряду під керівництвом прем'єр-міністра Олексія Гончарука Міністерство культури, Міністерство інформаційної політики і Міністерство молоді та спорту були реорганізовані у Міністерство культури, молоді та спорту. Згідно з постановою Кабміну «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 02.09.2019 № 829 [70], з метою оптимізації системи центральних органів виконавчої влади створено Міністерство культури, молоді та спорту України, що відповідатиме за такі сфери суспільного життя:

– мистецтво й креатив (театр, музика, кіно, книги, бібліотеки, цирки, мистецька освіта);

– культурна спадщина (охорона і облік культурної спадщини, музеї, заповідники);

– спорт (масовий спорт і спорт високих досягнень);

– медіа й інформаційна безпека (медіа, інформаційна безпека та протидія інформаційній агресії);

– благодійність і волонтерство (меценатство);

– релігійна й етнонаціональна політика (релігія, державна мова, культурна інтеграція національних меншин);

– гуманітарна та інформаційна політика тимчасово окупованих територій (їх культурна та інформаційна реінтеграція);

– молодіжна політика (залученість молоді);

– туризм (розвиток місць тяжіння, промоція внутрішнього і зовнішнього туризму).

Верховна Рада України 4 березня 2020 року затвердила новий Кабмін на чолі з Прем'єр-міністром Денисом Шмигалем, Міністерство культури, молоді та спорту вирішили знову реорганізувати. Так, 23 березня 2020 року, на позачерговому засіданні уряд ухвалив рішення щодо перейменування Міністерства культури, молоді та спорту (МКМС) на Міністерство культури

та інформаційної політики (МКІП) (Постанова Кабінету Міністрів від 23 березня 2020 р. № 231 «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо діяльності Міністертсва культури та інформаційної політики») [347].

Міністертсво культури та інформаційної політики є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури, державної мовної політики, популяризації України у світі, державного іномовлення, інформаційного суверенітету України (у частині повноважень з управління цілісним майновим комплексом Українського національного інформаційного агентства «Укрінформ») та інформаційної безпеки, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах кінематографії, відновлення та збереження національної пам'яті, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин в Україні, мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей [282].

Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 визначає правові засади цієї діяльності, регламентує суспільні відносини, що пов'язані зі створенням, використанням, поширенням та збереженням культурної спадщини і культурних цінностей, а також регулює забезпечення доступу до них. Він сприяє створенню єдиного культурного простору України, збереженню цілісності культури, культурної спадщини, культурних цінностей та культурних благ. Цим законом визначено культурний простір України – сферу, у якій відповідно до законодавства провадиться спеціалізована діяльність і задовольняються культурні, інформаційні та дозвіллєві потреби громадян, що охоплює різноманітне культурно-мистецьке середовище [353].

Законодавче поле в галузі культури в Україні доволі широке та специфіковане за окремими питаннями. Воно складається з численних законів та нормативно-правових актів, ухвалених Верховною Радою України, постанов Кабінету Міністрів України, Указів Президента України, постанов,

рішень та інструкцій головних розпорядників коштів у цій галузі. Це коло нормативних актів створює основу управлінської документації всієї галузі культури. Документація складається як у галузевому міністерстві та відомстві, так і в державних установах та органах місцевого самоврядування. У Законі України «Про культуру» з*аклад культури* визначено так: юридична особа, основною діяльністю якої є культурна діяльність, або структурна одиниця юридичної особи, функціями якої є здійснення діяльності у галузі культури; *базова мережа закладів культури* – це комплекс підприємств, установ, організацій і закладів культури державної та комунальної форм власності, діяльність яких спрямована на створення умов для забезпечення розвитку творчості людини, збирання, збереження, використання і поширення інформації про матеріальні та духовні культурні цінності, наукові розробки, а також на забезпечення цілісності культурного простору України, доступності національного культурного надбання, дотримання прав громадян у сфері культури [353].

Дослідивши систему установ галузі культури, можемо представити її як за напрямами, так і інституціями, що складають об’єкти та суб’єкти галузі культури та функції управління, які регулює низка спеціального законодавства в різних сферах культури, таким чином:

1) театральне, музичне, хореографічне, образотворче, декоративно-прикладне, естрадне і циркове мистецтво;

2) концертні організації, музеї, бібліотеки, будинки культури й ін.;

3) кінематографія; телебачення і радіомовлення;

4) видавнича справа, поліграфія і торгівля книгами [3].

Установи культури можна згрупувати за напрямами діяльності.

До першої групи, що зберігають документальні фонди, відносяться архіви, бібліотеки, музеї та музейні заклади, заповідники, заклади музейного типу України; картинні, художні галереї та галереї мистецтв, виставкові зали, панорами й інші організації в галузі культури, основна функція яких демонструвати предмети культури й мистецтв для сучасників. Згідно із

Законом України «Про музеї та музейну справу» від 29.06.199, *музей* – це науково-дослідний і культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів і музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини. Основними напрямами діяльності музеїв є науково-дослідна, культурно-освітня діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, виставкова, пам'яткоохоронна робота, а також діяльність, пов'язана з науковою атрибуцією, експертизою, класифікацією, державною реєстрацією та всіма видами оцінки предметів, які можуть бути визначені як культурні цінності, з метою включення до Музейного фонду України [354].

Законом України «Про національний архівний фонд та архівні установи» від 24.12.1993 визначено, що Національний архівний фонд України є складовою частиною вітчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства, він перебуває під охороною держави та призначений для задоволення інформаційних потреб суспільства й держави, реалізації прав і законних інтересів кожної людини. Документи Національного архівного фонду є культурними цінностями, що постійно зберігаються на території України або згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, підлягають поверненню в Україну. Зокрема, у Законі подано визначення термінів, які вживають у такому значенні: *архівна установа, архів, архівний підрозділ, архівний відділ* – це відповідно установа чи структурний підрозділ, що забезпечує облік і зберігання архівних документів, використання відомостей, що в них містяться, і формування Національного архівного фонду і / або здійснює управління, провадить науково-дослідну й інформаційну діяльність у сфері архівної справи й діловодства; *державна архівна установа* – архівна установа, що здійснює свою діяльність за рахунок коштів Державного бюджету України [361].

Головною функцією цих установ є збереження пам'яті, збирання, облік, зберігання та використання різних форм трансляції духовних цінностей, популяризація пам'яток історії, культури. Бібліотеки й музеї є не лише центрами культурної спадщини, а й соціальним інститутом соціокультурної адаптації, інструментом пізнання культурних цінностей минулих епох і сучасності, інтерпретування їх значень з метою суспільного самопізнання й самовизначення. Бібліотечні та музейні колекції формують культурний простір пам'яті, адаптують надбання національної та світової культурної спадщини до ментального світу людини. У цих установах зберігається сукупність бібліотечних і музейних фондів, окремих пам'яток, колекцій, зібрань, які постійно зберігаються на території України, незалежно від їх походження та форм власності.

До другої групи належать професійні організації мистецтва: музичні заклади – національні мистецькі колективи, національні концертні організації, обласні концертні установи; театри (національні та обласні); циркові заклади, кіностудії – Національна кіностудія художніх фільмів імені Олександра Довженка, Національний центр Олександра Довженка, Національна кінематика України, Українська студія хронікально-документальних фільмів, Українська кіностудія анімаційних фільмів [281].

До іншої групи можна віднести обласні центри народної творчості (народного мистецтва, фольклору), методичні центри культури та мистецтв, центри клубної роботи й народної творчості, центри культури і туризму, центри народної творчості та культурно-освітньої роботи тощо. Такі установи цієї галузі, як клуби, палаци (будинки, центри) культури, парки культури та відпочинку, молодіжні культурні центри, центри національних культур; природничі міські сади, зоопарки, зоосади, національні парки пов'язані з дозвіллям.

Окрему групу становлять науково-дослідні та методичні установи, а саме: Український центр культурних досліджень; Український державний інститут культурної спадщини (до 2017 р. Науково-дослідний інститут

пам`яткоохоронних досліджень); Національний центр театрального мистецтва імені Леся Курбаса; Проблемна науково-дослідна лабораторія з вивчення і пропаганди народної музичної творчості Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського; Проблемна науково-дослідна лабораторія музичної етнології Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка; Проблемна науково-дослідна лабораторія історії образотворчого мистецтва і архітектури Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури; Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв України (нині Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти, основний профіль діяльності – видання книг, сьогодні онлайн-викладання) [281].

Існує значна кількість регіональних і комунальних закладів вищої освіти в підпорядкуванні Міністерства культури України. До системи галузі культури відносяться й національні творчі спілки: Національна спілка композиторів України; Національна хореографічна спілка України; Національна всеукраїнська музична спілка; Національна спілка кобзарів України; Національна спілка художників України; Національна спілка майстрів народного мистецтва України; Національна спілка фотохудожників України; Національна спілка письменників України; Національна спілка театральних діячів України; Національна спілка краєзнавців України; Національна спілка кінематографістів України [281]. Діяльності творчих спілок у галузі культури та мистецтва регламентує Закон України від 17.10.1997 «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», у якому *творчу спілку* визначено як добровільне об’єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напряму в галузі культури та мистецтва, що має фіксоване членство й діє на підставі статуту [359]. В управлінській діяльності Міністерства культури України це відображено посередництвом його внутрішньої структури, де виокремлено декілька структурних підрозділів, які відповідають за документування цієї діяльності. Передусім, це Управління мистецтв, до складу якого входять: відділ музичного

мистецтва, відділ театрального мистецтва, відділ монументального, образотворчого та народного мистецтва та сектор циркового мистецтва.

Важливу групу становлять видавництва та медіаструктури. Міністерство засновує в установленому порядку засоби масової інформації з метою висвітлення питань, що належать до компетенції Мінкультури; також видавництва, співзасновниками яких виступає Міністерство культури України, зокрема журналів «Пам'ятки України», «Українська культура», «Театрально-концертний Київ», «Музика», газет «Культура і життя» та «Кримська світлиця». У сфері видавничої справи йінформаційної діяльності певна роль належить державній науковій установі – Книжковій палаті України імені Івана Федорова, повноваження якої закріплені в ст. 27 Закону України «Про видавничу справу» від 05.06.1997 [346].

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в сфері телебачення і радіомовлення, в інформаційній та видавничій сфері, є Державний комітет телебачення і радіомовлення України (Держкомтелерадіо) [348].

Суспільне телерадіомовлення України – це телерадіоорганізація зі статусом єдиної загальнонаціональної неподільної і неприбуткової системи масової комунікації, що є об'єктом права власності українського народу. На підставі затвердженої 30 вересня 2010 року Концепції створення і діяльності Національної громадської телерадіокомпанії України Громадська гуманітарна рада при Президентові України підготувала проєкт Закону України «Про Національну громадську телерадіокомпанію України», який і став основою для ухваленого 17 квітня 2014 року Закону України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» [361]. Запуск суспільного мовлення й радіомовлення в Україні відбувся 2017 року. Невід'ємною складовою частиною системи Суспільного телерадіомовлення України є телерадіоорганізація «Громадське Українське радіо і телебачення» (ГУРТ), яка діє на підставі Положення про неї, а також виокремилося в нове «Громадське радіо».

Усі ці установи створюють і передають на архівне зберігання документні комплекси, здійснюють документаційну діяльність.

Аналіз установ галузі культури засвідчив, що її соціальні інституції відрізняються соціокультурними функціями, видами діяльності та культурного продукту, способом функціонування та реалізації державної політики в сфері культури і характером культурних цінностей. Документування культурної діяльності, що враховує і культурний продукт, пов'язане зі структурою Міністерства культури України та складною системою управління на загальнонаціональному та регіональному рівнях, а також з основними принципами й пріоритетами під час формування державної політики в сфері культури. Управління документаційними процесами у таких умовах потребує не лише опори на нормативно-правові акти та регулювання управлінської функції, а й розвитку документаційної системи, поширення регуляторної функції не лише на організаційно-розпорядчу документацію, а й документну базу управління загалом.

Водночас установи мають право створювати й документи, що відображають специфічну діяльність органу управління та установи, яка репрезентує важливі для культурної діяльності аспекти, тим більше, що установи також є об'єктом реформування, змін у статутній діяльності тощо. Відтак характерною рисою управлінської документації в галузі є її системний галузевий характер, що об'єднує всі рівні управління і дозволяє функціонувати системі, ефективно контролювати діяльність усіх її складників. При цьому специфічною особливістю окресленої сфери є те, що у ній створена й значна кількість неофіційних, творчих документів, продукованих особливою творчою складовою суспільства, що відображають розвиток особистісного компонента в науці, культурі, мистецтві й стали об'єктом приватного колекціонування. Ці твори мистецтва та культури як культурний продукт також стали об'єктом охорони, опікування та підтримки державою, організації державного обліку й сприяння передачі на державне зберігання. Вони стають частиною архівних, музейних бібліотечних фондів і регулюються

відповідними законами. Крім того, їх долучають як колекційні складники до таких культурних закладів, як бібліотеки, архіви та музеї, творчі об'єднання і колективи, запроваджують до інформаційно-документаційної системи, яка також є опосередкованою частиною управління системою документації. Ці продукти культурної спадщини держава також фіксує, обліковує та охороняє після відповідного документування – опису, обліку та зберігання. При цьому окреслені документи, як офіційного, так і неофіційного походження, після того, як вони перейшли на облік та державне зберігання в архівах, бібліотеках та музеях, стають об'єктом джерелознавства для спеціальних історичних дисциплін.

У складі документальних комплексів культури існують як офіційні, так і неофіційні документи, службового та творчого характеру, які репрезентують її розвиток. Характерними особливостями неофіційних документів є те, що вони можуть не збігатися з офіційною політикою держави в галузі культури, представляючи її індивідуальний компонент. Однак їхнє існування та розвиток мають стати об'єктом уваги держави, охорони документальної спадщини, яку регулює законодавство. Головна увага управлінської документації спрямована на керівництво державною власністю, організацію відображення та впливу на культурні процеси за посередництва управління службовою документацією, що перебуває як у сталих формах, так і в розвитку.

Еволюція цих процесів пов'язана зі стрімким розвитком інформаційного суспільства та суспільства знань, що прискорює процес управління, надає йому нових якостей, спродукованих новою інформаційною культурою створення документів, відкритого доступу до величезних масивів інформації та можливостей вільного обміну інформацією, технологією опрацювання інформації тощо.

Соціальні інституції відрізняються соціокультурними функціями, способом діяльності та реалізації державної політики у сфері культури, видами культурного продукту. Установи створюють і передають на архівне зберігання документні комплекси, провадять документаційну діяльність. У складі документальних комплексів цих установ існують як офіційні, так і

неофіційні документи, службового та творчого характеру, які репрезентують її розвиток у культурному просторі України.

Сьогодні, у час інформаційного суспільства та глобалізації культурних процесів у світі й Україні, має відбуватися трансформація діловодства в самостійну інформаційну документаційно-комунікаційну систему, практичну галузь документознавства, що підвищує функції управління нею культурним простором держави в його різноманітних виявах.

Сутнісною особливістю інформаційно-документаційного забезпечення галузі культури є орієнтація цього напряму документознавства на регулювання культурної діяльності з урахуванням специфічних особливостей галузі. Це принципове положення зумовлює необхідність комплексного аналізу структурної організації та системи управління сферою культури, що сформувались у сучасній Україні, можливостей гнучкої політики в галузі управління культурою посередництвом наявних документних засобів передачі інформації.

2.2. Культурні пам’ятки – особлива сфера опікування держави: реєстрація, облік, забезпечення збереження

Культура втілює своєрідність, унікальність і неповторність суспільства, нації, народу, соціальної групи. Вона формується впродовж тривалого часу й акумулює своєрідний історичний досвід, якого набуло людство. Кожній культурі властиві механізми селекції, відбору, завдяки яким вона немов фільтрує суспільне життя, формуючи зразки, стандарти, канони культуротворчого процесу, які стають загальними і, до певної міри, обов’язковими для соціальної спільноти.

Культура народу формується і кристалізується впродовж усіх історичних епох, тобто її можна розглядати як процес спадкоємності минулого та майбутнього. Вона – «пам’ять» про минуле, зафіксована в стереотипах свідомості й поведінки, символах, обрядах і звичаях. Найбільш

глибинні її пласти відображають специфіку конкретної історичної епохи. На етапі переходу України до нових соціальних стосунків це зумовлює необхідність переосмислення ролі культури як специфічного виду й результату діяльності конкретної особистості й суспільства загалом з урахуванням економічних і політичних чинників.

Міністерством культури України створено Державний реєстр національного культурного надбання України (далі – ДРНКН), започаткований Постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.1992 № 466, що має на меті проведення державного обліку і створення електронного ресурсу пам’яток виняткової історичної, художньої, наукової чи іншої культурної цінності, об’єктів матеріальної та духовної культури, які мають важливе значення для формування національної самосвідомості українського народу й визначають його внесок у всесвітню культурну спадщину. Така реєстрація дозволяє активізувати значний потенціал пам’яток культури і мистецтв, що зберігають в інститутах національної пам’яті: музеях, бібліотеках, архівах [126].

Правила обліку, охорони, реставрації та використання об’єктів національного культурного надбання визначають: чинне законодавство про пам’ятки історії та культури, закони та положення про архівний, бібліотечний і музейний фонд України, а також інструкції відповідних центральних органів державної виконавчої влади, які є обов’язковими для всіх закладів, підприємств і організацій, а також громадян, у власності яких перебувають об’єкти національного культурного надбання. ДРНКН України тісно пов’язаний із законодавством про культуру, зокрема законами: «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.1999; «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000; «Про культуру» від 14.12.2010 тощо.

1997 року виокремлено Державний реєстр наукових об’єктів, що становлять національне надбання (Постанова Кабінету Міністрів від 18.02.1997 № 174 із подальшими змінами). 2001 року окремо виділено

Державний реєстр нерухомих пам’яток України (ДРНПУ), створений Постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 № 1760 «Про затвердження Порядку визначення категорій пам’яток для занесення об’єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам’яток України».

Ці підходи також ґрунтуються на ключових нормативних документах ЮНЕСКО: Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954); Конвенції про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності (1970); Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (1972), Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003) та ін., визначено поняття та склад культурних цінностей.

Зауважимо, що Україна приєдналася до цих міжнародних актів і розробила низку національних законів та підзаконних актів, що становлять правові засади функціонування архівів, бібліотек і музеїв як інститутів культури в правовому полі культурних цінностей та культурної спадщини (хоча ці поняття і не збігаються повністю, але взаємозумовлені). Визначення та класифікацію культурних цінностей містить Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [345], спрямований на охорону національної культурної спадщини та розвиток міжнародного співробітництва України у сфері культури, а також «Про охорону культурної спадщини» [358], «Про культуру» [353].

Отже, об’єктом офіційної реєстрації стали й культурні цінності, творча складова культурного процесу, культурного продукту як документів зі сфери культурної спадщини та культурних цінностей, що також перебуває в юрисдикції Міністерства культури та створює простір національної культури. Окрім того, до безперечних здобутків управління культурою слід віднести й унормування поняття культурних пам’яток, культурних цінностей та їх типологічного й видового складу, що визначено Положенням про ДРНКН: «*пам’ятки історії* – будинки, споруди, пам’ятні місця і предмети,

пов'язані з найважливішими історичними подіями в житті народу, розвитком науки, техніки, культури, життям і діяльністю видатних діячів»; *«пам'ятки археології* – городища, кургани, залишки стародавніх поселень, укріплень, виробництв, каналів, шляхів, стародавні місця поховань, кам'яні скульптури, наскельні зображення, старовинні предмети, ділянки історичного культурного шару стародавніх населених пунктів та археологічні знахідки, що є визначними пам'ятками національної культури й характеризують певні етапи історичного розвитку»; *«пам'ятки містобудування і архітектури* – унікальні ансамблі та комплекси, окремі об'єкти архітектури, а також пов'язані з ними твори монументальної скульптури і живопису, декоративно-ужиткового й садово-паркового мистецтва, природні ландшафти»; *«пам'ятки мистецтва* – визначні твори монументального, образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва»; *«документальні пам'ятки* – унікальні акти державності, інші важливі архівні матеріали, кіно-, фото- й фонодокументи, старовинні рукописи, рідкісні друковані видання. До ДРНКН можуть бути віднесені й інші об'єкти, що становлять виняткову цінність з огляду історії, культури, етнології чи науки» [349].

Історико-культурна спадщина України – це духовний, економічний і соціальний капітал надзвичайно високої цінності, що є головною складовою національної самоповаги і відповідної презентації нашої країни на міжнародному рівні.

Ставлення суспільства до своєї культурної спадщини стає мірилом його соціальної зрілості, орієнтації на демократичний розвиток.

Забезпечення збереженості пам'яток культури спеціальних установ культури, реставраційних центрів і майстерень увійшло до оперативної діяльності установ культури. Планувалося зміцнення матеріально-технічної бази бібліотек та музеїв, проведення реставраційно-консерваційних заходів щодо фізичного збереження, створення центрів, які б забезпечували проведення широкого кола таких робіт, здійснювали сканування та оцифрування документів тощо. Хоча створення ДРНКН й досі не набуло

активного розвитку, існування нормативної бази вже є позитивним моментом, який дозволяє організувати єдиний державний облік національних пам'яток культури. Зазвичай, фундаментальні проекти в галузі культури потребують значного фінансування, що поки неможливо реалізувати в Україні.

Пам'ятки культури – ядро меморіальної культури, яку характеризує інтелектуальний та духовний стан суспільства. Вони потребують особливої уваги й організації не лише державного обліку, а й проведення експертизи культурних цінностей [281], залучення до соціокультурної діяльності.

На особливу увагу заслуговує діяльність основних інституцій Міністерства культури в галузі охорони культурної спадщини, здійснення документаційного обліку та моніторингу стану рухомих і нерухомих пам'яток, заповідників, підпорядкованих Міністерству, забезпечення діяльності обліковою документацією [281].

На відміну від ДРНКН можна відзначити позитивний досвід створення та наукового супроводу формування Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а також досвід Українського державного інституту культурної спадщини.

Проблема збереження нерухомої культурної спадщини виходить за межі суто прикладних робіт, охоплюючи науково-пошукову, науково-теоретичну і нормативно-методичну діяльність. Вона потребує проведення концептуальних, технологічних досліджень пам'яток, розроблення методології збереження спадщини. Обов'язковою умовою не лише для існування, а й економічного та культурного розвитку людської цивілізації є збереження культурної спадщини. Окремі країни та світові спільноти це усвідомили, і це завдання поступово стає об'єктом міжнародного правового регулювання.

За останню чверть століття у світі вироблено й налагоджено нормативно-правову систему для охорони культурного надбання та співпраці країн у цій галузі.

В Україні напрацьовано значну нормативно-правову базу щодо збереження культурної спадщини, ратифіковано низку конвенцій і міжнародних документів у сфері охорони культурної спадщини, ініційованих ЮНЕСКО, ІКОМОС, Радою Європи й іншими організаціями, а саме: «Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради від 04.10.1988 № 6673-XI (6673-11)), «Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини» (ратифіковано Законом від 10.12.2003 № 1369-IV (1369-15), ВВР, 2004, № 15, с. 224), «Європейська ландшафтна конвенція» (ратифіковано Законом від 07.09.2005 № 2831-IV (2831-15), ВВР, 2005, № 51, с. 547), «Конвенція про охорону підводної культурної спадщини» (ратифіковано із заявами Законом від 20.09.2006 № 164-V (164-16)), «Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи» (ратифіковано Законом від 20.09.2006 № 165-V (165-16)), «Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини» (Про приєднання до Конвенції Закон від 06.03.2008 № 132-VI (132-17)), «Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» (ратифіковано Законом від 20.01.2010 № 1811-VI (1811-17)); міжнародні документи: «Рекомендація щодо захисту культурної та природної спадщини на національному рівні» (1972), «Рекомендація щодо охорони історичних або традиційних ансамблів та їхньої ролі у сучасному житті» (1976), «Міжнародна хартія з охорони історичних міст» (Вашингтонська хартія, 1987), «Ризька хартія про автентичність та історичну реконструкцію культурної спадщини» (2000), «Міжнародна хартія з охорони традиційної архітектурної спадщини» (Стокгольмська хартія, 1998); «Міжнародна хартія з охорони та реставрації архітектурно-містобудівної спадщини» (Краківська хартія, 2000), «Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам’яток і визначних місць» (Венеціанська хартія, 1964).

Базуючись на такому досвіді, національне законодавство сформувало власну правову систему охорони культурної спадщини. До сфери охорони культурної спадщини в національному законодавстві належить низка законів

України, зокрема: «Про охорону культурної спадщини» від 08.08.200 № 1805-III; «Про охорону археологічної спадщини» від 18.03.2004 № 1626-IV; «Про культуру» від 14.12.2010 № 2778-VI; «Про перелік пам’яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації» від 23.09.2008 № 574-VI; «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999 № 687-XIV; «Про основи містобудування» від 16.11.1992 № 2780-XII; «Про музеї та музейну справу» від 29.08.1995 № 249/95-ВР; «Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об’єктів культурної спадщини на 2004–2010 роки» від 20.04.2004 № 1692-IV; «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10.02.1995 № 51/95-ВР; «Про природно-заповідний фонд України» від 16.08.1992 № 2456-XII; «Про Генеральну схему планування території України» від 07.02.2002 № 3059-III; «Про відповідальність підприємств, їх об’єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування» від 14.10.1994 № 208/94-ВР; «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.1999 № 1068-XIV; «Про ратифікацію Угоди про вивезення та ввезення культурних цінностей» від 11.01.2006 № 3304-IV; «Про міжнародні договори України» від 29.08.2004 № 1906-IV; «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.08.1991 № 1264-XII; «Про землеустрій» від 22.05.2003 № 858-IV; «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 № 3038-VI; «Про державну експертизу землевпорядної документації» від 17.08.2004 № 1808-IV.

Положеннями Закону України «Про охорону культурної спадщини» визначено терміни в галузі охорони пам’яток, класифіковано об’єкти культурної спадщини, визначено порядок занесення об’єкта культурної спадщини до загальнодержавного реєстру чи його вилучення, сформульовано особливості здійснення права власності на такі пам’ятки, прописано заходи щодо охорони, реставрації, музеєфікації об’єктів і відповідальність за порушення законодавства щодо охорони культурної спадщини. Цей Закон регулює правові, організаційні, соціальні й економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об’єктів

культурної спадщини в суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь [358]. У документі терміни вживато в такому значенні: «*культурна спадщина* – сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини»; «*об'єктами культурної спадщини* є визначні місця, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду й зберегли свою автентичність». *Пам'ятку культурної спадщини* визначено як «об'єкт культурної спадщини, який занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, або об'єкт культурної спадщини, що взято на державний облік відповідно до законодавства, яке діяло до набуття чинності цим Законом, до вирішення питання про включення (невключення) об'єкта культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України»;

У першій статті Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини під *культурною спадщиною* розуміють:

пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери й групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки;

ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки;

визначні місця: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, що включають археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології.

У Конвенції визначено, що кожна держава зобов'язана забезпечувати виявлення, охорону, збереження, популяризацію й передачу майбутнім поколінням культурної і природної спадщини, яка перебуває на її території. Також зазначено про необхідність створення списків, до яких країни, котрі приєднаються до Конвенції, надаватимуть перелік національних об'єктів культурної та природної спадщини [193].

Державна політика у сфері охорони є важливим чинником державної безпеки, а отже, потребує кваліфікованого наукового супроводу й державної підтримки. Наразі Український державний інститут культурної спадщини є базовою науковою структурою Міністерства культури України, метою якого є збереження і захист культурної спадщини України, підвищення інтересу широкої громадськості до культурного надбання, а також досягнення балансу між історико-культурним середовищем і новими архітектурними втіленнями.

Інститут створено наказом Міністерства культури України від 24.05.1995 № 277 «Про створення Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень». Він є правонаступником Лабораторії охорони археологічних досліджень НВА «Укркультбудреставрація» Міністерства культури України [364].

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.06.2005 № 192 «Про передачу до сфери управління Міністерства культури і туризму підприємств, установ та організацій» Інститут віднесено до сфери управління Міністерства культури і туризму України. З 2017 року Інституту надано статус культурно-просвітницького центру, що належить до сфери управління Міністерства культури України, заснований на державній формі власності для здійснення заходів з популяризації культурної спадщини України шляхом створення методичної бази, необхідної для формування Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а також з підготовки наукової, нормативної та науково-технічної документації для забезпечення охорони та збереження культурної спадщини України.

Інститут є закладом культури, неприбутковою установою та утримується за кошти загального і спеціального фондів Державного бюджету України [364].

Український державний інститут культурної спадщини має сайт https://www.spadshina.org.ua/, на якому розміщено інформацію про основні напрями його діяльності, зокрема, за допомогою рубрик: *«Про Інститут», «Структура», «Об'єкти ЮНЕСКО», «Видання», «Історико-культурні заповідники», «Законодавство», «Новини», «Контакти»*. На головній сторінці розміщено логотип Інституту, зазначено контакти, посилання на нормативні документи, останні новини та посилання на сайти Міністерства культури України, Кабінет Міністрів України, Міністерства розвитку громад та територій України, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

У системі установ Міністерства культури України Інститут посідає вагоме місце в частині пам'яткоохоронної сфери Міністерства й підпорядкований Управлінню охорони культурної спадщини Міністерства. Його завдання – виконувати науково-прикладні роботи у сфері охорони, збереження та популяризації матеріальної культурної спадщини.

2017 року в процесі реорганізаційних дій і задля збереження Інституту як фахової інституції Міністерство змінило його статус із наукового на культурно-просвітницький, що надало змогу зберегти інституцію в системі установ Міністерства та розпочати фінансування Інституту з бюджетних асигнувань [364].

– У Програмі розвитку Українського державного інституту культурної спадщини Міністерства культури України, на один і п'ять років 2019 року директор цієї установи І. В. Прокопенко виокремила основні напрями розвитку інституції на наступні чотири роки:

– продовжити роботу зі зміцнення матеріально-технічної бази Інституту;

– ведення адміністрування та наповнення інформаційної системи, що забезпечує автоматизацію процедур обліку об’єктів культурної спадщини;

– започаткувати систему проведення міжнародних конференцій щодо наукових досліджень і новітніх технологій у сфері охорони культурної спадщини (двічі – тричі на рік);

– відновити видавничу діяльність наукових праць Інституту;

– розробити та затвердити програму моніторингу стану пам’яток заповідників, підпорядкованих Міністерству, забезпечити заповідники необхідною містобудівною та обліковою документацією;

– розробити та затвердити систему моніторингу й технічного контролю виконання реставраційних робіт на об’єктах культурної спадщини, що перебувають в оперативному управлінні Міністерства та підпорядкованих установ і закладів; за необхідності виконувати розробку проектно-кошторисної документації на виконання реставраційних робіт на зазначених об’єктах;

– започаткувати систему розробки проєктів методичних рекомендацій, настанов і змін до нормативної документації в пам’яткоохоронній сфері;

– відновити просвітницьку діяльність щодо популяризації пам’яток (конференції, лекції, конкурси тощо); для виконання розробити програму та затвердити;

– отримати для Інституту в оперативне управління приміщення, на базі якого виконувати просвітницьку та видавничу діяльність;

– створити дослідницьку лабораторію з вивчення реставраційних технологій і хіміко-технологічних досліджень, праці якої в подальшому видавати;

– збільшити кількість штатних одиниць Інституту;

– виконувати планову роботу, згідно до затверджених планів Міністерством культури, за роками [364].

Основними Статутними напрямами діяльності Інституту визначено:

– діяльність культурологічного, просвітницького та наукового напрямів у сфері охорони та збереження культурної спадщини й музейної справи;

– експертиза, класифікація, атрибуція пам’яток культурної спадщини, науково-методичні розробки з популяризації, охорони та збереження об’єктів культурної спадщини;

– провадження науково-організаційної, науково-дослідної, науково-технічної діяльності у сфері популяризації, охорони та збереження нерухомої культурної спадщини шляхом організації наукових підрозділів;

– міжнародне співробітництво у сфері охорони та збереження культурної спадщини [364].

Діяльність Інституту спрямована на практичне вирішення проблем, пов’язаних з дослідженням та охороною пам’яток, розробленням нормативних документів, що спрямовані на збереження та створення належних умов для використання об’єктів культурної спадщини.

Основними напрямами наукової діяльності Інституту є:

– провадження науково-дослідної, науково-технічної та науково-організаційної діяльності з метою забезпечення практичного вирішення проблем охорони об’єктів культурної спадщини, зокрема пам’яток;

– здійснення прикладних наукових досліджень у сфері охорони культурної спадщини;

– розроблення науково-проектної документації з визначення зон охорони пам’яток культурної спадщини, історичних ареалів та історико-архітектурних опорних планів історичних населених місць, реставрації та консервації пам’яток культурної спадщини;

– розроблення проектів нормативних актів і методичних матеріалів з питань охорони культурної спадщини;

– здійснення наукової та науково-технічної експертизи;

– здійснення наукових і науково-практичних контактів з фахівцями й організаціями аналогічних структур за кордоном;

– популяризація результатів наукових досліджень;

– виконання інших наукових і науково-дослідних робіт [434].

У структурі інституту діє 11 відділів, один з яких регіональний: науково-методичного забезпечення формування Державного реєстру нерухомих пам’яток України; відділ містобудівних досліджень та документації; відділ науково-проєктної документації пам’яток; відділ підготовки пам’яткоохоронної документації; відділ методичного забезпечення діяльності історико-культурних заповідників; відділ збереження культурної спадщини регіонів; відділ бухгалтерського обліку та звітності; відділ планово-економічної роботи; відділ забезпечення діяльності адміністративного апарату; відділ служби замовника; відділ інвестиційних проектів.

Основним напрямом діяльності відділу науково-методичного забезпечення формування Державного реєстру нерухомих пам’яток України є створення банку даних нерухомих об’єктів культурної спадщини, розробка програмного забезпечення та автоматизованої інформаційно-пошукової системи електронного реєстру нерухомих пам’яток України. Відділ було створено з метою розробки науково-методичних засад обліку нерухомих пам’яток. Також він здійснює науковий супровід формування Державного реєстру нерухомих пам’яток України; проводить експертизу об’єктів культурної спадщини, пропонованих до занесення до Реєстру; розробляє методику системного вивчення об’єктів культурної спадщини, зокрема інвентаризації та паспортизації; здійснює формування системи комплексного моніторингу для всіх типів і видів пам’яток, виконання інформаційно-аналітичних досліджень у сфері охорони культурної спадщини щодо кількості та класифікації об’єктів культурної спадщини, стану їх збереження, фінансування сфери охорони культурної спадщини [435].

Відділ популяризації культурної спадщини та видавничої діяльності організовує видання наукових і науково-популярних робіт Інституту. На сайті УДІКС https://www.spadshina.org.ua/vydannia в рубриці *«Видання»*

можна ознайомитися зі збірниками наукових праць інституту (2005–2017). У цій самій рубриці представлено наукові монографії, присвячені історико-містобудівним дослідженням українських міст з різним адміністративним статусом, що належать до різних історичних регіонів і відрізняються цінністю нерухомої культурної спадщини, збереженістю традиційного характеру середовища, розробленням науково-проектної документації, яка включає коригування історико-архітектурного опорного плану, визначення меж і режимів використання зон охорони пам'яток, а також територій історичних ареалів. Наукові монографії присвячені проблемі розроблення генеральних планів розвитку державних історико-культурних заповідників України. На сайті також у рубриці *«Видання»* можна ознайомитися зі збірником нормативно-правових актів у сфері охорони культурної спадщини, збірником міжнародних нормативних документів тощо.

Інститут організовує та проводить конференції, семінари, виставки й інші види культурно-просвітницької роботи з питань збереження, популяризації об'єктів культурної спадщини, поширення вітчизняного і світового досвіду у сфері охорони культурної спадщини [435], що відіграє важливу роль у формуванні та розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні. Зокрема, на сайті Інституту в рубриці *«Новини»* можна ознайомитися із заходами, які проводить Український державний інститут культурної спадщини. Так, у листопаді 2019 року було проведено екскурсію-бесіду «Двадцять віків Київських гір: історія та сучасність» для учнів початкових класів Київської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату № 5 ім. Я. П. Батюка (для дітей з порушеннями зору). Під час екскурсії вздовж Пейзажної алеї до будинку Національного музею історії України школярі ознайомилися з історією та легендами заснування столиці України.

З 15 листопада по 19 грудня 2019 року Український державний інститут культурної спадщини разом з Українським товариством охорони пам'яток історії та культури провів Всеукраїнський конкурс творчих робіт «Збережемо спадщину – збережемо Україну» з метою зацікавити дітей

пам’ятками культурної спадщини, заохотити їх до вивчення історії, походження пам’яток та багато інших заходів [436].

Співробітники Українського державного інституту культурної спадщини (УДІКС) беруть участь у роботі Міжнародної літньої школи «Несвізька академія», мета якої вдосконалити професійну підготовку фахівців у сфері консервації та реставрації пам’яток культури й охорони історичних ландшафтів. При проведенні семінарів, виїзних майстер-класів, екскурсій головний акцент робили на практичний досвід створення стратегії ревіталізації, адаптації культурної спадщини в соціокультурне середовище, а також на актуальні аспекти охорони й реставрації історичних палацових і садибних комплексів [437].

УДІКС розробляє історико-архітектурні опорні плани з визначенням меж і режимів використання зон охорони пам’яток та історичних ареалів, проекти методичних рекомендацій стосовно визначення меж історичних ареалів, зон охорони пам’яток на основі історико-архітектурного опорного плану для історичних населених місць і виконання плану організації території історико-культурних заповідників. Здійснює науково-технічну експертизу стану збереження об’єктів культурної спадщини та розробляє науково-проєктну документацію консервації, реставрації, реабілітації, регенерації об’єктів культурної спадщини з метою збереження, музеєфікації, використання об’єктів культурної спадщини для культурно-освітніх, туристичних, рекреаційних та інших цілей.

Інститут проводить обстеження стану об’єктів культурної спадщини, складає акти технічного стану та готує документацію для укладання охоронних договорів на об’єкти культурної спадщини. Розробляє попередні пропозиції щодо реставрації об’єктів культурної спадщини зі встановленням черговості робіт. Надає науково-методичні рекомендації з організації наукової та пам’яткоохоронної діяльності заповідників, комплексного вивчення проблем заповідників і музеїв, що входять до їх складу, удосконалення нормативно-правової бази в галузі музейної справи та

діяльності заповідників, формування необхідної для цього бази даних. Забезпечує збереження та використання об’єктів культурної спадщини, які розташовані в регіонах України. Проводить комплексні історико-архітектурні та містобудівні дослідження, опрацьовує програми й проєкти збереження та регенерації історичних населених місць, ландшафтів і територій. Зокрема, у грудні 2019 року в Київській організації Національної спілки архітекторів України було розглянуто підготовлені УДІКС матеріали до історико-архітектурного опорного плану м. Києва, який є базою для розробки Генерального плану міста.

Інститут розробив:

– науково-проєктну документацію щодо визначення меж територій і буферних зон низки об’єктів України, внесених до Списку всесвітньої спадщини, а саме: «Київ: Собор Святої Софії та прилеглі монастирські будівлі, Києво-Печерська лавра»; «Дерев’яні храми Карпатського регіону України та Польщі»; «Резиденція митрополитів Буковини та Далмації в м. Чернівці»;

– історико-архітектурні опорні плани з визначенням меж і режимів використання зон охорони пам’яток та історичних ареалів історичних міст, занесених до Списку історичних населених місць України – Бара, Василькова, Вінниці, Виноградова, Волочиська, Горлівки, Городка, Деражні, Євпаторії, Запоріжжя, Ізмаїла, Керчі, Києва, Коропа, Корця, Лисичанська, Луцька, Мелітополя, Миргорода, Нікополя, Одеси, Оріхова, Сатанова, Сімеїза, Сум, Токмака, Херсона, Чернівців;

– проєкти генеральних планів: Національного заповідника «Хортиця», Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній», Національного історико-археологічного заповідника «Кам’яна Могила», Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили», Національного заповідника «Херсонес Таврійський», Державного історико-культурного заповідника «Тустань»;

– проєкти планів організації територій: Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», Державного історико-культурного заповідника «Посулля», Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця», Національного заповідника «Херсонес Таврійський», Шевченківського національного заповідника в м. Каневі;

– концепції планів організації територій: Державного історико-культурного заповідника в м. Бахчисарай; Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника; Національного заповідника «Софія Київська»; Національного історико-культурного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка» [435].

У рубриці «*Об'єкти ЮНЕСКО*» представлено інформацію про об'єкти України, які вже включені до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО за різними культурними критеріями, та об'єкти, які пропонують включити до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

До кожного об'єкта, представленого в цій рубриці, є опис та світлина із його зображенням, що дає можливість детально з ним ознайомитися. На сайті УДІКС також висвітлено новини щодо роботи Комітету Всесвітньої спадщини та включення до Списку об'єкти Всесвітньої спадщини нових об'єктів.

Всесвітня спадщина ЮНЕСКО – це видатні культурні та природні цінності, які є надбанням усього людства. Унікальні природні й культурні об'єкти, перелічені в Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, дають можливість зберегти ті неповторні куточки природи й рукотворні пам'ятки, які демонструють багатство природи та можливості людського розуму. В Україні Список об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО нараховує сім найменувань: шість об'єктів культурного типу, один – природного [435].

Собор святої Софії та прилеглі чернечі будівлі, Києво-Печерська лавра, Церква Спаса на Берестові включено до Списку об'єктів Всесвітньої

спадщини ЮНЕСКО 1990 року за чотирма культурними критеріями, один з яких – об’єкти є шедевром людського творчого генія.

Дуга Струве внесена до Списку об’єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО 2005 року за трьома культурними критеріями, один з яких – об’єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного або технологічного ансамблю чи ландшафту, що ілюструє значущий період людської історії.

Резиденція митрополитів Буковини і Далмації включена до Списку об’єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО 2011 року за трьома культурними критеріями, один з яких – об’єкт є унікальним або принаймні винятковим для культурної традиції або цивілізації, яка існує досі або вже зникла. Резиденція митрополитів Буковини і Далмації – найвизначніший архітектурний шедевр Західної України, яскравий зразок постромантичних тенденцій в архітектурі, збудований у дусі еклектики.

Дерев’яні церкви карпатського регіону Польщі і України внесені до Списку об’єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО 2013 року за двома культурними критеріями, один з яких – об’єкти є видатними прикладами конструкції, архітектурного або технологічного ансамблю чи ландшафту, що ілюструє значущий період людської історії. В Україні збереглося близько двох тисяч об’єктів дерев’яної сакральної архітектури. До Списку потрапили 16 історично цінних унікальних дерев’яних церков: по вісім – від України та Польщі. З української сторони – чотири зі Львівської області, по дві – від Закарпатської та Івано-Франківської. Церкви репрезентують такі типи архітектури: гуцульський (Україна), галицький (чотири – на території України і дві – Польщі), бойківський (дві в Україні та одна в Польщі) і лемківський (усі п’ять на території Польщі) [435].

Ансамбль історичного центру Львова включено до Списку об’єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО 1998 року за двома культурними критеріями, один з яких – об’єкт свідчить про значний взаємовплив людських цінностей протягом певного періоду часу або в певному

культурному просторі, в архітектурі або в технологіях, у монументальному мистецтві, у плануванні міст або створенні ландшафтів.

Стародавнє місто Херсонес Таврійський внесено до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО 2013 року за двома культурними критеріями, один з яких – об'єкт свідчить про значний взаємовплив людських цінностей протягом певного періоду часу або в певному культурному просторі, в архітектурі або в технологіях, у монументальному мистецтві, у плануванні міст або створенні ландшафтів. Місто засновано в 422–421 роках до н. е. грецькими вихідцями з Гераклеї Понтійської як грецька колонія на північному узбережжі Чорного моря і за античної доби став важливим торговельним, ремісничим і політичним центром південно-західного узбережжя Криму. Унікальна збереженість археологічних знахідок дає змогу створити на базі Херсонеса Таврійського перший в Україні археологічний парк. На території заповідника розташовані визначні пам'ятки: Базиліка, Вежа Зенона, Амфітеатр, Храм з ковчегом, Уваровська базиліка, Підземний храм-мавзолей, монетний двір та ін. [435].

Згідно з процедурою включенню об'єкта до Списку всесвітньої спадщини передує його внесення до Попереднього списку об'єктів всесвітньої спадщини. Спочатку країна, враховуючи культурні та природні критерії ЮНЕСКО, готує перелік об'єктів, які, на її думку, мають світову цінність, і вносить їх до Попереднього списку. Міжнародний союз охорони природи (IUCN) і Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць (ICOMOS) оцінюють природну й культурну значимість об'єкта. Коли він номінований та оцінений, Комітет всесвітньої спадщини ЮНЕСКО на щорічній сесії ухвалює остаточне рішення.

У Попередньому списку України знаходяться 12 об'єктів культурного типу, 3 – змішаного, 1– природного: *Історичний центр Чернігова IX–XIII ст.* (Борисоглібський собор, Спасо-Преображенський собор) – включені в Попередній список 1989 року за трьома культурними критеріями, один з яких – об'єкт є шедевром людського творчого генія; *Собор святої Софії та*

прилеглі чернечі будівлі. Розширено номінації: Собор святої Софії та прилеглі чернечі будівлі, Києво-Печерська лавра, Кирилівська та Андріївська церкви – включені в Попередній список 2009 року за чотирма культурними критеріями, один з яких – об'єкт є шедевром людського творчого генія; *Могила Тараса Шевченка та Державний історичний та природний музей-заповідник* внесено в Попередній список 1989 року за змішаними критеріями; *Дендрологічний парк «Софіївка» (1796–1802)* включений у Попередній список 2000 року за змішаними критеріями; *Замок й історичний центр Кам'янця-Подільського XI–XVIII ст.* внесений у Попередній список 1989 року за трьома культурними критеріями, один з яких – об'єкт є шедевром людського творчого генія; *Держпром (Будинок Державної промисловості, 1925–1928)* включений у Попередній список 2017 року за одним культурним критерієм – об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного або технологічного ансамблю чи ландшафту, що ілюструє значущий період людської історії; *Археологічний пам`ятник «Кам'яна Могила» (XXIV–XXII тис. до н. е. – X–XII ст.)* доданий у Попередній список 2006 року за двома культурними критеріями, один з яких – об'єкт є унікальним або принаймні винятковим для культурної традиції або цивілізації, яка існує досі або вже зникла; *Миколаївська астрономічна обсерваторія (1821)* включена в Попередній список 2007 року за двома культурними критеріями, один з яких – об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного або технологічного ансамблю чи ландшафту, що ілюструє значущий період людської історії; *Історичний центр і порт Одеси XVIII–XIX ст.* внесені в Попередній список 2009 року за п'ятьма культурними критеріями, один з яких – об'єкт є шедевром людського творчого генія; *Астрономічні обсерваторії України (Астрономічна обсерваторія Київського університету, 1845), Науково-дослідний інститут «Астрономічна обсерваторія» Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (1871); Науково-дослідницький інститут «Миколаївська астрономічна обсерваторія» (1821); Науково-дослідний інститут*

«Кримська астрофізична обсерваторія» (1908, 1945) включені в Попередній список 2008 року за трьома культурними критеріями, один з яких – об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного або технологічного ансамблю чи ландшафту, що ілюструє значущий період людської історії; *Пости та укріплення на торгових шляхах генуезців від Середземного до Чорного морів XIV–XVI ст.* внесений у Попередній список 2010 року за двома культурними критеріями, один з яких – об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного або технологічного ансамблю чи ландшафту, що ілюструє значущий період людської історії; *Комплекс пам'яток Судацької фортеці VI–XVI ст.* включений у Попередній список 2007 року за трьома культурними критеріями, один з яких – об'єкт свідчить про значний взаємовплив людських цінностей протягом певного періоду часу або в певному культурному просторі, в архітектурі або в технологіях, у монументальному мистецтві, у плануванні міст або створенні ландшафтів; *Історичне середовище столиці кримських ханів у Бахчисараї.* Бахчисарайський палац кримських ханів XVI ст., середньовічне місто-фортеця Чуфут-Кале V–VI ст. додані в Попередній список 2003 року за чотирма культурними критеріями, один з яких – об'єкт є шедевром людського творчого генія; *Бахчисарайський палац кримських ханів XVI ст.* включений у Попередній список 2003 року за чотирма культурними критеріями, один з яких – об'єкт є шедевром людського творчого генія; *Культурний ландшафт «печерних міст» Кримської Готії (Мангуп-Кале, Ескі-Кермен) VI–XVIII ст.* внесений у Попередній список 2012 року за чотирма змішаними критеріями – об'єкт є унікальним або принаймні винятковим для культурної традиції або цивілізації, яка існує досі або вже зникла, та об'єкт є природним феноменом або простором виняткової природної краси й естетичної важливості [435].

Український державний інститут культурної спадщини посів почесне місце в рейтингу українських компаній і відзначений нагородою «Вибір країни 2019». «Вибір Країни» – національна премія, де переможця

визначають шляхом об’єктивного аналізу статистичних і маркетингових даних за методикою «Esomar» – Європейської асоціації дослідників громадської думки і маркетингу, одній з найбільш впливових дослідницьких асоціацій у світі. Національна премія, що складається з головної нагороди «Вибір країни», подяки для керівника, який доклав багато зусиль для досягнення результатів – «Золоті руки», нагороди кращому працівнику – «Професіонал року» була урочисто вручена директорці Інституту Ірині Прокопенко та заступниці директора з наукової та просвітницької роботи Ларисі Савостіній [437].

Унікальні культурні надбання, які тисячі років створювали на території України попередні покоління, є невід’ємною складовою спадщини всього людства. Саме тому збереження та охорона культурної спадщини, захист і популяризація культурного надбання народу України, використання його освітньо-просвітницького потенціалу сприятиме формуванню та розвитку інформаційно-культурного простору України.

У червні 1994 року на базі Українського центру народної творчості (УЦКД) був створений Український центр культурних досліджень – організація при Міністерстві культури України, головною метою якої є культурно-просвітницька, дослідна, науково-практична діяльність, що здійснюється шляхом аналітичного, консультативного та експериментально-практичного забезпечення розвитку та реалізації культурної політики України, зокрема забезпечення реалізації Конвенції ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження та Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини.

У структурі УЦКД діє дев’ять відділів: відділ законодавчих розробок і фінансування культури; відділ зі зв’язків із громадськістю; господарський відділ; відділ з питань регіональної політики та координації реформ у сфері культури; відділ розвитку культурних і креативних індустрій; науково-дослідний відділ культурної політики; відділ нематеріальної культурної спадщини; науково-дослідний відділ інноваційних технологій та

популяризації культури; відділ з питань кадрової роботи та працівники, залучені за кошти спеціального фонду [281]. УЦКД здійснює потужну науково-методичну роботу, організовує офлайн та онлайн міжнародні й усеукраїнські наукові конференції, круглі столи, наради з актуальних питань збереження нематеріальної культурної спадщини, її використання та популяризації, розвитку креативних індустрій тощо.

Так, на Міжнародній конференції «Культурна спадщина у XXI столітті: збереження, використання, популяризація» (за участі Густаво Араоза, США), що відбулася за підтримки Посольства США в Україні 19–20 жовтня 2018 року (м. Вінниця) визначили глобальні тенденції збереження культурної спадщини, що актуалізувались протягом останніх десятиліть, обговорили питання комплексного підходу до збереження культурної спадщини, охорони культурного спадку за умов збройних конфліктах. Презентація пана Густаво Араоза порушила проблему культурної спадщини в Україні на прикладі Києва та Львова. Обговорили актуальні питання практики управління, використання та промоції дійсних і потенційних об’єктів Світової спадщини в Україні як найбільш показових і репрезентативних пам’яток універсальної цінності [374, с. 17].

Під час Всеукраїнської конференції «Імплементація Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи» були презентовані проєкт «Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України» та Звіт з виконання Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини за 2018 рік.

Український центр культурних досліджень у межах своєї діяльності сприяє дослідженню наукових тем. Зокрема, під керівництвом завідувача науково-дослідного відділу інноваційних технологій та популяризації культури Українського центру культурних досліджень, кандидата філологічних наук, доцента В. Телеуця УЦКД реалізовує дослідження з теми «Світові моделі збереження національної нематеріальної культурної спадщини: порівняльний аналіз та визначення пріоритетів». Тема присвячена

проблемі управління сферою національної культури та теоретико-методологічним засадам актуалізації нематеріальної культурної спадщини. У результаті дослідження здійснено розробку: науково-аналітичної записки щодо світових моделей збереження національної нематеріальної культурної спадщини та сучасних інструментів розвитку галузі нематеріальної культурної спадщини в країнах Європейського Союзу та Далекого Сходу; рекомендацій щодо визначення стратегії збереження національної нематеріальної культурної спадщини України; рекомендацій щодо механізмів використання інструментів для збереження нематеріальної культурної спадщини; алгоритму підвищення професійної компетенції кадрів у сфері нематеріальної культурної спадщини; рекомендацій зі збереження та популяризації національної нематеріальної культурної спадщини [374, с. 5].

Важливим напрямом роботи УЦКД є розробка та впровадження проєктів, що сприяють збереженню і популяризації нематеріальної культурної спадщини, а також розвитку соціокомунікаційного простору культури України.

Проєкт «Академія культурного лідера» засновано в січні 2018 року як навчальну програму з підготовки топ-менеджерів галузі культури для об’єднаних територіальних громад (ОТГ) і малих міст України. Його мета полягає в підтримці процесу децентралізації в Україні у сфері культури.

За ініціативи Громадської організації «Інститут культурної політики» Міністерство культури України 2017 року запровадило проєкт «Малі міста – великі враження». У межах заходу було відібрано вісім проєктів зі 158 для впровадження пілотних культурних стартапів (ексклюзивних культурних подій), що пов’язані з культурною спадщиною, реалізація яких сприятиме подальшому культурно-економічному розвитку територій і розвитку соціокомунікаційного простору культури.

2018 року УЦКД отримав фінансування від Українського культурного фонду на створення віртуального музею нематеріальної культурної спадщини України. Уперше створено потужний двомовний електронний

ресурс, завдяки якому нематеріальну культурну спадщину України презентують далеко за межами країни.

Метою віртуального музею є відтворення та репрезентація в сучасній і доступній формі нематеріальної культурної спадщини України, збільшення зацікавлених осіб у знайомстві з культурним надбанням нашого народу та вивчення традицій, що сприятиме формуванню єдиного культурного простору України.

За ініціативи Громадської організації «Інститут культурної політики» Міністерство культури України в межах проведення Року культурної спадщини запровадило великий проєкт «Малі міста – великі враження». Його стратегічним завданням є створення культурно-туристичного продукту, який спрямовує дію на аудиторію більш, ніж зазвичай, існує завдяки впровадженню інноваційних методології та підходів, що пов’язані з культурно-економічним плануванням розвитку території та поєднують культурні показники з економічною складовою.

Регіональні диспропорції розвитку культури визначає рівень забезпечення територіальної одиниці об’єктами культури, фінансування і доступності культурних благ для широких верств населення. УЦКД заснував мережу регіональних представництв з метою формування збалансованого культурного ринку України. Створення регіональних представництв Українського центру культурних досліджень має скоординувати роботу галузі на регіональному рівні, як наслідок, зупинити процеси руйнації галузі й сформувати нові культурні простори з урахуванням регіональних особливостей.

Координатори, які очолюють регіональні представництва, мають вирішувати завдання, необхідні для створення комфортних умов співпраці й налагодження діалогу регіонів з державними установами, а саме:

– знати проблеми регіону / області в культурній сфері;

– супроводжувати імплементацію реформи децентралізації в галузі культури базового рівня, зокрема процеси деінституціоналізації;

– надавати методичну допомогу в реалізації засад Конвенцій ЮНЕСКО та здійснювати моніторингову діяльність;

– здійснювати моніторинг та оцінку впливу законодавчих змін / реалізації реформ з метою розвитку галузі культури та забезпечення громадян за місцем проживання якісними культурними послугами;

– контролювати виконання державних стандартів з надання культурних послуг на різних рівнях;

– виконувати координаційні функції з метою якісного проведення проєктів, ініційованих ЦОВВ та УЦКД на регіональних рівнях [374].

УЦКД реалізує реформу децентралізації в галузі культури України, просуває спільні європейські цінності, визначає прогресивне бачення розвитку країни та напрями трансформації українського суспільства на національному, регіональному й місцевому рівнях [374]. Також Центр здійснює моніторинг процесу культурного розвитку в Україні, пошук ефективних стратегічних рішень, використовуючи європейський і світовий досвід.

Важливим є підписання Меморандуму про взаєморозуміння щодо співробітництва в галузі культури між Українським центром культурних досліджень та Асоціацією міст України, Асоціацією об’єднаних територіальних громад, Всеукраїнською асоціацією сільських, селищних рад та об’єднаних громад України, Вінницькою ОДА, Сумською ОДА, Полтавською ОДА, Перещипенською міською об’єднаною територіальною громадою. Основними напрямами роботи УЦКД є здійснення прикладних наукових досліджень у царині культурної політики, регіонального культурного розвитку, законодавчі розробки, аналіз проблем фінансування культури, запровадження інноваційних технологій і популяризація культури.

УЦКД надає послуги з:

– організації та проведення науково-практичних семінарів: «Нематеріальна культурна спадщина», «Культурно-економічний розвиток малих територій»;

– організація та проведення тренінгових програм з розробки: проєктів і проєктних заявок, програм культурного / культурно-економічного розвитку, стратегічних документів, культурної економіки, маркетингу територій;

– консультаційні послуги з питань: культурної політики, креативної економіки, розробки програмних і стратегічних документів, культурної політики, культурного розвитку, трансформації територій, деінституціоналізації галузі культури в ОТГ та малих містах, брендування територій, збереження та дослідження культурних цінностей;

– проведення наукових експертиз: нематеріальна культурна спадщина, оцінка стану культурного ресурсу для подальшого культурно-економічного розвитку;

– картування культурних ресурсів: картування ресурсів малих територій, картування ресурсів ОТГ, розробка рекомендацій на основі отриманих показників;

– маркетинговий супровід: розробка маркетингових стратегій, супровід у реалізації маркетингових стратегій;

– послуги з організації та / або проведення наукових заходів: міжнародних симпозіумів, форумів, науково-практичних конференцій; навчальних заходів, брендових культурних подій із використанням технологій залучення туристів з урахуванням особливостей територій;

– послуги з організації онлайн-заходів: наукові заходи, навчальні заходи, конференції, семінари;

– розробка культурних маршрутів: окреслення родзинок території, підготовка брендбуку;

– надання для фізичних і юридичних осіб тематичних довідок: фактографічних, аналітичних, адресно-бібліографічних та ін.;

– розробка методичних матеріалів;

– друк статей у збірниках УЦКД [281].

Для збереження культурної спадщини нині актуальною є потреба у створенні цифрового ресурсу спадщини. Процеси оцифрування, представлені в електронному середовищі об’єктів історико-культурної спадщини: музейних артефактів, книжкових зібрань, архівних документів, стали одним з характерних трендів культури на початку III тисячоліття. В Україні процес оцифровування культурної та мистецької спадщини почався нещодавно. Об’єднавчу роль для установ культури та фахівців, які працюють над створенням цифрового ресурсу, має науково-практичний семінар «Оцифроване надбання: збереження, доступ, репрезентація», що періодично проводять інформаційні установи.

Спочатку це було невід’ємною частиною створення електронних каталогів колекцій основних бібліотек, музеїв та архівів: зроблені електронні копії виконували роль презентаційних (мультимедійних) продуктів, але цифрові проєкти досить швидко набули статусу самостійного, самодостатнього, надзвичайно капітало- й наукоємного напряму в діяльності фондоутримувачів.

Це пов’язано як з організацією широкого доступу до фондів, так і з необхідністю забезпечити фізичне збереження оригіналів шляхом створення їх електронних копій та вилучення їх із читальних залів, а також реалізація державних планів та програм трансформації історико-культурної спадщини у цифровому форматі [298].

У сучасному світі змінюється потрактування функцій культури, основних принципів європейської політики культури, що має бути врахованою під час опрацювання стратегії розвитку культури на майбутні декілька років. Упродовж них розвиток управлінської документації має вийти за межі вузького розуміння управління посередництвом організаційно-розпорядчої документації, а в системі діловодної документації має знайтися місце й архівованим файлам сайтів і неофіційних ресурсів.

За останні двадцять років опис електронних ресурсів та обмін інформацією регламентувала низка вітчизняних і міжнародних правил, рекомендацій та стандартів, що особливо важливо на сучасному етапі постановки й моніторингу питань розвитку українських ресурсів культурологічної інформації на сайтах архівних, бібліотечних і музейних установ, які продовжують інтегруватися у світі культурної спадщини у відкритій мережі Інтернет [126; 127].

2.3. Сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційного простору культури в Україні

Обраний Україною курс на євроінтеграцію та її прагнення до членства в ЄС має вплинути як на політику у сфері культури, так і на політику в соціальній та економічній царинах. У своїй культурній політиці Україна має враховувати спільні для країн ЄС ідеї щодо необмеженого доступу громадян до культурного продукту й участі їх у культурних процесах, культурну ідентичність та різноманіття, толерантність і творчість. Окрім того, держава має всіляко підтримувати розвиток інформаційних технологій, створення цифрового культурного продукту.

Стратегічними напрямами реформи культури в Україні, ухваленими 2016 року, є:

– визнання центрального місця культури в загальнонаціональному розвитку та винятковості національної ідентичності, що спирається на українську культуру; посилення ролі культури в соціально-економічному розвитку України шляхом взаємодії і посилення відповідальності державних органів та громадянського суспільства; залучення якнайширшого представництва зацікавлених сторін до процесу формування і реалізації державної культурної політики;

– удосконалення та модернізація правових, структурних і фінансових інструментів підтримки культури;

– забезпечення доступу до культури через традиційні й нові форми культурної діяльності; гарантування державної підтримки культурного розмаїття України: усі громадяни України, незалежно від місця проживання, статусу, приналежності до певної соціальної чи етнічної групи; незалежно від майнового статусу, походження, статі мають рівні права на формування власної культурної ідентичності та її вираження, доступ до національного та світового культурного надбання, участь у культурному житті;

– забезпечення державної підтримки національного культурного продукту та провідної ролі митців і менеджерів культури у створенні, поширенні та збереженні національного культурного продукту; формування попиту й споживача сучасного культурного продукту та культурних послуг, культурної політики, ринкових умов; удосконалення культурної освіти; формування цілісного інформаційно-культурного простору;

– підтримка інновацій, креативних індустрій, що відповідають викликам XXI століття.

Одним з основних напрямів реформ має стати модернізація інструментів підтримки культури, що передбачає їх інвентаризацію, постійний моніторинг та оцінку. Варто вивчити концепції, функції та моделі підтримання інтересів культурного сектору, які використовують в інших європейських країнах, включно з тими, що стосуються неспеціального законодавства, й оцінити, як їх можна використати в Україні.

У разі уточнення повноважень Міністерства культури України мають бути переглянуті й пріоритети його внутрішньої роботи. Ними мають стати: проведення дискусій про ширше тлумачення культури та вироблення відповідних політичних рішень; консультації; замовлення ринкових та інших досліджень; просування пілотних проєктів і нових моделей; розбудова зв’язків між окремими організаціями та працівниками; підтримка інтересів культури, сприяння приватним та іншим формам спонсорства. Якщо й далі розглядати Міністерство як розпорядника коштів, мікроменеджера дрібних поточних справ, який мусить вирішувати проблеми кожного підвідомчого

закладу, то такий підхід не дозволить йому зосередитися на важливих завданнях сучасного європейського міністерства культури – створенні сприятливого середовища для культури та виробленні стратегії її розвитку. Так, одним із напрямів має стати розвиток цифрової культури, що забезпечує можливості необмеженого доступу до продукту культури, а також набуття нових важелів в управлінні культурними процесами в Україні.

Враховуючи вплив загальноєвропейських тенденцій і моделей на Україну, розвиток суспільства знань і суспільства культури, можемо стверджувати, що перед Міністерством культури України сьогодні стоять цілком нові виклики в галузі організаційної роботи, а саме:

– визначення і запровадження національних цілей та орієнтирів розвитку культури;

– зміщення акцентів у роботі на прийняття і реалізацію стратегічних рішень на основі наукових проєктів із залученням фахівців різного профілю;

– забезпечення професійного відстоювання інтересів, консультації, координування та оцінювання можливостей ефективного використання найкращих, кадрових ресурсів, зокрема й на контрактній основі;

– створення умов для співпраці із широким колом партнерів на загальнодержавному, регіональному, місцевому, а також міжнародному рівнях.

Нова роль, що вже була загалом охарактеризована в Довгостроковій стратегії розвитку культури (2016), має відображатися в організаційній структурі, яка передбачає використання горизонтальних і вертикальних зв’язків у виробленні та реалізації культурної політики.

Міністерство має посилити свою роль у виконанні таких основних функцій, як:

– підтримка ефективних зв’язків з іншими міністерствами й відомствами, робота яких впливає на культуру;

– моніторинг і координування участі Міністерства в роботі над законодавством, що має вплив на культуру;

– моніторинг реалізації культурної політики та забезпечення її регулярного перегляду;

– моніторинг потреб і координування навчальної роботи;

– налагодження механізму збирання, аналізу й оприлюднення статистики культури;

– аналіз і поширення передової практики закладів культури;

– визначення потреб Міністерства в проведенні наукових досліджень;

– забезпечення комплексної взаємодії з регіональними органами управління культурою.

В Україні, як і багатьох інших постсоціалістичних країнах, склалася така ситуація, що мережа культурних установ, успадкована від радянських часів, майже повністю перебуває в компетенції місцевих громад. Ці комунальні заклади культури й мистецтв, які утримують за рахунок місцевих бюджетів, становлять майже 98 % загальної кількості закладів культури України. Таким чином, культурна політика окремого регіону та держави найуспішніше має здійснюватися саме на місцевому рівні, де зосереджені практично всі необхідні для цього інститути.

Однак тут і виникають проблеми, що їх місцевий рівень самостійно розв’язати не може. Саме тому найголовнішим питанням є реформування культури на місцевому рівні, на рівні територіальних громад, де громадяни отримують базові культурні послуги (зокрема й ті, що гарантує держава, згідно з Конституцією); де постійно проживають і працюють, тобто зазнають впливу навколишнього середовища, яке або надихає їх на самореалізацію, або ж спонукає шукати деінде сприятливіших умов.

Стратегією розвитку культури передбачено передачу частини державних повноважень на місцевий рівень і посилення відповідальності місцевих органів влади у сфері охорони культурної спадщини, зокрема в частині охоронних зон, заповідних територій, архітектурних комплексів, пам’яток культури місцевого, регіонального, національного та світового значення [115]. При цьому особливо важливо розглянути нові концепції

культурної політики в умовах оголошеної децентралізації, яка дає не лише позитивні, а й негативні наслідки.

Тенденції розвитку культури в країнах Європи впливають на стан управління культурою в Україні та визначають динаміку комунікаційних потреб менеджерів культури нашої держави. Зокрема, суттєве місце в структурі цих потреб посідає інформація про нові тенденції в управлінні культурою, основні напрями державної політики, фінансове забезпечення культуротворчих процесів.

Окрім того, важливе значення має задоволення комунікаційних потреб у міжнародному культурному співробітництві. Для цього потрібне систематичне оперативне інформування про заходи ЮНЕСКО та ЄС у розробці та реалізації міжнародних проєктів і програм; рекомендації щодо впровадження їх результатів у практику управління культурою в Україні.

Важливою складовою комунікаційних потреб є інформація з реформування управління культурою в нашій державі; співвідношення позитивних і негативних результатів цього процесу; порівняння вітчизняних і зарубіжних здобутків тощо. Суттєве місце в структурі комунікаційних потреб відведено інформації про нові підходи до розвитку вітчизняної практики впровадження нових напрямів управління культурою, які є наслідком міжнародного співробітництва.

Значно посилились комунікаційні потреби управлінців в освоєнні можливостей новітніх технологій. Так, важливою умовою задоволення цих потреб є активна участь України в розглянутих нами міжнародних інформаційно-технологічних проєктах у сфері культури.

Одним з найоптимальніших шляхів руху у напрямі європейських культурних досягнень у системі управління культурою є розвиток культурного ресурсу галузі в мережі Інтернет, упровадження сайтів, на яких можна було б ознайомитися з нормативно-правовими актами й іншими документами організаційно-розпорядчої діяльності, а також ресурсами творчого продукту культури України в його розмаїтті.

Слушною є думка Л. Чекмарьової щодо розгляду «інформаційного ресурсу вебсайтів як сукупності документів, що існують в електронній формі і цілеспрямовано взаємопов'язані між собою як різновидові інформаційні джерела про виконання державних обов'язків органами виконавчої влади, що регулюються відповідною нормативно-правовою базою та створюють ресурси як нову документно-інформаційну якість. Таким чином, вебсайт – це окрема документально-інформаційна система, що існує у вигляді організованої сукупності електронних документів та зв'язків та є новою інформаційною якістю, що має змістовні відмінності порівняно з окремими її елементами» [471].

Вебсайти створюють у взаємозв'язку з Єдиним урядовим вебпорталом на засадах уніфікації технічного, технологічного, інформаційного й організаційного забезпечення функціонування таких ресурсів з урахуванням рівня розвитку інформаційної інфраструктури й технологічних можливостей кожного із зазначених органів.

Офіційний вебсайт Міністерства культури України оформлений у корпоративному стилі інформаційних онлайн-сторінок органів державного управління, тому його можна розглядати як модельний об'єкт. Структура вебсайту є ієрархічною і відображена в горизонтальному та вертикальному рядах головного меню. Ці ряди визначені в типовій структурі вебсайтів органів державної влади. У центральній частині вебсайту вміщені новини, які регулярно оновлюються.

На сайті Міністерства розміщені нормативно-правові акти, представлені для ознайомлення чинні закони, проєкти, законодавство у сфері культури, розпорядження, що регулюють діяльність структури, викладено основні завдання Міністерства, контакти щодо його керівництва та структурних підрозділів (вказано посаду, прізвище, ім'я та по батькові і номер телефону) з відповідними нормативно-правовими актами, які регулюють діяльність підрозділів міністерства.

На Інтернет-сторінці розміщено посилання на сайти Президента України, ВРУ, Кабінету Міністрів України, Громадянське суспільство і владу, Національне агентство України з питань державної служби, Антикорупційний портал, Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ», Український центр культурних досліджень, Міністерство оборони України, Національне агентство з питань запобігання корупції.

Цей ресурс регулярно оновлюється. На відміну від Міністерства культури України, на регіональному рівні управління культурою представлено як веб-сторінка сайтів органів місцевої влади. Вебсайти органів місцевої влади створюють з урахуванням технологічних можливостей та інформаційної інфраструктури кожних із зазначених органів, вони мають відповідати вимогам, що висувають до структури та наповнення цих сайтів. Найбільш поширеними з них є головна сторінка; органи влади; діяльність ОДА; новини та оголошення; звернення громадян; інвестиції; громадянське суспільство; доступ до публічної інформації. Привертає увагу наявність цікавих вебсторінок: галузеві програми; адміністративні послуги; план-календар заходів; історико-культурна спадщина. Зауважимо, що переважна більшість інтернет-сторінок має інформаційний характер і не розкриває змістового наповнення культуротворчого процесу в регіонах.

Інтернет-ресурси галузі мають сприяти обраному Україною курсу на євроінтеграцію, відображати спільні для країн ЄС ідеї щодо необмеженого доступу громадян до культурного продукту й участі їх у культурних процесах, право на культурну ідентичність і різноманіття, культурне громадянство, дипломатію, толерантність і творчість. Для цього сайт Міністерства культури України має надавати максимально повну й оперативну інформацію про результати міжнародних програм, проєктів; висвітлювати досвід зарубіжних країн у вдосконаленні державної політики розвитку культури, фінансування культуротворчого процесу тощо.

Подальший розвиток сайтів має орієнтуватися на портали міжнародних організацій у сфері культури. Необхідно суттєво доповнити його зміст і

забезпечити перехід від суто інформаційного до змістового напряму відображення здобутків закладів культури, провідних її діячів – численних суб'єктів культури. Надзвичайно важливим для задоволення комунікаційних потреб менеджерів культури є формування і розміщення на сайті Міністерства культури електронної бібліотеки «Культуротворчий процес в Україні», у якій має бути відображено здобутки культури як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Важливою складовою цієї повнотекстової бази даних є документація, що виникла в результаті управлінської діяльності та сприяє її подальшому розвитку.

Основною перевагою представлення ресурсів на офіційних сайтах є можливість оприлюднити не лише офіційну документацію, що регламентує діяльність Міністерства і є обов'язковою, а й неофіційну, творчу складову культурного продукту у вигляді тематичних новин, виставок, створити електронний ресурс культурних цінностей, який не належить до документів діловодства, а є тим культурним продуктом, що створений упродовж віків і який створюють тепер.

На відміну від попередніх десятиліть можливість візуалізації культурних надбань в інтернет-мережі на офіційних сайтах установ культури, що ними володіють, а також на сайтах приватних осіб, дає змогу обчислювати культурний продукт в офіційних реєстрах культурної спадщини, що веде Міністерство культури України (такий реєстр також є офіційним документом управлінського характеру).

2.4. Міжнародний досвід провідних західних держав у регулюванні культурної політики та створенні цифрового фонду документації культурної спадщини

Європейська парадигма більшості західних країн у галузі культури за останні десятиліття розвитку мережевого суспільства та мережевих технологій характеризується відмовою від вузького тлумачення культури й мистецтва та стрімко переходить на позиції культури не лише як духовного, а й економічного чинника розвитку суспільних відносин, використанні інновацій, розвитку творчих індустрій, що важливо як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Широко розвивається творча індустрія в різних аспектах культурної сфери, відбувається перехід на інформаційні та цифрові технології управління культурою та її збереженості, зокрема в галузі дозвілля, молодіжної культури, телебачення, відео й цифрового мистецтва, дизайну та моди, віртуальних музеїв і бібліотек тощо. Мережеві технології зробили культурний продукт здобутком усього світу.

Визнання чи налагодження зв’язків міжкультурною взаємодією та різними видами соціально-економічної діяльності розширює тлумачення терміна «культура». Так, розвивається позиція ЮНЕСКО, яка при визначенні принципів розбудови культурної політики, керується широким розумінням культури як сукупності яскраво виражених рис, духовних і матеріальних, інтелектуальних та емоційних, які характеризують суспільство або соціальну групу [68].

Ще 1997 року Європа сформулювала кілька ключових принципів своєї культурної політики:

– сприяння [збереження] культурної ідентичності;

– сприяння культурному різноманіттю;

– сприяння творчості;

– сприяння участі в культурному житті [362].

Таке розуміння культури в умовах мережевого суспільства надає необмежені можливості для аналізу розвитку культур та управління культурними процесами у світі, особливо в період цифрових технологій, які візуалізують розвиток культури й мистецтв.

Концепція «мережевого суспільства» започаткована американським дослідником М. Кастельсом і визнана у світовій практиці, ґрунтується на розумінні інформації як основи соціальної організації, де найвпливовішими чинниками сучасної «інформаційної епохи» є знання та інформація, надзвичайно широкий діапазон можливостей її масового споживання, а також домінування і всеохопний характер глобальних мережевих структур (Network society), сформованих «мережами виробництва, влади та досвіду» пріоритетом інформаційних потоків, поширення у світі інформаційно-комунікаційних технологій, які генерують, обробляють і розповсюджують інформацію. Глобальний характер інформаційно-комунікативних процесів простежуємо в розвитку високорентабельної індустрії комунікаційних технологій, загальнодоступності інноваційних пристроїв, каналів зв’язку й особливо медіакомунікацій, а також в інтенсивності інформаційних обмінів, розвитку діалогу культур та особливого спілкування в медіапросторі. Всесвітня мережа Інтернет стала глобальним комунікаційним дзеркалом-екраном життєдіяльності всієї планети. Цифровий спосіб записування, оброблення та передавання звуків, зображень, текстів уможливив динамічне переміщення великих обсягів інформації у світі на значні відстані, при цьому – у первісній формі. Радикально трансформується простір галузі культури інформаційного глобального суспільства: виникає феномен екранної або аудіовізуальної культури. Екран, концентруючи аудіовізуальні образні можливості кінематографу, телебачення та відео, доповнює і трансформує їх, по суті, стаючи носієм дійсно нового типу культури в її інформаційній, художній і науковій формах. Уся сучасна культура ґрунтується на пріоритеті аудіовізуальних комунікацій та ефективності носія

інформації в її різновидах – художньому, вербальному, візуальному та звуковому [344, с. 15–16].

Мережева технологія дає змогу представити в цифровому форматі особистість митця – автора мистецького твору та результати його креативної діяльності й індивідуального авторського світобачення щодо створення художнього образу. Завдяки таким технологіям можна ознайомитися з творами мистецтва та культурними об’єктами із фондів архівів, музеїв, бібліотек, творчих організацій та окремих митців. Тим самим Міністерство культури отримало інструменти для аналізу розвитку мистецтва у світі та, відповідно, у власній країні сформулювати прогностичну стратегію.

Розробляти в одному комплексі питання культурної політики й інформаційних технологій почали ще у 80-х роках минулого століття. При окресленні таких підходів у діяльності ЮНЕСКО культурологи концентрували увагу на розробці принципів політики у сфері культури.

Важливим напрямом цієї діяльності стало проведення великих міжнародних форумів, на яких визначають концептуальну політику у сфері культури й основні напрями її реалізації. На Всесвітній конференції, яку провела ЮНЕСКО в Мексиці (1986), були сформовані основні принципи культурної політики. Захід привернув увагу міжнародної громадськості до складних проблем світового культурного розвитку й спонукав до пошуку рішень [68].

Основним на цьому форумі визначено принцип єдності й різноманіття культури, що є результатом творчості всіх народів, визнання рівності культур та відмова від розподілу культур на «вищі» та «нижчі»; необхідність збереження культури як обов’язок не тільки народу, що її створив, але й усього міжнародного співтовариства, унаслідок чого з’явилася програма ЮНЕСКО щодо охорони пам’яток світової культури. Задекларовано необхідність виходу з культурної самоізоляції самобутніх культур, розвиток контактів з традиціями й цінностями інших народів.

Оголошено культурний вимір розвитку людства як принцип державної політики. Суть його полягає в тому, що будь-які програми розвитку людського суспільства – економічні, соціальні, політичні, науково-технічні – повинні містити в собі культурний аспект як складову частину і як критерій необхідності розвитку та вдосконалення людини. До найважливіших принципів культурної політики, проголошених у Декларації Мехіко, належить принцип культурної демократії.

Уже тоді було проаналізовано зміст поняття культурного простору, визначено взаємодію культури із сучасними засобами масової інформації та комунікації, а також з індустрією культури, продукцією якої є масова культура (популярна музика, кіно, мода тощо), окреслено позитивні й негативні риси інформаційного образу, вказано джерела інформаційних потоків. Це має також бути об’єктом державної політики в галузі культури.

Хоча основні орієнтири культурної політики в Декларації Мехіко були визначені правильно, суспільство, що постійно розвивається, завжди потребує уваги до трансформації та еволюції культурних процесів, що відчутно проявилося надалі під час різних форумів. ЮНЕСКО 1998 року в Стокгольмі провела міждержавну конференцію, на якій було ухвалено План дій з культурної політики для розвитку.

Важливе значення для європейського культуротворчого процесу має проєкт «Душа для Європи», який сформував економічні та політичні основи єдності Європи, а наступним його етапом стало планомірне й послідовне створення культурної взаємодії, соціальної і національної єдності. Низка конференцій ЄС (передусім у Берліні, починаючи з 2004 р.), що проводилася майже щорічно, визначила спільні підходи до розуміння спільного культурного простору й ініціатив інтенсивнішого використання європейської культури на благо європейського співтовариства, а також спонукала на масштабну участь європейських держав і спеціальних органів ЄС у розвитку та фінансуванні проєкту спільної культурної спадщини Європи (Європіани) [136; 100].

Координує зусилля різних установ та організацій щодо оцифрування інформації також Міжнародна рада архівів (МРА) [280], яка в програмному документі «Стратегічний курс на 2008–2018 рр.» [552] окреслила основні напрями своєї діяльності. Помітне місце серед них відведено «пошуку шляхів вирішення проблеми збереження електронних документів і цифрових копій архівних документів, що є історичною цінністю», а також «використанню нових технологій (електронних документів і цифрових копій архівних документів) для поліпшення доступу до архівів».

На початку 2011 року профільний комітет Європейської комісії (European Commission's «Comite des Sages») опублікував «Рекомендації з оцифрування» (EC Recommendations on Digitisation) [585] й організації онлайн-доступу до оцифрованих інформаційних ресурсів європейської культурної спадщини. У цьому документі йшлося про організаційні та правові аспекти доступу до цифрового контенту [596].

Безумовний інтерес у зв'язку з проблемами розробки нормативно-методичної бази проєктів оцифрування викликає звіт Робочої групи «Дослідження стандартів і підготовка рекомендацій» проєкту ATHENA [515]: «Оцифровка: ландшафт стандартів для європейських музеїв, архівів, бібліотек», заснований на аналізі інформаційних ресурсів, які партнери проєкту ATHENA надають Європейській цифровій бібліотеці Europeana [571].

Європейський проєкт ATHENA, ініційований партнерами проєкту MINERVA, реалізується в межах програми eContentplus.

Проєкт ATHENA охоплює 20 країн-членів ЄС та оглядачів трьох країн, що не входять до Європейського Союзу, більше 100 музеїв та інших закладів культури, 20 європейських мов. Координує задум Міністерство культурної спадщини Італії. Цілі проєкту ATHENA:

– посилювати, підтримувати й стимулювати участь у Європейській цифровій бібліотеці Europeana тих музеїв та інших організацій і установ, що зберігають культурну спадщину та ще не повністю залучені в цю діяльність;

– розробити набір інструментів, рекомендацій і методичних матеріалів з питань багатомовності та семантики, метаданих і тезаурусів, структур даних і прав на інтелектуальну власність, які можуть бути використані музеями як для внутрішньомузейної діяльності з оцифрування, так і для інтеграції музейних колекцій у Європейську цифрову бібліотеку Europeana;

– ідентифікувати цифрові інформаційні ресурси європейських музеїв;

– сприяти інтеграції інформаційних ресурсів різних секторів культурної спадщини, співпрацюючи з іншими проєктами, з метою включення різноманітного контенту в Європейську цифрову бібліотеку Europeana;

– розробити технічну інфраструктуру, яка забезпечить семантичну сумісність з Європейською цифровою бібліотекою Europeana.

Об’єднати всі зацікавлені сторони та власників інформаційних ресурсів Європи, оцінити й інтегрувати стандарти та інструменти, необхідні для збагачення і розширення контенту Європейської цифрової бібліотеки Europeana, і в результаті надати користувачеві доступ до багатої і різноманітної культурної спадщини всієї Європи є кінцевою метою проєкту ATHENA.

Іншим відомим проектом, представленим в мережі, є семимовний (арабська, китайська, англійська, французька, португальська, російська та іспанська мови) проект Світова цифрова бібліотека (WDL) [604], розроблений робочою групою Бібліотеки Конгресу США за сприяння багатьох установ-партнерів з різних країн, підтримки Організації Об’єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) і фінансової підтримки з боку цілого ряду компаній і приватних фондів. На момент запуску Світової цифрової бібліотеки у квітні 2009 року її контент складався з інформації, наданої 26 установами та 19 країнами. Незважаючи на те, що WDL є дітищем Бібліотеки Конгресу США – визнаного лідера в програмах оцифрування різних форм історико-культурної спадщини [402], підходи до формування її контенту практично ті самі, що й в проєкті Europeana.

Важливим проєктом європейських досліджень є DC-NET – Digital Cultural Heritage NETwork – це програма ERA-NET (European Research Area Network), фінансована Європейською Комісією в межах E-Infrastructure – Capacities FP7. DC-NET – Digital Cultural Heritage NETwork – це проєкт ERA-NET (European Research Area Network). У ньому брали участь міністерства культури різних країн, проводячи семінари, наради та президентські конференції, присвячені контактам цифрової культурної спадщини з технологічними дослідженнями та постачальниками електронної інфраструктури в Європі. Основна мета проєкту DC-NET полягає в розробці та зміцненні координації державних дослідницьких програм серед європейських країн у секторі цифрової культурної спадщини. Програма запрацювала 1 грудня 2009 року й закінчилася 31 березня 2012 року. На завершальній конференції в березні 2012 року «Діяльність Європейської комісії з електронних інфраструктур: поточний стан і бачення обрію 2020» було зроблено підсумкові доповіді, що розкривали доробок проєкту, і надано рекомендації, зокрема, щодо можливостей для культурного сектору використовувати результати проєкту, напрацьовані цифрові права та цифрову культуру.

Глобальним проєктом, що поєднує і координує зусилля багатьох країн та інституцій стосовно питання подання історичних пам’яток в електронному середовищі, є програма ЮНЕСКО «Пам’ять світу» [311]. Одним з напрямів її є проєкт «Пам’ять світу в цифрову епоху: оцифровка і збереження» («Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation») [569], прямо націлений на формування електронних копій архівних, музейних і бібліотечних фондів та розвиток нового тренда у світовій історіографії, відомого під назвою Digital History [531]. Цей напрям надає користувачеві можливість побачити в режимі онлайн електронні образи найбільш значущих історичних документів та артефактів, що характеризують конкретну історичну епоху, подію, персоналію.

Зримим втіленням цієї тенденції стали здійснювані різними громадськими, науковими та навчальними організаціями країн Європи й Америки проєкти зі створення тематичних історичних порталів, які представляють бази даних з описом архівних, бібліотечних документів і музейних артефактів, а також електронних образів цих історичних джерел.

Серед проєктів оцифрування, які реалізують у найбільших зарубіжних архівних та бібліотечних організаціях і мають розроблену нормативно-методичну базу, варто назвати програми, що здійснює Національне управління архівів і документації США (NARA), а саме: Перспективний план оцифровки архівних матеріалів для публічного доступу. 2007–2016 рр.» [580] у межах національного Стратегічного плану: збереження минулого для його подання в майбутньому [581] і проєкти Британської бібліотеки, де фахівці національного реставраційного центру ще 2000 року розробили Керівництво з оцифровки бібліотечних, архівних і музейних фондів (Managing the Digitisation of Library, Archive and Museum Materials) [566].

2010 року реставраційний центр Британської бібліотеки провів цикл семінарів, присвячених оцифруванню колекцій, під загальною назвою «Підходи до оцифрування» [514].

Досвід реалізації цих проєктів став для відповідних державних структур багатьох країн основою розуміння необхідності вироблення єдиних правил, рекомендацій і стандартів, які мають регулювати процеси створення і функціонування електронних ресурсів на основі національних історичних артефактів протягом їх життєвого циклу – від моменту постановки завдання про створення електронної копії до періоду забезпечення збереження і підтримки актуальності даного ресурсу.

Упродовж останніх 20 років ЄС приділяє колосальну увагу питанням координації діяльності в галузі збереження культурної спадщини й організації вільного цифрового доступу до культурного продукту європейських народів. Неодноразово ухвалювали п’ятирічні стратегії в галузі розвитку національних програм стратегії.

З 2000-х років почалося створення механізму координації національних програм оцифрування в межах ЄС. Представники й експерти країн-членів Європейського Союзу зібралися в м. Лунді (Швеція) 4 квітня 2001 року, щоб визначити, як запустити ці механізми, обговорити пов'язані із цим проблеми, а також визначити способи підтримки координації, що забезпечують стійкий розвиток.

Учасники наради погодилися з тим, що оцифрування є ключовим механізмом використання унікальної європейської спадщини та підтримки культурної різноманітності, освіти й розвитку індустрії культури.

Це актуалізувало необхідність координувати дії, узгоджувати й стандартизувати методи оцифрування, програми оцифрування, програми з культури з програмами нових технологій тощо. Для реалізації лундських принципів на нараді ухвалили Лундський план дій.

Важливою програмою, що стимулює інтенсивний економічний розвиток і зміцнення позицій ЄС на міжнародному ринку, став найбільший політичний проєкт «Електронна Європа» (eEurope), у межах якого можна здійснювати безліч програм як усередині країн – членів ЄС, так і на рівні Європейської комісії. Він спрямований на те, щоб громадяни ЄС отримали максимальну вигоду від інформаційної революції, а європейські країни мали серйозну підтримку.

2007 року ЄС ухвалив Сьому рамкову програму щодо науково-дослідного, технологічного розвитку й демонстраційної діяльності (2007–2013). Вона стала наступним кроком на шляху створення єдиного європейського наукового простору. У результаті виконання цих угод у березні 2010 року ЄС затвердив нову європейську стратегію економічного розвитку на наступні 10 років – «Європа 2020: стратегія розумного, стійкого й всеосяжного зростання» з метою досягнення високих темпів інтелектуального, стійкого та всебічного зростання економіки, що має забезпечити Європі лідируючі позиції в конкурентній боротьбі на міжнародному ринку. Крім того, нова стратегія розвитку ЄС до 2020 року

містить цільову ініціативу («Інноваційний союз»), доповнену іншими пов'язаними з інноваційним розвитком ініціативами, такими як Digital Agenda (завдання розвитку цифрових технологій), An Industrial Policy for the Globalization Era (промислова політика в епоху глобалізації) і An Agenda for New Skills and Jobs (завдання формування нових навичок і створення нових професій) [442]. Вирішували й окремі питання розвитку та узгодження технології цифрового ресурсу, зокрема, визначали стандарти опису та обміну інформацією. Європейська комісія з питань мереж зв'язку, контенту і технологій (Directorate General for Communications Networks, Content & Technology – DG CONNECT) визначила основні пріоритети та рекомендації в галузі оцифрування. Одним із ключових пріоритетів Європи до 2020 року стало оцифрування культурної пам'яті, яка включає в себе твори друку (книги, журнали й газети), світлини, музейні предмети, архівні документи, аудіовізуальні матеріали, пам'ятники й археологічні об'єкти (далі «культурний матеріал»). Серед завдань Europeana і розширення доступу та використання культурного матеріалу як соціального надбання. Наголошено на тому, що державне фінансування має забезпечити рівний доступ до культурного матеріалу всім громадянам. Слід сприяти використанню загальних стандартів і постійних ідентифікаторів з оцифрування, визначених Europeana у співпраці з культурними установами з метою забезпечення взаємодії на європейському рівні.

У рекомендаціях запропоновано розробити національні стратегії вирішення проблем фінансового, організаційного й технічного характеру, а іноді також поновити законодавчі положення в галузі створення такого інтегрованого культурного ресурсу, довгострокового зберігання цифрових матеріалів, забезпечити можливість багаторазового копіювання та міграції цифрових культурних матеріалів державними установами з метою збереження в повній відповідності до європейського та міжнародного законодавства в галузі прав інтелектуальної власності, вжити необхідних

заходів для передавання на зберігання матеріалів, створених у цифровому форматі, з тим щоб гарантувати їх довготривале збереження тощо.

Усі ці етапи визначили створення великого цифрового проєкту Europeana, який на сьогодні має вже понад 15 мільйонів об’єктів культурної спадщини, 54 376 660 творів мистецтва, предметів матеріальної культури, книжок, відео та звукозаписів зі всієї Європи. Програма вражає своїми гуманітарними цілями, концепцією, фінансуванням, а також обсягами роботи, що була покладена на її створення. Провідні культурні установи України, що зберігають фонди культурної спадщини, почали брати участь у цьому проєкті. Лозунг Европеани, розміщений на титульній сторінці порталу, не може не впливати на осмислення ролі культури у світі «Культура змінює наш світ! Ми хочемо побудувати банк даних загальноєвропейської культурної спадщини, що є доступним для використання в роботі, освіті або просто для розваги» [543].

Europeana (сучасна «Електронна Олександрійська бібліотека») є загальноєвропейським інтегратором цифрових культурних матеріалів, стратегією її розбудови та розвитку. Вона визначає також основні напрями діяльності з оцифрування історико-культурних матеріалів у Європі. Команда Europeana розробила Стратегію на 2015–2020 роки під загальним гаслом «Ми трансформуємо світ через культуру».

Отже, основним завданням Europeana є просування цілей ЄС у реалізації концепту «єдності в різноманітті», а саме: у напрямку посилення відчуття спільної європейської ідентичності через культурну спадщину; використання спільної європейської культурної спадщини для навчання, роботи або відпочинку; підвищення якості та зручності використання цифрової культурної спадщини [578].

Ті самі цілі переслідує й Всесвітня цифрова бібліотека (World Digital Library, WDL) [604]. Її вебсайт створено з метою сприяння дослідженню та вивченню світових історичних цінностей з різних країн. Всесвітня цифрова бібліотека в багатомовному форматі надає безкоштовний доступ у мережі

Інтернет до великої кількості матеріалів, що представляють культури різних країн світу. З погляду технології основними принципами були: високоякісний одноманітний опис усіх цифрових об’єктів; переклад усіх описів на всі мови учасників; високоякісні зображення; присвоєння ключових слів до цифрових об’єктів за одною методикою; контроль якості (здійснюють співробітники Бібліотеки Конгресу США).

Досвід європейських країн показує важливість участі культурного сектору в розбудові громадянського суспільства та в економічному зростанні держави, тобто у внутрішньополітичному житті країни.

Реалізуючи свою культурну політику, органи влади (національні, регіональні, місцеві) європейських країн сьогодні демонструють спільні підходи:

– підтримують культурну діяльність з огляду на притаманну їй цінність;

– підтримують культуру як засіб досягнення певних цілей соціально економічної політики, включно з розвитком громадянського суспільства;

– визнають вплив культурної галузі як самостійного сектора економіки та необхідність взаємодії між неприбутковою діяльністю і культурними та творчими індустріями;

– заохочують розвиток самоврядних інституцій і мереж;

– співпрацюють з різними партнерами в державному, приватному та незалежному секторах;

– визначають відповідальність органів влади на національному, регіональному та місцевому рівнях;

– збалансовано, через гнучкі програми фінансування проєктів реагують на потреби культурних інституцій, заохочуючи творчий розвиток, індивідуальні мистецькі ініціативи та нові методи роботи [362].

У вересні 2005 року було оголошено про «Київську ініціативу» Ради Європи. Цей проєкт, націлений на вдосконалення культурної політики та популяризацію культурної і природної спадщини, став продовженням і

розширенням ініціативи щодо співпраці з країнами Південного Кавказу (відомої під назвою STAGE); до кавказьких країн приєдналися Україна та Молдова. Офіційний старт «Київської ініціативи» відбувся 2007 року в Румунії. Стратегічно цей задум спрямований на те, щоб допомагати країнам-учасникам колективно співпрацювати з Радою Європи за спеціальною програмою, але, по суті, він покликаний розширити їм доступ до європейських мереж, контактів, ініціатив і практик, якого цим країнам значною мірою бракує [362]. Однак цей проєкт розвивається дуже повільно та фрагментарно.

Сьогодні цифровий ресурс культурної спадщини формується в національних закладах культури, бібліотеках і музеях, однак це локальні програми, що посильно розкривають фонди цих установ. Централізованого управління ресурсами поки ще не існує, хоча й напрацьований значний досвід, який дозволяє вирішити ці проблеми, визначає документаційні аспекти інформаційної архітектури цифрового комплексу та життєвого циклу цифрових колекцій [254].

Фінансування культурної галузі в європейських країнах є окремим питанням, що потребує розгляду.

У європейських країнах Міністерство культури є не тільки головний розпорядник бюджетних коштів – у нього є повноваження розробляти культурну політику та використовувати нові аргументи (наприклад, механізми адвокації) на підтримку культури. Для досягнення цих цілей необхідні міжміністерська та міжвідомча співпраця, а відповідальність за її координацію покладається на Міністерство культури, міжвідомча діяльність якої, як правило, передбачає стосунки з Міністерствами фінансів, освіти, науки і техніки, закордонних справ, соціальної політики, праці, юстиції, охорони здоров’я, сім’ї та молоді, державної служби та місцевого самоврядування.

Через обсяг законодавчого поля, розвиток культури в різних країнах Європи не однаковий. Це зумовлено багатьма чинниками: традицією,

загальним станом розвитку суспільних відносин і, зокрема, відносин у сфері культури в певній країні, загальним станом законодавства, необхідністю спеціально конкретизувати й закріпити законодавчо окремі положення, що стосуються саме цієї галузі (установ, заходів, пільг тощо), завданнями, що вимагають спеціального статусу (обов'язковості виконання, порядку виконання тощо) та ін. Зокрема, у Швеції загальне законодавство в галузі культури дуже обмежене (лише два базові закони – про державні бібліотеки та про збереження національної культурної спадщини), в Угорщині взагалі відсутній загальний закон про культуру й мистецтво, а діють положення конституції, у Нідерландах наріжним каменем у культурній сфері є Спеціальний закон про культурну політику. У Латвії, Росії, Литві, Албанії, Фінляндії, Естонії, Франції законодавче поле як інструмент втілення культурної політики досить широке.

Європейські країни можна поділити на дві загальні категорії: ті, у яких законодавство про культуру має сталий характер уже протягом 4–5 десятиліть та орієнтується на загальні тенденції європейської культурної політики, що враховують або в постановах уряду, як у Швеції, або в поправках до чинних законодавчих актів, як у Франції, Великій Британії; і ті, які прагнуть створити нове законодавче поле культури, орієнтуючись на загальноєвропейські тенденції та не меншою (якщо не більшою) мірою на зміни внутрішньої соціоекономічної ситуації (східноєвропейські країни). І в одному, і в іншому випадку головним критерієм законодавчих інструментів є результативність розвитку культури й ефективність підтримки культурних ініціатив.

Абсолютно зрозуміло, що в умовах України потребують максимально повного та об'єктивного задоволення комунікаційні потреби з фінансування культури в європейських культурах.

У більшості європейських країн бюджетне фінансування залишається однією з основних форм підтримки галузі культури та мистецтв. Проте витрати на ці потреби в бюджетах країн становлять порівняно невелику

частину – від 0,2 % до 2,5 %. Модель державного фінансування культури формується у кожній країні на основі вибору методів, форм і механізмів фінансової політики. Впливають на його формування такі фактори, як традиційні національні культурні уподобання, а також розвиток благодійності, спонсорства та меценатства. Система фінансування культури та мистецтв визначається ступенем централізації державного управління та характером міжбюджетних відносин. В унітарних державах, таких як Швеція, головну роль продовжує відігравати центральний бюджет, тоді як у федеральній Німеччині її економічні функції значною мірою обмежені субсидування ефірного мовлення та міжнародних культурних заходів.

Підтримка культури й мистецтв з державного бюджету здійснюють декількома каналами:

– у формі прямого фінансування;

– за допомогою загальних і цільових трансфертів у субнаціональні бюджети;

– на основі спільної участі органів влади різного рівня у фінансуванні;

– через незалежні посередницькі структури;

– з використанням механізмів партнерства, на основі змішаного державно-приватного фінансування.

Заклади культури прямо фінансують в усіх країнах, але найбільша частина припадає на бюджети європейських унітарних держав, які цілком фінансують поточні витрати, здійснюють капіталовкладення, надають спеціальні цільові трансферти, зокрема у вигляді грантів. У більшості країн від старого методу державної підтримки культури – повного прямого фінансування – вже відмовились. Цей метод субсидування призначений лише для певних національних музеїв, архівів, бібліотек або для підтримки національного мовлення. Спеціальні цільові трансферти зазвичай використовують при реалізації національних програм розвитку культури. Приміром, у Франції ще в першій половині 80-х років у межах програми перебудови та модернізації комерційних галузей культури міністерство

культури створило спеціальну «бюджетну лінію» для фінансування випуску короткометражних фільмів, танцювального, циркового та образотворчого мистецтв, промислового дизайну, фотографії [362].

Найпоширенішою формою прямої державної підтримки є гранти, які виплачують як організаціям, так і окремим працівникам культури. Умови їх надання в різних країнах свої. Різноманіття грантів вирізняє шведську систему фінансування культури й мистецтв. Тут заклади культури можуть претендувати на договірний грант (його розмір визначає угода, що укладають на рік між державними органами й організацією культури), грант, що виплачують за результатами роботи відповідно до норм субсидії, пропорційно обсягу товарів та послуг, або ж на так званий базисний (формульний) грант. Останній повинен покрити певну частку (зазвичай 55 %) нормативних витрат, що затверджені для кожної категорії організацій (театри, оркестри, регіональні музеї і бібліотеки).

Особливе значення у Швеції надають індивідуальним грантам, що покликані забезпечити «економічну безпеку» духовної творчості. До них відносять безстрокові почесні гранти видатним діячам культури; гранти, що присуджують видатним письменникам; п’ятирічні гранти молодим письменникам; гранти, що дають авторам право на отримання доходу за користування їхніми творами в публічних бібліотеках. Шведська система грантів характеризується спрощеною процедурою надання та повною свободою організацій або окремих одержувачів використовувати їх.

Державне фінансування культури через систему субнаціональних бюджетів у всіх країнах здійснюється шляхом перерахування до регіональних та місцевих бюджетів загальних та цільових трансфертів. Загальний переказ відрізняється від цільового переказу тим, що він не пов’язує одержувача з умовами його витрат, фактично просто збільшуючи доходи бюджету установи. Цільові трансферти надають для покриття конкретних статей витрат, нерідко на умовах строкового фінансування.

Державна підтримка культури на основі співфінансування з центрального та територіального бюджетів здійснюється в рамках широких соціально-економічних програм (регіональний розвиток, зайнятість, допомога малому бізнесу, реконструкція міської економічної інфраструктури, професійна підготовка та перепідготовка), а також на субсидування окремих культурних організацій та інвестиційних проєктів.

У Франції центр, регіони й території щорічно укладають тристоронні контракти для спільного фінансування культури. Один з найбільш поширених і демократичних ефективних методів державного фінансування культури – це розподіл субсидій через посередницькі недержавні організації (благодійний фонди, громадські інститути культури, асоціації творчих працівників). Особливо активно його застосовують у Німеччині, Великій Британії і Франції. Фінансування галузі культури на основі партнерської участі держави й корпоративних спонсорів стає в Європі все більш помітною формою субсидування, що сприяє значному притоку засобів з приватного сектору.

У багатьох країнах разом з бюджетним набуло поширення державне фінансування із позабюджетних фондів, формування яких пояснюють «особливими потребами» галузей культури та «національними інтересами». Доходи від національних лотерей, лото та спортивних тоталізаторів стали традиційним джерелом фінансування таких фондів (наприклад, у Фінляндії, Норвегії та Ірландії). Одною з перших галузей культури, для фінансування якої стали створювати спеціальні фонди, було кіномистецтво. Ресурси таких фондів формувалися за рахунок надходжень із центрального бюджету, а також за рахунок спеціальних податків на радіо- й телевізійні компанії, на кінопрокат та ін.

Особливості формування доходів у галузі культури обумовлюють специфіку її оподаткування. Одним зі специфічних податків, повсюдно поширених, є ліцензійна плата за радіо- й телемовлення. Кошти, що надходять від збору цього податку, використовують, насамперед, для

розвитку самих організацій ефірного мовлення. Але в деяких країнах, окрім звичайної ліцензійної плати, введена доплата. В Австрії вона має назву «культуршилінг», і надходження від неї субсидують дотаційні галузі культури, покриваючи 15 % сукупних державних витрат на мистецтво і 25 % – на культуру.

У Франції та в країнах Північної Європи є особливий податок у розмірі 1 % від вартості будівництва державних установ для придбання творів образотворчого мистецтва.

Франція найактивніше використовує спеціальні податки: там стягують, наприклад, податок з обороту за торгівлю книгами (збір надходить у розпорядження Національного центру літератури), податок на прибуток з нових телевізійних каналів, включаючи кабельне та супутникове телебачення (надходження йдуть на субсидування виробництва кіно-, аудіо- та відеопродукції), податок за показ спектаклів.

Введення податкових пільг для творчих працівників спрямоване на поліпшення матеріального стану артистів, художників, письменників. Найрадикальніше вчинили в Ірландії, де вже більше 35 років усі творчі працівники звільнені від оподаткування прибутків. У Франції аналогічна пільга стосується лише художників і скульпторів. У Фінляндії не обкладають податком на прибуток державні гранти, які отримують письменники й інші діячі культури. Щоб пом’якшити тягар податків на працівників творчих професій, які мають нерегулярні заробітки, у більшості країн дозволено при оподаткуванні розподіляти отриманий авторський гонорар на декілька подальших років.

Найпоширенішою податковою пільгою для закладів культури є звільнення від податків на товари та послуги, вироблені в цій галузі, або зменшення податку на додану вартість та податків з продаж.

Основною формою фінансової підтримки культури й мистецтв у Нідерландах стали не річні, як раніше, а чотирирічні одноразові або блокові субсидії закладам культури, які розподіляють на конкурсній основі й

надають одразу на чотири роки. Така форма субсидування дає закладам культури більше свободи в проведенні їх художньої та комерційної політики. Вони можуть зберігати будь-який операційний дохід на допоміжну діяльність або на покриття операційного дефіциту, щоб компенсувати дефіцит певного року чи сезону за рахунок інших років (сезонів) протягом чотирирічного періоду субсидування.

Перехід до бюджетування, орієнтованого на результат, – інтерактивний процес, розрахований на тривалий перехідний період, протягом якого уточнюють критерії економічної оцінки результатів некомерційних гуманітарних проєктів. До кінця цього періоду основним об’єктом зовнішнього контролю стане результативність, тобто соціальна й економічна ефективність витрачання бюджетних коштів.

Дослідники культурної політики ЄС в аспектах взаємоув’язання з культурною політикою та інтеграцією України до ЄС С. Здіорук, О. Литвиненко, О. Розумна розглядають культурну політику у кількох площинах. Умовно можна виділити такі.

1. Площина документів (резолюції Європейської комісії, рекомендації для певних країн, зокрема для України, конвенції ЮНЕСКО та Ради Європи).

2. Рівень функціонування окремих галузей, на захист яких створюють професійні асоціації та програми розвитку (наприклад кінематографу, музичної культури).

3. Діяльність установ, що представляють європейську культуру або культуру деяких країн-членів ЄС, щодо залучення української культури як на державному рівні, так і громадських організацій до європейського культурного простору у (Польський інститут у Києві, Французький інститут в Україні, Гете-інститут, Британська рада й ін.).

Особливості культурної політики ЄС зумовлені баченням європейських організацій функцій, які культура виконує в суспільстві. Їх можна визначити таким чином:

– культура як виконавець дипломатичної місії;

– культура як національна справа;

– культура як «інструмент» вирішення супутніх соціально-економічних проблем (розвиток сектору культурних індустрій, вирішення питання зайнятості, інноваційна функція культури, консолідуюча та стабілізуюча роль культури на основі міжкультурного діалогу та розвитку міст);

– культура як засіб реалізації певних програм розвитку;

– культура як простір громадської активності [154].

Водночас важливим висновком щодо аналізу культурної політики ЄС Національним інститутом стратегічних досліджень є визнання проблем культурної сфери такими, що належать першочергово до справ національних урядів. Тому необхідно розробити власну, адекватну українським вимогам модель культурної політики, завдяки якій Україна стане повноправним учасником обмінів між європейськими державами. Відтак культурну галузь слід віднести до пріоритетних завдань національного розвитку. Тільки наповнення української культури сучасним національним змістом зможе відкрити її для світу [154, с. 48].

Автори вважають, що при формуванні культурної політики потрібно дотримуватися балансу між наступними напрямами:

1) збереження, дослідження та актуалізація національної культурної спадщини, її популяризація за кордоном;

2) розвиток сучасних видів культурно-мистецької діяльності, створення сприятливих умов для розвитку конкурентоспроможних культурних продуктів на світовому ринку;

3) забезпечення максимальної доступності культурних благ для всіх жителів України та надання можливостей для розкриття творчого потенціалу особистості. Слід також пам’ятати, що економічна прибутковість, окупність, комерційний успіх при всій їх важливості не можуть бути основними критеріями оцінки рівня національної культури, а відтак і головними цілями культурної політики [154].

Важливим завданням культурної політики України є створення репрезентаційних механізмів вітчизняної культури, котрі забезпечать створення культурних центрів у європейських країнах, активну участь держави в проєктах культурних обмінів (книговидавничих, виставкових, музичних), піднімуть престижність національних відзнак і нагород, що «відкриє» українських митців світові та, навпаки, надасть змогу Україні долучатися до світового культурного процесу активніше. Основоположну роль відіграють концепції і технології створення та обміну електронним і цифровим ресурсом культури, який має продемонструвати світові український національний продукт. Важливою є розробка нормативних актів щодо створення такого ресурсу культурної спадщини та його поширення з дотриманням інтересів України, зокрема й у галузі авторського права.

Важливу роль у створенні електронних ресурсів документації та об’єктів і суб’єктів культури, культурного й мистецького продукту та культурної спадщини, зокрема в архівній та мистецькій, відіграє діяльність у галузі стандартизації електронної документації та електронних цифрових ресурсів.

За аналізом розвитку цифрових проектів у Європі та світі, який зробив І. Лобузін, цей процес набув колосального розвитку в останні роки. Дослідник констатує, що за результатами досліджень в напрямку вирішення цих проблем сформувалася нова наукова дисципліна Digital Curation (DC) – цифрове кураторство (або цифрова опіка, піклування), що розглядає весь комплекс проблем, пов’язаних зі створенням і формуванням електронних колекцій, управління життєвим циклом, цих колекцій, надання доступу до них, ефективне використання і збереження на майбутнє. На конференції «Пам’ять світу в епоху цифрових технологій: оцифровка і збереження» (Ванкувер, вересень 2012 року) було ініційовано створення діючої групи проєкту PERSIST (Platform to Enhance the Sustainability of the Information Society Transglobally) під егідою UNESCO, IFLA, ICO та інших партнерів для вирішення глобальних проблем зберігання цифрової інформації у відкритому

доступі, пов'язаних із стратегіями, технологіями, питаннями вибору і обов'язками. Сьогодні цифрові матеріали набули надзвичайного поширення. Міжнародні програми й ініціативи: програма «Пам'ять Світу» («Memory of the World», ЮНЕСКО, 1992), «Хартія про збереження цифрової спадщини» («Charter on the Preservation of Digital Heritage», ЮНЕСКО, 2003), «Маніфест для цифрових бібліотек» («Manifesto for Digital Libraries», ІФЛА, 2010) заклали концептуальні засади створення різноманітних цифрових ресурсів освітнього, наукового й історико-культурного змісту [247, с. 10–20].

Міжнародні комітети (ради), створені європейськими, американськими й австралійськими спеціалістами, завдяки фінансовому внеску своїх національних урядів створили стандарти й нормативну документацію, що дало змогу об'єднати фінансові та кадрові ресурси й створити єдину термінологію, систему програмно-технологічних продуктів і вимог, принципи репрезентації та обміну інформацією тощо. Основною перевагою таких продуктів є їх безкоштовність для загального користування, яке можуть здійснювати будь-які суб'єкти. Принцип вільного доступу, таким чином, включає і безоплатний продукт, який дозволяє його надати в доступ, що є великою гуманітарною підтримкою в галузі вирівнювання цифрової нерівності та організацію знання для усіх, що є основним лозунгом міжнародної політики у сфері культури. Усі стандарти, що регулюють створення електронних довідкових систем і цифрового ресурсу, є абсолютно доступними та готовими до впровадження. Метою всіх цих проєктів є представлення на єдиній технологічній основі всього етнічного та національного розмаїття світової культури.

Ми вже згадували Загальний Міжнародний стандарт архівного опису (ISAD (G), General International Standard Archival Description), схвалений Комітетом з дескриптивних стандартів (Стокгольм, Швеція, перекладено в Україні, Київ, 2001). 2001 року Державний комітет архівів України й Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства здійснили переклад уже доопрацьованого світовою

спільнотою стандарту ISAD (G), затвердженого у вересні 2000 року на XIV конгресі МРА Комітетом з дескриптивних стандартів [526]. Необхідні елементи авторитетного контролю з описуванням особових фондів були зафіксовані 2004 року в стандарті для укладання авторитетних записів ISAAR (CPF), який під час розробки врахував досвід бібліотек з контролю точок доступу за допомогою авторитетних записів [556; 557].

Стандартизований обмін записами між архівними каталогами забезпечує формат метаданих для архівного опису EAD (Encoded Archival Description), що виконує функції, аналогічні MARC-формату для бібліографічних записів, формат передбачає в кодованих даних забезпечення сумісності з MARC 21 [541]. Особливе значення мають музейні стандарти.

У системі цифрової спадщини опис і репрезентацію культурного продукту здійснюють за принципами опису музейних експонатів, де проведена значна роботи з формалізації опису цифрових історико-культурних об’єктів. Такі стандарти розглянула Н. Стронська у своїй кандидатській дисертації «Електронні ресурси українського історичного біобібліографознавства: стан і перспективи розвитку (90-ті роки XX – 10-ті роки XXI ст.) [416].

Авторка вказує, що основу музейного опису склав стандарт CDWA (Categories for the Description of Works of Art) «Категорії опису творів мистецтва», розроблений Дослідницьким інститутом Гетті спільно з Американською асоціацією мистецтв [522]. У CDWA запропоновано схематичне представлення вимог і принципів, які містяться в дисципліні «Історія мистецтва» та фокусуються на об’єктах мистецтва й зображеннях, що включають живопис, роботи на папері, скульптуру, кераміку, метал, меблі, дизайн і перформанс усіх тимчасових періодів і всіх географічних регіонів. Категорії CDWA розташовують таким чином, щоб розкриватись від опису твору мистецтва до опису, аналізу текстових / візуальних джерел інформації про нього, шляхом розгортання інформації від об’єктивних даних до суб’єктивних інтерпретацій.

Першим стандартом, спеціально призначеним для опису музейних об'єктів і предметів мистецтва, є «Каталогізація культурних об'єктів» («Cataloging Cultural Objects», CCO) [521]. У стандарті визначено й поняття творів культури та мистецтв як інтелектуальні або художні втілення, створені людиною, наприклад: картини, скульптури, манускрипти, фотографії, об'єкти матеріальної культури, архітектурні / будівельні об'єкти тощо. Правила каталогізації стосуються дев'яти основних категорій, серед яких: архітектура, образотворче мистецтво й утилітарні предмети, манускрипти, живопис, інсталяції, фотографії та фільми, репродукції і малюнки, скульптури та дидактичні матеріали. CCO – це стандарт змісту даних, який надає інформацію та рекомендації, необхідні для процесів прийняття рішень каталогізаторами, і тими, хто будує системи культурної спадщини.

Ідентифікація є важливим компонентом опису: в CCO твір описують за такими критеріями: що це, хто зробив це, де це зроблено, як це зроблено, який матеріал використаний і про що це, при цьому під копією мають на увазі візуальне відтворення твору. Правила стандарту також унікальні тим, що вони утримують рівновагу між каталогізацією об'єктів культури та їхніми візуальними відбитками, у яких копія об'єкта культури зазвичай представлена у вигляді фотографії або образу об'єкта в цифровому форматі. Одна з основних рекомендацій CCO стосується включення (за наявності даних) в опис точок доступу, контрольованих загальноприйнятими авторитетними файлами, що дає змогу уникнути фальсифікацій.

Для машиночитаного представлення опису музейних об'єктів використовують XML-схему VRA Core (Visual Resoures Associations Core) – Базову схему Асоціації візуальних ресурсів. Схема VRA Core повністю узгоджена із CCO (Cataloging Cultural Objects – Правила каталогізації об'єктів мистецтва і культури) і визначає елементи метаданих, що використовують для опису творів мистецтва і їхніх копій.

Набір елементів VRA містить дві групи елементів: категорії опису об'єкта (Work Description Categories) і категорії опису візуального документа

(Visual Document Description Categories). Категорії опису об’єкта включають тип, назву, розміри, матеріал, техніку, автора, роль, дату, ім’я сховища та його місце розташування, інвентарний номер, поточне положення, вихідне положення, стиль, період, групу, національність, пов’язані роботи й типи, додаткові зауваження тощо [247, с. 100–120].

Важливим є визначення візуального документа, адже зображення, що зафіксувало об’єкт, може існувати в різних форматах (фотографія або електронна форма). З одним об’єктом можуть бути асоціювати кілька візуальних документів. Категорії для їхнього опису включають тип, формат, розміри, дату, власника, опис зовнішнього вигляду, джерело тощо.

Ініціативи на крос-культурному рівні, на якому бібліотеки, музеї та архіви працюють разом з метою створення доступних у мережі Інтернет електронних колекцій культурної спадщини, зумовили появу нового терміна, що характеризує середовище інтегрованої взаємодії бібліотек, архівів, музеїв – LAM (Library, Archive, Museum – бібліотеки, архіви, музеї) [605].

Загальновизнаним стандартом, необхідним для опису цифрових об’єктів, є стандарт метаданих Дублінського Ядра (Dublin Core (про що вже згадано в монографії: структурні блоки метаданих Dublin Core (DC) включили в себе елементи бібліографічного опису, бібліотечних контрольованих словників і класифікаційних схем). Його затвердив у США Американський інститут національних стандартів як стандарт Z39.85, а 2003 року стандарт ISO 15836 затвердив набір метаданих DC як міжнародний стандарт (Dublin Core Metadata Initiative, DCMI) [540].

На сьогодні вдосконалено та створено 1998 року музичний стандарт опису аудіовізуальної спадщини і його медійне існування в інтернеті. Розробила його Міжнародна асоціація звукових та аудіовізуальних архівів (IASA cataloguing rules: a manual for description of sound recordings and related audiovisual media / International Association of Sound and Audiovisual Archives, IASA) [551]. Однак приєднання до європейських стандартів у галузі створення та управління культурною спадщиною не основна проблема. Так,

існує ціла низка питань, які можуть бути вирішені за допомогою управлінських технологій Міністерства культури та зацікавлених установ окресленої сфери.

На науково-практичному семінарі «Оцифроване надбання: збереження, доступ, репрезентація», проведеному 16–17 грудня 2014 року в Державному політехнічному музеї при НТТУ «КПІ» порушили питання про впровадження передового світового досвіду та практик навчання технологій оцифрування, формування та інтеграції цифрових колекцій, методи їх поширення та використання. Такі семінари організовують періодично, і вони актуалізують проблеми організаційно-технологічного і нормативного забезпечення процесів оцифрування й організації сервісів із цифровим контентом [298].

Міжнародний досвід створення культурного простору показує велику потребу України у розробці власного бачення та міжнародного досвіду, до якого вона частково приєдналася, але дуже повільно триває процес включення в провідні тенденції розвиту культури, збереження спадщини, створення сучасного культурного продукту, організації вільного доступу та реалізації економічного аспекту поширення продуктів культури. Ця діяльність в умовах України має бути включеною в систему управління культурою та її підтримки.

Висновки до Розділу 2

1. Поняття державної політики в галузі культури, тісно пов’язане з адміністратвним правом, виключає централізоване управління творчою діяльністю і здійснюється в межах норм Конституції України (ст. 54), у якій гарантовано свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв’язку з інтелектуальною діяльністю в сфері культури.

Культурна політика в державі реалізуються посередництвом спеціальних соціальних інституцій – закладів системи освіти і культури: навчальні заклади, музеї, бібліотеки, архіви, галереї, театри, кінотеатри, концертні зали тощо, а також засобів масової комунікації: преса, радіо, телебачення, відео і комп'ютерна мережі. Учасниками культурно-політичних процесів є всі інституції та суб'єкти, що беруть участь у соціокультурному житті. Національна політика в галузі культури має бути спрямована на підтримання національної картини світу і через неї – на підтримання єдності нації, де всі субкультури суспільства здатні взаємодіяти і підтримувати зв'язки із ядром культури суспільства, що реалізується в мові і фольклорі, пам'ятках культури та еталонних творах мистецтва, архітектури, літератури й живопису.

Класифікаційний аналіз структури галузі культури засвідчив, що її соціальні інституції вирізняються соціокультурними функціями, видами діяльності та культурного продукту, способом реалізації державної політики у сфері культури та характером культурних цінностей. Документування культурної діяльності, що враховує і культурний продукт, пов'язане зі структурою Міністерства культури України та складною системою управління на загальнонаціональному й регіональному рівнях, а також з основними принципами та пріоритетами під час формування державної політики у сфері культури. Управління документаційними процесами в таких умовах потребує не лише опори на нормативно-правові акти та регулювання управлінської функції, а й розвитку документаційної системи, поширення регуляторної функції не тільки на організаційно-розпорядчу документацію, а й документну базу управління загалом.

2. Культурні цінності держави останнім часом стали об'єктом обліку та охорони у спеціальних зведених державних реєстрах, що є також формою централізації культурологічної інформації про них в умовах децентралізації влади. Їхня діяльність також забезпечується низкою нормативно-правової документації, яка ще перебуває у початковому стані.

Особливим надбанням органів виконавчої влади має бути формування інтегрованого та комплексного цифрового ресурсу культурної спадщини, який також може стати часткою управлінських технологій Міністерства культури України, розробки відповідного методичного та документаційного забезпечення численних інформаційно-комунікаційних систем та ресурсів установ культури державної, комунальної та приватної власності.

Унікальні культурні надбання, які тисячі років створювали на території України попередні покоління, є невід'ємною складовою спадщини всього людства. Саме тому збереження та охорона культурної спадщини, захист і популяризація культурного надбання народу України, використання його освітньо-просвітницького потенціалу сприятиме формуванню та розвитку інформаційно-культурного простору України.

3. Завдяки діяльності міжнародних організацій у сфері культури, зокрема ЮНЕСКО, МРА, ІФЛА, Європа сформулювала кілька ключових принципів своєї культурної політики сприяння, з-поміж яких: розвиток культурної ідентичності, підтримка культурного розмаїття, творчості, участі в культурному житті та поваги до особистості людини.

У різних країнах функціонує своя система управління культурою, існують сталі традиції її реалізації та фінансової підтримки. Тобто, сформована своя модель державного управління та фінансування культури й мистецтва, адекватна національній системі міжбюджетних відносин і традиційним напрямам державної підтримки цієї сфери. Однак розроблені на міжнародних форумах і за допомогою міжнародних організацій принципи розвитку культури уможливили вироблення єдиного підходу до неї як до чинника не лише духовного, але й економічного прогресу суспільства.

Основні принципи європейської політики, що мають бути поширеними в Україні, можна узагальнити як: збереження, дослідження та актуалізація національної культурної спадщини, її популяризація; розвиток сучасних видів культурної та мистецької діяльності та сприятливих умов для вироблення

конкурентоспроможної на світовому ринку культурної продукції; забезпечення максимальної доступності культурних благ.

4. Інтегровані проєкти у галузі збереження та створення цифрового ресурсу, що розвивалися в Європі впродовж двадцяти років і зазнали величезного фінансування від міжнародних організацій та національних урядів, пройшли декілька етапів пошуків методології та практики і знайшли свою реалізацію у проєкті «Европеани», «Всесвітньої цифрової бібліотеки» та інших міжнародних ресурсів, що об'єднує на єдиних наукових та технологічних засадах цифровий ресурс культури європейських країн.

Відтак, Україна, завдяки приєднанню до міжнародних стандартів у галузі описових і цифрових технологій, почала брати в ньому участь. Однак активізація цієї участі також залежить від фінансування нашим урядом цього проєкту, який здійснюється поки ще окремими інституціями (наприклад, національними музеями та національними бібліотеками України) виключно за власною ініціативою.

Таке розуміння культури в умовах мережевого суспільства надає необмежені можливості для створення єдиного культурного простору й аналізу розвитку культур та управління культурними процесами у світі, особливо в період цифрових технологій, які візуалізують розвиток культури і мистецтва.

У світі накопичений значний арсенал інструментів фінансової підтримки культури і мистецтва: вибір їхніх видів, форм і методів залежить від характеру обраної моделі державного фінансування, а також від пріоритетів і завдань поточної політики. Так, наприклад, створення сприятливих умов для творчості передбачає певну захищеність від прямого адміністративного втручання.

Одним із найоптимальніших шляхів руху в напрямку європейських культурних досягнень у системі управління культурою є сприяння та розвиток мережевого культурного ресурсу в мережі Інтернет; упровадження сайтів та порталів, на яких у відкритому доступі публікуються в цифровому

вигляді номативно-правові акти та інші документи організаційно-розпорядчої діяльності, а також ресурси творчого продукту культури України в його різноманітті; прозорість у діяльності та оперативність подання інформації.

Міжнародний досвід створення культурного простору показує велику потребу України у розробленні власного бачення та міжнародного досвіду, до якого вона частково приєдналася. На превеликий жаль, досить повільно проходить процес включення нашої держави у провідні тенденції розвиту культури, збереження спадщини, створення сучасного культурного продукту, організації вільного доступу та реалізації економічного аспекту поширення продуктів культури.

У другому розділі дисертації подано основні результати з наукових праць, включених до Списку публікацій здобувача за темою дисертації і представлених у Списку використаних джерел: №№ 1 [108], 2 [74], 3 [91], 8 [95], 9 [76], 10 [89], 11 [86], 12 [79], 26 [94], 27 [75], 36 [85], 37 [105].

РОЗДІЛ 3
ЗАКЛАДИ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТИ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДОКУМЕНТАЛЬНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

3.1. Інформаційна діяльність та формування суспільного інформаційного образу закладів культури у соціальних середовищах Інтернет

Розвиток інформаційних технологій на сучасному етапі охопив не лише широкий спектр технічних галузей і завдань, але й спричинив суттєву зміну в усіх сферах суспільного життя, що, зокрема, виявилась у появі глобальних соціально-інформаційних сервісів, таких як соціальні мережі, вікіпедичні сервіси, форуми тощо, які формують єдиний глобальний соціо-комунікаційний простір [518].

Сучасний стан розвитку інформаційно-комунікаційних технологій актуалізував перед закладами культури широкий спектр завдань, серед яких вагоме місце посідає формування власного інформаційного образу в очах суспільства. В умовах становлення соціальних мереж як основного комунікаційного середовища у глобальному, національному і навіть місцевому вимірах заклади культури повинні займати активну позицію у мережах, допомагаючи суспільству накопичувати цінну інформацію.

Заклади культури, архіви, бібліотеки, музеї можна означити як такі суспільні інституції, що є об'єктами, навколо яких об'єднуються користувачі соціальних мереж і формуються віртуальні спільноти, та такі, що системно не впливають на комунікаційні процеси, які відбуваються у межах віртуальних спільнот.

Ефективність інформаційної діяльності як однієї з форм взаємодії організації із суспільством є важливим елементом досягнення цілей установи. Порівняно з іншими формами діяльності організації, інформаційна

діяльність ставить найвищі вимоги до необхідності врахування технічного прогресу й соціальних трендів. Саме тому одним із ключових факторів успішної інформаційної діяльності сьогодення стало ефективне використання новітніх середовищ передавання та накопичення інформації, передусім мережі Інтернет, а також сервісів, які базуються на ній [201, с. 46-47].

Для XXI століття характерним є активний розвиток соціально-орієнтованих сервісів Інтернету та формування на його основі феномену глобальних архівів процесів колективних публічних комунікацій (вебфоруми, соціальні мережі, спеціалізовані сервіси Веб 2.0 тощо), що відображено і в міжнародних документах [539].

Заклади культури, зокрема архіви, бібліотеки, музеї як осередки, соціальних комунікацій, традиційно виконують функцію осередку суспільного життя та суспільної комунікації, притому їхня активність та інформаційні ресурси активно переміщаються в глобальну мережу [576; 517; 524]. Заклади культури завжди були центрами спілкування, обміну думками, накопичення інформації та знань, формування колективів різного спрямування [579].

Проте стрімкий розвиток інформаційних і комунікаційних технологій, насамперед Інтернету, став одним із факторів зменшення ролі закладів культури як центрів суспільної комунікації [564; 565].

Для проведення комплексного аналізу механізмів і методів формування інформаційного образу закладу вищої освіти у глобальному інформаційному просторі було проаналізовано [561; 577] значення інформаційної діяльності для університетів та введено поняття інформаційного образу закладу вищої освіти в сучасних умовах. Здійснено порівняння двох споріднених, проте різних об’єктів: інформаційного образу у World Wide Web та інформаційного образу в соціальних середовищах Інтернету, визначено їхні ключові особливості та відмінності [577; 561].

Це визначення можна застосувати і до закладів культури, зокрема архівів, бібліотек, музеїв тощо.

Інформаційний образ закладу культури у WWW (ІО WWW) – це сукупність публічно доступної інформації про цю установу, розміщеної на сайтах системи World Wide Web, що не підлягають безпосередньому впливу з боку споживачів інформації.

Інформаційний образ закладу культури у соціальних середовищах Інтернету (ІО ССІ) – масово доступна інформація про заклад культури, що розміщена на сайтах WWW і спеціалізованих сервісах, які передбачають можливість широкого публічного обговорення, модифікації та створення нових даних безпосередньо за адресою розміщення.

У наведених понять є кілька важливих відмінностей. Інформаційний образ закладу культури у WWW є набором інформації без урахування соціального аспекту процесу його створення. По суті, це інформаційний образ, який формують належно підготовлені, умотивовані та забезпечені технічними, інформаційними ресурсами автори.

Отже, інформаційний образ закладу культури у соціальних середовищах – це набір інформації, яку безпосередньо створюють користувачі Інтернету, розміщеної в зручних для такої діяльності сервісах. Такими сервісами є: середовища соціальних мереж; форуми та блоги; системи колективних баз знань; інші інтерактивні соціально-орієнтовані сервіси.

Водночас зростання значення соціальних мереж як служб соціальних комунікацій в Інтернеті поглиблює відмінність між ІО WWW та ІО ССІ й не дає змоги вважати ІО ССІ частиною ІО WWW. Хоча водночас має місце обернена тенденція збільшення значення колективно створюваної інформації у соціальних мережах (так звані публічні групи) і глибшого проникнення пошукових систем в інформаційні масиви соціальних мереж.

Інформаційний образ у кожен конкретний момент часу вже є результатом колективної активності й творчості користувачів Інтернету.

Процес формування інформаційного образу закладу культури починається зі створення інформаційного джерела, яке, як правило,

формується у результаті діяльності закладу культури, і має свою внутрішню структуру, яка визначається організаційною структурою установи, зокрема наявністю підрозділів, кожен з яких володіє певною автономією у питаннях формування інформаційних ресурсів, а також суттєвими відмінностями в напрямках роботи за тематикою [583].

У закладі культури як суб'єкті інформаційної діяльності можна виділити два основні типи підрозділів:

– спеціальні (далі PR-служби), що відповідають за інформаційну діяльність (пресцентр, довідкова служба, супровід сайта тощо), разом із підрозділом, що керує інформаційною діяльністю (службою відповідального за зв'язки з громадськістю адміністратора установи);

– основні (базові), діяльність яких не орієнтована насамперед на інформаційну взаємодію із суспільством (практично усі підрозділи – центри, відділи, управлінські та господарські служби тощо).

Такий поділ відповідає актуальним результатам досліджень із планування та організації інформаційної діяльності установ з погляду піару та менеджменту організацій [583; 587].

Заклад культури є складною інформаційною структурою, елементи якої потребують детальнішого аналізу як виконавці завдань інформаційної діяльності. Сама інформаційна діяльність також не є однорідним набором завдань, а складною гетерогенною системою взаємопов'язаних активностей. Для формування завершених програмно-організаційних рішень необхідною є подальша класифікація об'єктів моделі, таких як підрозділи та завдання [546; 525].

Визначимо такі типи підрозділів:

– базовий;

– управлінський;

– інформаційний.

Базовий – основний тип підрозділу, який є базовою одиницею закладу культури (включно з асоційованими). Важливо, що до числа базових

потрапляють формально адміністративні підрозділи у межах своїх компетенцій, що здійснюють підготовку інформаційних ресурсів й усю комунікацію в закріплених за ними зонами відповідальності. На ранніх етапах процесу формування інформаційного образу закладу культури базові підрозділи формують пропозиції щодо тематичного опису закладу культури (відповідно до своїх компетентостей) і можливих розподілів зон відповідальності.

Управлінський підрозділ – підрозділ який здійснює адміністрування процесу формування інформаційного образу закладу культури. До його функцій відносяться створення каталогу та тематичного опису закладу культури, реєстру інформаційних ресурсів установи, визначення зон відповідальності й аналіз результатів інформаційної діяльності закладу культури. Адміністративний підрозділ є частиною загальної адміністрації закладу, і може бути чи окремо виділеною службою зв'язків з громадськістю, чи традиційною службою із розширеними повноваженнями. Адміністративний підрозділ повинен мати керівні повноваження у сфері своєї компетентності та відповідне положення про діяльність.

Інформаційний підрозділ – підрозділ той, що здійснює інформаційно-технічну підтримку процесу формування інформаційного образу закладу культури. На практиці його функції розподілені між окремими службами, що займаються підтримкою діяльності установи – комп'ютерною, піарслужбою, канцелярією тощо. Варто зауважити, що його функції поділяються на дві групи: обслуговування адміністративного підрозділу та підтримка базових підрозділів в оперативній діяльності у разі виникнення надзвичайних ситуацій і загроз. Крім цього, інформаційний підрозділ є фактично втіленням адміністрації закладу культури як базового (основного) підрозділу. Тобто саме він здійснює інформаційну діяльність за тематиками, які можна визначити як «загальні для закладу культури». Тому для інформаційного підрозділу є актуальними усі завдання, що входять у процес формування інформаційного образу закладу культури.

Указана класифікація підрозділів може бути узагальненою у відповідності до мережі невеликих закладів культури з певним адміністративним та інформаційним центрами. Прикладом такої мережі може бути мережа місцевих бібліотек із певними опорними бібліотечними центрами та адміністрацією в органах державної влади.

Підтримка адміністрації з боку інформаційного підрозділу включає аналітичні роботи із:

– здійснення інформаційно-пошукових робіт на різних етапах інформаційної діяльності установи;

– збору та моніторингу інформації щодо ефективності діяльності підрозділів;

– пошуку й ідентифікації потенційних загроз для інформаційного образу закладу культури;

– постійні спостереження за діями конкурентів у соціальних середовищах;

– моніторинг якості інформаційних матеріалів (потенціалу, образу).

Загальна схема адміністрування інформаційної діяльності закладу, передбачає фіксування кожного певної спільноти соціальної мережі за підрозділом. Такий підхід забезпечує належний рівень відповідальності та компетентності підрозділів за комунікативні процеси, які відбуваються у межах спільноти і формують інформаційний образ.

Водночас заклади культури мають усвідомлювати, що нові технології та середовища несуть у собі також і нові загрози, зокрема для суспільного образу установи у випадку відсутності системного підходу до організації взаємодії із соціальними мережами й спільнотами.

Організація такої взаємодії є неможливою без певного перегляду функцій підрозділів закладів культури, визначення серед них спеціальних ролей інформаційного й адміністративного підрозділів у сфері комунікацій та реалізації певної схеми управління діяльністю закладу культури у цьому напрямку.

Захист від різних видів інформаційних впливів небажаного характеру був одним із головних факторів безпеки впродовж усієї сучасної історії людства. Особливо значущим цей фактор став у XX столітті як один із вагомих елементів поширення глобальних впливів великих держав завдяки ідеологічним і культурним впливам. У кінці XX століття з'явився навіть спеціальний термін «м'яка сила» щодо впливів даного класу. Проте, з появою Інтернету та його трансформацією в соціоінформаційну систему глобального масштабу, характер і можливості таких інформаційних впливів драматично змінилися [47; 48; 49; 54; 100; 155; 169; 234]. Відкрилися нові напрямки та інструменти їхньої реалізації, а саме: соціальні середовища Інтернету (далі – ССІ): соціальні мережі, форуми, блоги, вікісайти тощо [61; 62; 100; 166; 234; 244; 520].

Серед чинників, що визначають критично важливе значення соціальних середовищ Інтернету (зокрема, соціальних мереж), є такі [234; 244; 276; 285; 357; 496; 519]:

– охоплення значної частини населення;

– висока швидкість розповсюдження інформації;

– високий рівень соціальних зв'язків (до кількох тисяч на акаунт);

– відчуття певної психологічної близькості;

– значні можливості для фальшивої персоніфікації.

Ці чинники визначають соціальні середовища Інтернету як середовища, в яких інформаційна діяльність є одночасно корисною та шкідливою. Корисна цінність таких середовищ є безсумнівною, важливою для всіх сфер політичного, економічного, культурного життя країни, але їх аналіз виходить за рамки цієї роботи. Шкідлива інформаційна діяльність, серед іншого, може проявлятися в:

– знищенні позитивних ефектів від соціальних середовищ Інтернет – руйнування спільнот, дискредитація корисних проєктів тощо;

– поширенні неправдивої інформації – наклепів, панічних настроїв тощо;

– розпалюванні ворожнечі – стимулювання громадянських конфліктів, ворожнечі на релігійній, національній, расовій основі тощо;

– шахрайство – організація фінансових афер і пірамід, обман тощо.

Наведені (та інші не перераховані) загрози та фактори визначають актуальність завдань щодо захисту й безпеки інформаційного простору держави. Варто зазначити, що за своєю суттю вони значно вирізняються від суміжних до них завдань кібербезпеки, значна частина яких також стосується ССІ й інших динамічних сервісів Інтернету. Підкреслимо, що частка таких завдань неухильно зростає, а характер цих завдань полягає у вдосконаленні мережевого та програмного забезпечення, виявленні й усуненні вразливостей тощо. Відповідно, відрізняються інструментарій та кваліфікація виконавців, а завдання кібезбезпеки є допоміжними, утилітарними у системі безпеки інформаційного простору загалом.

Стрімкий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій, зокрема глобальної мережі Інтернет, став одним із причин зменшення ролі закладів культури як осередків соціальних комунікацій. Прикро, що пасивність у роботі цих установ щодо впровадження сучасних інформаційних технологій та організації комунікаційних майданчиків на платформах нового покоління, привозводить до того, що технічно грамотна молодь уже не розглядає сучасні бібліотеки, клуби як осередки спілкування, а тому надає перевагу соціальним мережам.

Крім того, громадські заклади культури України практично не беруть активної систематичної, адміністративно планованої участі у формуванні таких майданчиків. З переходом основних комунікаційних процесів із традиційного спілкування до спілкування в Інтернеті університети вже також втратили суспільну роль майданчика обміну практичними знаннями.

Отже, у суспільстві наявна негативна тенденція щодо втрати впливу закладів культури на процеси суспільної комунікації, хоча вони й надалі є

об’єктом, навколо якого об’єднуються учасники соціальних мереж, зокрема завдяки наявним технологіям пошуку потенційних учасників для організації спільнот, нарівно із закладами освіти та географічними ознаками.

Тобто для закладів культури в Україні характерними є такі чинники:

– об’єктність – навколо них формуються спільноти користувачів соціальних мереж;

– недостатня суб’єктність – мало впливають на комунікаційні процеси, що відбуваються у межах віртуальних спільнот.

Зазначимо, що аналогічну характеристику можна застосувати до закладів культури не лише в Україні, але і в багатьох інших розвинутих країнах та країнах, що розвиваються.

Як результат, основні комунікації навколо закладів культури є малокорисні для суспільства держави (в окремих випадках можуть бути навіть і шкідливими).

Очевидно, що така ситуація не призведе до суттєвих змін, тому на рівні держави необхідно перейти від статичного спостерігача публічних комунікацій у глобальній мережі до активної участі закладів культури, які могли би стати координаторами процесів формування і документування сучасних пластів культурного життя суспільства у соціальних мережах. Слід зазначити, що нині відчутний суспільний запит на таку соціальну роль закладів культури.

Сутність активної позиції закладів культури в комунікації у соціальних мережах не має зводитися до простої реклами бібліотеки чи клубу (такий підхід є неефективним і ризикованим для репутації закладу), а полягати в створенні цінної для суспільства інформації просвітницького, наукового, навчального та довідкового характеру [54; 169] задокументованої у формі дописів у соціальних мережах. Адже користувачам соціальних мереж потрібна уже не просто інформація, подана в доступній та зручній формі, а й актуальний для них контекст. Лише тоді така інформація матиме цінність для людини та суспільства. Очевидно, що заклади культури (особливо бібліотеки

та архіви) мають величезний потенціал для створення такого контенту (точніше сам контент у формі, що потребує певного доопрацювання перед поданням у соціальних мережах), проте формування і розміщення його в соціальних мережах є трудомісткою, часто технічно складною, фінансово затратною проблемою, яка може не входити в число оперативних задач (надання послуг читачам, обслуговування запитів громадян тощо). Це актуалізує для держави завдання розроблення системи стимулів для закладів культури, які би враховували їхню активність у глобальному інформаційному просторі та корисну для суспільства діяльність.

На відміну від традиційної уже для соціальних мереж рекламно-інформаційної діяльності, створення суспільно-корисного наповнення є складнішою з організаційної та технічної точок зору задачею, адже серед інших вирішуються завдання опрацювання даних різних джерел і документів (часто – паперового формату), знаходження юридично виважених компромісів у питаннях інтелектуальної власності.

Водночас виграші від такої активності є незрівнянно відчутнішими ніж від рекламних повідомлень. Адже результатом є контент, що корисний для суспільства і тривалий час «житиме» у соціальній мережі (поширюватися, дискутуватися, цитуватися в інших дописах). Цей контент зберігатиме асоційованість із закладом культури і, відповідно, забезпечуватиме додаткову привабливість та авторитетність тим установам, які створили контент. Варто зазначити, що аналогічний підхід зараз активно апробується окремими провідними закладами вищої освіти і, відповідно, теоретично пропрацьовуєтьс [276; 299; 560; 562; 563; 563].

Проте, соціальні мережі забезпечують не лише нові можливості для закладів культури з їхньої популяризації та комунікації із суспільством. Іншою стороною соціальних мереж є нові можливості для здійснення компроментації окремих уставнов такого типу та руйнуванню культурного поля держави загалом.

Організаторами агресивних дій проти закладів культури зокрема можуть бути: деструктивно чи антидержавно налаштовані соціальні групи або навіть конкуренти, аналогічно до сфер бізнесу (Інтернет-маркетингу) чи політики.

За аналогією з іншими галузями діяльності [325; 560; 561] визначимо такі класи інструментів спротиву агресії, спрямованої проти закладів культури:

– правовий;

– інформаційний.

Далі схарактеризуємо кожен із них детальніше, їхні переваги й недоліки, основні вимоги до процесу інформаційної діяльності та способи реалізації.

Правовий – ґрунтується на застосуванні законодавчої бази держави, зокрема на нормативно-правових актах, що регулюють соціальні комунікації та глобальні мережі.

Перевага: задіяння правових і силових ресурсів держави, включно з можливостями притягнення агресора до цивільної та кримінальної відповідальності. Важливим чинником підсилення правового інструментарію є світова тенденція до збільшення відповідальності за вчинки у соціальних мережах.

Недоліки: складність юридичного провадження, часта неоднозначність потрактування рішень, неефективність проти технічно грамотних анонімів, складність у впровадженні в міжнародний простір, висока вартість послуг юристів. Крім того, в Україні на сьогодні слабо розвинута законодавча база для боротьби із загрозами, що поширюються у соціальних мережах, наявні очевидні послаблення проти зловмисників. Наприклад, у базовому для даної сфери законі «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [357] безпосередньо у п.3 Статті 2 виключено з об’єктів задіяння закону «*соціальні мережі, приватні електронні інформаційні ресурси в мережі Інтернет (включаючи блогплатформи, відеохостинги, інші вебресурси)*»

Інформаційний – опирається на активно розміщений контент, який є основою для позитивного образу закладу культури в очах користувачів соціальних мереж.

Перевага: використання наявних інформаційних ресурсів закладу культури, одночасне збільшення його привабливості, створення образу закладу як установи з високим рівнем суспільної цінності та довіри.

Недоліки: повільне розгортання захисту, якщо в закладі культури відсутні підготовлені до публікації інформаційні ресурси за необхідною тематикою і стилістикою, крім того вимагається високий рівень комп'ютерної грамотності в сучасних електронних середовищах.

Вибір інструментарію має здійснюватися керівництвом закладу культури на основі наявних ресурсів (інформаційних і кадрових) та стратегії розвитку.

Як бачимо, ключовим фактором успіху інформаційного підходу як до формування позитивного суспільного образу, так і його захисту від можливих агресивних впливів у соціальних мережах, є наявність у межах закладу культури інформаційного ресурсу, який може бути розміщено у публічному просторі, зокрема в соціальних мережах.

Варто зазначити, що природа такого ресурсу визначається напрямком діяльності закладу культури. Зупинимося трохи детальніше на цьому питанні і розглянемо основні можливі класи інформаційних ресурсів для окремих типів цих установ: музеїв, архівів, мистецьких закладів, клубів, бібліотек.

Для музеїв головними ресурсами, що можуть бути розміщені в соціальних мережах, є:

– мультимедійні матеріали (як правило – фотоматеріали) про експонати музею з текстовим супроводом;

– мультимедійні матеріали (як правило – відеоматеріали) про наявні колекції або тематичні підбірки експонатів музею з гіпертекстовим супроводом;

– відеоексурсії музеєм з текстовим або гіпертекстовим супроводом;

– відеоуроки з основних (історія, біологія, природознавство тощо) та допоміжних (реставрація, рукоділля, виставкова діяльність тощо) дисциплін.

Для архівів головними ресурсами для соціальних мереж є:

– мультимедійні матеріали (як правило – фотоматеріали) про цінні архівні матеріали;

– мультимедійні матеріали (як правило – фотоколекції) про наявні колекції чи тематичні підбірки документів архіву з гіпертекстовим супроводом;

– відеоексурсії архівом із текстовим чи гіпертекстовим супроводом.

Для мистецьких закладів, клубів, народних домів головними ресурсами для інформаційного образу в соціальних мережах є:

– мультимедійні матеріали (як правило – відеоматеріали) про цікаві та яскраві заходи;

– прямі відеотрансляції значущих, важливих подій;

– оголошення про події та публічні дискусії щодо їхньої організації.

Універсальність завдань, що постають перед бібліотеками в умовах сьогодення, диктують уможливлення збереження актуальності всіх вище згаданих видів інформаційних ресурсів. Крім того, бібліотеки мають змогу задіювати великий масив текстових матеріалів (книги, статті тощо), які можуть бути оцифровані й викладені в широкий доступ (за умови відсутності обмежень на інтелектуальну власність).

Отже, ми бачимо, що заклади культури володіють значним інформаційним ресурсом для формування власного стійкого до негативних впливів образу в соціальних мережах.

Інтернет є надзвичайно демократичним середовищем, оскільки в ньому знаходиться незліченна кількість вебсайтів, що створюються окремими особами і неформальними групами. Інтернет як єдине ціле в багатьох аспектах є відображенням нашого суспільства, що є величезним відкритим простором, у якому реалізується широкий спектр діяльності в галузі культури.

3.2. Інформаційні ресурси історико-культурної сфери в мережі Інтернет

Глобальна комп'ютерна мережа відкрила широкий спектр можливостей для розвитку вітчизняної науки: оперативний пошук інформації; поширення наукових досліджень без значних фінансових затрат; проведення прямих наукових дискусій між ученими, можливість опублікування наукових статей в електронних фахових виданнях і апробація результатів досліджень шляхом участі в Інтернет-конференціях. Варто наголосити, що нині бракує якісних, нових за формою і змістом Інтернет-порталів й Інтернет-телебачення з історії України та культури. У зв'язку з визнанням інформації як самостійного ресурсу, з'явилось поняття «Інформаційні ресурси» (документи і масиви документів, що зберігаються в інформаційних системах). Відомо, що інформаційні ресурси бувають глобальні (світові) й національні. Особливої актуальності набуває проблема підвищення інформаційної культури суспільства, тобто ступеня його підготовки до ефективного використання інформаційних ресурсів і продукування нових знань. Як свідчить практика, ступінь їхнього використання зараз є визначальним фактором рівня розвитку країни. Інформаційні ресурси є продуктом інформатизації, що стала організаційним соціально-економічним і науково-технічним процесом створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб та реалізації прав громадян, органів місцевого самоврядування, організацій, суспільних об'єднань на основі формування й використання інформаційних ресурсів.

Ні для кого не є секретом той факт, що Інтернет містить різноманітні історичні тексти та віртуальні копії писемних джерел найрізноманітнішого змісту, спрямування і тематики. Нині важлива не лише їхня кількість, що постійно зростає, а й нова якість, зв'язок із сучасними світовими проблемами. Нагальним є конструктивний підхід до використання електронних джерел на основі ретельного опрацювання відповідної

вітчизняної і зарубіжної практики. Варто зазначити, що система колаборативного формування аналітичних, зведених, реферативних документів покликана забезпечити більш адекватне електронне документування різних аспектів людської діяльності, зокрема в галузі культури. До класифікацій, моделей цього класу можна віднести різного роду електронні архіви, окремі системи електронного урядування тощо. Серед систем такого типу провідне становище на сьогодні посідає проєкт Wikipedia [100, с. 82].

Як відомо, послідовну зміну стану та уявлення про інформацію в результаті дій, які з нею можна виконувати, називають інформаційними процесами. Такими діями є: створення, збирання, зберігання, обробка, відображення, передавання, розповсюдження, використання, захист, знищення інформації. Під час інформаційного процесу дані перетворюються з одного виду в інший за допомогою певних методів.

Працюючи з ресурсами Інтернет-мережі, надзвичайно важливо використовувати розподіл на такі категорії, які змогли би забезпечити подальше їхнє використання у вирішенні конкретних завдань. Основою для глибокого опрацювання цих питань стала розробка і створення каталогу ресурсів історико-культурної тематики у складі порталу Інституту історії України, який на сьогодні має колосальний ресурс. Він включає: Енциклопедію; Електронну бібліотеку; періодичні та серійні видання; Е-каталог бібліотек; Інтернет-ресурси; проєкти; сторінку: історики України. Варто також підкреслити, що під час розроблення і впровадження було, перш за все, розглянуто загальні підходи до класифікації і типологізації сайтів, які б дозволили більш чітко визначити найбільш значущі для істориків категорії, та в межах окремих складників ресурсу зреалізувати різноманітні підходи до структурування, враховуючи специфіку історичної науки.

Так, широко розповсюджений розподіл ресурсів у відповідності до їхньої тематики:

1) PP (Presentation Page) — статистична сторінка організації.

2) CP (Content Page) — сторінка, присвячена якомусь питанню чи явищу. Такі вузькоспеціалізовані ресурси досить легко можуть бути застосовані до тієї чи іншої тематики.

3) OCP (Online Community Page) — сторінка для спілкування розрізнених у просторі людей зі спільними інтересами.

4) KB (Knowelege Base) — база знань, коли одна людина або декілька осіб, працюючи над однією проблематикою, обговорюють проект у режимі онлайн.

5) ORP (On-line Representation Page) Онлайн представництво — сайт, який слугує безпосередньо для досягнення цілей і завдань організації [145].

Розподіляючи ресурси відповідно до обсягів інформації, виокремлюють персональні сторінки (обсяг таких ресурсів часто не перевищує 20 сторінок), корпоративні (їхній обсяг складає близько 20–50 сторінок), інформаційні та Інтернет-товариства (їхні обсяги фактично необмежені) [145].

До найбільш розповсюджених дослідницьких ресурсів історико-культурної тематики можна віднести портали, архіви, музеї, освітні й науково-дослідницькі установи, бібліотеки, ресурси державних структур, періодичні видання, онлайнові сервіси (комунікаційні, аналітичні, пошукові), довідкові та енциклопедичні системи, приватні проєкти [605, с. 603].

Досліднику слід вибрати оптимальну стратегію щодо пошуку й аналізу історико-культурної інформації в Інтернеті.

Найбільшої значущості набувають інформаційні системи універсального характеру, енциклопедичні та довідкові портали, ресурси найбільших світових науково-дослідних центрів.

Фактично проблема особливостей формування та інформаційного наповнення, проблематики Інтернет-ресурсів історії і культури України в глобальній комп’ютерній мережі Інтернет залишається маловивченою.

Серед офіційних вебсайтів української історії, які презеентують у мережі історичні матеріали від імені держави, – це сайти органів державної

влади, державних науково-дослідних установ і закладів вищої освіти Міністерства освіти і науки України (МОН) [284]. Вебресурси органів державної влади представлено Інтернет-сайтами та окремими мережевими проектами Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства закордонних справ України, Державного комітету телебачення і радіомовлення, Державного комітету архівів України, Українського інституту національної пам'яті (УІНП), Служби безпеки України (СБУ) [284].

Інтернет-сайти державних науково-дослідних установ репрезентовано ресурсами низки) установ: відділення історії, філософії та права секції суспільних і гуманітарних наук НАН України (зокрема, НБУВ, Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника та Національного науково-дослідного інституту українознавства МОН) [284].

Мережеві ресурси деяких історичних факультетів, окремі тематичні розділи загальноуніверситетських сайтів навчальних і дослідницьких установ історичного профілю складають окрему підгрупу сайтів закладів вищої освіти МОН [284]. Групу вебсайтів української діаспори М. Мірошник ділить на три групи: першу складають ресурси навчальних та наукових установ і організацій; другу – інформаційно-аналітичні Інтернет-ресурси, тематичні історичні сайти, електронні версії українських діаспорних періодичних видань та електронні інформаційні видання; третя підгрупа – сторінки і портали різних форм громадських об'єднань української діаспори [284].

Освітні історичні вебресурси представляють: електронні інформаційні проєкти; інтегральні портали електронних версій наукових видань; вебсайти електронних енциклопедій; мережеві ресурси традиційних та онлайн-бібліотек.

Текстові, аудіовізуальні матеріали, електронні проєкти, в основному з історії української державності XX ст. та інформацію щодо всіляких форм репересій можна знайти в розділах порталу Українського інституту

національної пам’яті (УІНП) (Режим доступу: http://www.memory.gov.ua/). Історіографічні матеріали, джерела вітчизняної історії різних хронологічних періодів та проблематики містяться на сайті Інституту історії України НАН України. Зокрема, на сайті розміщено 7 томів «Енциклопедії історії України» у PDF форматі.

Історіографічні матеріали, джерела вітчизняної історії різних хронологічних періодів та проблематики містяться на сайті Інституту історії України НАН України. Зокрема, на сайті розміщено 7 томів «Енциклопедії історії України» у PDF форматі. [286].

Неофіційні українські вебсайти історичного спрямування не репрезентують державні інституції та поділяються на дві підгрупи: вебресурси загальної історичної проблематики і тематичні історичні вебсайти. Інтернет-ресурси загальної історичної проблематики – це окремі сайти, зокрема: персональні, електронна енциклопедія «Вікіпедія», онлайн-бібліотеки [279, с. 206].

Варто уваги створення проєктів для збереження та популяризації історико-культурних цінностей держави – електронні архіви [319, с. 17]: е-архів Українського визвольного руху, е-архів Михайла Грушевського, е-архів Голодомору в Україні 1932-1933 років, мета яких сприяти експонуванню архівних цінностей і широкому їхньому використанню науковцями й громадянами. Також до них слід віднести історичні Інтернет-ресурси на зарубіжних платформах, за допомогою яких досліджуються окремі аспекти історії України в структуризованих електронних архівах: Józef Piłsudski Institute of America – е-архів Української військової місії у Польщі 1919-1932 рр. та історичний Інтернет-ресурс – Архів ОУН в Українській інформаційній службі (УІС) в Лондоні.

Е-архів Українського визвольного руху [134] містить 24998 оцифрованих та описаних архівних документів. Описи оцифрованих архівних матеріалів систематизовані за тематикою та хронологією, а сам е-архів постійно поновлюється. Документи е-архіву описано за ключовими

ознаками, а саме: назва документа, його зміст, автор, організація-видавник, дата створення, місце створення, ключові слова, спосіб відтворення, тип документа і його мова, посилання на нього в Інтернеті (URL), місцезнаходження документа (архіви та колекції) і тематичний розділ, до якого віднесено цей діловий папір. Також при досліджені окремого оцифрованого архівного матеріалу простежується кількість завантажень та переглядів, що дозволяє проводити певну статистику.

Е-архів Михайла Грушевського – це зібрання та систематизування усієї історико-культурної спадщини, масивів архівних джерел та літератури, що стосується М. Грушевського [132]. Цей інформаційний ресурс знаходиться ще в процесі оцифрування інформації, оскільки вимагає вимагає обробки великого масиву джерел і літератури. Е-архів Михайла Грушевського структуризується за такими розділами, а саме:

– Блок «Новини грушевськознавства» – актуальна інформація, зокрема зібрання повідомлень про різні конференції й круглі столи, присвячені вшануванню 150-річчя від дня народження М. Грушевського.

– Блок «Електронні колекції» – експонування електронних тематичних виставок.

Блок «Бібліотека» – всі праці М. Грушевського у pdf-копіях (у всіх виданнях, передруках та перекладах), із сучасним бібліографічним описом, індексами ілюстрацій, імен, покажчиків тощо; усі праці про М. Грушевського, зокрема: рецензії на його роботи та на редаговані ним видання, відповідно до чинного законодавства у сфері авторського права;

– Блок «Архівні матеріали» – реєстри архівних документів і матеріалів та поступове формування бази електронних образів цих документів відповідно до чинного архівного законодавства.

– Блок «Галерея» – різнопланові іконографічні матеріали (фотографії, портрети, шаржі/карикатури), зображення меморіальних побутових речей, меморіальних місць тощо.

– Блок «Хроніка життя та діяльності» – хроніки життя й діяльності М. Грушевського (йдеться як про ручне, так і автоматичне наповнення хроніки).

Також продовжується процес оцифрування до розділів, а саме: блоки «Меморіальна карта» і «Хроніка».

Утворення Е-архіву Голодомору в Україні 1932-1933 років полегшує доступ усім науковцям та громадськості до цих матеріалів і дозволяє вивчати одну з найтрагічніших подій за всю історію людської цивілізації [131].

Е-архів Української військової місії у Польщі 1919-1932 рр. подано українською та польською мовами. Опис документів структуризовано за такими ознаками, як: назва документа, автор, тип, анотація, місце, дати, мова, дата елемента [135].

На історичному Інтернет-ресурсі – Архів ОУН Української інформаційної служби (УІС) в Лондоні науковці та всі бажаючи мають можливість ознайомитися з документами ОУН, Антибільшовицького блоку народів, УПА, книжковими виданнями, періодичною пресою [133]. Також тут розміщено відео-, аудіо- та фотогалереї. Крім того, сайт пропонує віртуальну мандрівку музеєм Степана Бандери в Лондоні.

Інтернет сьогодні містить різноманітні тексти та віртуальні копії писемних джерел найрізноманітнішого змісту, спрямування і тематики. Колективне суспільне документування історичних процесів частково висвітлено в українській Вікіпедії, яка є українськомовним розділом Вікіпедії – багатомовного Інтернет-проєкту зі створення вікі-енциклопедії, яку може редагувати кожен охочий користувач Інтернету. Станом на червень 2020 р. кількість статей різної тематики української Вікіпедії досягла 1 000 000 – за цим показником вона перебуває на 17-му місці серед усіх мовних розділів, на 10-му місці серед європейських Вікіпедій та на 3-му місці серед Вікіпедій слов’янськими мовами. Українська Вікіпедія містить багато статей, які у первісному вигляді було скопійовано з Енциклопедії

українознавства (понад 6 тис.) [430], Української радянської енциклопедії, довідника з історії України (під ред. Підкови та Шуста). У той же час, деякі з цих статей було згодом перероблено та розвинуто редакторами Вікіпедії у повністю самостійні роботи) [430].

Загальні обсяги довідкової інформації, розміщеної у Вікіпедії, уже впевнено перевищили усі наявні довідкові ресурси енциклопедичного типу як за окремими напрямками, так і загальнотематичними. Згідно зі статистичними даними, українська Вікіпедія впродовж останніх п'яти років є найпопулярнішим україномовним сайтом, обсяги аудиторії якого значно перевищують інші сайти [100, с. 84]. Усе це актуалізує завдання з оновлення та наповнення Вікіпедії документами, що відображають процеси у галузі історії та культури. На сьогодні таку діяльність координує низка громадських організацій (зокрема: Фонд Вікіпедія та Вікімедія Україна). Державні та культурні організації поки що виявляють недостатній інтерес до цих процесів. Соціально-інформаційна активність спільноти Вікіпедії є настільки значною, що фактично заміняють окремі напрямки діяльності держави як в сфері культури, так і інших, суміжних галузях [100, с. 85]. Для мінімізації погіршення якості матеріалів, деактуалізації їхньої документаційної цінності, адміністрація Вікіпедії впроваджує інструментарії різного класу, які дозволяють підсилити контроль над новим контентом і змінами у ньому, однак, такий підхід також не позбавлений низки ризиків, серед яких найважливішим є загроза руйнування спільноти ентузіастів, які прагнуть розвивати проєкт. Важливим аспектом, що дозволяє трактувати матеріали Вікіпедії як документ є наявність додаткових реквізитів, версійність статтей та документованість процесів формування статтей [100, с. 85].

Фактично на сьогодні Вікіпедія із супутніми проєктами є водночас і системою накопичення реферативної бази даних про документи культурного значення, і величезним, значним зібранням нових документів довідково-аналітичного характеру, які автономно формують суттєву частину документального забезпечення культурного поля держави.

Інтернет став зручним інформаційним середовищем для вивчення явищ історико-культурної сфери, її репрезентації та формування відповідних документів. Водночас стан ресурсів щодо вітчизняної історії та історії культури вимагає серйозного аналізу й має стати повноцінним джерелом для науковців. Крім того, надзвичайно важливим є реальний вплив та участь учених-істориків під час створення сторінок із використанням достовірних джерел, адже відсутність цих даних або неможливість провести атрибуцію і встановити приналежність інформації, яка наводиться, її авторство, вказують на її можливу недостовірність. Це безпосередньо пов'язано з національною безпекою в інформаційній сфері.

3.3. Вікіпедія як інструмент документування явищ соціально-культурної сфери

Виходячи з того безсумнівного факту, що на сьогодні основним із технічної точки зору способом репрезентації документних матеріалів у культурній галузі є їхнє розміщення в глобальній мережі Інтернет (у відповідних традиційних для цього середовища гіпертекстових і мультимедійних форматах), необхідно детальніше зупинитися на питанні основних каналів та сервісів, які забезпечують власне процеси як документування, так і репрезентації документів онлайн і впливають на формування й розвиток соціокомунікаційного простору культури [447; 448].

Варто наголосити, що хоча на ранніх етапах становлення Інтернету та функціонуючий на його інфраструктурі World Wide Web (від кінця 60-х до початку 2000-х) розглядалися як середовище однонапрямленого поширення інформації, відповідно можна говорити лише про його репрезентативну роль. Тобто він виступав як свого роду архів матеріалів, розміщених у ньому за певною тематикою.

Проте з початку XXI століття розпочався новий етап розвитку (свого часу застосовувався термін Web 2.0) Інтернету, який відзначився зміною базової функції сервісів мережі з інформаційної на соціокомунікаційну.

На цьому етапі крім репрезантаційної суттєвою стала і функція власне формування документації соціокультурних процесів.

Репрезентаційна функція традиційно здійснюється через сайти WWW різного масштабу – від найпростійших до найбільших світових сервісів [319]. На відміну від неї, формування здійснюється переважно лише на провідних інтерактивних сервісах. Документування може носити:

– базовий характер фіксації культурних подій;

– колаборативне формування аналітичних, зведених, реферативних докуметів.

Документування першого типу переважно здійснюється в сервісах типу Twitter, Instagram, YouTube та в середовищах універсальних соціальних мереж типу Facebook. У таких сервісах користувачі розміщують звіти у різних форматах про події культурного життя, документують діяльність окремих установ тощо. Документування у таких середовищах відіграє більше комунікативну функцію – для інформування зацікавлених, отримання зворотнього зв’язку тощо. Наявним матеріалам не гарантується постійне збереження, версійність, захист від змін, верифікованість. Існує велика ймовірність порушення авторських прав чи іншого законодавства. Отже, основною функцією з погляду документування подій є комунікативна, яка виявляється в організації оперативної взаємодії організаторів й учасників подій, а цінність матеріалів як документів досягається лише у випадку перенесення їх на інші проблемно-орієнтовані платформи [326].

Системи іншого типу покликані забезпечити більш адекватне електронне документування різних аспектів людської діяльності, зокрема в сфері культури. До цього класу можна віднести різного роду електронні архіви, окремі системи електронного урядування тощо. Серед систем цього типу провідне становище на сьогодні посіідає) проєкт Wikipedia.

Вікіпедія формально подається як універсальна онлайн-екциклопедія з відкритою для всіх можливістю редагування вмісту. За низкою ознак окремі дослідники ставлять під сумнів її енциклопедичність, зокрема через відсутність таких традиційних для енциклопедій ознак, як узгоджений зміст, уніфікований стиль статтей, наявність авторитетного авторства.

Проте, указані недоліки стосуються термінологічних аспектів діяльності проєкту і не зменшують значення Вікіпедії як величезного архіву реферативних документів енциклопедичного стилю, значна частина яких відображає процеси у сфері культури. Варто зазначити, що формування наповнення Вікіпедії носить колаборативний характер, до нього формально може долучитися кожен бажаючий. Проте суттєві зміни та доповнення можуть з'являтися лише за результатами дискусій, обговорень і верифікації спільнотою, у якій діють певні неформальні правила (крім формальних), учасники вирізняються авторитетом та статусом [319].

Вікіпедія на сьогодні поділяється на окремі, практично автономні екземпляри за мовною ознакою. Зміст кожного з них може суттєво відрізнятися, аж до повністю протилежного трактування одних і ти х же подій.

У випадку української Вікіпедії маємо справу з масивом понад 900 тисяч статтей, значна частина яких документує культурні явища. Окремі значущі статті фактично є самим явищем, процес формування якого є задокументованим в обговоренні статті.

Ми маємо право стверджувати значущість окремих статтей Вікіпедії як культурного явища, виходячи зокрема з безсумнівного факту домінування її як стартової точки у процесі навігації по WWW користувачів, які зацікавлені в отриманні певної довідкової інформації. Це забезпечується низкою факторів, а саме: безумовним включенням у перші результати пошуку за відповідними пошуковими запитами провідними пошуковими системами, зокрема Google (чи навіть відокремлене подання інформації від решти пошуку) [100].

Українська Вікіпедія є найпопулярнішим україномовним сайтом, обсяги аудиторії якого значно перевищують інші сайти. Популярність і суспільне значення Вікіпедії також прослідковується і в процесах соціальних комунікацій в Інтернеті, зокрема в дискусійних форумах та спільнотах часто використовуються посилання на статті Вікіпедії як певний важливий аргумент у дискусіях. Фактично, жоден інший ресурс системно в дискусіях як джерело об'єктивних даних не використовується.

Враховуючи полілінгвістичність українського суспільства, крім української Вікіпедії суттєве значення для суспільства має також російська Вікіпедія, яка значно перевищує українську за обсягами, в окремих регіонах визначальними є польська, угорська та інші вікіпедії.

Безумовним авторитетом (особливо в наукових та освітніх колах) як джерело реферативних знань також є англомовна Вікіпедія, як найбільш повна й актуальна [545].

Загальні обсяги довідкової інформації, розміщеної у Вікіпедії, уже впевнено перевищили усі наявні довідкові ресурси енциклопедичного типу як за окремими напрямками, так і загальнотематичні. Загальне число статтей української Вікіпедії понад 1 мільйон, число активних учасників проєкту вимірюється тисячами.

Усе це актуалізує завдання з оновлення та наповнення Вікіпедії (як української, так й інших указаних) документами, що відображають процеси у галузі культури. На сьогодні таку діяльність координують низка громадських організацій (насамперед Фонд Вікіпедія і Вікімедія Україна). Державні та культурні організації поки що виявляють недостатній інтерес до цих процесів, що в перспективі може привести не так до сповільнення росту Вікіпедії, як до деактуалізації окремих наукових і культурологічних організацій, які не приділятимуть достатньої уваги новим формам діяльності.

Слід відзначити, що останні роки спільнота Вікіпедії не лише опрацьовує інформацію про процеси у галузі культури, але й ініціює їх. Так, наприклад, значними явищами стали конкурси під егідою Вікімедія Україна

(громадської організації, що здійснює підтримку та розвиток проекту Вікіпедія в Україні. Повний перелік таких заходів наведено на https://ua.wikimedia.org/wiki/Конкурси та https://ua.wikimedia.org/wiki /Конкурси_статей.

Значний суспільний резонанс та інформаційні обсяги результатів таких заходів є настільки значущими, що породжують суттєві тенденції до заміщення функцій окремих, «традиційних» суспільно-культурних організацій.

Так, наприклад, у межах конкурсу «Вікі любить пам’ятки» протягом 2012-14 років було створено і завантажено в загальнодоступну базу даних Вікісховище близько 100 тисяч нових авторських фотографій культурних пам’яток України – історичних будівель, пам’ятників тощо. Крім безпосередньо документальної цінності окремі роботи мають і безсумнівне мистецьке значення, збільшуючи культурне надбання держави.

Аналогічно значне культурне та природоохоронне значення має конкурс «Вікі любить Землю», учасники якого фотографують пам’ятки природи й об’єкти природно-заповідного фонду і завантажують їх на Вікісховище. На сьогодні, завдяки конкурсу, задокументовано стан біля 2 тисяч особливих географічних місць України.

Значний потенціал у розвитку міжнародних відносин також мають окремі спеціалізовані конкурси на взірець «Французька осінь» із написання статей французької тематики в Українській Вікіпедії і публікацій української тематики у Французькій Вікіпедії, який проводиться організацією «Вікімедіа Україна» спільно з аналогічною французькою організацією «Wikimédia France». Конкурси такого спрямування здатні суттєво доповнити наявні офіційні державні заходи з культурного взаємообміну України з іншими державами.

Як бачимо, соціально-інформаційна активність спільноти Вікіпедії є настільки значною, що фактично заміняюють окремі напрямки діяльності держави як в сфері культури, так й інших, суміжних, галузях.

Враховуючи вплив Вікіпедії на культурно-інформаційне поле України, не можна залишити поза увагою той факт, що принципи формування її наповнення є частоково вразливі до цілеспрямованих упливів, а держава не має ефективних інструментів захисту Вікіпедії від шкідливого втручання в її спільноту. Такі впливи здійснюються як з метою політичної та культурно-історичної пропаганди, так і з суто комерційними мотивами. Це може спричинювати погіршення якості матеріалів, деактуалізацію їхньої документаційної цінності. Для мінімізації указаного явища адміністрація Вікіпедії впроваджує інструментарії різного класу, які дозволяють підсилити контроль над новим контентом і змінами у ньому, проте, такий підхід також не позбавлений певних ризиків, серед яких найважливішим є загроза руйнування спільноти ентузіастів, що прагнуть розвивати проєкт.

Крім того, активне використання акційного підходу до появи нових матеріалів призводить до швидкої пакетної появи нових статей, які потім з часом застарівають, втрачають свою достовірність як актуальний документ (швидше, зберігають достовірність як історичний документ) [316].

Окремою проблемою, що виникає у проєкті «Вікіпедія» як в Україні, так і в інших країнах, є складнощі у взаємодії з органами державної влади та важливими суспільними структурами (такими, як ЗВО, наукові та бібліотечні заклади, великі комерційні і політичні структури). Можна виокремити два чіткі напрямки такої проблемної взаємодії:

– правові колізії щодо розміщених у Вікіпедії матеріалів;
– інформаційні колізії, породжені конфліктом інтересів [100].

Колізії першого типу зазвичай виникають між Вікіпедією та органами державної влади на ґрунті порушення допустимих національним законодавством норм і є більш характерними для держав тоталітарного типу (у такому випадку вони майже напевно охоплюють культурні сфери життя держави), проте можуть мати місце і в сфері дії демократичного законодавства (наприклад, окремі матеріали щодо наркотичних речовин тощо). Крім того, колізії цього типу інколи пов’язані з можливими

порушеннями авторських прав і законодавства у сфері інтелектуальної власності [100].

В основі колізій другого типу лежать системні суперечності між інтересами окремих суспільно-значимих суб'єктів, що формують інформаційне поле держави. Часто такі суб'єкти розглядають Вікіпедію як зручний і ефективний майданчик для інформаційно-рекламної діяльності, що суперечить засадам Вікіпедії. Слід відзначити, що статті культорологічного та історичного змісту є одними з найбільш дискусійних у Вікіпедії, їхні обговорення є майданчиками для інтенсивних дискусій з елементами комунікаційних конфліктів. В окремих випадках простежуються ознаки ведення цілеспрямованих інформаційних воєн [100].

Ситуація ускладнюється принциповою відкритістю Вікіпедії для змін усіма бажаючими (з подальшою верифікацією). Очевидним варіантом, який часто реалізується у межах Вікіпедії, є ускладнення процедур внесення змін та їхньої валідації авторитетними учасниками. Проте, такий, умовно «елітарний» підхід неминуче сповільнює розвиток проєкту. Альтернативою є знаходження взаємовигідних форм співпраці з суспільно значущими організаціями. Як показує український і міжнародний досвід, успішною така співпраця є, насамперед, з бібліотечними установами (враховуючи певну засадничу готовність бібліотек та бібліотекарів до підготовки об'єктивних, документально підтверджених матеріалів) і науково-освітніми закладами (за умови знаходження компромісів щодо системи мотивації та вимог до документального підтвердження матеріалів) [512; 529; 545].

Варто зазначити, що масштаб, цілісність і вмотивованість команди ентузіастів, що забезпечують актуалізацію і розвиток Вікіпедії, і є її ключовим фактором успіху. Адже аналогічні й супутні проєкти, навколо яких не утворилася або розпалася спільнота редакторів, чи не розвиваються, чи просто припинили існування (як провідний колись Інтернет-каталог Open Directory Project).

Важливим аспектом, що дозволяє тлумачити матеріали Вікіпедії як документ, є:

– наявність додаткових реквізитів;

– версійність статтей;

– документованість процесів формування публікацій [100].

Наявність додаткових реквізитів статтей Вікіпедії дозволяє документувати хронологічні аспекти, проблеми авторства, загальну структуру та тип статті, наявність додаткових посилань і ресурсів. Це наближує статтю Вікіпедії до традиційного документа аналітичного типу.

Версійність публікацій дозволяє відстежити зміни, що вносилися у хронологічному порядку до статті, та, що важливіше, адресувати (і, відповідно, посилатися) не на актуальну, а на фіксовану в часі її версію. На жаль, цю, вкрай важливу, особливість Вікіпедії на практиці використовують вкрай рідко, хоча стосовно культурних подій вона є надзвичайно значима, адже дозволяє усунути ефект «забування» події, набираючи тим самим повноцінних документних характеристик.

Для поглибленого аналізу статті в її хронологічному та змістовному аспектах існує публічно доступне обговорення публікації. На практиці, для суспільно значущих статтей усі суттєві зміни проходять обговорення на суміжній до неї сторінці «*Обговорення*». Отже, зміст статті як документа має не лише формальні характеристики, наприклад, такі, як автор, що вніс зміни, але й додатковий інформаційний супровід – наявність консенсусу щодо змін, аргументи на користь чи заперечення їх загалом тощо.

Ще одним важливим з погляду документування аспектом є наявність окремого сховища верифікованої мультимедійної інформації – Вікісховища commons.wikimedia.org. На відміну від самої Вікіпедії Вікісховище не має мовно-національного поділу, а є єдиним ресурсом. На сьогодні у Вікісховищі зберігається понад 50 мільйонів зображень та інших мультимедійних файлів (аудіо, відео).

За своїми обсягами вказане сховище значно поступається низці провідних мультимедійних сервісів, таких як YouTube та Instagram. Проте, цінність сховища є високою завдяки тому, що матеріали з нього можуть вільно використовуватися та поширюватися за умови дотримання достатньо ліберальної ліцензії Вікіпедії, зокрема в пакетному режимі. Це насамперед, знижує ризики втрати накопиченої інформації, що характерно для таких сервісів. Адже нещодавні приклади закриття проєктів Panoramio (база даних фотографій географічних локацій) та Knoll (онлайн-енциклопедія від Google) свідчать про ненульову ймовірність таких сценаріїв навіть для проєктів найвищого класу.

Аналіз Вікіпедії як ключового глобального інформаційного сервісу для документування соціальних та культурних процесів в Україні та світі, надає можливість виявити окремі вразливості даного проєкту до окремих загроз і суспільних колізій правового й соціально-інформаційного характеру та визначити основні фактори успіху проєкту на тлі невдач деяких аналогічних програм.

Отже, ми можемо стверджувати, що Вікіпедія з різними супутніми проєктами є водночас і системою накопичення реферативної бази даних про документи культурного значення і величезною збіркою нових документів довідково-аналітичного характеру, які автономно формують суттєву частину документального забезпечення соціокомунікаційного простору культури.

Ще одним важливим з точки зору документування аспектом є наявність окремого сховища верифікованої мультимедійної інформації, яка поширюється за окремою, ліберальною ліцензію, що дозволяє широко розповсюджувати як статті так і ілюстрації Вікіпедії.

Низка глобальних інформаційних сервісів є зручним середовищем репрезентації та формування відповідних документів. Виявлено, що серед документаційних сервісів ключову роль на сьогодні відіграє Вікіпедія. Висвітлено плив та значення Вікіпедії на суспільні процеси в галузі культури, зокрема, і з використанням числових величин, визначено основні

для України мовні розділи Вікіпедії – українська, російська, англійська та деякі інші. Проаналізовано сучасні тенденції розвитку Вікіпедії у напрямку заміни традиційних форм документування суспільно значущих культурних подій, зокрема з використанням акційного підходу до активізації процесу її наповнення у формі конкурсів, суспільних акцій тощо. Проаналізовано документаційні аспекти інформаційних матеріалів Вікіпедії: версійність, спектр реквізитів, інформаційний супровід у формі задокументованої дискусії щодо змісту.

Висновки до Розділу 3

1. Одним із ключових факторів успішної інформаційної діяльності сьогодні стало ефективне використання новітніх середовищ передавання та накопичення інформації, передусім – мережі Інтернет та сервісів, які базуються на ній.

Заклад культури є складною інформаційною структурою, елементи якої потребують детальнішого аналізу як виконавці завдань інформаційної діяльності. Сама інформаційна діяльність також не є однорідним набором завдань, а складною гетерогенною системою взаємопов'язаних активностей.

Для комплексного аналізу механізмів і методів інформаційної діяльності введено поняття суспільного інформаційного образу закладів культури у спільнотах соціальних мереж – масово доступної інформації про заклад культури, розміщеної на сайтах WWW та спеціалізованих сервісах, які передбачають можливість широкого публічного обговорення, модифікації та створення нової інформації безпосередньо за адресою розміщення і не підлягають безпосередньому впливу з боку споживачів інформації.

Новітні технології і середовища несуть у собі також і нові загрози для суспільного образу установи у випадку відсутності системного підходу до організації взаємодії із соціальними мережами та спільнотами. Загрози можуть проявлятися у руйнуванні спільнот, поширенні дезінформації,

наклепів, панічних настроїв, розпалюванні ворожнечі, стимулюванні громадянських конфліктів, ворожнечі за конфесійними, національними, расовими ознаками, шахрайстві, організації фінансових афер та пірамід, обмані тощо.

Ключовим фактором успіху інформаційної діяльності як щодо формування позитивного суспільного образу, так і його захисту від можливих агресивних впливів у соціальних мережах є наявність у межах закладу культури інформаційного ресурсу, який може бути розміщений в публічному просторі, зокрема у соціальних мережах, а також юридичних та інформаційних інструментів протидії загрозам.

Розкрито інформаційну діяльність та формування інформаційного суспільного образу закладів культури у спільнотах соціальних мереж. Показано, що розвиток інформаційних технологій на сучасному етапі спричинив суттєву зміну в усіх сферах суспільного життя, проявився у глобальних соціально-інформаційних сервісах, що формують єдиний глобальний соціокомунікаційний простір. Заклади культури, є осередками соціальних комунікацій та суб’єктами комунікаційної взаємодії, навколо яких об’єднуються користувачі соціальних мереж і формуються віртуальні спільноти. Їхні інформаційні ресурси активно переміщуються в глобальну мережу і традиційно відіграють роль осередку суспільного життя та суспільної комунікації. На перший план сучасної суспільної комунікації виходить електронна комунікація,

2. Оцінка стану інформаційних ресурсів історико-культурної сфери в мережі Інтернет показує, Всесвітня Павутина стала зручним інформаційним середовищем для вивчення явищ історико-культурної сфери, репрезентації та формування відповідних документів, містить різноманітні тексти та віртуальні копії писемних джерел найрізноманітнішого змісту, спрямування і тематики.

Максимальної ваги набувають інформаційні системи універсального характеру, енциклопедичні та довідкові портали, ресурси найбільших

світових науково-дослідних центрів. До найбільш відомих дослідницьких ресурсів історико-культурної тематики можна віднести ресурси державних структур, освітніх і науково-дослідних установ, портали бібліотек, архівів, музеїв, періодичні видання, довідкові та енциклопедичні системи, приватні проєкти. Дедалі актуальнішим стає ведення блогів українськими професійними істориками.

Освітні історичні вебресурси презентують: електронні інформаційні проєкти; інтегральні портали електронних версій наукових видань; вебсайти електронних енциклопедій; мережеві ресурси традиційних та онлайн-бібліотек. Мережеві ресурси низки історичних факультетів, окремі тематичні розділи загальноуніверситетських сайтів навчальних і дослідницьких установ історичного профілю складають окрему підгрупу сайтів закладів вищої освіти. Вартує уваги створення різнопланових електронних архівів для збереження та популяризації історико-культурних цінностей, зокрема, Українського визвольного руху, Голодомору в Україні 1932–1933 років, Українського інституту національної пам’яті, архів Михайла Грушевського та ін.

Разом з тим, проблема особливостей формування та інформаційного наповнення історико-культурною проблематикою в глобальній комп’ютерній мережі Інтернет залишається маловивченою, а стан ресурсів із вітчизняної історії та історії культури вимагає серйозного аналізу й має стати повноцінним джерелом для науковців.

3. Висвітлено процес формування універсального енциклопедичного ресурсу Вікіпедія, який серед документаційних сервісів на сьогодні відіграє ключову роль як інструмент документування явищ соціально-культурної сфери.

Вікіпедія з супутніми проєктами є водночас і системою накопичення реферативної бази даних про документи культурного значення, і величезною збіркою нових документів довідково-аналітичного характеру, які автономно

формують суттєву частину документального забезпечення соціокомунікаційного простору культури.

Популярність і суспільне значення Вікіпедії також прослідковується і в процесах соціальних комунікацій в Інтернеті, зокрема в дискусійних форумах та спільнотах часто використовуються посилання на статті Вікіпедії як певний важливий аргумент у дискусіях. Фактично, жоден інший ресурс системно в дискусіях як джерело об’єктивних даних не використовується

Як бачимо, соціально-інформаційна активність спільноти Вікіпедії є настільки вагомою, що фактично заміняють окремі напрямки діяльності держави як у галузі культури та і в інших, суміжних, сферах.

Враховуючи вплив Вікіпедії на культурно-інформаційне поле України, не можна не згадати той факт, що принципи формування її наповнення є частково вразливі до цілеспрямованих впливів, а держава не має ефективних інструментів захисту Вікіпедії від шкідливого втручання в її спільноту та окремих загроз і суспільних колізій правового та соціально-інформаційного характеру. Такі впливи здійснюються як з метою політичної та культурно-історичної пропаганди, так і з суто комерційними мотивами.

У третьому розділі дисертації подано основні результати з наукових праць, включених до Списку публікацій здобувача за темою дисертації і представлених у Списку використаних джерел: №№ 1 [108], 20 [536], 21 [533], 23 [535], 29 [110], 31 [83], 43 [107], 49 [100], 50 [101], 52 [532].

РОЗДІЛ 4
ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

4.1. Створення культурологічного довідкового консолідованого інформаційного ресурсу

Стрімкий прогрес суспільства, зміна у способах функціонування інформації у сучасному світі та інтенсивний розвиток новітніх інформаційно-комунікаційних засобів зумовили зростання попиту користувачів на консолідовані інформаційні ресурси, які можуть забезпечувати ефективний пошук електронних об’єктів у відкритих базах даних і у такий спосіб надавати якісні інформаційні послуги. Важливість інтеграції в єдиному інформаційному просторі об’єктів культурної спадщини людства, що зберігаються у фондах різних соціальних інститутів, зокрема бібліотек, музеїв, архівів, визнано на світовому рівні. Консолідовані електронні інформаційні ресурси формуються з метою забезпечення доступу широкого кола користувачів, збереження культурного надбання людства, формування єдиного якісного інформаційного середовища [217, с. 51].

Діяльність у галузі консолідації інформації покликана докорінно змінити концепцію систем інформаційно-аналітичної діяльності, шляхи обробки та подання інформаційних ресурсів, оскільки консолідовані сховища охоплюють одержані з кількох джерел і системно інтегровані різнотипні інформаційні ресурси, які сукупно наділені ознаками повноти, цілісності, несуперечності. Вони є адекватною інформаційною моделлю проблемної царини, створені з метою її аналізу, опрацювання та ефективного використання у процесах підтримки прийняття рішень [13].

Консолідований інформаційний ресурс доцільно формувати в формі довідкової системи, що покликана звільнити користувача від пошуку та

систематизації інформації з різних джерел і надати можливість отримати своєчасну й достовірну інформацію щодо прийняття правильного рішення.

У сучасних умовах великої кількості джерел інформації, особливо загострилася проблема пошуку, відбору та впорядкування адекватної інформації. Ця проблема є актуальною для різних сфер людської діяльності, оскільки сучасна людина у разі виникнення якоїсь проблеми передусім звертається за допомогою до соціальних ресурсів у мережі Інтернет. Злободенно ця проблема постає у галузях, пов'язаних з культурною діяльністю суспільства. Інформація із багатьох ресурсів не завжди є достовірною і користувач під стороннім впливом може прийняти хибне рішення щодо оцінки культурних заходів чи, особливо, явищ. Тому виникає потреба у створенні довідкового консолідованого інформаційного ресурсу, який міститиме вичерпну та кваліфіковану інформацію щодо питань у кожній окремій предметній сфері культури та культурології.

Уважаючи, що консолідований інформаційний ресурс можна визначити як здійснення сукупності заходів, що створюють умови для надійного та швидкого отримання користувачами необхідних відомостей, тому основними задачами консолідованого інформаційного ресурсу є забезпечення пошуком, збиранням, аналізом, актуалізацією, обробкою, зберіганням і поширенням інформації, які реалізуються шляхом:

– створення і довготривалого зберігання інформаційних ресурсів та їхнього накопичення у відповідних базах даних (БД);

– розповсюдження відомостей про наявний консолідований інформаційний ресурс через форуми, групи в соціальних мережах, сайти тощо.

Створення єдиного культурологічного консолідованого інформаційного ресурсу вимагає поєднання різних документально-комунікаційних комплексів у єдине інтегроване електронне середовище. Саме тому однією з найважливіших задач створення консолідованого інформаційного ресурсу є

формування єдиного інформаційного простору максимально доступного кінцевому користувачу [266; 265].

Інтеграція різних інформаційних джерел у єдиній інформаційній системі буде сприяти: об'єднанню культурологічних ресурсів у цілісну інформаційну систему; загальнодоступності інформаційних ресурсів для користувачів; забезпеченню їхнього доступу до загальних мережевих ресурсів за допомогою посилань, які будуть розміщені у цій системі.

Переваги розроблення такого консолідованого ресурсу є: цілісність і повнота інформації; швидкий та зручний пошук інформації; доступ до ресурсу без підключення до Інтернету; зручність і легкість у користуванні.

О. Романов вважає, що інформаційний ресурс дозволить зменшити затрати на зв'язки з громадськістю, переставивши акцент із традиційних засобів (друковані матеріали) на інформативну форму подання в Інтернеті. Увага зосереджується на інформаційній функції ресурсу, який розглядається як один зі способів швидкого та доступного розповсюдження інформації [375].

Загалом створення інформаційного ресурсу – це довгий і доволі витратний процес, що базується на циклі документно-комунікаційних (або інформаційно-комунікативних) матеріалів. На думку Л. Дубровіної, необхідно поєднувати на метарівні не лише енциклопедичні, журнальні, газетні матеріали, але й новини з Інтернету, пов'язані з описом джерел. Основне завдання такого інформаційного продукту – уведення в науковий обіг інформації та доведення її до широкого загалу [122; 129].

Дослідник Т. Калюжина [174] виділяє перспективні напрямки подальшого розвитку довідкових систем. Більшість із тих, які існують на сьогодні, автор називає «електронною версією інформаційного буклету», ігноруючи співставлення з інформаційним середовищем сучасного світу. Така думка обґрунтовується неможливістю здійснення комунікативних процесів взаємодії користувачів системи з її створювачами в режимі онлайн. Автор наголошує на необхідності створення довідкової системи, у якій існуватиме можливість як отримання необхідної актуальної інформації, так і

здійснення навчального процесу в режимі реального часу, застосовуючи принципи дистанційного доступу.

Для максимальної ефективності впровадження культуорологічного консолідованого інформаційного ресурсу доцільно використовувати досвід застосування сучасних систем інформатизації в провідних країнах світу. У кожному випадку варто розробляти власну концепцію інформатизації, покладаючись на його особливі умови і можливості. Одночасно обов'язково слід керуватися загальним системним підходом у процесі розроблення системи інформатизації і розглядати об'єкт інформатизації як відкриту систему, яка, взаємодіючи із зовнішнім середовищем, перетворює зовнішню інформацію [567; 568].

Для чіткої організації дій щодо створення консолідованого інформаційного ресурсу необхідно провести:

– аналіз нормативних документів, а саме: право на науково-технічні дослідження, розвиток інформаційного суспільства, створення програми інформатизації та ін.;

– дослідження наукової літератури – огляд наукових публікацій у предметній галузі;

– дослідження Інтернет-ресурсів – розглянути Інтернет-джерела, які допоможуть зібрати інформацію для наповнення консолідованого ресурсу.

Системний аналіз предметної галузі передбачає:

– Аналіз інформаційно-довідкового забезпечення, що полягає у вивченні стану розвитку інформаційно-довідкових ресурсів, популярності цих систем, їхньої актуальності на цей момент.

– Презентація цілей та завдань, які буде виконувати консолідований ресурс. На цьому етапі необхідно чітко визначити мету консолідованого ресурсу, його функції, призначення, прогнозований результат тощо.

– Моделювання предметної галузі за допомогою функціональних діаграм.

Вибір програмного забезпечення для консолідації інформації передбачає: аналіз систем створення інформаційних ресурсів, зокрема систем керування контентом і систем створення файлів довідки, а також вибір технології зберігання та опрацювання інформації для консолідованого ресурсу.

Практична реалізація ресурсу передбачає: збір і структурування інформації – визначення переліку популярних питань, які цікавлять користувачів предметної галузі, для подальшого опрацювання і пошуку інформації, як на вебсайтах, так і на форумах та в соціальних мережах. Знайдену інформацію необхідно структурувати та визначити її послідовність; розроблення консолідованого ресурсу – створення оболонки, наповнення ресурсу та його налаштування.

Одним із найважливіших етапів під час розроблення консолідованого ресурсу є його моделювання, а саме: побудова функціональних моделей задачі. Серед них варто назвати такі: контекстна діаграма, яка відображає основний процес та зовнішні сутності, що з ним взаємодіють, і діаграма деталізації основного процесу.

Основним процесом на контекстній діаграмі є створення довідкового консолідованого інформаційного ресурсу. На цей процес впливають дві зовнішні сутності, зокрема: адміністратор й онлайн спільноти.

Адміністратор керує процесами ресурсу, визначає тематику ресурсу та правила його наповнення. У середовищі онлайн спільнот, блогів та форумів культорологічної тематики адміністратор шукає інформацію для наповнення консолідованого інформаційного ресурсу, за допомогою спеціально сформульованих тематичних запитів. У результаті пошуку він отримує матеріали, які буде опрацьовано, відсортовано, відредаговано та внесено в інформаційний ресурс. Коли система наповниться, вона надасть можливість отримати довідкову інформацію.

Адміністратор формує тематичний словник культорологічних термінів, який буде використовуватися для консолідації інформації з мережі Інтернет.

Після цього здійснюється формування тематичних категорій. Зі створених категорій формується деревовидна структура консолідованого ресурсу, тобто, побудова розділів та відповідно до них тем, які необхідно буде наповнити.

У процесі створення відповідних пошукових запитів з метою здійснення рлевантного пошуку використовують тематичний словник і сформульовані категорії.

За результатом пошуку, здійснюють опрацювання інформації, її сортування, редагування, класифікацію тощо.

Коли інформація для наповнення опрацьована, додаємо її в систему. Після цього аналізуємо наповнення, у разі необхідності вносимо корективи. Після усіх змін та доповнень, перевіряється весь контент і публікація.

Також у цій діаграмі існує 3 сховища даних, а саме:

Онлайн спільноти, у яких зберігається інформація про перелік тем, що будуть використані як у консолідованому ресурсі, так і для пошуку відповідних Інтернет- джерел. Тут також збережено адреси онлайн спільнот, які будуть використовуватись для створення пошукових запитів.

Ключові слова – це тематичний словник, у якому зберігаються слова та словосполучення для створення пошукових запитів.

Інформаційне наповнення – це отриманий контент від адміністратора. Ця інформація редагується і проходить аналіз.

Основними задачами культорологічного довідкового консолідованого інформаційного ресурсу є забезпечення пошуку, збирання, аналізу, обробки, зберігання та поширення інформації. Це реалізується шляхом створення і довготривалого зберігання інформаційних ресурсів та їхнього накопичення у відповідних базах даних, а також розповсюдження відомостей про наявний консолідований інформаційний ресурс через вебфоруми, групи в соціальних мережах культорологічної тематики.

Створення культурологічного консолідованого ресурсу покликано звільнити користувача від пошуку інформації у різних джерелах і дати

можливість отримати своєчасну й достовірну інформацію, необхідну для прийняття правильного рішення. Автоматизація цієї задачі надає можливість проводити якісне інформування користувачів.

Інтеграція різних культорологічних інформаційних ресурсів у єдиній інформаційній системі сприятиме об'єднанню електронних бібліотек в єдину інформаційну систему, загальнодоступності інформаційних ресурсів для користувачів та забезпеченню доступу користувачів до загальних культурологічних мережевих ресурсів за допомогою посилань, які буде розміщено у цій системі.

4.2. Підґрунтя відбору цифрових об'єктів історико-культурної спадщини

В останні десятиріччя цифрові технології швидко розвиваються, входять у наше повсякденне життя і починають перетворювати інформаційне суспільство на цифрове.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій сприяло трансформації діяльності закладів культури, зокрема архівів, бібліотек, музеїв як документно-комунікаційних структур суспільства, зміні їхніх завдань, функцій, підходів до обслуговування користувачів. Розвиток інформаційних технологій сприяв виникненню документів в електронній (цифровій) формі, крім електронних документів з'явилися їхні оцифровані копії, вебсайти, бази даних тощо.

Відомо, що оцифрування надає значні переваги користувачам цифрових культурних ресурсів. Зокрема, М. Террас (M. Terras), підсумовуючи низку причин і переваг для здійснення цифрового проєкту закладом культури, визначає серед них такі:

– простіший доступ до контенту;
– негайний доступ до матеріалів підвищеного попиту;
– швидкий доступ до матеріалів наявних в іншому місці;

– можливість отримати ненадруковані матеріали;

– можливість відображення великих карт та образотворчих матеріалів (спроможність відображати великі карти й образотворчі матеріали);

– збирання колекцій, які зберігаються в різних місцях;

– покращення якості зображень: яскравість кольорів, зменшення шуму, підвищення різкості, збільшення розміру тощо;

– отримання цифрового замінника крихкого матеріалу, зберігаючи його при цьому;

– інтегрування різних матеріалів з навчальною метою;

– розпізнавання тексту і розширення можливості пошуку матеріалів;

– інтеграція різних мультимедійних ресурсів таких, як: відео, звук та зображення тощо;

– можливість надавати користувачам цифрові документи для фотокопій або друкарських відбитків тощо;

– зменшення вартості доставки документів;

– введення у широкий соціальний обіг критичного інформаційного масиву [595].

Завдання відбору культурних об’єктів для оцифрування пов’язано, передусім, з тим, що не вистачає грошей та часу, щоб установи соціальної пам’яті перевели у цифровий вигляд усю друковану продукцію, рукописи, аудіо- й відеоматеріали тощо, які зберігаються у фондах. Тому для бібліотекарів та інформаційних фахівців важливим є вирішення питання, що саме відібрати, надати доступ і зберегти. Варто також взяти до уваги досвід загальноєвропейського цифрового проєкту Europeana, який у своїй стратегії на найближчі роки визначив два основних критерії відбору контенту: 1) якість замість кількості та 2) орієнтування на потреби користувача [544].

Принципи відбору об’єктів для оцифрування природно пов’язані з основними цілями оцифрування фондів установ соціальної пам’яті, а саме:

– надати людям, незалежно від їх місцезнаходження, безпосередньо отримувати доступ, використовувати та публікувати різноманітні збірання цифрових матеріалів, не відвідуючи самі інституції;

– забезпечити збереження рідкісних та вразливих колекцій, покращуючи доступ до їхнього контенту шляхом надання доступу до цифрових сурогатів культурних об’єктів;

– сформувати критичний масив цифрового контенту, що стосується документальної та культурної спадщини конкретної країни чи регіону для підтримки досліджень, освіти, видавництва і виставкових програм;

– залучення нової аудиторії та різних спільнот віддалених користувачів.

Відповідно до цих завдань визначають загальні критерії відбору документів для оцифрування бібліотечних фондів, які викладено, зокрема, у публікаціях Г. Євстигнеєвої [138], Г. Ковальчук [188], І. Лобузіна [247]:

– *цінні, унікальні, рідкісні* документи (що існують в одному або в обмеженій кількості примірників, серед них рукописи та фотографії);

– документи, що відносяться до об’єктів *національного надбання*, введення яких у широкий культурний обіг має велике значення для відновлення національної пам’яті, історії та культури держави;

– документи, що мають *дослідницьку цінність*;

– документи, які мають *незадовільний фізичний стан* (пошкоджені внаслідок впливу фізико-хімічних і біологічних чинників, крихкі чи великогабаритні документи, що потребують особливих умов доступу до них), оцифрування таких документів сприяє збереженню, за умов надання користувачам доступу до їхніх цифрових копій;

– документи, що *мають загрозу втрати інформації* (наприклад, вицвітання та зникнення тексту в документах на паперовій основі, розмагнічування записів на магнітній стрічці, втрата кольоровості на

мікроформах, у той час коли фізичний стан носія залишається задовільним тощо);

– документи *підвищеного попиту* та видання, наявні в *обмеженій кількості* (малотиражні, знищені, заборонені).

Критерії відбору документів для оцифрування також можуть бути підпорядковані завданням визначеного цифрового проєкту чи культурної програми, відповідно тут критичним є відбір матеріалів, що:

– будуть цікаві користувачам у довгостроковій перспективі;

– набудуть нової цінності у цифровій формі;

– важливі для розуміння певної предметної галузі;

– мають художню цінність;

– містять корисну або нову інформацію;

– широко та глибоко висвітлюють певну предметну сферу;

– важливі для предмету, визначеного цілями проєкту;

– мають історичну та державну цінність;

– містять дані про об’єкти та групи предметів, які недостатньо висвітлені в інших документах [573].

Для визначення категорії унікальних, рідкісних, цінних документів із бібліотечних фондів бібліотекам України слід керуватись рекомендаціями наказу Міністерства культури України про «Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання» [351]. Відповідно до цього порядку книжкові пам’ятки поділяють на групи:

1) рукописні книги: створені до кінця XVII століття – усі (у тому числі фрагменти), а починаючи з XVIII століття – лише унікальні, з урахуванням особливостей письма й матеріалів, місця створення та мови, оформлення, змісту;

2) стародруки – видання XV–XVIII століть, за такими групами: інкунабули; палеотипи; видання глаголичним шрифтом; видання латинським

шрифтом; видання кириличним шрифтом; видання гражданським шрифтом; інші стародруки (надруковані іншими шрифтами);

3) українські видання – книги та періодичні видання, надруковані українською мовою упродовж 1801–1922 років, незалежно від того, на якій території вони надруковані, та надруковані будь-якою іншою мовою протягом 1801–1860 років на території сучасної України;

4) окремі найцінніші видання чи примірники видань – перші та/або прижиттєві видання праць основоположників науки і техніки, що містять фундаментальні наукові відкриття і дослідження; перші та прижиттєві видання творів класиків художньої літератури, видатних діячів культури та мистецтва; примірники нелегальних чи заборонених цензурою видань; видавничі фальсифікати та примірники із замаскованими виданнями; книги, що є зразками художнього оформлення та поліграфічного виконання, серед них незвичайних форматів та форм; бібліофільські видання (номерні чи іменні примірники, видання, розмножені незвичайними способами, надруковані на нетрадиційних матеріалах, в оправах ручної роботи, виготовлених із рідкісних матеріалів тощо); примірники з автографами, записами, екслібрисами і печатками видатних діячів держави, науки, культури, літератури.

5) Колекції – книжкові пам’ятки (код групи – ККП) – зібрання одиничних книжкових пам’яток та/або книги і періодичні видання, що в сукупності становлять цінний для держави (світу) історико-культурний об’єкт.

Г. Ковальчук [190] обґрунтовує долучення книги до категорії «книжкова пам’ятка» за такими загальними ознаками:

– *хронологічний* (час створення книги);

– *історичний* (значення книги для розвитку суспільства, регіону, світу);

– *етапність* (книга є пам’яткою переломного періоду в житті країни, його невід’ємним складником);

– *унікальність* (вирізняє книгу як єдину у своєму роді, що збереглася в єдиному примірникові чи має індивідуальні особливості, які становлять наукове, історичне або художнє значення (з автографами, власницькими записами, додатковими вкладеннями або малюнками);

– *пріоритетність* (книга як перше за часом видання творів класиків науки й літератури, інших творів, що мають принципово важливе значення для історії та культури, суспільно-політичного розвитку);

– *меморіальність* (пов'язаність книги з життям та працею видатних історичних особистостей або наукових чи творчих колективів, а також із пам'ятними місцями);

– *колекційність* (характеризує книгу щодо її належності до колекцій, які мають властивості важливого історико-культурного об'єкта) та ін.

Досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з формування ресурсу рукописної і книжкової спадщини України дозволив розвивати важливий для виконання функцій НБУВ як національного бібліотечного книгосховища проєкт «Книжкові пам'ятки НБУВ», пов'язаний із реалізацією завдань формування Державного реєстру національної культурної спадщини. База даних «Книжкові пам'ятки НБУВ» призначена для науково-бібліографічної реєстрації пам'яток і сьогодні доступна на порталі НБУВ у тематичному блоці «Історико-культурні ресурси». Накопичений інформаційний ресурс про особливо цінні й унікальні документи найбільшої бібліотеки України, може бути використано для формування зведеної бази книжкових пам'яток інших бібліотек та установ України – музеїв та архівів. Такий підхід розкриває перспективи створення загальнонаціональної цифрової бібліотеки, аналогічно тим, які створюються у багатьох країнах світу як пріоритет державної культурної політикии [189].

Провідні спеціалісти IFLA зазначають, що головним джерелом для створення цифрових бібліотечних ресурсів є національна бібліографія. Джерела відібрані для формування національної бібліографії можуть бути

основним орієнтиром для визначення цінності видань для оцифрування [549]. У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського створено потужні електронні ресурси національної бібліографії [250], зокрема, в електронній бібліотеці «Україніка» представлено повні версії електроннтх довідників національної бібліографії «Україномовна книга у фондах НБУВ, 1798-1923 рр.: у 3-х т. (2003)», «Книга в Україні (1861-1917), у 20-ти т. (1996-2017)». У «Цифровій бібліотеці історико-культурної спадщини» НБУВ уже оцифровано та представлено в колекції «Україномовна книга (1798-1923)» перші 300 українських видань відповідно до переліку бібліографічного покажчика, починаючи з видання «Котляревський І. П. Енеида на малороссійскій язык перелиціованная, 1798 р.». Серед вагомих видань національної бібліографії України слід також зазначити «Репертуар української книги, 1798–1916 : т. 1-9 (1995–2005)» Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, Інституту української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського (Львівське відділення) та «Друкований зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України. 1798–1923. Вип. 1-5 (1999–2015)» Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого. Більш детально з джерелами національної бібліографії України можна ознайомитись у статті Української бібліотечної енциклопедії «Український бібліографічний репертуар» [433].

Однак національні бібліотеки та інші установи пам’яті (архіви, музеї) зберігають у своїх фондах не лише книжкові видання. Значну частину фондів бібліотек складають не книжкові види документів, які становлять історико-культурну цінність, потребують оцифрування для подальшого збереження і забезпечення доступу ширшому загалу. До того ж у великих бібліотеках України, що є установами національного значення, зберігаються архівні матеріали з їхньої історії, діяльності окремих підрозділів. В архівних установах та музеях, поряд із документами й іншими предметами основних профільних груп, у повному обсязі чи фрагментарно зберігаються особові бібліотеки фондоутворювачів. Водночас у суто архівних фондових

підрозділах великих бібліотек також містяться значні за обсягами книжкові зібрання і колекції, що є складниками особових фондів діячів науки та культури (Інститут рукопису та Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). Як зазначає науковець І. Лосієвський, у фондах книгозбірень, поряд із книгами, зберігаються документи, які не є друками і безпосередньо не пов'язані з історією рукописної чи друкованої книги, книговидання, серед них дослідник виокремлює такі:

– рідкісні й цінні аркушеві видання (афіші, запрошення, листівки тощо);

– рідкісні й цінні нотні видання;

– рідкісні й цінні картографічні видання;

– архівні документи, комплекси архівних документів, які становлять наукову, історико-культурну, художню цінність: текстові, зображувально-текстові, зокрема з печатками, штампами; фото-, фоно-, фоно-, кіно-, відеодокументи, оптично-, магнітно-дискові документи тощо (складають зібрання та колекції, архівні фонди особового та офіційного походження);

– епіграфічні пам'ятки на різних носіях, які становлять наукову, історико-культурну, художню цінність: графіті, керамічні клейма, берестяні грамоти тощо;

– нумізматичні колекції;

– колекції медалей;

– колекції нагородних, службових і сувенірних значків [259].

Загальну характеристику культурної спадщини наводить фінський дослідник Хювенен Е. (Hyvönen E.), виокремлюючи такі основні особливості:

– *багатоформатність*: культурні об'єкти представлено різними формами, такими як: текстові документи, зображення, аудіозаписи, відеоролики, предмети колекцій, об'єкти навчання тощо;

– *багатоаспектність*: зміст стосується різних тем;

– *багатомовність*: інформація доступна різними мовами;

– *мультикультурність*: інформація пов’язана та інтерпретується з погляду різних культур, релігійних або національних традицій;

– *різноспрямованість:* уміст ресурсу може бути орієнтовано на різні категорії користувачів [550].

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» (2000) [358], б’єкти культурної спадщини класифікуються за двома основними критеріями:

– *типами*: споруди (витвори); комплекси (ансамблі); визначні місця;

– *видами*: археологічні; історичні; монументального мистецтва; архітектури й містобудування; садово-паркового мистецтва; ландшафтні; науки і техніки.

«Порядок занесення унікальних пам’яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання» (2002) визначає основні критерії експертизи цінності музейних пам’яток:

– *походження* – визначення ролі й значення пам’яток, їхніх авторів, фондоутворювачів як джерела інформації, значущості подій, явищ, які знайшли відображення у пам’ятках, їхній зв’язок з історичними подіями, певним історичним середовищем, видатними особами, часом і місцем створення, побутуванням та знаходженням;

– *зміст* – установлення значення інформації, що міститься в музейних предметах, виявлення основних ознак, що визначають назву, авторство, хронологію і географію створення та побутування, матеріал і техніку виготовлення, меморіальність, повторюваність в інших пам’ятках;

– *наукова цінність* – значення пам’ятки як джерела історико-культурної, природничо-наукової та будь-якої іншої інформації при вирішенні науково-дослідних завдань музею;

– *художня цінність* – урахування значущості пам’яток, що встановлюється в процесі виявлення їхніх художніх особливостей, рівня

художньої якості (особливості стилю, композиції, колориту, оригінальності, техніки виготовлення, загальної майстерності виконання);

– *зовнішня особливість* – урахування оригінальності, наявності чи відсутності написів, підписів, марок, клейм, художніх, палеографічних та інших особливостей пам’яток, їхнього фізичного стану – ступеня збереження, пошкоджень, втрат [341].

«Методика і критерії виявлення і включення унікальних документальних пам’яток Національного архівного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання» (1998) [277] визначають такі основні положення:

– унікальна документальна пам’ятка – це особливо цінний документ Національного архівного фонду, який має важливе значення для формування національної самосвідомості українського народу, визначає його вклад у всесвітню культурну спадщину, не має собі подібних і щодо юридичної сили, автографічності та зовнішніх ознак не може бути відновлений у разі непоправного пошкодження або втрати;

– критерії історико-культурної цінності документів Національного архівного фонду:

– значення фондоутворювача;
– авторство документів;
– час створення документів;
– цінність інформації, яку відображено;
– оригінальність, юридична сила документів;
– наявність художніх особливостей документів.

Варто також згадати, що у 2019 році стартувала тестова версія прототипу електронного інформаційного ресурсу культурної спадщини і культурних цінностей (портал «Культурна спадщина України»). Ресурс розміщено на сайті Міністерства культури України за посиланням: https://minkulture.rubycon-test.tk/. Ідея проєкту полягає у збереженні та популяризації культурної спадщини України на рівні держави шляхом збору

й накопичення інформації про культурну спадщину в електронному вигляді, поступової відмови від паперового обліку та запровадження електронного обліку об'єктів культурної спадщини і культурних цінностей.

Крім змістовних та ціннісних критеріїв, дослідники також зазначають юридичні й технічні.

Юридичні обмеження та авторські права – це сфера, яка потребує постійної уваги під час оцифрування. Це фактор, який обов'язково необхідно враховувати в процесі оцифрування, відповідно до міжнародних рекомендацій та національного законодавства. Якщо установа немає дозволу на оцифрування і публікацію матеріалів, це може призвести до провалу всього проекту. Важливо спиратися на міжнародні видання, що розглядають комплексно питання авторських прав, наприклад «Авторське право для бібліотекарів (Copyright for Librarians)» [2]. Принциповим у збереженні установами соціальної пам'яті цифрової культурної спадщини є вирішення на державному рівні правових питань, пов'язаних з можливістю створення цифрових копій та цифрових архівів довгострокового зберігання документів, захищених авторським правом. Ефективне вирішення цієї проблеми, як свідчить міжнародний досвід, полягає у поширені законодавства про обов'язковий примірник на цифрові об'єкти [535]. Отже, важливим завданням є перегляд статусу авторських прав на матеріал, який планується оцифровувати [558].

Також, необхідно враховувати наявні технічні можливості комп'ютерного та сканувального обладнання, які мають бути введені в експлуатацію і налаштовані перед початком розгортання цифрового проєкту. Необхідно врахувати формати, розміри, оздоблення, фізичний стан документів та можливість їх оцифрувати наявним обладнанням, визначити характеристики й основні параметри оригіналів документів, цифрові копії яких потребують виготовлення. До таких основних параметрів оригіналів належать: тип паперу та способи виготовлення оригіналу; локальні недоліки оригіналів, що потребують попередньої реставрації чи подальшого

ретушування; тональність оригіналу: темний, світлий або збалансований тон; різкість (чіткість) оригіналу; габаритні розміри оригіналу. Від цієї оцінки буде залежати добір апаратного комплексу для оцифрування конкретного фонду [548].

Важливим аспектом відбору документів для оцифрування є також наявність або відсутність метаданих, які можна використати для опису цифрової колекції. Найпоширеніший вибір, керований метаданими, визначає як пріоритетні документи, які мають достатню кількість присвоєних їм метаданих. Однак, можна також обрати документи, що мають мало або взагалі не мають метаданих, як стимул для створення метаданих та розкриття унікальності документа. Наявність метаданих може також сприяти попередній перевірці наявності цифрової копії документа, можливо зробленої іншими інституціями, що буде запобігати дублюванню зусиль зі створення цифрових культурних об’єктів. Такій перевірці мають сприяти національні реєстри цифрових історико-культурних ресурсів [575].

Ці загальні підходи мають враховувати й національний фактор стратегії формування планів оцифровування в установах пам’яті в Україні, а також спиратися на експертизу цінності та культурної значущості, які проводять провідні спеціалісти бібліотек, архівів, музеїв [122], врахувати методологічні питання експертизи книжкової та рукописної спадщини. У працях Л. Дубровіної, Г. Ковальчук, де надаються засади визначення рукописної книги, стародруків їх ідентифікації та атрибуції, показана роль бібліотечної культурної спадщини в системі інституцій національної пам’яті України, національної культурної спадщини та її унікального ресурсу [122; 187].

Слід враховувати також наукові підходи до державної реєстрації пам’яток Методичні рекомендації для Державної реєстрації книжкових пам’яток України [278].

Хоча питання експертизи й певною мірою розглядаються в українському законодавстві, однак для запобігання помилок суб’єктивності,

важливе значення надається досвіду та авторитету вчених, визнаних офіційними експертами [172].

Відбір об’єктів історико-культурної спадщини для оцифрування є завданням, яке має підтримати баланс між національним значенням фондів для історії національних держави та історії людства, запитами користувача та завданням збереження фондів. Хоча в документах ЮНЕСКО є й думки про пріоритети збереженості фондів, цей баланс дозволить уникнути перекосів у питаннях послідовності копіювання. Оцифрування надає значні переваги користувачам цифрових культурних ресурсів. Основними конкретними критеріями відбору об’єктів для оцифрування є: цінність, унікальність, рідкісність документів; документи, що відносяться до об’єктів національного надбання; документи, що мають дослідницьку цінність; документи, які мають незадовільний фізичний стан; документи, що мають загрозу втрати інформації; документи підвищеного попиту та видання, наявні в обмеженій кількості. Використання цих критеріїв має враховувати й конкретику документа. Корпоративний підхід у проведенні експертизи документів дозволить зробити цю роботу планомірною. Єдиним критерієм, який не підлягає обговоренню як національна та історична цінність, за визнанням усіх спеціалістів як в Україні, так і за її межами, є критерій хронологічний: для України це уся спадщина до 17 ст. включно.

Головною метою відбору цифрових об’єктів для українського культурного проєкту є сприяння утвердженню української ідентичності, введенню у широкий соціальний обіг цифрових об’єктів національної пам’яті України, інтеграції різних українських цифрових культурних інформаційних ресурсів в єдину інформаційну систему.

4.3. Засади збереження цифрової культурної спадщини

Бурхливий розвиток інформаційних технологій та формування цифрового суспільства призвели до того, що все більше й більше інформаційних ресурсів культури та освіти виробляються, розповсюджуються і надаються користувачу в цифровому форматі. Це можуть бути як матеріали, створені в результаті оцифрування інформаційних ресурсів на традиційних носіях, так і документи, із самого початку створені в цифровому вигляді. Головний ризик для об’єктів культурної спадщини, що створюються і розповсюджуються з використанням вебтехнологій, пов’язаний з нестабільністю глобальних комп’ютерних мереж. Саме тому в 2003 році було прийнято «Хартію про збереження цифрової спадщини», покликану віднайти консенсус світової спільноти щодо необхідності співпраці у цій сфері [523]. Проєкт «Хартії про збереження цифрової спадщини» було підготовлено для ЮНЕСКО Європейською комісією з питань збереження і доступу. У цьому документі було визначено деякі важливі проблемні ділянки і напрямки дій, де перед закладами культури, на які традиційно покладається завдання збору та збереження культурної спадщини, постає досить нагальне питання: які з цих цифрових матеріалів мають бути збережені для майбутніх поколінь і як саме їх слід відбирати й зберігати? Стосовно цифрової культурної спадщини у Хартії зазначається: «Цифрова спадщина за своєю природою не обмежена з погляду часу, географії, культури або форми, необхідно забезпечити збереження і доступність цифрової спадщини всіх регіонів, країн і співтовариств, щоб поступово забезпечити культурне представництво всіх народів, держав, культур і мов» [523].

Завдання, визначені Хартією, сприяли виокремленню нового напряму досліджень з організації збереження цифрової спадщини (*digital preservation*): надійне зберігання великих обсягів цифрових даних, забезпечення доступності до них у майбутньому. У межах цієї дисципліни

було визначено основні проблеми, що виникають на шляху збереження цифрової інформації для майбутніх поколінь:

– старіння носіїв інформації та зчитувальних пристроїв;

– зміна форматів файлів і стандартів метаданих;

– зміна програмних платформ;

– необхідність перенавчання бібліотечних спеціалістів;

– перебудова цифрових колекцій за новими стандартами [572].

Цифрова спадщина, яка циркулює в сучасних електронних вебкомунікаціях неоднорідна. Її можна поділити на два основні блоки: оцифровані копії культурних об’єктів («цифрові замінники», «digital surrogates») та об’єкти цифрові за походженням («народжені цифровими», «born digital»). Відповідні підходи до збереження цих двох типів цифрових ресурсів будуть різними.

У першому випадку, установи соціальної пам’яті створюють «цифрові двійники» культурних об’єктів шляхом їхнього оцифрування та репрезентації користувачам. З погляду програм збереження ці зусилля зі створення цифрового контенту спрямовані на вирішення таких завдань:

– *захист оригіналу*, коли доступ до нього передбачає маніпулювання ним, що може призвести до руйнування унікального носія, на якому він існує;

– *довгострокове збереження* робіт, що існують на носіях, схильних до ризику незворотного фізичного або хімічного пошкодження: кислотність паперу, оцтовий синдром целулоїдної неекспонованої кіноплівки чи відеоплівки; проблема тут полягає у збереженні змісту, перш ніж він зітреться назавжди з матеріального носія в процесі його руйнування;

– *підтримання можливості читання*, коли доступ до роботи вимагає використання технічного пристрою для читання, який піддається старінню. Це стосується, наприклад, колекцій аналогових аудіо- й відеозаписів, усесвітньої спадщини, які, за оцінкою ЮНЕСКО, презентують майже 200

мільйонів годин і які, цілком можливо, стануть абсолютно недоступним через необхідність використовувати відповідні звуковідтворюючі пристрої [449].

Важливі досягнення у царині збереження цифрових ресурсів мають країни Євросоюзу. У 2011 р. Єврокомісією було прийнято рекомендації з оцифрування та цифрового збереження, які стосуються країн ЄС, закликають сконцентрувати ресурси та посилити діяльність з оцифрування культурних матеріалів з метою представлення їх у європейській цифровій бібліотеці Europeana (Європеана) і також вдосконалити національні стратегії довготривалого збереження цифрових ресурсів, постійно оновлювати плани їхньої реалізації, здійснювати взаємний обмін інформацією [584]. Майже у всіх країнах Європейського Союзу почали функціонувати національні агрегатори – портали, які пропонують доступ до національних цифрових інформаційних ресурсів культурної спадщини, яка об’єднує інформаційні джерела бібліотек, музеїв, архівів.

Для розробки стратегій у галузі цифрової інформації та дослідження положень цифрового збереження у 2008 р. IFLA та CDNL (Conference of Directors of National Libraries) – Конференція директорів національних бібліотек створили Альянс цифрових стратегій (IFLA-CDNL Alliance for Digital Strategies, ICADS), який збирає інформацію щодо цифрових стратегій, що розробляються національними бібліотеками.

Інший компонент цифрової спадщини містить дані, що існують лише у цифровому форматі. Це можуть бути вебсайти, електронні публікації, мультимедійні продукти або культурні та наукові бази даних. Така цифрова за походженням спадщина є результатом повністю цифрового процесу створення, зазначимо, що її обсяги постійно зростають.

Для цифрової спадщини, що не має інших матеріальних аналогів, виникають такі основні проблеми її збереження:

– старіння фізичних носіїв інформації, на яких записано цифрові файли, наприклад, освітні мультимедійні компакт-диски; належна політика збереження таких об’єктів буде пов’язана з фізичним збереженням носіїв,

інструментів читання і відтворення, які забезпечують доступ до змісту й збереження вихідного цифрового файлу так, щоб гарантувати можливість його прочитати;

– масиви цифрових дублікатів об’єктів культурної спадщини, традиційні оригінали яких буде втрачено;

– комп’ютерні файли, що знаходяться на жорстких дисках серверів, наприклад, онлайнові бази даних або сторінки вебсайтів Інтернету; за цих умов необхідно використання спеціальних стратегій збору такого змісту, що уможливлює фіксування інформаційних потоків, здійснення їхнього архівування та актуалізації.

Варто підкреслити, що цифрова інформація не має такої довговічності, як фізичні предмети, документи та книги, що часто зберігаються століттями. Формати цифрових файлів, носіїв пам’яті та електронні системи постійно розвиваються, загрожуючи майбутній читабельності й цілісності цифрової спадщини за набагато коротші часові межі, ніж погіршення паперу та фізичних об’єктів, а її доступність часто швидкоплинна. Цифрова спадщина сьогодні набагато менш забезпечена засобами збереження, ніж її традиційні аналоги у фондах установ соціальної пам’яті. Ідентифікація цінної частини цифрової спадщини та заходи із забезпечення її довгострокового збереження є нагальними завданнями для установ соціальної пам’яті.

Принциповою перешкодою для створення масштабних цифрових культурних ресурсів є проблеми, пов’язані з авторським правом. Рівень оцифрування та доступності в Інтернеті колекцій установ культурної спадщини, що складаються з творів, захищених авторським правом чи іншими охоронними документами, значно нижчий, ніж колекції творів, на які установам не потрібно отримувати ліцензії. Це явище, відоме як «чорна діра XX століття», призводить до недостатньої репрезентації творів XX століття у проєктах оцифрування фондів закладів культурної спадщини. Тому «Хартія про збереження цифрової спадщини» та рекомендації, розроблені Європейською комісією, закликають зацікавлені держави покращити умови

можливості оцифрування матеріалів, захищених авторським правом, та їхньої доступності в Інтернеті шляхом створення нормативно-правових умов для підтримки механізмів ліцензування, визначених та погоджених зацікавленими сторонами для широкомасштабного оцифрування та транскордонної доступності не комерційних робіт [527].

Щодо архівування мережевих електронних документів, то для їхнього збору і збереження використовуються особливі методи та технології. На думку фахівців, збереження цифрової інформації необхідно розділяти на:

– *оперативне*, тобто збереження цифрової інформації в процесі її створення та використання (у вихідних форматах);

– *довгострокове*, тобто перехід на нові єдині формати і технологічні платформи зі збереженням усіх можливостей пошуку й доступу.

До методів збереження цифрових об’єктів слід віднести такі:

– *оновлення:* копіювання на такий само носій;

– *реплікація*: створення однієї чи кількох повних копій (клонів) цифрових матеріалів;

– *емуляція*: створення образу вихідного матеріалу на іншому носієві із збереженням усіх функціональних характеристик;

– *інкапсуляція*: методика угрупування, переміщення в «капсулу», цифрового об’єкта разом з усім тим, що необхідно для забезпечення доступу до об’єкта;

– *міграція*, тобто перенесення вихідного цифрового матеріалу в нове технологічне оточення;

– *вебархівування*, тобто архівування певного сегмента мережі за допомогою програм-роботів [37].

Багато країн світу сьогодні розробляють і реалізують національні програми збирання та довготривалого збереження цифрових ресурсів. Крім країн Євросоюзу, серед лідерів можна назвати США, Канаду, Австралію, Нову Зеландію, Китай, Японію.

Створено цілу низку міжнародних консорціумів, спрямованих на наукові дослідження, технологічні розробки, а також на спільну діяльність із збирання і тривалого збереження цифрової інформації. У 2003 році було засновано Міжнародний консорціум збереження Інтернету (International Internet Preservation Consortium – IIPC), до якого входять установи з 45 країн світу, що охоплюють національні та університетські бібліотеки, регіональні бібліотеки й архіви, зокрема таких країн, як Австралія, Велика Британія, Канада, Данія, Ісландія, Італія, Норвегія, США, Фінляндія, Франція, Швеція. Головна місія Консорціуму полягає у тому, щоб отримувати, зберігати і робити доступними знання та інформацію з Інтернету для майбутніх поколінь, сприяючи глобальному обміну й міжнародним відносинам. Для досягнення своєї місії IIPC працює над вирішенням таких завдань: забезпечення довготривалого доступу до Інтернет-контенту з усього світу; розробка та використання спільних інструментів, прийомів і стандартів, що дозволяють створювати міжнародні електронні архіви; заохочення та підтримка національних бібліотек, архівів і дослідницьких організацій для вирішення питань архівування й збереження Інтернет-ресурсів [555].

У рамках святкування 20-ої річниці створення програми «Пам’ять світу» UNESCO організувала міжнародну конференцію «Пам’ять світу в цифровому столітті: оцифровка і збереження» («Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation»), яка відбулася у Ванкувері у вересні 2012 р. У процесі роботи конференції було розглянуто ключові питання, що стосуються збереження цифрової документальної спадщини. Підсумки конференції пропонують стратегії, спрямовані на поліпшення збереження цифрових культурних фондів. Під час конференції розпочав роботу міжнародний проєкт PERSIST (Platform to Enhance the Sustainability of the Information Society Transglobally), який є спільним проєктом UNESCO, IFLA, ICA та інших партнерів щодо вирішення глобальних актуальних питань збереження цифрової інформації у відкритому доступі, пов’язаних зі стратегіями, технологіями, проблемами

вибору та обов'язками. Проєкт передбачає обговорення цих питань представниками високого рівня установ спадщини, IT-індустрії та урядових організацій. Всесвітній проєкт є унікальною платформою для проведення цього обговорення. Через зміни в апаратному та програмному забезпеченні, організації культурної спадщини стикаються з проблемою збереження своїх цифрових колекцій у постійному доступі. Їм потрібно регулярно переносити свої файли на нові платформи щоб адаптувати їх до нових стандартів, що ймовірно, призведе до втрати певної частини інформації, або для збереження файлів первісному вигляді з оригінальним програмним та апаратним середовищем. Це вимагає складного штату інженерів та допоміжного персоналу для постійної підтримки цих процесів, хоча це іноді вимагає надмірних витрат. Проект PERSIST передбачає, що IT-індустрія, культурні установи та державні організації повинні знайти спільну основу для конструктивного вирішення цих проблем. Всі три групи зацікавлених сторін мають різні погляди і часто не можуть знайти спільну мову. Але довготривала доступність цифрових активів суспільства для користувачів культурної спадщини повинна мати вирішальне значення в цій дискусії [598].

Головним питанням, що виникає під час розробки програми довготривалого збереження цифрової культурної спадщини, є вироблення принципів відбору цифрових об'єктів для збереження. Ґрунтовні стратегічні рекомендації у цьому контексті було вироблено Національною бібліотекою Австралії:

– відбір має базуватись на цінності матеріалів та їхньої відповідності завданням установи, що приймає відповідальність за їх збереження;

– цінність матеріалів має бути співвіднесеною з із ймовірними фінансовими та трудовими витратами і можливістю зберігати довготривалу доступність до ресурсів;

– установа, що бере на себе відповідальність за збереження цифрових матеріалів, має забезпечити умови для ефективного управління створеним цифровим архівом [597].

У 2016 р. UNESCO опублікувала рекомендації з відбору цифрової спадщини для довготривалого збереження. У цих рекомендаціях підкреслюється роль міжнародних та національних установ і мереж соціальної пам’яті у питаннях відбору й збереження цифрової спадщини. Національним установам та мережам рекомендовано розробляти національні стратегії відбору цифрових культурних об’єктів. Національні установи мають спільно визначити стандарти та процеси збору, організації і збереження цифрової інформації. До цієї роботи необхідно залучити міжнародні організації (Міжнародна рада архівів – ICA (International Council onArchives), Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій – IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) та Міжнародна рада Музеїв – ICOM (International Council of Museums)), оскільки збереження цифрової спадщини є глобальною проблемою. Політика, механізми та критерии відбору обов’язково мають бути нейтрально збалансованим з погляду галузей знань, форми художнього вираження та історичних епох. Зважаючи на іманентно присутню тимчасову природу цифрових документів, рішення щодо їхнього збереження необхідно приймати вже в момент їхньої публікації чи навіть раніше [599].

У зв’язку із розгортанням програм збереження цифрової спадщини гостро постають питання про те, хто є власником цифрового контенту. Це пояснюється тим, що закон про авторське право залишає за його власником право на збереження цієї інформації і встановлює обмежені права на убезпечення її збереження бібліотеками та архівами. У результаті може виникнути дисбаланс між забезпеченням права доступу до культурної спадщини в інтересах суспільства та авторським правом власників інформації. Ці проблеми ефективно вирішуються у країнах, де

законодавство про обов'язковий примірник поширюється на цифрові об'єкти. Так, у США ситуація із збереженням відео значно покращилась у середині XX століття, коли Департамент з авторського права Бібліотеки Конгресу США зробив обов'язковим подання копії кожного фільму. Передача матеріалів у призначені для цього бібліотеки й архіви сприяло збереженню цінних матеріалів [592].

Українські дослідники також не не тримаються осторонь цих глобальних проблем збереження цифрової спадщини. Питання архівування бібліотеками українського сегменту Інтернету піднімались у монографії дослідниці В. Кпанєвої [198], публікаціях науковців Г. Нежурбіди [289], Н. Тарасенко [420]; організація довгострокового збереження бібліотечних електронних ресурсів, зокрема оцифрованих, розглянуто у монографії І. Лобузіна [247], наукових статтях Н. Стрілець [414]; питанням збереження інформації інтерактивного простору (зокрема, соціальних мереж) присвячені наукові розробки Ю. Половинчак [334], Д. Карпюк [178]. Слід також зазначити, українські проєкти, що здійснюють архівування значних цифрових історико-культурних ресурсів, це насамперед, електронні бібліотеки «Культура України» (Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого) та «Україніка» (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського), сайт Інституту історії України, оцифровані газети «Libraria», «Бібліотека українського мистецтва»; аматорські проєкти «Чтиво» і «Гуртом», які акумулюють та архівують україномовні повнотекстові ресурси, надані приватними особами. Дороговказом для визначення цінності Інтернет-ресурсів для архівування може стати вебліографія українознавчого сегменту Інтернет-ресурсів, яка здійснюється в межах формування інформаційних джерел е-бібліотеки «Україніка».

Ці проєкти національної спадщини, залучають до наукового і культурного обігу національну спадщину у всіх форматах, поліпшують умови фізичного збереження найбільш цінних документальних пам'яток, формують інтегровані загальнодоступні цифрові інформаційні ресурси,

поширюють знання про національну спадщину України, створюють передумови для її збереження для майбутніх поколінь.

4.4. Цифрові ресурси культурної спадщини України

Сьогодні значна частина інформації в світі виробляється в цифровій формі. Швидке поширення інформаційних технологій призводять до того, що в усьому світі актуальним стає збереження цифрової спадщини. Усе ширше впроваджуються цифрові системи для адміністративних цілей і здійснюється оцифровування культурних матеріалів для забезпечення кращого доступу до них.

Збереження культурної спадщини традиційно закріплюється правовими рамками і процедурами, які значною мірою засновано на формальних критеріях. Національні бібліотеки забезпечують збір і збереження публікацій завдяки здачі їм обов’язкових примірників усіх видань. Крім того, існує низка нормативно-правових актів щодо архівів, що визначає терміни і методи обов’язкової передачі матеріалів до архіву для відбору і збереження. До відання спеціалізованих архівів і музеїв належить збір і збереження звукозаписів, фотографій або кінофільмів.

У цифровому світі постійно з’являються нові види матеріалів, які важко піддаються класифікації на підставі звичайних критеріїв. Мультимедійні продукти характеризуються різноплановим змістом і різними функціональними характеристиками. На вебсайтах можуть бути об’єднані файли з матеріалами різного типу, зокрема з даними, текстами, зображеннями і звуками, і багато з них мають (частково) динамічний характер. Вебсайти можуть також являти собою розподілені джерела, що містять матеріали, які зберігаються на різних серверах у будь-якому куточку світу. Подібні змішані або динамічні матеріали не підпадають під традиційні категорії; на основі існуючої політики часто неможливо визначити, хто, насамперед, має відповідати за їхній збір і збереження.

У 1992 році ЮНЕСКО була заснована Програма захисту всесвітньої документальної спадщини «Пам’ять світу», яка має такі цілі:

– захист всесвітньої документальної спадщини;

– забезпечення рівноправного доступу користувачів до документальної спадщини;

– поширення загальної обізнаності про існування і значимість документальної спадщини;

– просування програми і її творів у середовище широкому загалу.

У межах програми з 1997 року ведуться реєстри документальної спадщини (на міжнародному, регіональному та національному рівнях). Програма ЮНЕСКО «Пам’ять світу» має на меті допомогти зберегти та розширити доступ до світової спадщини цінних архівних фондів та бібліотечних колекцій. Ця спадщина відображає різноманітність мов, культур та народів, є відображенням світу та його пам’яті. Однак ця пам’ять недовговічна: щодня вона несе непоправні втрати.

Доступ до інформації і знань є загальнолюдським благом, необхідним для розвитку освіти, науки, культури і комунікацій, створення нових можливостей, заохочення культурного розмаїття і стимулювання відкритості управління. Згідно зі своїм Статутом, ЮНЕСКО покликана «заохочувати вільне поширення ідей словесним і образотворчим шляхом». ЮНЕСКО доручено «підтримку, розширення і поширення знань» через «збереження і охорону» документованих знань людства. Крім того, Організація повинна заохочувати «співробітництво народів ... в обміні публікаціями» та іншими інформаційними матеріалами, забезпечувати «різними видами міжнародного співробітництва всім народам можливість ознайомлення з усім, що публікується в окремих країнах» [441].

З метою усвідомлення можливостей, наданих ІКТ для реалізації цього мандата, ЮНЕСКО заснувала Програму «Інформація для всіх». Її мета - побудова інформаційного суспільства для всіх шляхом скорочення розриву

між інформаційно-багатими та інформаційно-бідними. Це платформа для міжнародного обговорення політики і напрямів розвитку Програми з метою:

– кращого розуміння етичних, правових і соціальних наслідків ІКТ;

– удосконалення доступу до інформації, що є суспільним надбанням;

– збереження інформації.

Програма «Інформація для всіх» встановлює рамки для міжнародного співробітництва і партнерства, підтримує розробку єдиних стратегій, методів та інструментарію для побудови інформаційного суспільства для всіх.

Зокрема, цілями Програми «Інформація для всіх» є:

– сприяння міжнародному осмисленню та обговоренню етичних, правових і соціальних викликів інформаційного суспільства;

– сприяння та розширення доступу до інформації, що є суспільним надбанням, шляхом упорядкування, оцифровування і збереження інформації;

– підтримка навчання, продовження освіти та навчання протягом усього життя в сфері комунікації, інформації та інформатики;

– підтримка створення місцевого контенту і стимулювання доступності традиційних знань завдяки навчанню загальної та ІКТ-грамотності;

– сприяння використанню міжнародних стандартів і передового досвіду в в галузі комунікацій, інформації та інформатики в сфері компетенції ЮНЕСКО;

– сприяння обміну інформацією та знаннями на місцевому, національному, регіональному і міжнародному рівнях.

Успіх Програми «Інформація для всіх» залежить від ефективної співпраці і зв’язків з різною зростаючою кількістю сторін. Тому вона прагне до партнерства в рамках ЮНЕСКО і співпраці з іншими міжнародними програмами у рамках і поза ООН для узгодження позицій і політик. Програма також буде співпрацювати із зацікавленими партнерами від НУО та приватного сектору для створення мультиплікаційного ефекту від зростаючих зв’язків і співпраці [160].

ЮНЕСКО допомагає збереженню, збільшенню та поширенню знань, піклуючись про захист і охорону світової спадщини людства – книг, творів мистецтва та пам’яток історичної та наукової цінності. Програма «Інформація для всіх» служить платформою для дискусії і межами для діяльності з питань інформаційної політики та збереження документованих знань. Програма «Пам’ять світу», що є складником вищезгаданої програми спрямована на забезпечення збереження і загального доступу до Всесвітньої документальної спадщини.

Як уже зазначалося вище, 15 жовтня 2003 року було прийнято «Хартію про збереження цифрової спадщини». У статті 1 Хартії зазначено, що цифрова спадщина складається з унікальних ресурсів людських знань та форм вираження поглядів, що охоплюють ресурси, пов’язані з культурою, освітою, наукою та управлінням, а також технічну, юридичну, медичну та іншу інформацію, що генерується у цифровій формі, або перетворений у цифровий формат шляхом перетворення наявних ресурсів на аналогові носії. У випадку з «цифровим походженням» ресурси існують лише у формі цифрового походження.

Цифрові матеріали містять текстові документи, бази даних, нерухомі й рухомі зображення, звукові та графічні матеріали, програмне забезпечення і вебсторінки, що представлені значною кількістю форматів. Найчастіше ці матеріали фіксуються на короткий термін та потребують прийняття заходів, спрямованих на їх створення, збереження та управління ними.

Багато з цих ресурсів мають неминущу цінність і значимість, отже, є спадщина, яку необхідно зберегти для нинішнього і майбутніх поколінь.

Метою збереження цифрової спадщини є забезпечення її доступності для населення [523].

В умовах сучасного світу, де все взаємопов’язано, стає очевидна здатність культури змінювати суспільство. Різні прояви культури, будь то цінні історичні пам’ятники, музеї, звичаї або сучасні види мистецтва, збагачують наше повсякденне життя найрізноманітнішими способами.

Спадщина є невичерпним джерелом нації і сприяє згуртованості громад, розрізнених в результаті приголомшливих змін й економічної нестабільності. Творчість, зі свого боку, сприяє побудові відкритих, інклюзивних та плюралістичних суспільств. Спільно спадщина і творчість закладають основи для динамічних, інноваційних і процвітаючих суспільств знань.

У прагненні забезпечити культурі гідне місце в розробці стратегій та механізмів розвитку ЮНЕСКО працює у декількох напрямках. Зокрема, очолює загальносвітову кампанію на підтримку культури і розвитку, співпрацює з міжнародним спів-товариством з метою розробки та впровадження чіткої політики й правової бази у цій галузі, а також проводить роботу на місцях, надаючи допомогу урядам і зацікавленим сторонам регіонального значення в справі збереження спадщини, розвитку творчих індустрій і заохочення плюралізму в культурі [297].

З огляду на зростаючу небезпеку втрати цінної інформації, яка визначає світову спадщину знань, ідентичності, історії та цінностей людства, ЮНЕСКО прагне посилити увагу урядів, відповідних інституцій та широкої громадськості до важливості збереження інформації для сьогодення і майбутнього покоління. Документальна спадщина є пам’яттю людства, але постійно існує загроза зникнення її назавжди.

Перша і найбільш нагальна потреба – забезпечити збереження документальної спадщини, що має світове значення. Важливо також зробити її доступною для максимально можливого числа людей, використовуючи найбільш відповідні технології. Тому ЮНЕСКО вживає заходів, спрямованих на захист документальної та аудіовізуальної спадщини за допомогою програми «Пам’ять світу», сутність якої полягає в тому, що світова документальна спадщина належить усім, вона повинна бути повністю збережена, захищена і без перешкод бути всім доступною.

Збереження, доступ та розповсюдження інформації залежить від стабільності документів та відновлення їхнього вмісту. Як не парадоксально, технічні розробки часто призводять до більшої нестабільності та меншого

терміну служби документів, тому, якщо глиняні таблички можуть вижити протягом декількох тисячоліть, аудіовізуальні документи будуть тривати лише кілька десятиліть, а цифровий документ не може перевищувати десяти років.

Величезне багатство складають різні форми нематеріальної культурної спадщини. Відомо, що її ще називають «живою спадщиною», до складу якої входять звичаї, форми показу та вираження, знання і навички, що передаються людьми з покоління в покоління.

Конвенція ЮНЕСКО 2003 року про національну охорону нематеріальної культурної спадщини покликана зберегти ці надбання, забезпечити їх життєздатність і створити умови для повного розкриття їхнього потенціалу в інтересах сталого розвитку. Діяльність ЮНЕСКО в цій галузі спрямована на підтримку держав-членів у всьому світі, сприяння міжнародного співробітництва щодо захисту живої спадщини і створення інституційного та професійного середовища, сприятливого для охорони нематеріальної спадщини [290].

Цілями цієї Конвенції є: «охорона нематеріальної культурної спадщини; забезпечення поваги до надбань культури відповідних спільнот, груп та окремих осіб; підвищення рівня знань на місцевому, національному та міжнародному рівнях про важливість нематеріальної культурної спадщини і його взаємного визнання; міжнародне співробітництво та допомога» [194].

«Нематеріальна культурна спадщина» тлумачиться як «звичаї, форми показу та вираження, знання і навички, − а також пов’язані з ними інструменти, предмети, артефакти і культурні простори, − визнані спільнотами, групами і, у деяких випадках, окремими особами як частина їхньої культурної спадщини». Ця нематеріальна культурна спадщина, що передається з покоління в покоління, постійно відтворюється громадами та групами під впливом середовища та їхнього оточення, взаємодії з природою та історією й формує в них відчуття самобутності та наступності, сприяючи тим самим повазі до культурного різноманіття та творчості людини. Для

цілей цієї Конвенції враховується лише нематеріальна культурна спадщина, сумісна з чинним міжнародним законодавством з прав людини, із взаємною повагою між спільнотами, групами та особами та зі сталим розвитком.

«Нематеріальна культурна спадщина», виявляється, зокрема, у таких сферах:

– усні традиції і форми вираження, зокрема у мові як носії нематеріальної культурної спадщини;

– виконавському мистецтві;

– звичаї, обряди, свята;

– знаннях та практиці, що стосуються природи і всесвіту;

– знання і навички, що пов'язані з традиційними ремеслами.

Хоча й нестійка, нематеріальна культурна спадщина все ж таки є важливим фактором збереження культурного різноманіття в умовах зростаючої глобалізації. Розуміння нематеріальної культурної спадщини різних спільнот сприяє міжкультурному діалогу та сприяє взаємній повазі до інших способів життя. Важливість нематеріальної культурної спадщини не є безпосередньо культурним виявом, а скоріше багатством знань і навичок, які передаються через неї з покоління в покоління. Соціальна та економічна цінність цієї передачі знань є актуальною для груп меншин та основних соціальних груп у межах держави, і для країн, що розвиваються, є такою ж важливою, як і для розвинутих.

Нематеріальна культурна спадщина – це не лише спадкові традиції минулого, а й сучасні сільські та міські практики, у яких беруть участь різноманітні культурні групи. Ми можемо поділяти вирази нематеріальної культурної спадщини, подібні до тих, які практикують інші. Незалежно від того, чи вони з сусіднього села, з міста на протилежній стороні світу, чи були адаптовані людьми, які мігрували та оселилися в іншому регіоні – усі вони є нематеріальною культурною спадщиною, що передавалася з покоління в покоління іншим, розвинулася у відповідь на їхнє оточення, надаючи нам відчуття ідентичності та безперервності, забезпечуючи зв'язок з нашим

минулим, допомагаючи жити в теперішньому часі й програмуючи наше майбуття. Нематеріальна культурна спадщина не ставить під питання, чи певна практика є специфічною для культури. Вона сприяє соціальній єдності, заохочуючи почуття ідентичності та відповідальності, які допомагають людям відчувати себе частиною однієї або різних спільнот чи суспільства загалом. Нематеріальна культурна спадщина не лише оцінюється як культурне благо, на порівняльних рисах, за її винятковість або виняткову цінність. Вона розвивається на її основі в громадах і залежить від тих, чиї знання про традиції, навички та звичаї передаються з покоління в покоління. Нематеріальна культурна спадщина може бути надбанням лише тоді, коли вона визнається такими громадами, групами чи особами, які створюють, підтримують і передають її, – без їхнього визнання ніхто інший не може вирішити для них, вираженням чи практикою є їхня спадщина [603].

Приєднавшись у 2008 році до Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (Закон України від 06.03.2008 № 132 «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини») Україна має виконувати всі зобов’язання, що випливають з її положень. Конвенція проголошує важливість нематеріальної культурної спадщини як основного джерела культурного різноманіття, про що також підкреслюється у Рекомендаціях ООН про збереження традиційної культури і фольклору [281].

Нині до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України включено 18 елементів НКС: Традиції Косівської мальованої кераміки; Кролевецьке переборне ткацтво; Опішнянська кераміка; Петриківський розпис – українське декоративно-орнаментальне малярство XIX –XXI ст.; Козацькі пісні Дніпропетровщини; Пісенна традиція села Лука Києво-Святошинського району Київської області; Технологія виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області; Традиції рослинного килимарства селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області; Орьнек –

кримськотатарський орнамент та знання про нього; Традиція орнаментального розпису бубнівської кераміки; Бортництво; Традиція гуцульської писанки; Традиція приготування ет аяклак (караїмський пиріжок з м'ясом). Досвід караїмів Мелітополя; Традиція обряду «Водіння Куста» у селі Сварицевичі Дубровицькогорайону Рівненської області; Традиція декоративного розпису села Самчики; Олешнянське гончарство Чернігівщини; Художнє дереворізьблення Чернігівщини. У січні 2015 року включено новий елемент «Козацькі пісні Дніпропетровщини»; Гуцульська коляда та плєси Верховинського району Івано-Франківської області. У наказі Мінкультури № 978 від 28 грудня 2019 року зазначається, що це рішення ухвалено на підставі рішення експертної ради з питань нематеріальної культурної спадщини при відомстві від 6 грудня 2019 року [281].

Включення елементів до Національного переліку здійснюється згідно Порядку ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України, а також на підставі рішення Експертної ради Міністерства культури України, до складу якої входять відомі фольклористи та етнографи [340]. Порядок визначає механізм створення та ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України – державної інформаційної системи, що забезпечує збирання, накопичення, обробку, захист, облік та доступ до інформації про наявні на території України елементи нематеріальної культурної спадщини з метою їхньої охорони. Національний перелік формується на підставі інформації, що міститься в обліковій картці елемента НКС, допоміжних матеріалах, які фіксують і демонструють елемент НКС (аудіо-, фото-, відеоматеріали, що зберігаються на окремих електронних носіях інформації (оптичний диск, карта пам'яті, флешпам'ять, твердий диск) [340].

Елемент НКС, що входить до Національного переліку, має відповідати таким критеріям:

– представляти принаймні одну галузь НКС, визначену Конвенцією;

– відтворювати традиційну українську культуру або традиційні культури національних меншин, що проживають на території України;

– визнаватися спільнотами або групою осіб як їхня НКС;

– пройти процес передання від покоління до покоління на дату подання клопотання про його включення до Національного переліку;

– застосовуватися на практиці (функціонувати) на дату подання клопотання про його включення до Національного переліку [340].

Нематеріальна культурна спадщина – це традиції, які формувались протягом багатьох століть. Вони не мають чіткого початку, але дають змогу спостерігати етапи розвитку етнокультур та їхній вплив на розвиток української культури протягом століть. З метою виконання Конвенції Українському центру культурних досліджень надані відповідні повноваження на науково-методичне забезпечення реалізації Конвенції в Україні.

Виявлення, дослідження та поширення інформації про елементи нематеріальної культурної спадщини України є ключовими для виконання зобов’язань у межах імплементації Конвенції.

Міністерство культури затвердилоно примірну форму облікової реєстраційної картки елемента нематеріальної культурної спадщини. Однак цього недостатньо, щоб забезпечити повноцінний облік елементів нематеріальної культурної спадщини. Потрібно розробити Методичні рекомендації з підготовки та оформлення документів щодо включення елементів нематеріальної культурної спадщини України до списків ЮНЕСКО [281].

Крім того, розроблено проєкт Закону України «Про нематеріальну культурну спадщину», який нині доопрацьовується Експертною радою Міністерства культури України [281].

Український центр культурних досліджень (УЦКД) було визначено як інституцію для імплементації положень Конвенції та сформовано Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини.

Важливим кроком для популяризації культурних традицій України став проєкт «Створення віртуального музею», тобто, збереження знань, прийомів, технік, майстерності, що є є вкрай важливим для подальшого поширення та розвитку цих традицій [43]. У межах проєкту дослідили, відтворили та репрезентували спадок української культури – елементи, які внесено до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини [43].

Відомо, що місія музею полягає у збереженні та передачі знань, розширенні можливостей та вихованні у людей поваги і сприйняття культурного розмаїття [43].

Головною метою віртуального музею є відтворення та представлення у сучасній та доступній формі нематеріальної культурної спадщини України, а також збільшення кількості зацікавлених осіб щодо ознайомлення з культурним надбанням нашого народу й вивчення традицій, що особливо буде сприяти формуванню єдиного культурного простору України [43].

Унікальність музею полягає у поєднанні існуючих культурних та дослідницьких ініціатив, сприянні максимальному поширенню знань про традиційну культуру українців, створенні прецеденту для запровадження сучасного формату обліку об’єктів нематеріальної культурної спадщини за кластерною (регіональною) методологією [43].

11 грудня 2018 р. в конференцзалі «UNIT.City» у місті Києві відбулась Всеукраїнська конференція «Імплементація Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи», організаторами якої був Український центр культурних досліджень за підтримки Міністерства культури України.

Під час конференції було презентовано сайт «Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України», у межах проєкту «Створення віртуального музею НКС України», який отримав підтримку від Українського культурного фонду [43].

Сьогодні у професійному середовищі архівів, бібліотек, музеїв активно обговорюються принципи та стратегія створення цифрового ресурсу різного профілю і змісту (історико-культурного, наукового, документального, книжкового, музейного тощо). Зроблені перші кроки до вироблення національних проєктів цифрової документальної спадщини України [371, с. 25].

Роль та інтеграційні тенденції АБМ як національних інституцій, покликаних збирати, зберігати та надавати доступ до фондів документальної спадщини, зокрема з допомогою створення цифрового ресурсу, досліджують такі учені, науковці, як: Л. Дубровіна, С. Кулєшов, Г. Ковальчук, І. Коханова, К. Селіверстова, О. Онищенко, С. Чукут, С. Шемаєв та ін.

Л. Дубровіна, О. Онищенко, А. Киридон, І. Матяш акцентують увагу на значенні бібліотек не лише як установ пам’яті, але й інтеграторів документальної спадщини бібліотечного, архівного та музейного зберігання. На думку цих дослідників, важливою перевагою бібліотек, у порівнянні з іншими установами пам’яті та інформаційними центрами, є їхня роль як збирачів усієї опублікованої людством інформації та документально-інформаційних масивів оперативного й меморіального характеру [126; 127; 143].

Л. Дубровіна розглядає бібліотеки, архіви, музеї як складник соціальних інститутів, що реалізують державну політику соціальної, історичної та національної пам’яті, організують збереження джерел пам’яті, проводять наукову експертизу, ідентифікацію, вивчають походження документів, музейних експонатів та колекцій, історію документальної спадщини. Зокрема, вона зауважує, що діяльність цих установ забезпечує об’єктивною інформацією державних діячів, освітян, учених, культурних діячів, сприяє протидії тенденційному тлумаченню історичного процесу, маніпулюванню змістом історичних фактів і соціокультурних чинників [122, с. 232].

С. Шемаєв у свої працях розглядає напрями багатоаспектної спільної діяльності та шляхи співробітництва архівів, бібліотек і музеїв, передусім у галузі створення цифрових ресурсів [493].

У наукових розвідках Т. Бєлякова [30], Ю. Горбань [53], С. Дяк [130], А. Зотова [158], С. Клочок [186], О. Коханівський [204], О. Красовська [206], К. Лобузіна [252], І. Лобузін [247], Л. Новакова [292], Н. Сидоренко [384], К. Суровцева [419], А. Ткаченко [421], Л. Трачук [423], А. Петренко [329], Л. Чупрій [475], Т. Ярошенко [505] висвітлюють досвід побудови документальних цифрових ресурсів в українських бібліотеках та архівах, зокрема про роботу урядових порталів України, сайтів наукових і культурних інституцій, університетів, про певні ініціативи громадських організацій щодо реконструкції історичної пам’яті.

Останнім часом значна увага приділяється розвиткові термінології стосовно понять «культура», «культурна спадщина», «документальна спадщина». Після затвердження програми ЮНЕСКО «Пам’ять світу» (1992), поняття «документальна спадщина» широко увійшло в соціальний обіг і використовується у багатьох наукових дослідженнях як частина загальної культурної спадщини. У Програмі «Пам’ять світу» документальна спадщина пов’язується з АБМ як документована колективна пам’ять народів світу, що репрезентує значну частину всесвітньої культурної спадщини. Спорідненість місії, функцій та об’єктів зберігання цих установ дозволяє їм цілком органічно інтегруватися в загальне поняття «документи» у цифрових ресурсах культурної та документальної спадщини [371].

Розвиток інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), всесвітньої мережі Інтернет призвели до глобальних змін у процесах створення, розповсюдження та обміну інформацією. Інформаційні технології обумовили стійку тенденцію до збільшення у світі виробництва інформації у електронному вигляді та представлення

документів у цифрових форматах. Вагомим складником документно-інформаційних ресурсів стали електронні ресурси.

В Україні наприкінці 1990-х років розпочато роботи зі створення електронних інформаційно-бібліотечних ресурсів. Подальший розвиток бібліотек в Україні здійснюється з урахуванням Національної програми інформатизації, прийнятої Верховною Радою України у лютому 1998 р. [352], що затвердила як один з пріоритетних напрямів розвитку бібліотечної сфери інтеграцію бібліотечно-інформаційних ресурсів на всіх рівнях (окрема бібліотека – місто – регіон – країна – світове співтовариство країн).

З розвитком незалежної України створення ресурсу історико-культурної спадщини українського народу стало одним із пріоритетних напрямів діяльності бібліотек, архівів, музеїв та інших установ, що пов’язані з національною пам’яттю, невід’ємною частиною національної бібліографії, а також археографії та архівознавства, музеєзнавства України в найширшому сенсі як ресурс національної документальної пам’яті.

Сьогодні ця масштабна робота набуває нової якості у зв’язку з входженням суспільства у цифрову еру, коли документальний ресурс і відповідний науково-довідковий апарат активно інтегрується як в український інформаційний простір, так і в світову мережу. Ці реалії сучасного цифрового світу дали змогу реалізувати ідею створення інтегрованого ресурсу «електронної Україніки» – зведеного бібліографічного та цифрового ресурсу усієї документальної спадщини України з організацією доступу до науково-довідкової, бібліографічної та текстової інформації, представлення оригіналів документів у цифровому форматі з можливістю репрезентації їх на сайтах бібліотек, архівів та наукових установ у глобальній світовій мережі.

Упродовж останніх років колектив НБУВ проводив значну роботу зі створення інформаційного ресурсу наукової та культурної спадщини,

оцифрування бібліотечних ресурсів культурного надбання, науково-методичні та інформаційно-технологічні засади його організацій [168, с. 182].

Накопичений досвід формування ресурсу рукописної та книжкової спадщини України надав змогу виокремити та розвивати важливий для виконання функцій НБУВ національного бібліотечного книгосховища проєкт «Книжкові пам'ятки України» та ув'язання його з реалізацією завдань формування Державного реєстру національного культурного надбання. База даних «Книжкові пам'ятки НБУВ» спрямована на науково-бібліографічну реєстрацію пам'яток сьогодні і є доступною на порталі НБУВ у тематичному блоці «Історико-культурні ресурси». Органічним доповненням представленої інформації є «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини», у якій є можливість переглянути тексти унікальних памяток із фондів НБУВ, що полегшує завдання ідентифікації та атрибуції книжкових памяток для регіональних бібліотек України [168, с. 187].

Також на сайті «Цифрової бібліотеки історико-культурної спадщини» НБУВ представлено цифрові проєкти – українські, міжнародні та інших країн [468].

Електронна бібліотека «Культура України». Функціонування електронної бібліотеки «Культура України» орієнтовано на широке коло користувачів та спрямовано на досягнення цілей: інтеграція культури народів України у європейський та світовий інформаційний простір; формування позитивного іміджу України в світі; забезпечення можливості доступу користувачів за допомогою Інтернет-мережі до надбань української культури та мистецтва; надання користувачам можливість працювати з інтегрованим інформаційним ресурсом в єдиній точці доступу; створення електронних копій друкованих документів для збереження культурної спадщини тощо [469].

DIASPORIANA – українська діаспорна електронна бібліотека. Прагнучи зберегти національну та культурну ідентичність, більше 125 років українська еміграція у різних країнах світу видавала і видає велику кількість друкованих, періодичних та неперіодичних видань. Проєкт покликаний забезпечити можливість вільного доступу до надбань української еміграції; спрямований на зміцнення культурних зв'язків та формування позитивного іміджу України в світі [465].

Створення цифрових копій рідкісних і цінних еміграційних документів і видань різних років є одним із пріоритетів їхнього збереження та надання вільного доступу до них через мережу Інтернет як науковцям, так і всім бажаючим [139].

LIBRARIA – архів української періодики онлайн. Проєкт здійснюється у співпраці з бібліотеками, архівами й науковими інституціями в Україні та за її межами. Метою проєкту є оцифрування та надання доступу онлайн до якомога більшого масиву української історичної періодики.

На сторінках ресурсу LIBRARIA розміщено: архів української періодики онлайн, відкрито доступ до різноманітних періодичних видань України, що виходили друком упродовж XX століття. На вебсайті досяжними є також розпізнані тексти видань з інтерактивним змістом кожного з чисел, що надає користувачам широкі пошукові можливості. Представлені на сайті видання поділено на тематичні колекції [466].

Оцифровані матеріали налічують понад 400 найменувань преси українською, польською, російською, їдиш, німецькою, кримськотатарською мовами і походять із фондів Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка та Державної наукової архівної бібліотеки. Усі видання поділено на відповідні колекції, зокрема «Пропагандистська преса окупованих українських територій (1941–1944)», «Єврейська міжвоєнна періодика Галичини, Волині та Буковини», «Українська міжвоєнна преса Галичини», «Записки Наукового товариства імені Шевченка».

Важливою особливістю проєкту LIBRARIA є можливість інтегрованого пошуку всередині текстів видань, оскільки матеріали є розпізнані, мають зручний дизайн та інструменти відфільтровування даних за різними параметрами і категоріями [14].

Електронна бібліотека «Історична спадщина України» містить електронні документи – рідкісні та цінні видання з фонду Національної історичної бібліотеки України і формується за принципом профільних тематичних колекцій [468].

Одним із пріоритетних напрямів роботи Бібліотеки є відбір рукописних книг, рідкісних та цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання, який створюється за Програмою ЮНЕСКО «Пам'ять світу» [140].

За сприяння Українського культурного фонду здійснюється Проєкт «*Старовинна гравюра – культурна спадщина України»*. У рамках проєкту в Одеській національній науковій бібліотеці оцифровано понад 600 гравюр XVI–XIX століття майстрів з Англії, Італії, Нідерландів, Німеччини, України, Франції, які є доступними на на веб-ресурсі у вільному онлайн доступі [464]. Організація доступу та введення у науковий обіг колекцій книг, рукописів, фотографій, гравюр є актуальним завданням проєкту [403].

Серед міжнародних проєктів варто назвати такі:

Європіана (англ. Europeana) – європейська електронна бібліотека, загальноєвропейський портал для доступу до культурного надбання у цифровому вигляді із фондів бібліотек (не лише національних), а також архівів і музеїв Європи. Europeana надає доступ до широкого кола оцифрованої культурної спадщини з різних країн Європи та за її межами, до мільйонів книг, музики, творів мистецтва тощо. Джерела представлені всіма європейськими мовами (українською також) [459].

Світова цифрова бібліотека (World Digital Library, WDL) – міжнародна цифрова бібліотека, створена за підтримки ЮНЕСКО та Бібліотеки Конгресу США. Світову цифрову бібліотеку започатковано з метою сприяння

міжнародному та міжкультурному взаєморозумінню. Метою проєкту WDL є поширення неангломовних та незахідних ресурсів у мережі Інтернет для науковців та дослідників. Бібліотека презентує для користувачів глобальної мережі безкоштовно та у багатомовному форматі багатство, різноманітність і внесок усіх світових культур у загальнолюдську спадщину: рукописи, карти, рідкісні книги, нотні партитури, звукозаписи, фільми, фотографії, креслення та інші матеріали [463].

На сайті представлено цифрові проєкти США, Канади, Франції, Австралії, Польщі.

AMERICAN MEMORY – Інформаційний ресурс Пам'ять Америки є цифровим збереженням американської історії і культури. Матеріали зібрано з фондів Бібліотеки Конгресу США та інших установ для відображення літописних історичних подій, людей, місць та ідей, які сформували Америку. Надає вільний і відкритий доступ через Інтернет до рукописів, звукозаписів, зображень, відеоматеріалів, гравюр, карт і нот, які документують американську спадщину [457].

CANADIANA – Canadiana.org це коаліція культурних установ і бібліотек, які орієнтовані на надання широкого доступу до канадської документальної спадщини у цифровому форматі. Цей проєкт працює над збереженням документальної історії Канади та наданням онлайнового доступу до цифрових матеріалів. Завдяки членству в єдиному альянсі, канадські бібліотеки поділилися механізмами і потенціалом для партнерства у проєкті відкритого доступу з метою збереження цифрової спадщини Канади [458].

GALLICA – Галліка (фр. Gallica) – цифрова онлайнова бібліотека Національної бібліотеки Франції. Усі матеріали бібліотеки знаходяться у вільному доступі. Бібліотека містить різні види документів: книги, журнали, газети, фотографії, карикатури, плакати, карти, рукописи, партитури, аудіоматеріали, книжкові мініатюри. Для великої частини фондів Галліки

після проведення OCR-обробки можна проводити пошук за повним текстом документів [460].

NATIONAL TREASURES FROM AUSTRALIA'S GREAT LIBRARIES – Національні скарби Австралійських бібліотек. У 2011 році цифрові копії унікальних документів із фондів найбільших бібліотек Австралії було поєднано у цілісну колекцію «Галерея скарбів (Treasures Gallery)». Проєкт здійснюється під патронатом Національної бібліотеки Австралії (National Library of Australia) та Ради австралійських державних бібліотек (Council of Australian State Libraries, CASL) і має об'єднати в єдиному просторі історичні матеріали, які мають відношення до формування австралійської нації. Віртуальна експозиція містить різномантні документи (рукописи, карти, малюнки, картини), пов'язані з історією та культурою Австралії. Матеріали згруповано у декілька тематичних колекцій. Цифрові ресурси галереї супроводжуються науковою анотацією та спеціальним навчальним коментарем (Teachers Notes), призначеним для викладачів [461].

POLONA – Проєкт онлайн-бібліотека Polona надає можливість ознайомитися із зібраннями Національної бібліотеки та інших культурних інститутів Польщі. Головною метою онлайн-бібліотеки Polona є представлення польської культури і традицій через зібрання матеріалів Національної бібліотеки, одного з найважливіших культурних інститутів країни, колекція якого містить матеріали, опубліковані, як у Польщі, так і в інших країнах. Велику частину матеріалів, що є в онлайн-бібліотеці, презентовано польською мовою, але можна знайти й документи, написані іншими мовами, зокрема українською, російською та англійською [462].

Цифрова спадщина складається з унікального потенціалу людських знань і форм вираження. Вона охоплює ресурси, пов'язані з культурою, освітою, наукою та управлінням, а також технічну, правову, медичну та іншого характеру інформацію, яка створюється у цифровій формі або переводиться в цифровий формат шляхом перетворення існуючих ресурсів на

аналогові носії. У випадку «цифрового походження» ресурси існують лише у вигляді цифрового оригіналу.

Цифрові матеріали містять текстові документи, бази даних, нерухомі й рухомі зображення, звукові та графічні матеріали, програмне забезпечення і вебсторінки, представлені у значному форматі, що постійно збільшується. Найчастіше ці матеріали фіксуються на короткий термін і вимагають прийняття планомірних заходів, спрямованих на їхнє створення, збереження й управління ними [523].

Поширення глобальної інформаційної цивілізації на сферу культури людства спричинило бурхливий розвиток електронної культури, що пов’язано з презенацією в Інтернеті фондів документно-інформаційних установ (бібліотек, музеїв, архівів), які містять об’єкти культурної спадщини. Завдяки інформаційно-комунікативним технологіям відбувається становлення електронних бібліотек, оцифрування культурної спадщини та накопичення цифрового контенту, що є однією з головних тенденцій сучасної культури та об’єктивною умовою розвитку глобальної інформаційної цивілізації.

У всьому світі переводяться у цифрову форму й організовуються у вигляді публічних електронних ресурсів мільйони документів, музейних предметів та інших продуктів інтелектуальної діяльності. І хоча, «за деякими прогнозами вже до 2020 року буде оцифровано усі накопичені в світі бібліотечні, архівні, музейні фонди» [11, с. 3], Україна значно відстає у цьому процесі від більш розвинутих країн.

Нинішні соціально-економічні умови ставлять перед бібліотеками актуальні завдання – визначення нових соціальних орієнтирів і належного місця у системі забезпечення та максимального задоволення інформаційних, освітніх, культурних запитів і потреб користувачів, зміни характеру взаємовідносин з ними, забезпечення підвищення якості своєї діяльності. Але оптимізувати діяльність бібліотек, максимально наблизивши їх до сучасних

умов, можливо тільки, використовуючи сучасні інформаційні системи й технології, до числа яких і належать електронні бібліотеки.

Розвиток інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), всесвітньої мережі Інтернет викликали глобальні зміни у процесах створення, розповсюдження та обміну інформацією. Інформаційні технології обумовили стійку тенденцію збільшення у світі виробництва інформації в електронному вигляді та представлення документів у цифрових форматах. Вагомим складником документно-інформаційних ресурсів стали електронні ресурси.

Висновки до Розділу 4

1. Важливість інтеграції в єдиному інформаційному просторі об’єктів культурної спадщини людства, що зберігаються у фондах різних соціальних інститутів, зокрема бібліотек, музеїв, архівів, визнано на світовому рівні. Консолідовані електронні інформаційні ресурси формуються з метою забезпечення доступу широкого кола користувачів, збереження культурного надбання людства, формування єдиного якісного інформаційного середовища.

Створення культурологічного консолідованого ресурсу покликано звільнити користувача від пошуку інформації у різних джерелах і дати можливість отримати своєчасну й достовірну інформацію, необхідну для прийняття правильного рішення. Інтеграція різних культурологічних інформаційних ресурсів в єдиній інформаційній системі сприятиме об’єднанню електронних бібліотек в єдину інформаційну систему, загальнодоступності інформаційних ресурсів для користувачів і забезпеченню доступу користувачів до загальних культурологічних мережевих ресурсів за допомогою посилань, які будуть розміщені у цій системі.

2. Об’єкти культурної спадщини є складним явищем, що характеризуються багатоформатністю, багатоаспектністю, багатомовністю та мультикультурністю. Оцифрування культурної спадщини є часозатратним, трудомістким та дорогим завданням. Саме тому для створення консолідованого українського цифрового ресурсу важливим є визначення критерієв відбору документів для оцифрування, які стануть основою стратегії програми оцифрування історико-культурних фондів. Серед основних критерієв слід враховувати: змістові, ціннісні, збереження, користувацькі, юридичні, технічні, організаційні. Для бібліотечних, музейних та архівних фондів пріоритети цінності об’єктів культурної спадщини визначаються відповідно до «Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання» (2016), «Порядку занесення унікальних пам’яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання» (2002) та «Методиці і критеріям виявлення і включення унікальних документальних пам’яток Національного архівного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання» (1998). Вагомим джерелом виявлення книжкових пам’яток і рідкісних видань у фондах бібліотек є також інформаційні ресурси Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: база даних «Книжкові пам’ятки НБУВ», електронні довідники національної бібліографії «Україномовна книга у фондах НБУВ, 1798–1923 рр.: в 3-х т. (2003)», «Книга в Україні (1861–1917), в 20-ти т. (1996–2017)».

Однак, суцільне оцифрування всього масиву національного культурного надбання є наразі малореалістичним завданням, тому основним орієнтиром під час відбору культурних об’єктів для оцифрування є формування цілісної культурної колекції, яка має сприяти введенню в соціально-культурний обіг консолідованого масиву документів, об’єднаного за тематичною чи будь-якою іншою формальною ознакою та зорієнтованого на задоволення інформаційних потреб чітко визначеної аудиторії

користувачів. Для запобігання дублюванню зусиль на оцифрування, необхідно підтримувати національний реєстр цифрових об’єктів культурної спадщини.

3. Створення значних обсягів цифрових історико-культурних ресурсів, як оцифрованого національного надбання, так і з самого початку цифрових, викликає суспільне занепокоєння у доступності цих ресурсів для майбутніх поколінь. Збереження цифрових ресурсів є благом для суспільства, яке у довгостроковій перспективі забезпечує створення нових цінностей у цілій низці видів діяльності, включно з проведенням наукових досліджень, освітою, культурою і творчим самовираженням. У цьому контексті, з одного боку, організації культурної спадщини зіштовхуються з нагальними проблемами збереження своїх цифрових колекцій у постійному доступі. Вони повинні регулярно переносити свої файли на нові платформи для адаптації їх до нових стандартів, створювати умови для їхнього довгострокового зберігання. З іншого боку, установи соціальної пам’яті за своїм суспільним призначенням мають опікуватись збереженням важливих культурних вебресурсів. Вирішення цих проблем для України лежить на шляху вироблення національної програми збереження цифрового культурного надбання, яка має враховувати положення «Хартії про збереження цифрової спадщини» UNESCO, досвід загальноєвропейської бібліотеки Europeana, рекомендації з приводу збереження культурних цифрових активів провідних міжнародних організацій, з-поміж них: Міжнародна рада архівів, Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та Міжнародна рада музеїв.

Принциповим у збереженні установами соціальної пам’яті цифрової культурної спадщини є вирішення на державному рівні правових питань, пов’язаних із можливістю створення цифрових копій і цифрових архівів довгострокового зберігання документів, захищених авторським правом. Ефективне вирішення цієї проблеми, як свідчить міжнародний досвід,

полягає у поширені законодавства про обов’язковий примірник на цифрові об’єкти.

4. Цифрова спадщина складається з унікальних ресурсів людських знань і форм вираження. Вона охоплює ресурси, які стосуються галузі культури, освіти, науки та управління, а також інформацію технічного, правового, медичного та іншого характеру, які створюються у цифровій формі або переводяться в цифровий формат шляхом перетворення існуючих ресурсів на аналогових носіях. У разі «цифрового походження» ресурси існують лише у вигляді цифрового оригіналу.

Цифрові матеріали містять текстові документи, бази даних, нерухомі й рухомі зображення, звукові та графічні матеріали, програмне забезпечення і вебсторінки. Найчастіше ці матеріали фіксуються на короткий термін і вимагають прийняття цілеспрямованих заходів, націлених на їхнє створення, збереження й управління ними.

Поширення глобальної інформаційної цивілізації на сферу культури людства сприяло стрімкому розвитку електронної культури, що пов’язана з представленням в Інтернеті фондів документно-інформаційних інституцій (бібліотек, музеїв, архівів), які містять об’єкти культурної спадщини. Завдяки інформаційно-комунікативним технологіям відбувається становлення електронних бібліотек, оцифрування культурної спадщини та накопичення цифрового контенту, що є однією з основних тенденцій у культурі сучасності та об’єктивною умовою розвитку глобальної інформаційної цивілізації.

У четвертому розділі дисертації подано основні результати з наукових праць, включених до Списку публікацій здобувача за темою дисертації і представлених у Списку використаних джерел: №№ 1 [108], 24 [537], 25 [84], 32 [93], 34 [90], 35 [80], 39 [181], 41 [112], 46 [153], 51 [317].

РОЗДІЛ 5
ДОКУМЕНТАЛЬНІ ЦИФРОВІ СИСТЕМИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЯХ УКРАЇНИ: НОВА ЦИФРОВА РЕАЛЬНІСТЬ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

5.1. Інформаційний простір культури у цифрову епоху: інформаційне середовище, цифрова культура, цифрові ресурси, інформаційні взаємодії – концептуальні підходи

У процесі стрімкого розвитку цифрова культура набуває масштабного складного і багатозначного характеру. Сучасні дослідники активно поглиблюють і розширяють розуміння простору цифрової культури, як в теоретичному, так і практичному аспектах, аналізуючи нові практики, які виникли саме завдяки цифровим технологіям. Одночасно розвивається й інформаційне суспільство загалом, сьогоднішній світ перейшов на новий етап життя, де головну роль у його існуванні виконує інформація. Сучасний розвиток інформаційного суспільства характеризується постійною обробкою і стрімким зростанням передачі величезних об’ємів інформації. Це призвело до глобального переходу від індустріального до інформаційного суспільства.

Розвиток інформаційних технологій охопив не лише широкий спектр технічних галузей і завдань, але й спричинив суттєву зміну в усіх сферах суспільного життя, яка, зокрема, виявилася у появі глобальних соціально-інформаційних сервісів, таких як соціальні мережі, вікіпедичні сервіси, форуми тощо, що формують єдиний глобальний інформаційний простір, поміж ними зокрема, це стосується й простору культури.

Зауважимо, що інформаційний простір (англ. Information space) – сукупність результатів семантичної діяльності людства. Це скоординована, багаторівнева структура, яка акумулює результати комунікативної діяльності суспільства, через конкретні компоненти інформаційної системи та комунікацій [167].

Дослідники оперують поняттями «інформаційне середовище», «інформаційний простір», надаючи термінам наукового визначення.

Відомо, що вперше концепція інформаційного середовища була запропонована Ю. Шрейдером, який розглядав це поняття у контексті соціальної комунікації, а саме: інформаційне середовище не тільки є провідником інформації, а й активно впливає на її учасників, надає можливість отримання необхідних для них знань, а вміння отримувати інформацію та перетворювати її набувається в процесі навчання [253, с. 35].

За спостереженнями К. Лобузіної словосполучення «інформаційний простір» вживається дуже широко, але значення його як наукового поняття розмито. Одні дослідники розуміють термін «простір» у значенні звичайного метричного простору і потрактовують його як «інформатизований» фізичний простір. З геополітичного погляду, «інформаційний простір» − це віртуальна територія), що належить державі, є її специфічним ресурсом. Інший підхід передбачає розуміння «інформаційного простору» як простору певних інформаційних взаємодій (інформаційних процесів, інформаційного пошуку). З соціальної точки зору інформаційний простір розглядається як сфера інформаційних відносин між людьми та спільнотами. На її думку, важливим є те, що виникнення самого поняття «інформаційний простір» («information environment») стало вираженням загального усвідомлення того, що інформаційні ресурси мають бути структуровані та упорядковані, що це має бути не хаотична суміш даних, а організовані за визначеними принципами інформаційні масиви та інтерфейсні засоби доступу до них [253, с. 35].

Так, А. Манойло, досліджуючи інформаційний простір, до його складу відносить такі компоненти [263]: «*Інформаційна інфраструктура* – середовище, що забезпечує можливість збору, зберігання, передавання, автоматизованої обробки та поширення інформації у суспільстві. Інформаційна інфраструктура суспільства створюється сукупністю: інформаційно-телекомунікаційних систем (ІТС) і мереж зв’язку, індустрії засобів інформатизації, телекомунікації та зв’язку; систем формування та

забезпечення зберігання інформаційних ресурсів; систем забезпечення доступу до ІТС, систем зв'язку та інформаційних ресурсів; індустрії інформаційних послуг й інформаційного ринку; системи підготовки та перепідготовки кадрів, проведення наукових досліджень». *«Інформаційні ресурси* на машинних носіях, а також розподілені по WEB-сайтах у мережі Internet». Інформаційні ресурси можуть бути державними та недержавними і належать громадян, органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, організаціям, установам та громадських об'єднанням. Мають місце такі, суттєві особливості, що вирізняють інформаційні ресурси від інших видів джерел інформації: вони піддаються не фізичному, а моральному зношуванню; не є матеріальними та не зводяться до фізичного носія, в якому вони втілені; їхнє використання дозволяє різко зменшити споживання інших видів ресурсів, що в кінцевому рахунку призводить до значної економі сил та засобів.

Засоби та методи прикладної математики, що означає алгоритми та програмне забезпечення, що забезпечують функціонування апаратних платформ.

Організаційні заходи, щодо забезпечення функціонування компонентів інформаційного простору.

Правові методи (норми), що розуміються як інформаційне законодавство, міжнародні угоди та інші національні та міжнародно-правові акти.

Ринок інформаційних технологій, засобів зв'язку, інформатизації та телекомунікації, інформаційних продуктів і послуг [263].

В результаті тривалої еволюції людства інформаційне суспільство сформувалося як модель високоорганізованого розвитку суспільства, заснованого на принципах інформації, науки, культури, освіти та інновацій. На думку М. Кириченко, «інформаційне суспільство – це такий тип (вид) суспільства, у якому виробництво і споживання є найважливішим ресурсом, а інформація визнається найбільш значущим джерелом, нові інформаційні та

телекомунікаційні технології є базовими технологіями, а інформаційне середовище поряд з соціальним та екологічним є новим середовищем проживання людини» [182, с. 34]. Суттєво, комп'ютерні цифрові технології розширюють і перетворюють здібності самої особистості, створюючи основу для нових реалій. Користуючись новими комп'ютерними цифровими технологіями, людина продукує об'єкти іншої – мультимедійної природи, які легко трансформуються і керуються за допомогою комунікацій, спілкування, обміну мультимедійними продуктами. Цифровий простір виступає відкритим для інтенсивних змін, стає середовищем для нових поколінь, що дозволяє досліджувати світ по-новому, створювати принципово нові наукові інструменти [182, с. 36]. Комунікативний простір, що стрімко розширяється, збільшує не просто кількість зв'язків, комунікацій, але й більшу частину предметних сфер із різних галузей знань [182].

Науковець Е. Кальницький у своїх наукових працях аналізує зміни, які призводять до формування цифрового суспільства, обумовленого переходом соціальної комунікації на рівень мережевої інформаційної взаємодії. На його думку, кульмінацією цифрової революції, яка забезпечується розвитком інформаційних комунікативних технологій, стає можливість здійснення всіх видів соціальної комунікації на базі конвергенції технологій. Дослідник підкреслює, що конвергенція виступає однією з ключових тенденцій ІТ-сфери, забезпечуючи якісно новий рівень інтеграції технологій на основі зближення функціональних властивостей систем різних класів й істотного розширення спектру ІТ-інфраструктури. На сучасному етапі розвитку інформаційних і комунікаційних технологій аналоговий режим обробки інформації замінюється цифровим, який є більш надійнішим, гнучкішим і потужнішим [175].

М. Слюсаревський, розглядає інформаційний простір як «стан (і, водночас, результат) перманентної взаємодії процесів виробництва та споживання інформації, тобто інформаційний простір розглядається як простір розгортання інформаційних процесів». У цьому випадку саме

існування інформації вважається можливим, коли вона кимось сприймається, отже, обов'язковою передумовою інформаційних процесів є наявність комунікативної системи «джерело – одержувач інформації». На його думку, центром інформаційного простору є суб'єкт, який у процесі своєї діяльності створює, накопичує, зберігає та передає інформацію. Суб'єктом може виступати як особистість, так і соціальна група, організація, підприємство чи навіть державний орган – тобто, будь-які користувачі інформаційних технологій [392].

В умовах тотальної інформатизації усіх сфер життєдіяльності суспільства поняття соціокомунікаційного простору нерозривно пов'язано з поняттям інформаційного простору [241]. Так, К. Лобузіна вважає, що «інформаційний простір – це не лише технологічна база, представлена всесвітнім комп'ютерно-телекомунікаційним обладнанням, каналами зв'язку, засобами доступу до даних і самими даними, а, насамперед, система відносин між виробниками, розповсюджувачами, зберігачами та споживачами інформації, тобто між усіма учасниками нинішньої системи інформаційних комунікацій» [253, с. 35].

Бібліотеки, архіви, музеї як сховища національно-культурного спадку, носіїв соціальної пам'яті, ідейної основи формування соціокультурного середовища розглядають у своїх працях Л. Дубровіна, І. Матяш, А. Киридон, І. Довгалюк, С. Денисенко, М. Кузнецова, Н. Кушнаренко, О. Рибачок, С. Шемаєв та ін.

Науковці Л. Дубровіна, І. Матяш, А. Киридон у спільному дослідженні висвітлюють роль бібліотек, архівів, музеїв як соціальних інститутів, які збирають та зберігають джерела соціальної, історичної, національної пам'яті, організовують їхнє збереження, здійснюють наукову, інформаційну та культурну діяльність; визначено їхні основні функції, законодавчі засади діяльності цих установ [127].

Зарубіжний досвід упровадження меморіальної діяльності, вивчає І. Довгалюк, і на її думку, меморіальна діяльність є способом формування духовних цінностей людства [114, с. 326].

У своїх працях С. Денисенко [69], М. Кузнецова [207], Н. Кушнаренко [227] розкривають можливості інтеграції краєзнавчих інформаційних ресурсів та зосереджують увагу на бібліотечних джерелах, не враховуючи історичного краєзнавчого надбання, що зберігається в архівах і музеях.

С. Шемаєв досліджує форми взаємодії бібліотек, музеїв, архівів, перспективи їхньої співпраці в сучасному інформаційному просторі України [492]. Зокрема, він виокремлює напрями взаємодії бібліотек, музеїв, архівів, серед них: соціокультурний, технологічний, дослідницький, освітній. Учений обґрунтував необхідність систематичної взаємодії бібліотек з музеями та архівами як складного соціального та комунікативного процесу, орієнтованого на спільне формування комунікаційного простору; охарактеризував загальні особливості взаємодії бібліотек, музеїв, архівів в українському та зарубіжному досвіді; окреслив перспективи посилення взаємодії українських бібліотек з музеями та архівами. Дослідник зосередився на створенні бібліотечних музеїв (музеїв історії бібліотек) з метою розширення соціальних та комунікативних функцій бібліотек, розвитку їх культурних, інформаційних, освітніх, наукових, інтеграційних, комунікаційних та туристичних функцій [494].

На думку Т. Гранчак, саме національні бібліотеки, враховуючи специфіку їх фондів, мають стати інформаційним підґрунтям, навколо якого відбувається консолідація національного інформаційного простору [57, с. 8]. Науковиця зазначає, що «… бібліотеки, архіви, музеї не лише забезпечують збереження зафіксованої в документному вигляді пам’яті нації, виступаючи своєрідним інформаційним геном спільноти, а й сприяють відповідному «пам’ятанню» соціумом значущих для його самоідентифікації подій і явищ» [57, с. 8].

О. Рибачок досліджує міжнародні цифрові інтегровані ресурси документальної спадщини, представлені у відкритому доступі в Інтернеті на основі корпоративної інтеграції різних типів документів, що зберігаються у бібліотеках, архівах, музеях, окреслює стратегії, передумови й етапи формування міжнародного та національного ресурсів у сфері інтегрованих цифрових ресурсів документальної спадщини цих установ як важливого складника культурної спадщини та джерельного ресурсу історичної науки [370].

Г. Липак досліджує проблеми формування соціокомунікаційного простору окремих міст та територіальних громад, наголошує на провідній ролі місцевих бібліотек, архівів та музеїв як носіїв соціальної пам’яті громади у формуванні сприятливого, інформаційно насиченого, соціокомунікаційного середовища регіонівв [241].

О. Кучерова висвітлює роль бібліотеки в соціальному просторі культури. Насамперед авторка розглядає бібліотечну діяльність як процес синергетичного засвоєння культури соціального простору, наводить дефініції основних понять, а саме: розмежовує терміни «бібліотечний простір» та «бібліотечне середовище», визначає принципи формування бібліотечного простору з позиції соціокультурного підходу [224, с. 165]. За її спостереженнями, життєдіяльність людини є частиною й умовою існування культури, що впливає на вибір способу життя особистості. Організація буття людини потребує просторового осмислення. Соціокультурний простір здатен плекати духовні сили особистості. Проєктування соціокультурного простору основується на новій просторовій парадигмі розуміння освіти та культури, згідно з якою існування системи розглядається в просторі, у якому людина знаходить особисте місце. Об’єктом соціального проєктування є системи, процеси, явища, організації соціальних зв’язків, що дозволяє організаційно впливати на системи духовного й інформаційного розвитку особистості [224, с. 166].

Дослідник Л. Дротянко досліджує взаємозалежність розширення інформаційного простору в контексті комп'ютеризації суспільства та діалогу культур, розкриває позитивні та негативні наслідки використання інформаційно-комунікаційних технологій для рівного культурного діалогу в глобалізованому світі. Передовсім, вона вказує, що «інформаційний простір за своїм змістом й обсягом охоплює і медіа-, і радіо-, і теле-, і кібер- простір, оскільки ключовим елементом їх усіх виступає інформація у різних її формах і виявах» [117, с. 5]. На її думку, «новітні технічні засоби дозволяють більш надійно зберігати культурну спадщину, національні традиції, підтримуючи зв'язок поколінь та суттєво впливають на функціонування національних культур у світі. Супутникове телебачення, інформаційно-комп'ютерні мережі, які функціонують на базі цифрового способу передачі й отримання інформації, сформували інформаційний простір, що об'єднує національні, регіональні та місцеві електронні мережі» [117, с. 5].

У центрі інформаційного суспільства є людина, інформація, інформаційно-комунікаційні технології та інформаційні ресурси. О. Дзьобань у своєму дослідженні зауважує, що «основу соціальної динаміки в інформаційному суспільстві складуть не традиційні матеріальні, а інформаційні, інтелектуальні ресурси – знання, наука, організаційні чинники, інтелектуальні здібності людей, їх ініціатива, творчість» [71, с. 53]. І. Марущак [267, с. 23] вказує на такі складники інформаційного суспільства: «індустрія інформаційних послуг, інформаційна економіка, сучасні інтелектуальні інформаційні технології та зв'язку, а також вагомий потенціал у науці».

Як бачимо, інформаційне суспільство – це новий етап розвитку людства, на якому будь-яка особистість за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій може отримувати, обробляти та поширювати інформацію, а держава має забезпечувати якісний рівень інформатизації усіх галузей [12, с. 90]. На думку І. Арістової, інформаційне суспільство: «це суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної

соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвертацією інформаційних та комунікаційних технологій» [12, с. 89]. В. Ільганаєва визначає інформаційне суспільство як «нову історичну фазу розвитку цивілізації, життя та діяльність котрої, перш за все, пов'язані зі створенням, переробленням та використанням інформації» [399, с. 154]. В. Данильян потрактовує інформаційне суспільство як «якісно новий етап соціо-технологічної еволюції суспільства, що формується в результаті довгострокового соціально-економічного розвитку, що передбачає збільшення ролі інформації та знань, а також формування та споживання інформаційних ресурсів у всіх сферах життєдіяльності суспільства за допомогою розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що існують у глобальних масштабах» [67, с. 23]. В. Ліпкан розглядає інформаційне суспільство як «суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжує вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних і комунікаційних технологій» [245, с. 102].

В. Попик у своїй праці аналізує здобутки та проблеми у формуванні стратегії розвитку бібліотечної сфери України у світлі завдань забезпечення зростаючих інформаційних потреб вітчизняної науки, освіти, необхідності розбудови цілісного і самодостатнього національного науково-інформаційного простору, упровадження новітніх бібліотечно-інформаційних технологій, досягнення дієвої інтеграції зусиль спеціалізованих наукових бібліотек та інформаційних центрів [336].

На його думку, підготовлені Робочою групою у квітні 2015 р. Концепція якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 р.), а згодом, на її основі (у липні 2015 р.), проєкт Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» є спробою по-новому, з урахуванням документів ООН, Європейського Союзу, Угоди

про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, визначити місце й роль бібліотек у суспільному поступі як важливих соціальних інституцій, покликаних забезпечувати вільний і рівний для всіх громадян доступ до інформації, знань, культурних надбань, сприяти задоволенню їхніх освітніх потреб протягом життя, отриманню ними знань і навичок, необхідних в умовах суспільства знань, допомагати людям у реалізації громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав; як учасників формування національного інформаційного ресурсу і простору; провідників державної інформаційної політики [336, с. 4].

Однак, на погляд дослідника, проєкт Стратегії, поряд з його безсумнівними позитивами, містить цілу низку концептуальних недоліків, недоробок, які конче необхідно окреслити, дати їм принципову оцінку, і на подоланні яких у процесі доопрацювання зосередити першорядну увагу [336, с. 4].

Зокрема, учений зауважує, що «у Проєкті зовсім не знайшлося місця для особливо актуальних (нагальних) проблем інформаційного забезпечення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, формування потужного й самодостатнього національного науково-інформаційного простору, конче необхідного для реалізації державної науково-технічної й інноваційної політики, забезпечення інформаційних потреб управління». У розрізі науки у проєкті Стратегії йдеться лише про науковий супровід діяльності самих бібліотек [336, с. 6].

На думку В. Попика, «бібліотекам необхідно рухатися до принципово нового рівня осмислення і реалізації своєї ролі у відкритому колі освітніх, наукових, інформаційних, управлінських інституцій, недержавних інформаційних центрів і громадських ініціатив, мова йде про створення із застосуванням сучасних когнітивних технологій вичерпної вебліографії з актуальних проблем науки і техніки, систем реферування й повнотекстового представлення розподілених інформаційних ресурсів, нарощування бібліометричних та наукометричних розробок, науково-аналітичної

діяльності, розбудову мережі віртуальних читальних залів провідних бібліотек; відкритих архівів наукових даних, повсюдне запровадження дистанційного забезпечення тематичних інформаційних запитів дослідницьких установ і колективів, закладів вищої освіти, читачів». Означені вимоги обов'язково мають бути максимально рельєфно відображені у статегічних документах бібліотечно-інформаційної галузі [336, с. 8].

К. Лобузіна зазначає, що сучасний інформаційний простір (середовище) містить такі основні компоненти, які зі свого боку, визначають місце бібліотек у ньому:

– інформаційні ресурси, що включають дані, відомості і знання, зафіксовані на відповідних носіях інформації;

– організаційні структури, що забезпечують функціонування і розвиток інформаційного простору (інформаційні центри, бібліотеки, центри управління знаннями);

– засоби інформаційної взаємодії користувачів й організацій, що забезпечують їм доступ до інформаційних ресурсів на основі відповідних інформаційних технологій, що містять програмно-технічні засоби й організаційно-нормативні документи;

– користувачі інформаційних комунікацій та споживачі інформації зі своїми інформаційними потребами [253].

Учена зауважує, що створення нової моделі діяльності бібліотеки передбачає її активну участь у суспільних інформаційно-знаннєвих процесах. Перехід бібліотеки на новий рівень семантичного узагальнення інформаційних послуг, які вона надає, потребує освоєння новітніх технологій, насамперед, пов'язаних із опрацюванням, представленням, наданням доступу та виявленням нових знань [253].

Поширення глобальної інформаційної цивілізації на сферу культури людства спонукало стрімкий розвиток електронної культури, що пов'язано з представленням в Інтернеті фондів документно-інформаційних установ (бібліотек, музеїв, архівів), що містять об'єкти культурної спадщини. Завдяки

інформаційно-комунікативним технологіям відбувається становлення електронних бібліотек, оцифрування культурної спадщини та накопичення цифрового контенту, що є однією з основних тенденцій у культурі сучасності й об'єктивною умовою розвитку глобальної інформаційної цивілізації. У всьому світі переводяться у цифрову форму та організовуються у вигляді публічних електронних ресурсів мільйони документів, музейних предметів й інших продуктів інтелектуальної діяльності.

Розвиток інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), всесвітньої мережі Інтернет спричинили глобальні зміни у процесах створення, розповсюдження та обміну інформацією. Інформаційні технології обумовили стійку тенденцію збільшення у світі виробництва інформації в електронному вигляді та представлення документів у цифрових форматах. Вагомим складником документно-інформаційних ресурсів стали електронні ресурси.

Інформаційні установи мають у своїх фондах велику кількість рідкісних та цінних документів, доступ до яких обмежено з огляду на їхній незадовільний фізичний стан. У цих закладах впроваджують інформаційні комп'ютерні технології в усі сфери діяльності: від управління бібліотечно-бібліографічними технологіями до створення власних електронних ресурсів. Створюються колекції власних електронних ресурсів для формування електронного каталогу бібліотеки, оцифрування фондів, нових надходжень на нетрадиційних носіях тощо), починають створювати відкриті електронні журнали, електронні архіви, та систему інформаційно-бібліографічного обслуговування, що базується на принципах ефективності та доступності інформації: віртуальна бібліографічна довідка, електронна доставка документів. Електронні ресурси забезпечують високу інформаційну ємність, оперативне тиражування та поширення документів, меншу вартість їхнього виготовлення, можливість актуалізації даних.

Створення цифрових копій видань є одним із можливих варіантів їхнього збереження й надання вільного доступу до них через Інтернет.

Сукупність віртуально об’єднаних інформаційних ресурсів бібліотек, музеїв, архівів становить консолідований електронний інформаційний ресурс.

В зарубіжних країнах інтенсивна робота над створенням зведених електронних інформаційних ресурсів триває останні десятиліття.

В останні роки активізувалися дослідження електронної бібліотеки (ЕБ). Існування цілого спектру думок щодо того, що таке електронна бібліотека, є наслідком участі у розробці технологій ЕБ фахівців багатьох професій (фізиків, програмістів, медиків, бібліотекарів та ін.), які, як правило, володіють недостатньою інформацією про діяльність один одного у цій сфері. Комп’ютерні фахівці часто не мають уявлення про багатий багатолітній досвід і досягнення бібліотекарів у галузі обробки, аналізу і пошуку інформації, тоді як бібліотекарі й видавці можуть не знати про досягнення і напрями досліджень, інформаційних технологій, що проводяться розробниками, у цій же сфері [163, с. 11]. І ті, й інші розуміють, що царина їхніх професійних інтересів схильна до впливу економічних і юридичних чинників, але поки, як видається, глибина такого розуміння недостатня.

Перевагами сучасної розвинутої мережевої інформаційної технології ЕБ, згідно з працями А. Земскова[156], Д. Ланде [233], Я. Шрайберга [498], С. Клименко [414], Ф. Баркера [415], є: глобальний мережевий підхід до організації інформаційних ресурсів – можливість доступу до представленої інформації з будь-якого пункту земної кулі; онлайновий доступ до інформаційних ресурсів – можливість перегляду та аналізу інформаційної бази даних у реальному часі віддаленими абонентами; відсутність необхідності мати друкований варіант документів – можливість репрезентувати документи в електронному вигляді; можливість представити електронні (цифрові) документи із звуковим та графічним (мультимедійним) супроводом, що неможливо для друкованого (паперового) видання; наявність розвинутих діалогових (інтерфейсних) засобів спілкування користувача з системою – гіпертекстові та мультимедійні засоби проведення

інтерактивного діалогу; наявність розробок, пов'язаних з інтелектуалізацією інформаційних систем і технологіями, що базуються на знаннях (представлення, пошук, керування, реконструкція та використання знань).

Комплексні теоретичні розробки в царині ЕБ здійснювали вітчизняні та зарубіжні дослідники: К. Лобузіна [254], О. Мар'їна [264], І. Павлуша [300; 301; 302; 303], А. Яцишин [506; 508; 509; 510], О. Антопольський, Т. Майстрович [11], А. Земсков, Я. Шрайберг [157] та ін.

Проблематику досліджень, пов'язаних з ЕБ як фактором простору культури, можна поділити на окремі питання: визначення поняття «електронна бібліотека» та її зв'язку з науковим та культурним простором; електронна каталогізація як фіксація фактів культури; оцифрування документів як певної матриці культурних фактів, депозитарне зберігання оцифрованих документів, вивчення зарубіжного досвіду зі створення ЕБ; правові аспекти функціонування ЕБ; практична реалізація створення ЕБ.

З'ясуванню сутності понять «електронна бібліотека», «цифрова бібліотека» присвячені праці Ю. Кормилець [202], І. Лобузіна [247] та ін.

Як синоніми терміна «електронна бібліотека» вживаються вирази «цифрова бібліотека» та «віртуальна бібліотека». Хоча, на думку І. Лобузіна, «цифрова бібліотека» є «одним із різновидів електронної бібліотеки, яка забезпечує збереження та доступ до оцифрованих повнотекстових матеріалів або колекцій зображень» [247, с. 10].

З погляду форми представлення інформації термін «цифрова бібліотека» є більш точним, ніж «електронна бібліотека», оскільки всі матеріали, які зберігаються в цій бібліотеці, оцифровуються та мають цифровий, дискретний характер. Характером представлення інформації у цифровій (електронній) бібліотеці обумовлюються її потенційні можливості, недоліки і форми роботи з нею.

Термін «віртуальна бібліотека» підкреслює той факт, що завдяки цифровому поданню інформації та в умовах існування глобальних комп'ютерних мереж електронні документи можуть, по-перше, бути

доступними як у стінах традиційної бібліотеки, так і поза нею; по-друге, пошук необхідного документа може здійснюватися практично з будь-якого місця, де є можливість підключитися до глобальної комп'ютерної мережі; по-третє, така бібліотека має розподілений характер, тобто її частки можуть розташовуватися в різних частинах світу.

Останнім часом усе більшої популярності набуває термін «гібридна бібліотека», що позначає бібліотеку, частками якими є як традиційні бібліотечні служби, так і її електронна бібліотека – частка фонду бібліотеки, представлена в електронній формі і супроводжувана як технічними засобами, так і відповідним чином підготовленим персоналом [249, с. 10]. Гібридні бібліотеки покликані поєднати переваги нових інформаційних технологій, що впроваджуються в електронних бібліотеках, та переваги традиційних бібліотек, які, на відміну від інших систем і структур інформаційного обслуговування суспільства, зберігають у своїх колекціях майже всі типи інформації (наукову, технічну, економічну, науково-пізнавальну, розважальну тощо, за винятком інформації спеціального призначення) й обслуговують практично всі соціальні шари, користувачів різного віку і професійних категорій. Також загальновизнано, що друкарські документи є важливою часткою цивілізації, і їхня роль у зберіганні й передачі інформації скорочуватиметься поступово. Володіючи найрозвиненішою інфраструктурою як найдемократичнішою формою інформаційного обслуговування, традиційні бібліотеки доступні всім громадянам країни практично у будь-якому її куточку і як соціальний інститут суспільства, крім інформаційної, виконують ще низку функцій, сприяючих формуванню світогляду, духовному розвитку і вихованню громадян.

Упродовж багатьох років у традиційних бібліотеках розроблялися засоби організації величезної кількості друкованих матеріалів, що складають інформаційну базу наукових досліджень. Гібридні бібліотеки – це реальні сучасні бібліотеки, що намагаються визначити місце електронних і паперових ресурсів у сучасній бібліотеці, досконало представити обидва

інформаційні середовища (паперові та цифрові матеріали) увазі читачів, забезпечити такий же досконалий рівень обробки цифрових матеріалів, який досягнуто для друкованих матеріалів [249, с. 11].

Важливими у розробці теоретичних основ розвитку електронних ресурсів як об'єкта каталогізації є дослідження І. Антоненко, О. Баркової, які обґрунтували необхідність розробки нормативної та методологічної бази каталогізації електронних ресурсів, розкрили зміст поняття електронних ресурсів, визначили їхню класифікацію, особливості бібліографічного опису, навели модель каталогізації, розглянули історію розвитку форматів MARC, обґрунтували вибір формату UNIMARC як основи для розробки формату опису електронних ресурсів у вітчизняних традиційних і електронних бібліотеках [6; 7; 8; 9; 10].

Проблеми електронної каталогізації вивчало багато науковців, а саме: О. Бруй [38], І. Карпенко. Зокрема, І. Карпенко розглядав засоби електронної каталогізації [177]. Російський дослідник М. Шварцман висвітлював питання каталогізації ресурсів Інтернет з використанням метаданих [479; 480; 481].

Досвід оцифрування раритетів у НБУВ описано у статті О. Баркової [24]. Вона розглянула питання перенесення інформації носіїв (рукописів, друкованих творів тощо) на нетрадиційні (мікроформи, магнітні носії, оптичні диски тощо) для вирішення завдань зручного використання та довготривалого зберігання унікальних колекцій історичних, наукових і художніх документів, насамперед тих, яким загрожує фізична втрата. Увагу акцентовано на тому, що використання різноманітних видів носіїв інформації для створення зібрань електронних копій цінних колекцій та можливість комфортного доступу до них через світову комп'ютерну мережу Internet значно підвищує ефективність роботи з бібліотечними фондами. Викладено результати апробації технології оцифрування, завдяки якій створено електронну копію одного з раритетів НБУВ – львівського Апостола 1574 р., що започаткувало формування електронної бібліотеки раритетів на Web-сайті Бібліотеки. Надано порівняльну характеристику методів оцифрування –

прямого сканування оригіналу та сканування з попереднім мікрофільмуванням. Запропоновано комплексний підхід до вирішення завдань оцифрування першоджерел та наведено рекомендації щодо організації робіт для конвертації у машиночитану форму історичних фондів Бібліотеки.

Російський досвід формування перших масивів оцифрованих документів розглянуто С. Трояновським [424]. Описано досвід Державної педагогічної науково-технічної бібліотеки Росії, яка проводить роботи щодо формуванню електронних документів.

Питання депозитарного зберігання оцифрованих документів розглянуто у роботі Г. Евстигнеевої та А. Земскова [137]. У великій бібліотеці, як правило, існують депозитарні фонди, ефективність використання яких відносно невелика. Однак забезпечення збереження цих фондів, підтримка їх у робочому стані вимагає безперервних витрат ресурсів. У статті оцінюється величина цих витрат і розглядається можлива ефективність використання централізованих систем збереження і надання в користування електронних ресурсів – повнотекстових копій наукової періодики, таких, наприклад, як: JSTOR, Backfile for Future.

Поява нових ЕБ, збільшення числа документів, що зберігаються у них та підвищення якості послуг, які надаються ними, сприяє розвитку науки, полегшуючи, а часом й просто відкриваючи, єдино можливий доступ до джерел інформації для користувачів.

Нині не існує універсальної ЕБ, яка відповідала б усім вимогам і очікуванням користувачів. Аналіз існуючих систем ЕБ показує їхню різнорідність на декількох рівнях, а саме: на рівні інформаційної моделі, яку вони надають; на рівні підтримки користувачів; на рівні функціональності.

Ця гетерогенність ЕБ та ігнорування потреб користувачів створює низку проблем: «інтеграцію інформації з різних ЕБ; порівняння ЕБ за функціональністю, що надається; оцінку і порівняння продуктивності різних

систем ЕБ; додавання нових типів об’єктів, що зберігаються; збільшення нових функціональних можливостей; резервне копіювання» [142, с. 56].

Вирішити ці та інші виникаючі проблеми допоможе детальний розгляд кола завдань ЕБ. Для цього створюються концептуальні моделі, спеціально розроблені у сфері функціонування і використання ЕБ.

Концептуальні моделі універсальних ЕБ розглядалися О. Барковою [23], наукових – В. Резніченко, Г. Проскудіною, К. Кудим [367], педагогічних – С. Іванова, З. Савченко, О. Спірін та ін. [404].

Вивченню зарубіжного досвіду зі створення ЕБ і питанням розроблення української концепції присвячено низку наукових розвідок І. Павлуші. Стаття «Електронні бібліотеки: зарубіжний досвід, питання розробки української концепції» [300] висвітлює позитивний зарубіжний досвід широкого запровадження електронних бібліотек, можливість їхнього використання в специфічних умовах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Враховуючи ці особливості, авторка пропонує власну оригінальну модель української електронної бібліотеки і предметно з’ясовує та суттєво уточнює різні аспекти своєї концепції, підтверджуючи напрацювання результатами практичних розробок, нагромаджених у Бібліотеці. Порушується питання про створення наукової електронної бібліотеки НБУВ.

У публікації «Електронні бібліотеки: питання комплектування й обробки вхідної інформації» [301] дослідниця доводить доцільність документної концепції розвитку книгозбірень, які повинні накопичувати фонд електронних документів на носіях довготривалого зберігання. Обґрунтовано поняття «одиниця збереження» для фонду електронних документів та охарактеризовано вимоги до документів, які можна вважати електронними ресурсами. Висвітлено передумови організації електронних бібліотек та особливості технологічного циклу «Шлях документа» для вхідного потоку електронної інформації на прикладі електронної БД авторефератів дисертацій.

У статті «Електронні бібліотеки: системний підхід до формування фондів» [302] висвітлено трактування базового поняття «системний підхід». Розглянуто у комплексі інформаційно-технологічні, організаційні та правові засади формування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів. Запропоновано технологічну схему українських ЕБ шляхом доповнення бібліографічних записів каталогів електронними адресами комп'ютерних версій першоджерел, місцезнаходженням яких є електронні депозитарії на файлових серверах книгозбірень. Визначено засади побудови пошукового апарату електронних бібліотек, який має забезпечити їх інтелектуалізацію. Акцентовано увагу на необхідності надання роботам зі створення електронних бібліотек загальнодержавного статусу.

У праці А. Чекмарьова, Л. Костенко, Т. Павлуші «Національна система електронних бібліотек» [470] викладено основні напрями інформатизації провідних книгозбірень України, що передбачають створення ЕБ та їхню інтеграцію з комп'ютерними мережами. Визначено архітектуру таких бібліотек, їхню інформаційно-ресурсні компоненти, лінгвістичне, програмне і технічне забезпечення.

Вагомий внесок у дослідження правових аспектів функціонування електронних бібліотек зробили Я. Анджело [4], К. Афанасьєва [18], Г. Гуцол [63], І. Давидова [65].

Особливої актуальності набувають питання практичного досвіду зі створення ЕБ. Так, у межах наявного бюджетного фінансування НБУВ з 1999 р. приступила до реалізації проєкту створення Національної електронної бібліотеки України, що має забезпечити досягнення якісно нового рівня повноти та оперативності задоволення інформаційних потреб суспільства у документованих знаннях, які акумульовано в бібліотеках.

В основі організаційного підґрунтя формування ресурсів електронних бібліотек в Україні покладено зацікавленість вітчизняних індивідуальних і колективних авторів у доведенні інформації про отримані результати до світової спільноти через систему онлайнових каталогів та реферативних БД і

наданні інтелектуальним власникам можливості поширення комп'ютерних версій документів у часі та просторі на узгоджених з ними умовах. Сутність організаційних засад полягає у координації робіт з метою забезпечення одноразового аналітико-синтетичного опрацювання документних потоків і наступного багатоаспектного використання сукупних електронних інформаційних ресурсів.

Вирішення спектру інформаційно-технологічних питань в аспекті первинної підготовки електронних ресурсів для депозитарного зберігання передбачається покласти безпосередньо на авторів, які мають передавати комп'ютерні версії своїх праць окресленому колу бібліотек в уніфікованому вигляді (HTML-, PDF- чи іншому загальноприйнятому форматі подання даних).

Правовими засадами вже сьогодні можуть стати, наприклад, рішення Національної та галузевих академій наук, що мають у своїй структурі відповідні центральні бібліотеки, про передачу останнім комп'ютерних версій усіх наукових матеріалів (монографій, енциклопедій, довідників, словників, періодичних видань, збірників наукових праць, матеріалів конференцій, препринтів та інших опублікованих і неопублікованих матеріалів) для їхнього архівного зберігання та подальшого суспільного використання з дотриманням чинного законодавства щодо авторського права. Крім того, слід поширити започатковану в НБУВ практику передачі авторами комп'ютерних версій своїх праць у фонд електронних документів з дозволом їхнього часткового чи повного використання. Однак кардинальне розв'язання правових проблем формування фондів ЕБ потребує доповнення чинного Закону України «Про обов'язковий примірник документів» [356] статтями, що передбачали б поширення його дії і на комп'ютерні версії друкованих матеріалів.

Сьогодні ЕБ, створена при НБУВ, містить три основні інформаційно-ресурсні компоненти:

– електронний каталог НБУВ, що репрезентує примірник документів і

має трансформуватися в інтегрований бібліографічний ресурс провідних книгозбірень відомчих і територіальних об'єднань бібліотек;

– загальнодержавну реферативну БД «Україніка наукова», що інформує про всі вітчизняні публікації (монографії, енциклопедії, довідники, словники, періодичні видання, збірники наукових праць, матеріали конференцій, автореферати дисертацій, препринти тощо);

– фонд електронних документів (комп'ютерних версій книг, статей із періодичних видань тощо) [287].

Отже, визначення інформаційного простору було об'єктом досліджень передусім бібліотекознавців, які формували цифровой контент бібліотечних ресурсів, однак цей досвід цілком може бути використано у широкому сенсі і тим самим стати предметом вивчення інформаційного простору культури як сукупності цифрових фактів та явищ культури, які складають мозаїку культури у цілісну картину. Він може стати інформаційним простором певної національної держави, її специфічним культурним ресурсом, який працює у країні за умови наявності інформаційних взаємодій, які визначаються уповноваженими органами державної влади з метою управління, а відповідно й документуються. Однак інформаційні процеси є також і вільною сферою інформаційного простору, що розвивається завдяки можливостей культурно-інформаційного обміну між людьми і спільнотами. Усе ж таки завжди слід пам'ятати, що виникнення самого поняття «інформаційний простір» («information environment») ґрунтується на інформаційному забезпеченні такого спілкування: ресурси мають бути структуровані та упорядковані, а інформаційні масиви організовані за визначеними принципами та забезпечені інтерфейсними засобами доступу до них. Це означає, що інформаційний простір культури не може регулюватися стихійно як сукупність цифрових ресурсів, так і забезпечення можливості інформаційних взаємодій.

Інформаційний простір складається з інформаційної інфраструктури, – середовища, що забезпечує можливість збору, збереження, передавання, автоматизованої обробки та розповсюдження інформації у суспільстві. Компонентом є також *інформаційні електронні ресурси*, утворені різними державними та недержавними структурами на машинних носіях та у мережі. У галузі культури нині існує багато різних електронних бібліотек як акумуляторів культурної інформації та її поширення в інформаційному просторі.

В інформаційний простір можна включити й засоби та методи прикладної математики, під якими розуміють інформаційні технології, програмні засоби, що забезпечують функціонування систем, *організаційні заходи*, що забезпечують функціонування компонентів інформаційного простору, наявність *документального законодавчого та методичного забезпечення* функціонування простору тощо.

5.2. Електронна бібліотека «Культура України»

Як уже зазначалося вище, появу і розвиток електронної культури пов’язують з проникненням глобальної інформаційної цивілізації в усі сфери людської діяльності. Саме завдяки цій сучасній новації стало можливим презентувати в Інтернет-мережі культурні надбання із фондів бібліотек, архівів, музеїв. Однією з основних тенденцій сьогодення є накопичення цифрового контенту шляхом оцифрування культурної спадщини за допомогою інформаційно-комунікативних технологій.

Створення електронних бібліотек (ЕБ) є одним з основних напрямів інформаційної сфери та важливим показником розвиненості інформаційного суспільства. У всьому світі переводяться у цифрову форму й організовуються у вигляді публічних електронних ресурсів мільйони документів, музейних предметів та інших продуктів інтелектуальної діяльності.

Розвиток бібліотек у мережевому середовищі передбачає розширення можливостей доступу до контенту, просування його у те середовище, де знаходиться користувач. Ця парадигма відображає сучасний погляд на зміну ролі бібліотеки як соціальної та культурної установи.

ЕБ «Культура України» органічно входить до системи електронних ресурсів бібліотеки. По-перше, це пов'язано з електронним каталогом, за допомогою якого можна перейти до ресурсів електронної бібліотеки. По-друге, є частиною Зведеного каталогу оцифрованих видань – інтегрованого інформаційного ресурсу, що містить інформацію про цифровий контент, вироблений публічними бібліотеками України.

Наказом Міністерства культури України № 1094/0/16-11 від 29.11.2011 року було затверджено Концепцію нового інтегрованого ресурсу – електронної бібліотеки «Культура України», а Національну бібліотеку України ім. Ярослава Мудрого визначено базовим закладом у створенні та забезпеченні її функціонування [20, с. 7].

Сучасні тенденції інтеграції культури народів України у європейський та світовий інформаційний простір, зміцнення культурних зв'язків та формування позитивного іміджу країни у світі, а також забезпечення рівних можливостей вільного доступу користувачів до ресурсів культури і мистецтва за допомогою глобальної мережі робить проєкт ЕБ «Культура України» актуальним та соціально значущим.

Він базується на інтегрованому принципі формування ресурсів, орієнтованих на широке коло користувачів, і такому, що сприяє реалізації трьох основних функцій: освітньої, наукової, довідкової.

Інтеграція інформаційних ресурсів означає їх об'єднання з метою використання різнорідної інформації зі збереженням її властивостей, особливостей подання та забезпеченні сприйняття користувачем цієї інформації як єдиного інформаційного простору.

Актуальність створення ЕБ «Культура України» визначається такими моментами:

– потребою підвищення ефективності використання електронних інформаційних ресурсів;

– інтенсивним використанням у наукових, технічних і соціально-культурних цілях можливостей сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій;

– потребою координації діяльності бібліотек в організації сучасного інформаційного обслуговування населення;

– інтересами держави в світовому інформаційному співтоваристві і на світовому інформаційному ринку;

– важливістю розвитку культурних зв’язків зі співвітчизниками за кордоном [214].

Основними цілями зі створення ЕБ «Культура України» є:

– забезпечення оперативного і комфортного доступу користувачів до інформації;

– сприяння збереженню видань, які мають особливу історичну, наукову й культурну значимість;

– популяризація знань про культуру України, світових досягнень науки;

– інтеграція інформаційних ресурсів бібліотеки в світовий інформаційний і культурний простір [214].

Бібліотека має на меті зберігати цінні, рідкісні, історично та національно значущі копії книг, карт, візуальних та музичних документів та одночасно зробити їх максимально доступними, використовуючи сучасне інформаційне середовище.

ЕБ НБУ імені Ярослава Мудрого – складна багатофункціональна система, яка постійно розвивається, збирає, зберігає та надає доступ одночасно багатьом користувачам. Орієнтована на читачів НБУ імені

Ярослава Мудрого, а також на віддалених користувачів. Будь-який користувач Інтернету може отримати інформацію про ресурси ЕБ, послуговуючись загальнодоступним сайтом і каталогом ЕБ, а також переглянути повнотекстові документи.

ЕБ «Культура України» створюється на базі технологій різних відділів у тісному взаємозв'язку двох великих комплексів бібліотечних ресурсів і комплексу інформаційних технологій. Формування ЕБ «Культура України» забезпечено комплектом регламентуючих документів: затверджено Положення про електронну бібліотеку, Положення про відділ електр365нної бібліотеки; розроблено Профіль комплектування електронної бібліотеки «Культура України» [365] тощо.

Для забезпечення найбільш широкого доступу, ресурси ЕБ, на які закінчився термін дії авторського права, та які перейшли у суспільне надбання, є у вільному доступі на сайті НБУ ім. Ярослава Мудрого.

Було розроблено концепцію ЕБ та її структуру, програмне забезпечення, вебсайт, профіль комплектування фонду; технологію створення і обробки документів а також типові договори.

Доступ до ресурсів ЕБ здійснюється на окремому вебсайті: http://elib.nplu.org/, який було офіційно відкрито 3 лютого 2011 р. На ньому розміщено електронні аналоги друкованих видань і творів образотворчого мистецтва, які відповідають темі «Культура України». Дизайн сайту витриманий у жовто-блакитних відтінках, що надає йому особливого неповторного стилю. Сайт виконаний трьома мовами (українська, російська, англійська); має зручну структуру, що полегшує пошук потрібних ресурсів.

Концепція визначила основні вимоги до формування ЕБ, стала основою для розробки профілю її комплектування, визначення пріоритетів при відборі видань для переведення їх в електронну форму, вирішення технологічних проблем.

У Концепції термін «електронна бібліотека» тлумачиться як «комплексна інформаційна система, у якій документи зберігаються і можуть

використовуватися в машиночитаній («електронній») формі, програмними засобами забезпечується єдиний інтерфейс доступу з однієї точки до електронних документів, що містять тексти і зображення»[197]. БД ЕБ може складатися з різного виду електронних колекцій документів.

У Концепції також зазначалось, що функціонування ЕБ спрямовується на досягнення таких цілей: «інтеграція культури народів України у європейський і світовий інформаційний простір, зміцнення культурних зв'язків та формування позитивного іміджу України у світі; забезпечення рівної можливості безкоштовного доступу користувачів до надбань української культури і мистецтва за допомогою Інтернет- мережі; надання користувачам якісно нових можливостей роботи з інтегрованим інформаційним ресурсом бібліотек, музеїв та інших закладів культури в єдиній точці доступу; створення електронних копій друкованих видань для збереження культурної спадщини, що знаходиться у фондах бібліотек й інших закладів культури та запобігання фізичного зносу документів; підвищення ефективності використання документів, розкриття фондів бібліотек, музеїв, архівів та інших закладів культури; створення можливості працювати одночасно з одним і тим же виданням багатьом користувачам» [197].

ЕБ покликана вирішувати такі задання:

– просвітницьку, в рамках якої формуються колекції, спрямовані на поширення знань про культуру України;

– наукову, націлену на сприяння глибокому вивченню теми (предмету) науковцями і фахівцями у галузі суспільних і гуманітарних дисциплін;

– довідкову, зорієнтовану на необхідність задоволення потреби в інформації з питань культури.

Окремою позицією у Концепції передбачається участь інших організацій в реалізації проєкту. Зазначається, що «на основі взаємних інтересів у галузі розвитку бібліотечної справи та інформаційних технологій в Україні, прагнучи до об'єднання зусиль у створенні інтегрованого інформаційного ресурсу з

єдиною точкою доступу та визнаючи якісні переваги, що відкриваються для кожної із сторін, до участі в проєкті залучаються бібліотеки, музеї, інші заклади культури та автори, які можуть надавати інформаційні ресурси відповідно до профілю комплектування з дотриманням законодавства України щодо авторського права та суміжних прав» [197].

Основними принципами співробітництва є:

– добровільна співпраця;

– відкритість (учасниками проєкту можуть бути будь-які заклади культури, громадські організації та інші установи, які підтримують концепцію).

Очікуваними результатами проєкту мають стати:

– створення єдиної БД (фонд), що містить електронні документи з єдиним користувацьким інтерфейсом доступу з однієї точки до усіх колекцій, які входять до ЕБ;

– створення системи метаданих ЕБ, зокрема – електронного каталогу;

– розроблення технології надійного накопичення, збереження і використання електронних документів.

У процесі формування фонду ЕБ та доступу до неї користувачів має враховуватися низка чинників, а саме:

– НБУ ім. Ярослава Мудрого є базовою установою у процесі створення та забезпечення функціонування ЕБ;

– переведення в електронну форму об’єктів, що не охороняються авторським правом, на які закінчився термін охорони авторського права а також на які поширюється дія нормативно-правових актів, що торкаються питань авторського права та суміжних прав (у разі надання відповідного дозволу автором або особою, яка володіє авторськими правами);

– запозичення електронних документів, вироблених іншими установами або особами, що здійснюється на договірній основі із

дотриманням норм чинного законодавства та з урахуванням взаємних інтересів.

Електронна бібліотека складається з декількох компонентів – функціональної частини та інформаційних ресурсів. Функціональна частина відображається у сервісах, що надаються електронною бібліотекою. Інформаційні ресурси – це контент ЕБ, що поданий у певному форматі та описаний відповідним чином.

Тлумачення поняття «інформаційний ресурс» (англ. information resources) у науковій літературі тлумачиться по-різному: 1) окремі документи чи сукупності документів в інформаційних системах: бібліотеках, архівах, фондах, БД; 2) будь-яка сутність (електронна чи інша), яка спроможна передавати чи підтримувати (зберігати) інтелектуальні інформаційні відомості, у широкому розумінні дані або знання (наприклад, книга, лист, картина, скульптура, БД). Крім того, відомо, що існує поняття «електронний інформаційний ресурс» (англ. electronic information resource) – це інформаційний ресурс, що зберігається в електронному чи комп'ютеризованому форматі та може бути досягнутий, знайдений і перетворений засобами електронної мережі або іншої електронної технології оброблення даних і вміщує такі аспекти поняття, як цифрова форма фіксації інформаційних даних; комп'ютерні засоби та програмне забезпечення для відтворення і керування; електронне середовище для розповсюдження (комп'ютерні мережі та засоби телекомунікаційного зв'язку) [404, с. 8].

Оскільки ЕБ реалізуються зазвичай у мережевому режимі, в аспекті формування їхніх інформаційних складників маємо справу з електронними ресурсами віддаленого доступу (або мережевими ресурсами), які складають такі системні компоненти електронної бібліотеки:

– фонд електронних документів, що вміщує колекції цифрових об'єктів;

– пошуковий апарат, який складають системи метаданих, включно, зокрема бібліографічні, реферативні та інші БД та лінгвістичне забезпечення.

ЕБ створюються як розподілені інформаційні системи, що дозволяють надійно накопичувати, зберігати та ефективно використовувати інформаційні ресурси, що надаються у цифрових форматах та доступні через глобальні мережі передачі даних в зручному для користувача вигляді. Створення електронних бібліотек пов’язано з формуванням цифрових колекцій, формуванням розподілених ресурсів і організацією широкого спектру олайнових інформаційних сервісів.

В основу ЕБ «Культура України» покладено інтегровану модель створення ЕБ, яка означає, що у єдиному технологічному середовищі учасники проєкту об’єднують свої ресурси, надаючи повні тексти оцифрованих видань відповідно до профілю комплектування, певних форматів, технічних вимог та уніфікованих вимог до контенту.

Структурними компонентами ЕБ є:

– фонд електронних ресурсів;

– каталог на фонд електронних ресурсів;

– набір апаратно-програмних засобів, що підтримують стабільну роботу пошукової системи та забезпечують можливість оперативного поповнення, реєстрації, тривалого зберігання фонду електронної бібліотеки а також розподіленого доступу до нього через мережу Інтернет.

До складу ЕБ включаються ресурси, які фізично зберігаються у колекціях бібліотек, музеїв та інших культурних установ, а також ті, що надані авторами відповідно до угоди про право використання об’єкта авторських прав.

Електронна колекція є систематизованою сукупністю електронних інформаційних ресурсів, які об’єднані за відповідними критеріями чи загальними властивостями: наприклад, за подібною тематикою, джерелами наповнення, цілями призначення, колом користувачів або способом доступу. Сферою визначення критерію часто розглядається набір елементів опису IP DUBLIN Core, який останнім часом набуває статусу стандарту, розширений певними елементами: наприклад, користувач, власник, призначення, цінність,

стандартні класифікатори та рубрикатори УДК тощо [363].

В аспекті функціональності колекції електронних інформаційних ресурсів поділяються на інформаційні дані та метадані (метаінформацію). Ресурси першого роду презентують відомості, що цікавлять користувачів із предметної галузі цієї колекції. Своєю чергою, метадані колекції характеризують властивості інформаційних ресурсів, які їй належать, і властивості самої колекції загалом. Широкого розповсюдження для електронних бібліотек набув стандарт метаданих DCMI (Dublin Core Metadata Initiative – Ініціатива Дублінського ядра метаданих). Популярність для опису електронних інформаційних ресурсів наукових електронних бібліотек цей стандарт має з огляду на простоту його застосування і надання можливості побудови метаописів необхідної повноти та містить 15 метаданих з відповідними множинами кваліфікаційних описів і пропонує правила опису загальних характеристик, що висвітлює вміст ресурсу (Title – Назва, Subject – Предмет, Description – Опис, Type – Тип, Source – Джерело, Relation – Відношення), інтелектуальну власність (Creator – Автор, Publisher – Видавець, Contributor – Співавтор, Rights management – Права, Coverage – Охоплення) і його стан (Date – Дата, Format – Формат, Identifier – Ідентифікатор, Language – Мова) [404, с. 10].

Водночас метадані, репрезентовані засобами RDF, можуть використовуватися для ефективнішого пошуку ресурсів пошуковими машинами WWW, в ЕБ, в описах колекцій сторінок Web, складових деяких віртуальних документів, для представлення змісту інформаційних ресурсів з конкретних предметних галузей, а також для підтримки інших Web-сторінок.

Станом на 21.05.2020 фонд ЕБ «Культура України» нараховує 11974 документів і складається з таких колекцій: Культурологія; Мистецтво; Етнографія; Заклади культури; Виставки.

Пошук в ЕБ «Культура України» можна здійснити, скориставшись алфавітним, тематичним або зведеним каталогом оцифрованих видань, а

також через колекції, розміщені на головній сторінці. Більшість цифрових об’єктів можна знайти у зведеному каталозі оцифрованих видань.

Загалом, ЕБ може створюватися шляхом перетворення традиційних джерел та даних у форму електронних ресурсів, які створюються внаслідок оцифрування паперових джерел, чи їхнього початкового подання в електронному виді. Як наприклад:

1) Періодичні видання. Наукові періодичні видання є найефективнішим джерелом наукової інформації, що містять актуальні наукові результати. Враховуючи це, особливий інтерес представляє створення електронної бібліотеки періодичних видань.

2) Окремі статті і препринти. Препринт надає дослідникові ефективний спосіб опублікувати та визначити пріоритети отриманих результатів досить швидко. Отримавши наукові результати важливо зробити доступними для наукової спільноти. Публікація у журналі займає тривалий час, а препринти можуть бути опубліковані дуже швидко. Далі, згідно опублікованому препринту можна швидко отримати відгук та ретельно підготувати статтю до публікації у журналі.

3) Книги та монографії, які видаються в установах України.

4) Науково-дослідні звіти. Науково-дослідні звіти – це один із видів звітів спеціалістів про свою наукову діяльність. У електронній бібліотеці такі звіти мають групуватися по відділеннях, інститутах та відділах. Звіти необхідно зберігати у вигляді повнотекстових файлів.

5) Автореферати дисертацій та дисертації. Переваги щодо створення ЕБ дисертацій визначаються такими ж факторами, як і створення ЕБ періодичних видань, препринтів та інших відповідних наукових інформаційних ресурсів.

6) Матеріали конференцій. Збірники конференцій представляють значний інтерес для вчених. Організатори майже всіх найбільших міжнародних конференцій виставляють роботи учасників у мережі Інтернет чи в ЕБ, або у вигляді сукупності загальнодоступних файлів.

ЕБ може також містити інші інформаційні ресурси, що представляють науковий інтерес. До них слід віднести: робочі, тематичні та перспективні плани; енциклопедії та довідники; статистичні звіти, а також звіти наукових асоціацій, комітетів тощо; посилання на сайти Інтернет, що містять наукові інформаційні ресурси.

Предметом комплектування ЕБ «Культура України» є:

– електронний документ – інформація, зафіксована на матеріальному носієві у вигляді набору символів, звукозапису або зображення, призначена для передачі у часі та просторі з використанням засобів обчислювальної техніки та електрозв'язку з метою зберігання і суспільного використання;

– електронне видання: електронний документ (група електронних документів), який пройшов редакційно-видавничу обробку, призначений для поширення в незмінному вигляді, має вихідні відомості.

Формування фонду ЕБ здійснюється окремими видами електронних документів незалежно від їхньої структури – однотомними, багатотомними та серіальними, у відповідності до визначеної тематики [365].

Види документів, якими поповнюється ЕБ:

1. За наявністю друкованого еквіваленту:

– електронний аналог друкованого видання – електронний документ, що в основному відтворює відповідне друковане видання, зберігаючи розташування на сторінці тексту, ілюстрацій, посилань, приміток тощо;

– самостійний електронний документ: той, що не має друкованих аналогів.

2. За природою основної інформації:

– текстовий (символьне) електронний документ, що містить переважно текстову інформацію, представлену у формі, що допускає посимвольну обробку;

– образотворчий електронний документ, який вміщує переважно електронні образи об'єктів, подані у формі, прийнятній для переглядання;

– звуковий електронний документ, що містить цифрове представлення звукової інформації у формі, що допускає її прослуховування, але не призначеною для друкарського відтворення;

– мультимедійний електронний документ, у якому присутня інформація різної природи є рівноправною і взаємозв'язаною для вирішення визначених розробником завдань, причому цей взаємозв'язок забезпечений відповідними програмними засобами.

3. За цільовим призначенням:

– офіційний, що публікується від імені державних органів, установ, відомств або громадських організацій, які містять матеріали нормативного або директивного характеру;

– науковий, у якому розміщено відомості про теоретичні та (або) експериментальні дослідження, а також науково підготовлені до публікацій пам'ятки культури й історичні документи.

Види наукових електронних видань, що комплектуються ЕБ:

– історичні матеріали, архівні документи;

– матеріали наукових, науково-практичних конференцій;

– монографії;

– дисертації.

Також ЕБ комплектується:

– науково-популярними документами, що містять відомості про теоретичні та (або) експериментальні дослідження у галузі науки, культури та техніки, викладені в формі, доступній читачу-неспеціалісту;

– навчальними, що охоплюють систематизовані відомості наукового або прикладного характеру, викладені в формі, зручній для вивчення та викладання, та розраховане на учнів різного віку та ступеня навчання;

– громадсько-політичними, що містять твори суспільно-політичної тематики, агітаційно-пропагандистського характеру та призначені для широкого кола читачів;

– довідковими, що включають короткі відомості наукового та прикладного характеру, розміщені в порядку, зручному для їхнього швидкого пошуку, не призначені для суцільного читання;

– художніми, що містять твори художньої літератури, образотворчого мистецтва, театральної, естрадної та циркової творчості, твори кіно, музею й іншу інформацію, яка стосується сфери культури і не є змістом наукових досліджень;

– електронними документами для дозвілля, що містять загальнодоступні відомості з організації побуту, різноманітних форматів самодіяльної творчості, різних видів розваг, якщо їхній зміст відповідає тематиці профілю комплектування ЕБ;

– рекламними, розміщують відомості про вироби, послуги, заходи у формі, яка привертає увагу, з метою утворення попиту на них, за умови, якщо їхній зміст відповідає тематиці профілю комплектування ЕБ.

4. За періодичністю:

– неперіодичний електронний документ, що виходить одноразово і продовження якого не передбачене;

– серіальний електронний документ, що виходить протягом часу, термін якого заздалегідь не визначено, як правило, нумерованимим та (або) датованими випусками (томами), із спільною назвою;

– періодичний електронний документ – серіальний електронний документ, який виходить через визначені проміжки часу, постійним для кожного року числом номерів (випусків), зі змістом, який не повторюється, однотипно оформленими нумерованими та (або) датованими випусками, із спільною назвою;

– електронний документ, що продовжується – серіальний електронний документ, який виходить через невизначені проміжки часу, по мірі накопичення матеріалу, нумерованими та (чи) датованими випусками,

неповторюваними за змістом, однотипово оформленими, із спільною назвою [365].

Поповнення фонду ЕБ відбувається шляхом:

– оцифрування друкованих видань з фонду НБУ ім. Ярослава Мудрого;

– отримання із зовнішніх джерел електронних копій друкованих видань, які не охороняються авторським правом, та на які закінчився строк охорони авторського права;

– отримання електронних документів від авторів за договором на право використання об’єкта авторських прав або їхнього дозволу на переведення в електронну форму друкованих видань із фонду НБУ ім. Ярослава Мудрого.

На відміну від традиційних бібліотечних фондів, електронні ресурси створюються значно швидше. ЕБ є інформаційною системою, яка надійно накопичує, зберігає та ефективно використовує різні колекції електронних документів (інформаційних ресурсів), що доступні для користувачів у зручному вигляді через глобальні мережі передавання даних.

5.3. Зведений каталог оцифрованих видань публічних бібліотек України

Головними принципами формування ЕБ є децентралізація процесу оцифрування документів з подальшою їхньою централізованою диспетчеризацією та зберіганням, і в результаті надання доступу до них з єдиної точки.

Створення Зведеного каталогу оцифрованих видань об’єднало інформацію про всі наявні у публічних бібліотеках оцифровані видання.

ЕБ є інформаційною системою, яка містить: «фонд електронних ресурсів; каталог на фонд електронних ресурсів; комплекс апаратно-програмних засобів, що підтримують стабільне функціонування пошукової

системи і дають можливість оперативного поповнення, реєстрації, довготривалого зберігання фонду електронної бібліотеки та розподіленого доступу до нього через мережу Інтернет» [197].

Проєкт надає можливість незалежно розвиватися ЕБ організаціям-учасницям й одночасною інтегрувати свої ресурси в єдиний інформаційний простір.

Запозичення електронних документів, вироблених іншими суб'єктами чи організаціями, здійснюється на договірній основі відповідно до норм чинного законодавства і з урахуванням обопільних інтересів. Зразок договору розміщено на сайті ЕБ «Культура України»[214]. Також на сайті представлено «Авторський договір про передачу невиключного права на використання твору» для авторів творів [214].

До складу ЕБ включаються ресурси, які зберігаються у фондах бібліотек, музеїв та інших закладах культури, і такі, котрі надані авторами у відповідності з договорами на право використання об'єктів авторського права [20, с. 8].

Критерієм відбору документів до фонду ЕБ є наукова, суспільна та історико-культурна цінність видань, а також їхня відповідність тематиці профілю комплектування.

Підготовка цифрового контенту ЕБ відбувається як на технічній базі НБУ імені Ярослава Мудрого так і на технічній базі учасників проєкту.

До бібліотечної технології висуваються такі вимоги: формування фонду електронних документів шляхом сканування; ведення електронного каталогу ЕБ, сумісного з електронним каталогом НБУ ім. Ярослава Мудрого, і подальше їхнє злиття; обробка текстової інформації, зображень, графіки, відеоінформації; архівація, зберігання і захист електронних документів.

Для представлення повних текстів в ЕБ використовуються: формат PDF в якості основного формату; формат TXT; формати для зображень TIFF, JPEG; гіпертекстова мова розмітки HTML [197].

Ресурси ЕБ «Культура України» розміщуються на окремому сайті, а її адміністрування здійснюється НБУ імені Ярослава Мудрого.

При виробленні контенту ЕБ «Культура України» учасники проєкту мають дотримуватися певних вимог до складу, формату і комплектності електронних копій документів, а саме: файл бібліографічного запису у форматі MARC; анотації в форматі TXT на 3-х мовах (укр., рос., англ.); цифрові образи документів у форматах PDF, TIF, JPEG; зміст документа в форматі TXT [197].

Для передачі комплекту електронних документів, які були оцифровані учасниками проєкту, пропонується використання технології передачі даних через FTP – сервер, що здійснюється з окремими логінами та паролями для кожного учасника проєкту або ж на CD/DVD – дисках поштою.

Важливим документом є план комплектування, який розробляється на кожен рік. Він виставляється на сайті з метою уникнення дублювання у процесі оцифровування видань. Так, на 2019 р. було заплановано оцифрувати 508 об’єктів. Серед них – календар-альманах «Дніпро» за 1923–1939 роки; каталоги книгарень; твори Б. Антоненко-Давидовича, М. Бажана, С. Васильченка та інших українських письменників, істориків, науковців, філософів, митців.

Для довгострокового функціонування та подальшого розвитку ЕБ, необхідно систематично поповнювати фонд різноманітним контентом відповідно до тематики її профілю комплектування.

Важливою і перспективною була угода про співпрацю з Газетно-журнальним видавництвом Міністерства культури України, згідно з якою НБУ ім. Ярослава Мудрого отримала дозвіл на переведення в електронну форму архіву журналів «Українська культура», «Музика», «Український театр», «Пам’ятки України», «Театрально-концертний Київ» [20, с. 8].

Кожне з цих періодичних видань має давню історію і за час існування не раз змінювало свою назву. Для всебічного та повного висвітлення культурного життя України в історичному аспекті в ЕБ намагаються

представити всі номери вищезазначених журналів від заснування до сучасності, незалежно від того, як змінювалися їхні назви протягом виходу [20, с. 9].

Це можна побачити на прикладі журналу «Українська культура» – одного з найстаріших культурологічних часописів в Україні, заснованого у 1921 р. Він функціонував під назвами «Шлях до комунізму», «Культробітник», «Культфронт», «Колбуд», «Соціалістична культура» і нарешті – «Українська культура». Цей великий за за обсягом масив інформації віддзеркалює процеси суспільного та культурного розвитку України, надає можливість прослідкувати трансформацію культурної парадигми протягом майже століття. Вивчаючи матеріали старих часописів, розумієш унікальність цієї інформації, цінність якої зростає з часом [20, с. 9].

Дослідити авангардне мистецтво 1920 – початку 1930-х років, одного з найскладніших періодів нашої історії, та простежити окремі культурні тенденції того часу можна з архіву журналів «Образотворче мистецтво», «Нова генерація», «Життя й революція». Фонд ЕБ містить номери цих видань за 1926–1938 роки. З погляду філософії взаємодії простору, форми, композиції, а також ідей супрематизму цікавими є статті Казимира Малевича, який друкувався у «Новій генерації» [20, с. 9].

Театральний процес, творчість таких видатних діячів як Лесь Курбас, Гнат Юра, Панас Саксаганський висвітлює журнал «Театр» та монографії Дмитра Антоновича і Миколи Вороного [20, с. 9].

Фонд ЕБ містить багато номерів періодичних видань, але найбільш повно представлений журнал «Кіно», заснований у 1925 р. як друкований орган Всеукраїнського фотокіноуправління. Особливістю цього періодичного видання було те, що він публікував інформацію не тільки про кінематограф України в усьому комплексі: виробництво, прокат тощо, але й про кіно інших країн (журнал мав своїх кореспондентів у Франції, США, Німеччині, Чехословаччині). Видання активно протистояло зазіханням на незалежність українського кіно та виборювало можливість виходу на зарубіжні ринки радянських фільмів [20, с. 9].

Бібліографами НБУ імені Ярослава Мудрого розроблений систематичний покажчик змісту журналу «Кіно» (1925–1933), повний текст якого представлений в ЕБ. Матеріал покажчика систематизовано за Певними темами, що висвітлювалися у часописі, а в межах розділів – у хронологічному порядку. Науково-допоміжний апарат до цього видання містить покажчики: іменний, географічних назв, назв фільмів, установ та організацій. Зручний довідковий апарат дає можливість швидко відібрати інформацію, наприклад за іменним покажчиком усе, що стосується О. Довженка. Не витрачаючи багато часу на пошук, ми зможемо прочитати його афоризми про кіно, переглянути малярські роботи чи прочитати рецензії на фільми [20, с. 10].

Разом з журналами «Кіно» цей масив інформації буде корисним фахівцям з мистецтвознавства і кінознавства, викладачам, студентам закладів вищої освіти й усім, хто цікавиться історією кіно в Україні [20, с. 10].

За договором про співпрацю з Інститутом проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України отримано дозвіл на розміщення праць науковців інституту у вільному доступі на сайті ЕБ. Серед представлених робіт є індивідуальні та колективні монографії, збірники наукових праць, «ART-Курсив»: інформаційно-ілюстрований додаток до теми «Мистецький рух України XX–XXI століть», науковий вісник «Художня культура. Актуальні проблеми» [20, с. 10].

Особливої користі, на думку С. Бакан, надає поєднання у межах одного проєкту як старої архівної інформації, так і матеріалів нових видань. Це дає змогу прослідкувати не тільки етапи розвитку української культури загалом, а й пояснити тенденції її становлення та запропонувати можливі перспективи, визначити причинно-наслідковий зв’язок різноманітних мистецьких подій [20, с. 10].

Наповнення існуючих колекцій ЕБ і створення нових може відбуватися двома шляхами. По-перше, залежно змісту нових надходжень документів до фонду ЕБ, а по-друге, шляхом створення об’єктно-орієнтованих колекцій. У

цьому випадку об’єктом може виступати персона, подія, пам’ятна дата чи конкретна тема [20, с. 10].

Під електронною колекцією розуміється цілісна сукупність електронних документів, взаємопов’язаних певними ознаками, які достатньо повно розкривають об’єкт колекції за тривалий період його існування з багатоаспектною можливістю автоматизованого пошуку її елементів [20, с. 10].

Кожна колекція має індивідуальну структуру і різний ступінь деталізації, залежно від вибраного об’єкту. Зазначимо, що зібрання можуть бути як «завершеними», закритими для поповнення, так і «відкритими», тобто ті, які послідовно і систематично поповнюються [20, с. 11].

Прикладом такої колекції може стати колекція-персоналія, об’єктом якої є визнаний класик світового кінематографу Олександр Довженко. Цей вибір невипадковий, оскільки у 2014 р. світова спільнота відзначила 120-річчя від дня народження Олександра Петровича [20, с. 11].

Це довгостроковий проєкт, тому що створення повноцінної колекції потребує кропіткої роботи з пошуку та відбору інформації, а результат залежатиме від ефективної роботи по залученню організацій та установ, які пов’язані своєю діяльністю з Олександром Довженком, мають документи, які причетні до його життя та творчості, а також авторів, творчі доробки яких присвячені видатному українцю. Саме це стало контентним складником колекції [20, с. 11].

Під контентом С. Бакан розуміє змістове наповнення, а під контекстом середовище, у якому існує об’єкт колекції. Послідовний пошук документів для колекції можна порівняти з ланцюговою реакцією, коли знайдена інформація дає поштовх для пошуку взаємопов’язаної інформації, тим самим розширюючи інформаційний простір колекції [20, с. 12].

У процесі реалізації корпоративного проєкту ЕБ «Культура України» виникло питання необхідності створення зведеного каталогу оцифрованих видань.

Сьогодні кожна публічна бібліотека України здійснює оцифрування своїх фондів за власною програмою і незалежно одна від одної. Для розміщення в ЕБ бібліотеки передають лише невелику частину своїх оцифрованих видань. Основну масу розміщують тільки на власних сайтах, тим самим позбавляють користувача можливості отримати інформацію з єдиної точки доступу і в повному обсязі. З огляду на значну вартість і трудозатратність робіт з оцифрування та з метою усунення невиправданого дублювання, коли одну й ту саму книжку оцифровують різні бібліотеки, постало питання про координацію та взаємодію у цій роботі. Створення електронного каталогу, що об'єднає інформацію про всі наявні в публічних бібліотеках оцифровані видання, є одним з основних методів вирішення зазначених проблем [376, с. 52].

За сім років у проекті ЕБ напрацьовано достатній практичний досвід у вирішенні питань, що стосуються організації доступу користувачів до електронних копій друкованих видань. Головну роль у цьому процесі відіграє електронний каталог НБУ ім. Ярослава Мудрого. При складанні бібліографічного запису у МАРК-форматі у поле, що визначає місцезнаходження електронної копії та доступ до неї, вноситься її уніфікований ідентифікатор, який дає змогу перейти від бібліографічного запису в електронному каталозі до повного тексту видання. Це поле повторюване і дає можливість внести декілька адрес документа, якщо він розміщений як в ЕБ, так і на сайті відповідних бібліотек [376, с. 52].

У 2016 р. розпочато реалізацію нового проєкту «Зведений каталог оцифрованих видань», що змістовно пов'язаний з ЕБ. Було розроблено «Порядок формування Зведеного каталогу оцифрованих видань», затверджений Наказом Міністерства культури України від 25 травня 2016 р. № 360 і набув чинності 15.07.2016 р. [376, с. 52–53].

Зведений каталог оцифрованих видань створюється з метою обліку і бібліографічного опису оцифрованих друкованих видань публічних бібліотек України; акумуляції інформації про ці електронні документи; взаємного

інформування бібліотек про наявність оцифрованих видань в їхніх фондах, серед них представлених онлайн; здійснення процесу оцифрування видань публічними бібліотеками України; уникнення дублювання в роботі; надання користувачам якісно нових можливостей роботи з електронними копіями видань з єдиної точки доступу [376, с. 53].

Зведений каталог оцифрованих видань – це інтегрований інформаційний ресурс, що містить інформацію про цифровий контент, вироблений публічними бібліотеками України, представлений в мережі Інтернет у вигляді електронного каталогу, що існує в режимі реального часу, складається з бібліографічних описів електронних копій друкованих видань з можливістю переходу на повний текст видання на сайті відповідної установи. Зведений каталог оцифрованих видань має загальнонаціональний статус з вільним доступом [376, с. 53].

Організаційне забезпечення формування Зведеного каталогу оцифрованих видань (ведення, формування, представлення) здійснює НБУ імені Ярослава Мудрого. Для формування ядра електронного каталогу оцифрованих видань використано бібліографічні записи електронних копій видань, наданих бібліотеками – учасницями проєкту ЕБ [376, с. 53].

Відповідно до «Порядку формування Зведеного каталогу оцифрованих видань» кожна публічна бібліотека у визначений час надсилає до НБУ імені Ярослава Мудрого свій план оцифрування друкованих видань на наступний рік, затверджений керівником бібліотеки. Щоб уникнути дублювання в роботі під час планування, обов’язковою є перевірка наявності оцифрованих видань в ЕБ «Культура України» та у Зведеному каталозі оцифрованих видань. Плани перевіряються в НБУ імені Ярослава Мудрого. У разі збігу даних щодо окремих видань у планах оцифрування, бібліотекам надсилається інформація про наявність дублювання для спільного вирішення питань з координації процесу оцифрування [376, с. 53].

Щокварталу (до 15 числа останнього місяця) бібліотеки надсилають перелік копій видань, оцифрованих у поточному кварталі, у вигляді таблиці,

яка містить: бібліографічний опис електронної копії видання, адресу її місцезнаходження, відомості про мережу, у якій надається доступ (локальна мережа Інтернет), а також щодо особливостей доступу (вільний для всіх користувачів або тільки для зареєстрованих) [376, с. 53].

До Зведеного каталогу оцифрованих видань включаються цифрові копії друкованих видань, крім періодичних, з урахуванням норм авторського права і суміжних прав.

Каталогізування оцифрованих копій друкованих видань здійснюється у програмному забезпеченні МАРК-SQL із дотриманням правил бібліографічного опису, з обов'язковими та факультативними елементами. Неодмінними примітками при складанні бібліографічного запису є зазначення місця зберігання друкованого документа та посилання на повні тексти документів відповідних бібліотек [376, с. 54].

Наразі до проєкту долучилися обласні універсальні наукові бібліотеки, зокрема: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Луганська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська, ОУНБ імені Д. І. Чижевського (Кропивницький), Київська обласна бібліотека для дітей, Кіровоградська ОБ для юнацтва, Кримська республіканська установа «УНБ імені І. Я. Франка», Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв, Наукова бібліотека Чернівецького національного університету, Національна бібліотека Республіки Казахстан, Національна бібліотека України для дітей, Національна історична бібліотека України, Одеська національна наукова бібліотека, Публічна бібліотека імені Лесі Українки м. Києва, Сумська обласна дитяча бібліотека імені М. Островського, Харківська ДНБ імені В. Г. Короленка.

Учасниками проєкту є також наукові установи та видавництва, а саме: Видавець Корбуш, Видавництво «Фоліо», Громадська організація «Український центр розвитку музейної справи», Державний історико-культурний заповідник «Межибіж», Журнал «Образотворче мистецтво»

Національної спілки художників України, Інститут культурології Національної академії мистецтв України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України, Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, Кімната-музей Тараса Шевченка, Культурно-археологічний центр «Пересопниця», Луганський обласний художній музей, Національне газетно-журнальне видавництво Міністерства культури України, Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», Національний музей Тараса Шевченка, Національний центр театрального мистецтва імені Леся Курбаса, Національно-культурна автономія Українське товариство «Вербиченька» м. Нижнєкамськ, Республіка Татарстан, Обласний комунальний музей Богдана Лепкого м. Бережани, Редакція журналу «Кіно-Театр», Сосницький літературно-меморіальний музей О. П. Довженка, Університетське видавництво «Пульсари», Центр Української Культури та Мистецтва [214].

Зведений каталог оцифрованих видань презентовано на сайті НБУ імені Ярослава Мудрого (http://digit.catalogue.nplu.org/) та на сайті ЕБ «Культура України» (http://elib.nplu.org) у вільному доступі для користування. Станом на 20.10.2019 каталог містив 8 677 бібліографічних записів [214].

Переглянути документи можна, скориставшись пошуком. У пошуковому вікні «За всіма полями» здійснюється пошук документів одразу за всіма основними полями бібліографічного запису (автор, назва, видавництво, рік видання). У результаті можна отримати список видань, у яких запитуване слово зустрічається в будь-якому полі бібліографічного запису [376, с. 54].

Пошук документів можна здійснити за декількома полями бібліографічного запису: Автор + Назва; Автор + Рік видання; Вид документа + Назва та ін. Система поєднує пошукові поля між собою логічним оператором «І». Пошукове вікно «Місце зберігання» має

випадаючий список бібліотек, дані яких внесені до Зведеного каталогу оцифрованих видань. Вибравши зі списку одну з бібліотек, можна здійснити пошук усіх документів цієї установи [376, с. 54].

Оскільки Зведений каталог оцифрованих видань є спільним проєктом, який працює в інтересах усіх, а також для розширення користувацької аудиторії, на сайтах бібліотек має бути посилання на цей електронний ресурс [376, с. 54].

5.4. Електронна бібліотека «Україніка» – портал знань про Україну

Сучасна концепція створення цифрових ресурсів історико-культурної спадщини як інтегратора джерел культурної пам’яті сьогодення визнає, що просте оцифрування і нагромадження цифрових архівів рідкісних та цінних джерел є абсолютно недостатнім для дослідників. Широкий пласт професійних знань у більшості випадків залишається в неявному (незафіксованому) вигляді, оскільки це різноманітна інформація, що стосується семантичних засобів пошуку даних (ієрархічних, асоціативних, синонімічних відносин між поняттями). Варто підкреслити, що заданою інформацією володіє бібліотечний спеціаліст з великим досвідом роботи. Це той науково-довідковий апарат, що складають контрольовані словники та авторитетні файли різноманітного призначення: авторів, організацій та установ, предметних рубрик, класифікаторів і рубрикаторів, географічних рубрик тощо. Усвідомлення цінності самої інформації спонукало до винайдення інструментів, які б дозволили скористатись цим досвідом не лише бібліотекарям, архівістам або музейникам, а й, насамперед, широкому колу користувачів інформації. Впровадження продуманої системи пов’язаних понять у пошуковий апарат цифрового ресурсу, створює передумови для поступового розгортання енциклопедичного порталу знань національної культурної спадщини. На думку К. Лобузіної, під бібліотечним порталом знань варто розуміти «високоінтегровану інформаційну систему, призначену

для надання єдиної точки доступу до різних ресурсів і послуг бібліотеки через онлайновий інтелектуальний інтерфейс користувача, який здійснює посередництво між інформаційними джерелами та користувачем у всіх аспектах діяльності: навчальної, виробничої, дослідницької, культурної тощо. Основу будь-якого порталу знань складає система організації знань» [251].

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського зініціювала та розпочала створення інтегрованого ресурсу «Електронна бібліотека «Україніка» – зведеного бібліографічного та електронного ресурсу усієї документальної спадщини України з організацією доступу до науково-довідкових, бібліографічних і текстових ресурсів, репрезентації оригіналів документів у цифровому форматі з широкими можливостями представлення на сайтах бібліотек, архівів, наукових установ у глобальній світовій мережі. «Україніка» є аналогом некомерційних цифрових проєктів, здійснюваних національними бібліотеками інших країн, зокрема: POLONA (Польща), GALLICA (Франція), AMERICAN MEMORY (США), CANADIANA (Канада).

Формування фундаментальної е-бібліотеки «Україніка» є природним завданням НБУВ з огляду на концентрацію у її фондах найбільш повного масиву літератури про Україну, включно з основною частиною унікальних і рідкісних документів, так і на накопичення нею вагомого дослідницького, методологічного й системотехнічного підґрунтя, величезних напрацювань її вчених, спеціалістів щодо інтеграції всього багатства знань про Україну [336].

Передумовою створення е-бібліотеки «Україніка» стала низка науково-дослідних та науково-організаційних робіт, здійснених в НБУВ упродовж останніх 10 років у напрямі формування інтегрованого електронного історико-культурного інформаційного ресурсу. З огляду на те, що фонди НБУВ є унікальним зібранням різноманітних джерел інформації: книги, журнали, продовжувані видання, карти, ноти, образотворчі матеріали, рукописи, стародруки, газети, документи на нетрадиційних носіях

інформації, опис різних видів документів регулюється різними стандартами, упорядкування документів спеціалізованих фондів здійснюється на наукових принципах, які включають зовнішню специфіку документів, час їхнього створення і побутування.

У НБУВ було сформовано комплексні робочі групи, до яких увійшли наукові експерти спеціалізованих підрозділів і фахівці відділу інформаційних технологій. До складу таких груп увійшли фахівці за видами бібліотечних ресурсів: відділу кодикології і кодикографії та відділу фондів рукописної спадщини Інституту рукописів; фонду юдаїки Інституту рукопису; відділу стародруків та рідкісних видань, відділу образотворчих мистецтв і відділу музичних фондів Інституту книгознавства; Інституту архівознавства; відділу формування та використання газетних фондів; сектора картографічних видань. У співпраці з фахівцями цих робочих груп було здійснено копітку роботу з розроблення комплексних профільних і спеціалізованих інформаційних ресурсів з інтегрованим пошуковим апаратом і користувацьким інтерфейсом [258]. Були також проведені такі види діяльності, що сприяли автоматизації бібліографічної роботи і включенню до електронного пошукового апарату НБУВ інформаційних ресурсів національної бібліографії. Крім друкованого варіанту бібліографічного каталогу з багатоаспектним довідково-допоміжним апаратом, також готувалась онлайнова публікація бібліографічних баз даних [250].

Накопичений досвід формування ресурсів рукописної і книжкової спадщини України дозволив розвивати важливий для виконання функцій НБУВ як національного бібліотечного книгосховища проєкт «Книжкові пам’ятки НБУВ», пов’язаний з реалізацією завдань формування Державного реєстру національної культурної спадщини. Базу даних «Книжкові пам’ятки НБУВ» призначено для науково-бібліографічної реєстрації пам’яток і сьогодні вона доступна на порталі НБУВ у тематичному блоці «Історико-культурні ресурси» [189]. Було також започатковано спеціальні дослідження питання створення цифрової бібліотеки на базі фондів НБУВ і ресурсів

спеціалізованих відділів. Також розроблено цикли технологічних рішень, спрямованих на вдосконалення структури і користувацького інтерфейсу «Цифрової бібліотеки історико-культурної спадщини», разом із відділами-фондоутримувачами розпочато формування низки цифрових колекцій: тематичних, персональних, видавничих, книжкових пам'яток, історичних фондів і зібрань [247].

Узагальнення досвіду формування електронних ресурсів історико-культурної спадщини стало основою розробки оригінальної моделі та інформаційної архітектури національної е-бібліотеки «Україніка». Розробили його, підтримують, наповнюють і розвивають співробітники Інституту інформаційних технологій НБУВ на чолі з доктором наук із соціальних комунікацій Катериною Лобузіною [246].

Метою проєкту є накопичення у цифровому форматі творів на всіх мовах, незалежно від місця публікації, про український народ, територію України, а також про всі народи, які проживали або нині живуть на цій території. Це дозволить надати користувачам е-бібліотеки знання про Україну, її народ, про його історію, традиції та культуру, розвинену політичну націю, утворену нею державу; матеріали про природне, географічне середовище, демографічний, економічний, соціальний, освітній, науковий потенціал України, здобутки української нації, її місце у світовому цивілізаційному розвитку [141].

Основними завданнями ресурсу є:

– надати широкій громадськості доступ до документів державно-національної ваги;

– забезпечити користувачам єдину точку входу для пошуку різнорідних за видами і тематичною спрямованістю ресурсів Україніки;

– збирати та архівувати мережеві електронні ресурси Україніки (насамперед електронні версії книг і періодичних видань);

– забезпечити збереження рідкісних бібліотечних й архівних фондів Україніки в електронному форматі;

– створити на базі ресурсів ЕБ персональні, тематичні та проблемно-орієнтовані електронні колекції;

– популяризувати українську мову та культуру, поширювати українську літературу для україномовних зарубіжних користувачів;

– створити можливості використання фондів ЕБ у наукових дослідженнях, в освітніх процесах, а також з метою популяризації іміджу України у світі [141].

Джерелами поповнення ЕБ є електронні ресурси НБУВ, вільнодоступні мережеві електронні ресурси, українознавчі сайти та вебресурси наукових установ і закладів культури, оцифровані видання з фондів НБУВ. Ядром фонду електронної бібліотеки є оцифровані документи українознавчої тематики з фондів НБУВ, цифрові джерела національної спадщини (рукописні книги, літописи, українські стародруки, рідкісні видання). Серед них значним інформаційним масивом є створення електронного ресурсу національної бібліографії України: «Книга в Україні (1861–1917)» та «Україномовна книга (1798–1923)». Інтернет-ресурси включено до єдиної пошукової системи е-бібліотеки разом з іншими електронними документальними інформаційними джерелами.

Загальнодоступним сайт став у 2017 році й відтоді перебуває в процесі перманентного наповнення, основними джерелами якого є електронні ресурси Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, вільнодоступні мережеві електронні ресурси, українознавчі сайти та вебресурси наукових установ і закладів культури, оцифровані видання з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Вирізняє «Україніку» серед інших проєктів оригінальна система організації знань, заснована на впровадженні унікального довідково-пошукового апарату та супровідної іконографічної інформації. Створений довідковий апарат тісно пов’язаний з іншими українськими довідковими вебпроєктами: Вікпедія, Енциклопедія історії України (ЕІУ), Internet

Encyclopedia of Ukraine (IEU), Енциклопедія сучасної України (ЕСУ), Український національний біографічний архів. Саме це дає підстави для того, щоб вважати створену е-бібліотеку справжнім порталом знань про Україну.

Формалізована інформація про зміст кожного окремого документа розкривається за допомогою таких основних блоків: «Тип ресурсу», «Тема» та «Предметна рубрика».

«Тип ресурсу» відображає формат документа, відповідно, у переважній більшості випадків заповнення потребує лише одне поле. Наразі їхній перелік становить 12 позицій: «Газети», «Інтернет-ресурси», «Архівні документи», «Карти», «Книги, «Мультимедійні матеріали», «Ноти», «Образотворчі матеріали», «Періодика», «Рукописи», «Статті, фрагменти публікацій», «Фотоматеріали». Запровадження типу документів «Інтернет-ресурси» надає змогу, крім бібліографічного обліку, також створювати вебліографію значимих для знань про Україну ресурсів глобальної мережі. Включення вебресурсів до інформаційного поля інших цифрових документів української тематики створює для користувачів суттєві зручності: ці ресурси актуалізуються як під час вузько-цільового інформаційного пошуку, так і представленні окремим блоком як Інтернет-навігатор із питань українознавства.

За основу навігаційного дерева («дерева знань») «Україніки» у полі «Тема» взято розділи знань таблиць класифікації «Рубрикатора НБУВ». На наступних ступенях підпорядкування отримані предметні заголовки суттєво скорочено та відкореговано з метою конкретизації у межах українознавчої тематики. Під час роботи користувач має можливість доступу до ієрархічної структури скороченого варіанту Рубрикатора НБУВ і переходу з певного рівня класифікаційної ієрархії на рівень вище або нижче для розширення або звуження меж тематичного пошуку. Користувач може обирати потрібні йому розділи, переглядати їхню структуру та обирати більш чіткі та інтуїтивно зрозуміліші заголовки.

В електронній бібліотеці «Україніка» НБУВ тематична організація матеріалів відбувається у двох напрямках – опис змісту документів та опис змісту предметних рубрик. Ієрархічні предметні зв'язки представлення знань реалізовано на основі рубрикатора з питань «Україніки», який забезпечує зазначення належності документа до певного узагальненого розділу знань. Для уточнення та деталізації предметного образу документа використовується система неієрархічних змістових зв'язків на основі предметних рубрик. Паралельне використання цих двох способів організації знань забезпечує користувачеві можливість формування як загальних пошукових запитів, так і проведення більш детального пошуку конкретних понять [327].

Зважаючи на те, що для дослідників важливим є не лише сам зміст документів, а також і супровідний контекст (часовий, географічний, історичний, персональний тощо), «Україніку» супроводжує унікальний довідковий апарат структурованих пов'язаних даних, що належить до інформаційного поля знань про Україну. Дані електронного довідника розділено на такі основні категорії: «Персоналії», «Історичні події», «Верстви населення», «Географічні об'єкти», «Держави», «Народи», «Населені пункти», «Пам'ятки культури», «Пам'ятки природи», «Установи» та ін. Кожна сторінка даних містить унікальний ідентифікатор, заголовок, інформаційне зображення, категорію, варіанти написання заголовка, інформацію про пов'язані дані, гіперпосилання до довідкових Інтернет-ресурсів, що в сукупності складає пошуковий образ поняття, якому відповідає предметна довідка та атрибутовані нею документи. Отже, відбувається інтеграція кожної окремої предметної рубрики у загальну систему тематичної організації електронної бібліотеки «Україніка». Основні концепції представленої галузі знань супроводжуються іконографічною та довідково-енциклопедичною інформацією, що дозволяє визначити для кожного ресурсу його тематичні, територіальні, часові та інтелектуальні ознаки. Для кожної довідки автоматично з'являється інформація про наявність відповідних творів в електронній бібліотеці, для кожного твору –

інформація про наявні довідкові ресурси. Для автора-науковця наводиться посилання щодо його авторського профілю на порталі «Наука України: доступ до знань». Усе це створює для дослідників умови ефективного пошуку джерел наукової інформації. Довідкові записи пошукового апарату е-бібліотеки «Україніка» містять посилання до статей Вікіпедії (станом на кінець 2019 р. понад 7,2 тисячі тематичних рубрик, зокрема, понад 5,5 тис. містять посилання до української Вікіпедії; понад 5 тис. довідок присвячено персоналіям діячів науки, освіти та культури України) [246].

Важливою частиною користувацького інтерфейсу е-бібліотеки «Україніка» є також різні бібліографічні зв'язки. Крім стандартних зв'язків, таких як томи багатотомника, статті збірника або випуски періодичного видання, застосовуються також інші пов'язані дані: рукопис – видання, першопублікація – перевидання, оригінал твору – переклад тощо. Альтернативні зв'язки даних створюються завдяки формуванню різних колекцій українознавчої тематики. Наразі, в е-бібліотеці «Україніка» створено такі важливі для дослідників історико-культурної спадщини України колекції, як «Біблії» (перший за хронологією документ колекції – «Острозька Біблія», 1581 р.), «Козацькі літописи» (перший за хронологією документ колекції – рукопис «Літопис Самійла Величка», 1770–1779 рр.), «Конституції» (перший за хронологією документ колекції – факсимільне видання рукопису «Пактів і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького (Пилип Орлик)», 1710 р.), «Українські граматики, правописи» (перший за хронологією документ колекції – «Павловский А. П. Грамматика малороссійскаго наречія», 1818 р.), «Україномовна книга (1798–1923)» (перший за хронологією документ колекції – «Котляревський І. П. Енеїда на малороссійскій язик перелиціованная, 1798 р.). Матеріали е-бібліотеки «Україніка» мають сталі посилання та ідентифікатори, можуть слугувати джерелами для відповідних статей української Вікіпедії. Надалі розробниками передбачається створення єдиної інформаційної системи із засобами розподіленого пошуку в електронних ресурсах «Україніки» [256].

За час свого функціонування «Україніка» стала популярним науковим та освітнім вебресурсом. Як зазначають українські дослідники, під час опитування студенти акцентували увагу на змістових особливостях контенту е-бібліотеки «Україніка», зокрема, інформаційних матеріалах про Україну, український народ, його історію, культуру, освіту, документи про флору і фауну, географію, соціально-економічні можливості, наукові здобутки України. Відповідний контент «Україніки» має потужний потенціал для навчальної, наукової і професійної діяльності майбутніх учителів [225].

5.5. Перспективні напрями розвитку документальних цифрових систем культурної спадщини

Формування й використання інформаційних ресурсів є ключовою проблемою створення єдиного інформаційного простору. Важливість доступу до світових відомостей/даних, інтеграції нових технологій до світового простору, доступ до новітніх досягнень з усіх галузей знань і науки забезпечується через електронні бібліотеки, приєднання їх до вітчизняних ЕБ України та входження до європейського єдиного інформаційного простору. Під впливом інформаційних технологій розширюється та збільшується у світі виробництво інформаційних ресурсів. Інформаційні матеріали у цифрових форматах дедалі більше поширюються в системі документальних комунікацій суспільства [22].

Державне управління національними інформаційними ресурсами провадить державну політику в галузі інформаційних ресурсів. Планується вирішення основних важливих завдань, що становлять інтерес у питаннях, які досліджуються, а саме: 1) створення всіх необхідних умов та реалізація конституційних прав громадян на інформацію, а також задоволення їхніх інформаційних потреб; 2) встановлення порядку формування і використання інформаційних ресурсів, що повинно стати обов’язковим для всіх суб’єктів інформаційних відносин у межах єдиного інформаційного простору;

3) інтеграція інформаційних ресурсів незалежно від їхньої відомчої належності та форм власності; сумісності та взаємодії систем інформатизаційних даних на основі сучасних інформаційних технологій, міжнародних стандартів, української системи класифікації та кодування інформації; 4) забезпечення повноти, точності, достовірності інформації; використання ефективних засобів і методів забезпечення захисту інформаційних ресурсів в єдиному інформаційному просторі України [404, с. 7].

На думку Л. Дубровіної та Г. Ковальчук, впроваджуючи інформаційно-комунікаційні технології, наукові бібліотеки стають активними учасниками інформаційного простору, а це посилює їхній вплив на розвиток держави, науки, освіти, культури. Сьогодні можливості доступу користувацького загалу до історичного надбання значно розширені завдяки створенню електронних ресурсів бібліотек [128].

В. Попик, зауважує, що до кола першочергових завдань належить формування фундаментальних цифрових бібліотечних колекцій, які б сповна розкривали вітчизняну історико-культурну спадщину, сучасний етап розвитку України, презентували погляд у майбутнє та розгортання національного гуманітарного інформаційного простору. Про усвідомлення важливості цієї мети науковою, бібліотечною спільнотою свідчить поява у вітчизняному сегменті мережі Інтернет низки електронних бібліотек, упорядники яких намагаються заповнити прогалини в інформаційному полі [337].

Безумовно, створення й використання електронних бібліотек пов’язано з новими відносинами між бібліотеками, видавцями та користувачами, які потребують правового врегулювання і дотримання вимог законодавства про охорону права інтелектуальної власності [162].

Нормативно-правове забезпечення сучасної діяльності ЕБ не відповідає повною мірою потребам суспільства. У цій ситуації бібліотеки, з одного боку, зобов’язані дотримуватися права авторів творів, а з іншого –

забезпечити широке використання творів серед читацької аудиторії [163, с. 43–44].

Закони України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII, «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27.01.1995 № 32/95-ВР, «Про обов'язковий примірник документів» від 09.04.1999 № 595-XIV, «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV, «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-XII та низка інших регулюють відносини між учасниками інформаційних процесів, встановлюють принципи діяльності ланок інформаційної інфраструктури, забезпечують гарантії прав громадян на вільний доступ до інформації. Ці закони визначають політику держави при формуванні бібліотечно-інформаційного фонду країни на базі обов'язкового примірника документів, створюють умови для активної участі України в міжнародному обміні в межах світового інформаційного простору, регулюють інші питання.

Нині в бібліотечній спільноті триває активна дискусія, присвячена пошуку шляхів впровадження основних положень авторського права у практику діяльності бібліотек. Повноцінне використання бібліотечних фондів за допомогою ЕБ як частини інформаційного ресурсу України можливе лише за умови дотримання норм чинної законодавчої бази [163, с. 47].

На думку О. Мар'їної, «за умови долучення бібліотек до цифрового простору загострюється проблемна ситуація, за якої вітчизняна нормативно-правова база:

– містить немало законодавчих лакун, нечітко визначених положень, що негативно впливають на правові, економічні, організаційні відносини всіх учасників цифрового простору (від створювачів до користувачів);

– не повною мірою забезпечує ефективний захист цифрових активів, інформаційних продуктів та послуг;

– перешкоджає віднайденню належного компромісу між збереженням інтересів власників та користувачів інформаційних продуктів і послуг,

встановленню автономії прав на їхнє надання інформаційними посередниками (зокрема бібліотеками)» [264, с. 261].

Вирішення цих проблем у вітчизняному законодавстві також актуалізується та оновлюється у зв'язку з тим, що розроблення оптимального регулятивного режиму функціювання бібліотек у цифрову епоху зараз вже відображено в законодавчих актах різних країн. Це не тільки захищає права громадян на доступ та використання інформації, культурної, наукової та цифрової спадщини, а й відіграє найважливішу роль у формуванні інтелектуальних та культурних цінностей суспільства [264, с. 261].

Л. Приходько досліджує питання збереження й удоступнення культурної спадщини в цифровій формі відповідно до нормативно-правових документів ЮНЕСКО та ЄС, а також європейський досвід створення інтегрованих цифрових інформаційних ресурсів культурної спадщини. Аналізуючи проблематику досліджуваної теми, вона зауважує, що Європейський Союз має позитивний досвід законодавчої та проєктної підтримки збереження цифрової культурної спадщини. Європейські стратегічні ініціативи відносно культурної політики базуються на усвідомленні провідними інституціями ЄС та урядами держав-членів, що культура є інструментом для зміцнення соціальної консолідації та європейської ідентичності, особливо в культурному, мовному, етнічному і релігійному розмаїтті європейського суспільства; культурна спадщина – ключовий фактор сталого розвитку мирної та процвітаючої Європи, є втіленням європейської «єдності в різноманітності», а цифрова спадщина є не лише формою та невід'ємною частиною європейської культурної спадщини, що містить цінні інформаційні ресурси, а й способом збереження її об'єктів [343, с. 88-89].

Л. Приходько зауважує, що проблеми збереження культурної спадщини у цифровій формі почали розробляти в ЄС наприкінці 1990-х років XX століття у взаємозв'язку з розбудовою інформаційного суспільства, створенням інформаційної інфраструктури європейського континенту,

«дигіталізацією» та поширенням цифрових технологій в усіх сферах життя європейського суспільства. ЄС прийняв і впроваджує великий блок документів щодо розвитку інформаційного суспільства, включаючи низку документів, що містять перспективні системні орієнтири для реалізації політики ЄС у сфері культури, діяльності держав-членів у галузі культурної спадщини та її представлення у цифровій формі [343, с. 83].

В епоху цифрового суспільства основна увага приділяється оцифровці культурної спадщини та її доступності онлайн. Оцифрування уможливлює збереження, оновлення, вивчення та просування європейської культури, а доступність в Інтернеті надає більшої видимості європейському культурному розмаїттю і може зробити це джерелом натхнення та почуття спільної спадщини й загальних європейських цінностей [530].

Онлайн-доступність європейської цифрової культури вимагає правильних умов для продовження оцифровки, онлайн-доступності та збереження культурної спадщини. Як і в багатьох інших галузях – цифрові технології відкрили нові і кращі методи й способи збереження культурної спадщини.

ЄВРОПЕАНА Europeana (europeana.eu), з якою працює європейська платформа цифрової культурної спадщини – це тисячі архівів, бібліотек та музеїв по всій Європі. Це єдина загальноєвропейська платформа такого роду, відіграє ключову роль у зміцненні спільноти культурної спадщини. Це 57 мільйонний цифровий об’єкт, який презентує музеї, галереї, бібліотеки та архіви всієї Європи. Працює над створенням Європейської культури, яка має бути доступною для всіх. Більшість вмісту знаходиться у відкритому доступі або для багаторазового використання для певних цілей [530].

Європа має багату культурну спадщину, яка втілює в собі наше минуле і надихає почуттям загальної історії та ідентичності. Цифрова трансформація може відіграти важливу роль у забезпеченні культурного досвіду, створення, збереження та використання культурної спадщини в різних країнах. Оцифровані об’єкти культури, крім того, розкривають потенціал більш

широких соціальних, згуртованих та економічних вигод для таких секторів, як туризм, освіта і творчість [542].

27 європейських країн підписали Декларацію про співпрацю з просування оцифрування культурної спадщини: Австрія, Бельгія, Кіпр, Чехія, Естонія, Фінляндія, Франція, Греція, Італія, Ірландія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Великобританія, Болгарія, Угорщина, Хорватія. [542].

У декларації сформульовано три основних напрямки дій:

— загальноєвропейська ініціатива щодо 3D-оцифрування артефактів, пам’ятників та об’єктів культурної спадщини;

– повторне використання оцифрованих культурних ресурсів для стимулювання участі громадян, інноваційного використання і поширення в інших секторах;

– розширення міжсекторального та транскордонного співробітництва та нарощування потенціалу в секторі оцифрованої культурної спадщини.

Цифрова революція веде до нових інноваційних форм художньої творчості, роблячи культуру і культурну спадщину більш доступними та відкриваючи нові способи використання культурного контенту. Зробити нашу культурну спадщину широко доступною в епоху цифрових технологій життєво важливо [542].

Упродовж останнього десятиліття держави-члени активно підтримували оцифровку та збереження культурної спадщини в цифровому форматі й надавали доступ до відповідних оцифрованих ресурсів для вивчення та використання. Europeana, європейська цифрова платформа культурної спадщини, наприклад, надала доступ до більш ніж 50 мільйонів цифрових записів з колекцій тисяч культурних установ по всій Європі. Європейський 2018 рік культурної спадщини також надав імпульсу, об’єднавши всі держави-члени і зацікавлені сторони навколо багатої культурної спадщини Європи, і сприяв підвищенню його наочності [542].

ЄС фінансує низку Проєктів зі збереження цифрової культурної спадщини. Так, проєкт INCEPTION – інновації в 3D-моделюванні культурної спадщини, реалізує інновації у тривимірному моделюванні культурної спадщини за допомогою інклюзивного підходу до динамічної тривимірної реконструкції артефактів, побудованого і соціального середовища. Він збагачує європейську ідентичність завдяки розумінню того, як європейська культурна спадщина безперервно розвивається протягом тривалого періоду часу [553].

Інноваційний аспект проєкту GRAVITATE – 3D реконструкція об’єктів культурної спадщини, полягає у створенні цифрової платформи, яка дозволяє повторну уніфікацію, повторну асоціацію та повторну збірку артефактів спадщини на основі тривимірної геометрії, аналізу фігури, кольорових особливостей, семантичних метаданих та обробки природної мови. Інтеграція цих підходів в єдину платформу підтримки прийняття рішень із повним набором засобів візуалізації забезпечує унікальний ресурс для дослідницької спільноти культурної спадщини [547].

Time Machine (Машина часу) – відображення 2000-річної історії Європи, складається з-понад 14 000 навчальних закладів, що представляють більш ніж 100 000 професіоналів, від експертів у галузі наук та технологій, академічних дослідників, істориків, студентів-культурологів та соціологів, гуманістів, музейних та бібліотечних експертів, архівістів, громадянських учнів, спеціалістів з генеалогії до дослідників-любителів та ентузіастів «Машини часу», яка створює найбільший симулятор, що відтворює тривалий період європейської історії, переважні кілометри архівів та великі колекції з музеїв у цифровій інформаційній системі. Дослідників з усього світу тепер об’єднують зусилля, щоб встановити минуле в одному з найбільш амбіціозних проєктів, що стосуються європейської культури та ідентичності. Цей проєкт отримав фінансування в межах програм досліджень та інновацій Європейського Союзу Horizon 2020 [600].

Проєкт ViMM – базується на результатах Віртуального мультимодального музею (ViMM) та діє за координацією та підтримкою (CSA), фінансується у межах програм EU Horizon 2020, об'єднаної Європи та провідних світових організацій державного та приватного секторів, що працюють над DCH, підтримуючи політику високої якості, розвиток, прийняття рішень, підвищення кваліфікації та використання технічних досягнень [601].

Європейська Комісія 30 листопада 2011 р. оголосила про нову програму «Горизонт 2020», метою якої є консолідація всього фінансування досліджень та інновацій в ЄС, включаючи «Рамкову програму з досліджень», «Рамкову програму з конкурентоспроможності та інновацій», а також діяльність Європейського Інституту Інновацій та Технологій.

Бюджет програми, розрахованої на 2014–2020 роки, складає 87, 740 млрд. євро, що робить її найбільшою програмою за всю історію ЄС та однією з найбільших за бюджетом державних програм підтримки науки у світі [355].

У 2015 році Україна стала асоційованим членом Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Це членство надало українським учасникам рівноправний статус з їхніми європейськими партнерами, а також відкрило можливості впливу на формування змісту Програми.

Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Угоди між Україною і Європейським Союзом про участь України у Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020», пункту 327 «Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку, на 2014–2017 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 року № 847-р, було схвалено «Положення про

національний контактний пункт Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» [350].

Положення призначено для реалізації Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій (2014–2020) «Горизонт 2020» та забезпечення інтеграції вітчизняного науково-дослідного сектору в Європейський дослідницький простір [350].

Програма спрямована на сприяння досягнення єдиного європейського наукового простору та інноваційного союзу й сконцентрована на реалізації таких головних завдань: «зробити Європу привабливим місцем для першокласних науковців; сприяти розвитку інноваційності та конкурентноспроможності європейської промисловості й бізнесу; за допомогою науки вирішувати найбільш гострі питання сучасного європейського суспільства» [350].

Відповідно до цих завдань Програму «Горизонт 2020» поділено на такі основні напрямки:

– *передова наука*, яка є відкритою для високоякісних індивідуальних та командних дослідницьких проєктів в усіх галузях знань, включно гуманітарні;

– *лідерство у галузях промисловості*, у яких фінансується розроблення новітніх технологій і матеріалів, включно з ІКТ, та космічні дослідження; крім того, у межах цього напряму доступні фінансові інструменти для впровадження інновацій у малому та середньому бізнесі;

– *суспільні виклики*, з широким спектром дослідницьких проєктів: від поліпшення якості транспорту, їжі, системи охорони здоров’я та безпеки до питань європейської ідентичності й культурної спадщини.

Установи та організації України беруть активну участь у програмі «Горизонт 2020». Починаючи з 2014 року (станом на червень 2020 року), українські учасники отримали 182 гранти на суму 31 830 000 євро [283].

Рамкова програма ЄС «Горизонт 2020» має відповідні тематичні напрями та пріоритети. Одним із таких є напрям «Європа у світі, що змінюється – інноваційні, інклюзивні та розумні суспільства», спрямований на проведення досліджень з метою більш глибокого розуміння Європи через забезпечення пошуку рішень та підтримку інклюзивних, інноваційних та розумних європейських суспільств з інноваційним державним сектором у контексті безпрецедентних перетворень та зростаючих глобальних взаємозалежностей.

Основними цілями напряму є:

− нові ідеї, стратегії та структури управління для подолання кризи в Європі;

− молоде покоління в інноваційній, інклюзивній та стабільній Європі;

− розумні суспільства: передача європейської культурної спадщини, використання попереднього досвіду, 3D моделювання для доступу до культурних активів ЄС;

− Європа як глобальний актор: зосередження на дослідженнях та інноваційній співпраці з країнами, що розвиваються; новий геополітичний порядок у Середземномор'ї та Східне партнерство ЄС з країнами, що розвиваються;

− нові форми інновацій у державному секторі, відкритий уряд, бізнес-модель інновацій, співтовариство соціальних інновацій, ІКТ для навчання та залучення [271, с.41].

Культурна спадщина вдихає нове життя з цифровими технологіями і Інтернетом, уможливлює доступ до культурних матеріалів, а установи можуть виходити на ширшу аудиторію, залучати нових користувачів і розробляти творчий та доступний контент для дозвілля й освіти.

Новітні технології повертають до життя об'єкти культурної спадщини. Віртуальні музеї пропонують відвідувачам можливість побачити твори мистецтва, що знаходяться в різних місцях у контексті, й ознайомитися з об'єктами або місцями, недоступними для публіки.

Щоб мати можливість зберігати культурну спадщину й отримувати до неї доступ, необхідно працювати над подоланням перешкод, зокрема таких, як застаріла система авторського права, постійно мінливі цифрові технології тощо.

Як зазначає О. Рибачок, попри значні успіхи інформатизації в Україні, створення сайтів та порталів державних і недержавних установ, а також, до певної міри, включення в європейський цифровий простір різних систем, національні цифрові проєкти історико-культурної спадщини не знайшли широкого втілення, хоча концептуально бо затверджено як проєкти, так і програми [371, с. 188].

Збереження цифрової культурної спадщини для майбутніх поколінь вимагає: вирішення на державному рівні правових питань, пов'язаних із можливістю створення цифрових копій та цифрових архівів довгострокового зберігання документів, захищених авторським правом; вироблення національної програми збереження цифрового культурного надбання; створення значних обсягів цифрових історико-культурних ресурсів як оцифрованого національного надбання; для запобігання дублюванню зусиль на оцифрування підтримувати національний реєстр цифрових об'єктів культурної спадщини; створення нових цінностей у цілій низці видів діяльності, включно з проведенням наукових досліджень, освітою, культурою і творчим самовираженням; формування цілісної культурної колекції, яка має сприяти уведенню в соціально-культурний обіг консолідованого масиву документів, об'єднаного за тематичною або будь-якою іншою формальною ознакою та зорієнтованого на задоволення інформаційних потреб визначеної аудиторії користувачів; регулярне перенесення файлів на нові платформи для адаптації їх до нових стандартів і створення умов для їхнього довгострокового зберігання.

Оцифрування та збереження найбільш значущих об'єктів історико-культурної документальної спадщини, що зберігаються в архівах, бібліотеках, музеях для популяризації найважливіших елементів національної культури,

створення можливостей для широкого доступу до інформації, має відбуватися в контексті реалізації стратегії розвитку національного ресурсу.

Сьогодні для України важливо зосередитись на створенні Європейського культурного простору, який активізує процес розвитку багатонаціональної культури та пошук механізмів її європейської єдності шляхом створення інтегрованих цифрових ресурсів архівів, бібліотек та музеїв як ресурсів європейської історичної та національної пам'яті.

Висновки до Розділу 5

1. На сучасному етапі розвитку інформаційних і комунікаційних технологій аналоговий режим обробки інформації замінюється цифровим, який є більш надійнішим, гнучкішим і потужнішим. Користуючись новими комп'ютерними цифровими технологіями, людина створює об'єкти другої – мультимедійної природи, які легко трансформуються й управляються за допомогою комунікацій, спілкування, обміну мультимедійними продуктами. Зміни, які призводять до формування цифрового суспільства, обумовленого переходом соціальної комунікації на рівень мережевої інформаційної взаємодії.

Поширення глобальної інформаційної цивілізації на сферу культури людства привело до стрімкого розвитку електронної культури. Електронна культура пов'язана з презентацією в Інтернеті фондів документно-інформаційних інституцій (бібліотек, музеїв, архівів), які містять об'єкти культурної спадщини. Завдяки інформаційно-комунікативним технологіям відбувається становлення електронних бібліотек, оцифрування культурної спадщини та накопичення цифрового контенту, що є однією з основних тенденцій у культурі сучасності та об'єктивною умовою розвитку глобальної інформаційної цивілізації.

2. Сьогодні об'єктом дослідження стають електронні бібліотеки та електронні ресурси як органічна частина інформаційного культурного

простору, що розміщена в мережі Інтернет. Загалом нині існує велика кількість публікацій щодо Інтернет-ресурсів присвячених окремим аспектам. Наукових робіт, що ґрунтовно та всебічно розглядають проблематику електронних бібліотек як частини соціокультурного простору, небагато. Разом з тим ЕБ як феномен культури не є об'єктом теоретичного осмислення як у культурології, так і в документознавстві сучасного цифрового суспільства.

3. ЕБ орієнтована на широкі кола користувачів і вирішує такі задачі: просвітницьку, наукову, довідкову.

ЕБ «Культура України» пов'язана з електронним каталогом, за допомогою якого можна перейти до ресурсів ЕБ та є частиною Зведеного каталогу оцифрованих видань – інтегрованого інформаційного ресурсу, що містить інформацію про цифровий контент, вироблений публічними бібліотеками України. Основними принципами співробітництва є добровільність співпраці та відкритість. Серед структурних компонентів ЕБ варто назвати такі: фонд електронних ресурсів; каталог на фонд електронних ресурсів; комплекс апаратно-програмних засобів. Головними принципами формування ЕБ є децентралізація процесу оцифрування документів з подальшою їхньою централізованою диспетчеризацією та зберіганням, і як результат – надання доступу до них з єдиної точки. Створення Зведеного каталогу оцифрованих видань об'єднало інформацію про всі наявні в публічних бібліотеках оцифровані видання.

4. Е-бібліотека «Україніка» орієнтована на дослідників, науковців, спеціалістів, для яких важливим є не лише сам зміст документів, а також і супровідний контекст (часовий, географічний, історичний, персональний тощо), який репрезентує соціокультурний простір України. У довідковому апараті е-бібліотеки зафіксовано широкий пласт професійних знань бібліотечних спеціалістів та науковців НБУВ. Впроваджена в «Україніці» система організації знань, створює для дослідників умови ефективного пошуку джерел наукової інформації. Ядром фонду електронної бібліотеки є оцифровані документи українознавчої тематики з фондів НБУВ, цифрові джерела

національної спадщини (рукописні книги, літописи, українські стародруки, рідкісні видання). Значним інформаційним масивом є створення електронного ресурсу національної бібліографії України: «Книга в Україні (1861–1917)» й «Україномовна книга (1798–1923)». Е-бібліотека також архівує та актуалізує для користувачів цінні вільнодоступні мережеві електронні ресурси різними мовами, які містять знання про Україну. Інтернет-ресурси включені в єдину пошукову систему «Україніки» разом з іншими електронними документальними інформаційними джерелами. Створена вебліографія поступово формує Інтернет-навігатор українознавчого сегменту Інтернету, а надалі може бути дороговказом для визначення цінності Інтернет-ресурсів для архівування та довгострокового зберігання.

5. Цифрові проєкти провідних національних бібліотек України вже сьогодні є цінним архівом та ресурсом, що забезпечує інформаційними джерелами культуру, науку, освіту. Вони виконують роль оперативного забезпечення широкої аудиторії користувачів історико-культурними джерелами, підтримують популяризацію позитивного іміджу культури України в світі, формують консолідований страховий фонд цифрових копій документів національної спадщини України для майбутніх поколінь. Досвід створення цих цифрових бібліотек, їхня ресурсна база та довідкова інформація наближає Україну до формування загальнодержавного цифрового культурологічного консолідованого ресурсу, аналогічного тим, які підтримуються і функціонують у багатьох країнах світу як пріоритет державної культурної політики.

Це складна система цифрової інформації, що не тільки забезпечує обмін інформацією у вертикальному і горизонтальному зрізах, але й сприяє створенню нової інформації, знаходиться в стані бурхливого динамічного розвитку простору і набуває властивості синергії, має значний вплив на глобальні та регіональні процеси формування культурного простору. Такі тенденції характеризуються як позитивними, так і негативними наслідками, коли управління ними не може вже здійснюватися у достатній мірі. Цей перебіг осмислюється теоретиками постіндустріального та інформаційного суспільства, але не усвідомлюється

культурологами цифрової спільноти, коли проблеми інформації поглинають питання національної культури на користь глобальному простору культури, де документальна навігація допомагає загальному орієнтуванню у великій кількості ресурсів. Отже, документальна навігація також стає фактором управління інформаційними потоками у галузі культури.

У п’ятому розділі дисертації подано основні результати з наукових праць, включених до Списку публікацій здобувача за темою дисертації і представлених у Списку використаних джерел: №№ 1 [108], 13 [324], 19 [78], 22 [242], 38 [106], 42 [104], 44 [152], 45 [92], 47 [113].

ВИСНОВКИ

У ході дисертаційного дослідження досягнуто поставлену мету, яка полягає в розробленні цілісної концепції інформаційно-документаційного забезпечення розвитку сучасного соціокомунікаційного простору культури України в епоху цифрового суспільства й окресленні перспектив розвитку документальних цифрових систем культурної спадщини в соціокомунікаційному просторі культури України; вирішено поставлені завдання, що дало змогу дійти основних наукових **висновків:**

1. Розглянувши розвиток понять «культура», «цифрова культура» «культурний простір», «комунікаційний простір» «цифровий простір культури» у співвідношенні з функціями документаційного забезпечення управління культурою, дозволило запропонувати введення до наукового обігу поняття «соціокомунікаційний простір культури».

Сучасна культурна концепція відображає ситуацію, що змінилася в світі у зв’язку з розвитком інформаційних технологій, телекомунікацій, мобільного зв’язку, глобальної мережі Інтернет, які сформували світ віртуальної реальності, сприятливий для розвитку культури нового формату. Виникає чинник віртуального комунікаційного культурного середовища, який ввібрав об’єкти цифрової культури, цифрової спадщини, що класифікуються як «віртуальна спадщина». За допомогою дистанційного доступу відбувається демократизація культурної спадщини, що визначається новим форматом культури, де цифрова культура стає і її складником, і водночас частиною світової культурної спадщини.

Аналіз публікацій дав змогу виявити певний доробок вітчизняної науки з окремих питань документаційного забезпечення управління культурою, теорії соціальних комунікацій і документного забезпечення галузі культури як комунікаційної системи, що пов’язує керівні органи, установи та організації, творчих особистостей та колективи, що реалізують культурну діяльність.

2. Визначено, що соціокомунікаційний простір культури – це складна динамічна система, яка здійснює не лише кумуляцію і розповсюдження але й продукування культурного продукту. Обґрунтовано основні складові – інфраструктурну, змістову та суб'єктну. В інфраструктурній складовій чільне місце займають інституції (музеї, бібліотеки, архіви, галереї, театри, кінотеатри, концертні зали тощо), що реалізують комунікаційні процеси; засоби масової комунікації: преса, радіо, телебачення, відео і комп'ютерні мережі; технічні засоби та канали комунікацій, що забезпечують реалізацію комунікаційного процесу. Змістова складова включає, насамперед інформацію й знання які є базовими для ефективного функціонування сучасного і перспективного соціокомунікаційного простору культури. Суб'єктна складова власне формує синергетичний ефект простору як системи, яка полягає в створенні, редагуванні, валідації, оцінці змісту діяльності суб'єктів і її характеристики змісту. Системність виявляється, зокрема в ключовому чиннику – синергії, тобто набутті нових характеристик, властивостей і функцій, у порівнянні з простою сукупністю об'єктів, які визначаються сучасними і перспективними можливостями інформаційних технологій і потребою розвитку документальної комунікації як складної системи, яка здійснює кумуляцію, розповсюдження і продукування культурного продукту. Соціокомунікаційний простір культури – це складна система, яка не лише забезпечує обмін інформацією у вертикальному та горизонтальному зрізах, а й сприяє створенню нової інформації, володіє властивістю синергії та знаходиться в стані динамічного, подеколи, навіть, – біфуркаційного розвитку.

3. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження соціо-комунікаційного простору культури із залученням комплексу пізнавальних можливостей загальнонаукових і конкретнонаукових (комунікаційного, аналітико-сумативного, системного, структурного та модельного) підходів, а також інтегрованих підходів: комунікаційно-системного, комунікаційно-структурного, комунікаційно-функціонального та системно-функціонального. Приділено увагу вивченню соціокомунікаційного простору культури на етапі

розвитку інформаційних технологій у функціональному зрізі як складової частини системи соціальних комунікацій. Використання функціонального підходу дозволяє розглядати взаємодію та взаємовплив соціокомунікаційного простору культури й системи інформаційно-документаційного забезпечення як властивості відносин між системою та зовнішнім середовищем. Взаємодія комунікаційного і системного підходу уможливили вивчення соціо-комунікаційного простіру культури як складну комунікаційно-орієнтовану систему. Поєднання можливостей комунікаційного і структурного підходів дали змогу ретельно вивчити комунікаційну спрямованість структурних елементів соціокомунікаційного простору культури. Інтеграція комунікаційного і функціонального підходів спрямована на вивчення впливу зовнішнього середовища на комунікаційні процеси в соціокомунікаційному просторі культури.

4. Узагальнюючи міжнародний досвід державного регулювання культурної політики доведено, що тенденції розвитку культури в країнах Європи визначальним чином впливають на перспективні напрями розвитку управління культурою в Україні, та визначають динаміку комунікаційних потреб менеджерів культури нашої держави. Зокрема, суттєве місце в структурі цих потреб займає інформація про нові тенденції в управлінні культурою; основні напрями державної політики та фінансове забезпечення культуротворчих процесів. З’ясовано, що важливим складником комунікаційних потреб є інформація з реформування управління культурою в нашій державі; співвідношення позитивних і негативних результатів цього процесу; порівняння вітчизняних і зарубіжних здобутків тощо. Констатовано, що держава має всіляко підтримувати розвиток інформаційних технологій і створення цифрового фонду документації культурної спадщини.

Відзначено, що на сучасному етапі розвитку нашої держави незворотнім є приєднання до євроінтеграційних процесів і прагнення до гідної репрезентації української культури у світовому інформаційному просторі.

5. З’ясовано сутність інформаційної діяльності для закладів культури та визначено поняття інформаційного образу закладу культури в сучасних умовах. Висвітлено процеси формування інформаційного образу закладу культури. Доведено, що інформаційний образ у кожен конкретний момент часу вже є результатом колективної активності та творчості користувачів інтернету. Встановлено, що сучасний стан розвитку інформаційно-комунікаційних технологій актуалізував перед закладами культури широкий спектр завдань, серед яких, насамперед формування власного інформаційного образу в очах суспільства. Заклади культури повинні стати одним із вагомих чинників формування інформаційного простору в національному та глобальному вимірі, водночас проводячи свою діяльність з урахуванням можливих загроз інформаційного характеру, та відповідним чином будувати активну стратегію формування власного інформаційного образу в соціальних мережах.

Акцентовано увагу на тому, що нині особливої ваги набувають архівні ресурси в мережі Інтернет, а особливо такі їх форми як: бази даних з пошуковим апаратом, електронні довідники різноманітних жанрів і видів – путівники, фондові й тематичні каталоги тощо та цифрові зображення документів.

Виявлено, що серед документаційних сервісів інтернету ключову роль на сьогодні відіграє Вікіпедія. Оцінено вплив і значення Вікіпедії на суспільні процеси в галузі культури. Констатовано, що Вікіпедія є водночас і системою накопичення реферативної бази даних про документи культурного значення і величезною збіркою нових документів довідково-аналітичного характеру, які автономно формують суттєву частину документального забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури України.

6. Узагальнено критерії відбору об’єктів історико-культурної документальної спадщини для оцифрування. Доведено, що відбір об’єктів історико-культурної документальної спадщини для оцифрування є завданням, яке має підтримати баланс між національним значенням фондів для історії національних держав та історії людства, запитами користувача та завданням збереження фондів. Встановлено, що основними критеріями відбору об’єктів для

оцифрування є: цінність, унікальність, рідкісність документів; документи, що відносяться до об’єктів національного надбання; документи, що мають дослідницьку цінність; документи, які мають незадовільний фізичний стан; документи, що мають загрозу втрати інформації; документи підвищеного попиту та видання, наявні в обмеженій кількості. Головною метою відбору об’єктів культурної спадщини для оцифрування є сприяння утвердженню української ідентичності, введенню у широкий соціальний обіг цифрових об’єктів національної пам’яті України та спадщини світу, інтеграції різних українських цифрових культурних інформаційних ресурсів у єдину інформаційну систему.

7. Представлено документальні цифрові системи історико-культурної спадщини в соціальних комунікаціях України. Визначено концептуальні підходи до висвітлення стану документальних цифрових систем історико-культурної спадщини та їх включення в систему документаційного регулювання. З розвитком інформаційних технологій, телекомунікацій, мобільного зв’язку, глобальної мережі Інтернет, активно формується культурне віртуальне середовище об’єктів культури цифрової цивілізації, яка має безмежні можливості доступу та використання за допомогою інформаційних технологій, будучи її частиною, що сприяло появі поняття «Digital (virtual) heritage» (цифрова або віртуальна спадщина). Доведено, що цьому активно сприяють і надалі сприятимуть електронні бібліотеки, віртуальні музеї, цифрові архіви, електронні ЗМІ тощо.

З’ясовано, що головними принципами формування електронної бібліотеки є децентралізація процесу оцифрування документів з подальшою їх централізованою диспетчеризацією та зберіганням, і в результаті надання доступу до них з єдиної точки. Встановлено, що ці проєкти національної спадщини, залучають до наукового та культурного обігу національну спадщину в усіх форматах, поліпшують умови фізичного збереження найцінніших документальних пам’яток, формують інтегровані загальнодоступні цифрові інформаційні ресурси, поширюють знання про національну спадщину України, створюють передумови для її збереження для майбутніх поколінь.

8. Окреслено перспективні напрями розвитку документальних цифрових систем і ресурсів культурної спадщини в соціокомунікаційному просторі культури України:

– вирішення на державному рівні правових питань, пов’язаних з можливістю створення цифрових копій і цифрових архівів довгострокового зберігання документів захищених авторським правом;

– вироблення національної програми збереження цифрового культурного надбання;

– створення значних обсягів цифрових історико-культурних ресурсів як оцифрованого національного надбання;

– для запобігання дублюванню зусиль на оцифрування, підтримувати національний реєстр цифрових об’єктів культурної спадщини;

– створення нових цінностей у цілій низці видів діяльності, включно з проведенням наукових досліджень, освітою, культурою і творчим самовираженням;

– формування цілісної культурної колекції, яка сприятиме введенню в соціально-культурний обіг консолідованого масиву документів, об’єднаного за тематичною або будь-якою іншою формальною ознакою й орієнтованого на задоволення інформаційних потреб визначеної аудиторії користувачів;

– регулярне перенесення файлів на нові платформи для адаптації їх до нових стандартів і створення умов для їхнього довгострокового зберігання.

Доведено, що для України сьогодні важливим є орієнтування на участь у створенні Європейського культурного простору, що активізує процес розвитку багатонаціональної культури та пошуків механізмів її європейської єдності з допомогою створення інтегрованих цифрових ресурсів архівів, бібліотек і музеїв як ресурсів історичної та національної пам’яті Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абизова В .А. Национальная самоидентификация как научная проблема. *Современное общество и власть*. 2016. № 3 (9). С. 25–27.

2. Авторське право для бібліотекарів : підручник / пер. з англ. О. Васильєва. Київ : ТОВ «ІММ «ФРАКСІМ», 2015. 196 с.

3. Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

4. Анджело Я. Г. Электронные библиотеки: авторско-правовые аспекты. *Традиції та новації в інформаційному забезпеченні науки та освіти* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. б-к ВНЗ III-IV рівнів акредитації (22–24 трав. 2012 р.). URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/konf-2012/3.pdf (дата звернення: 19.10.2019).

5. Антоненко І. Є. Стандартизація процесів управління документацією: досвід Австралії. *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 25–26 трав. 2004 р.). Київ : ДАКККіМ, 2004. С. 60–62.

6. Антоненко І. Каталогізація в умовах застосування комп'ютерних технологій: нові напрями та методи організації. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* 2001. Вип. 6. С. 226–232.

7. Антоненко І. П., Баркова О. В. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення. *Бібліотечний вісник*. 2004. № 2. С. 11–22.

8. Антоненко І. П., Баркова О. В. Каталогізація електронних ресурсів (методичні рекомендації в схемах і таблицях). *Бібліотечна планета*. 2007. № 4. С. 14–20.

9. Антоненко І. П., Баркова О. В. Каталогізація електронних ресурсів : наук.-метод. посіб. Київ : НБУВ, 2007. 116 с.

10. Антоненко І. П., Баркова О. В. Термінологічні аспекти каталогізації електронних ресурсів. *Бібліотечний форум України*. 2004. № 3 (5). С. 17–24.

11. Антопольский А. Б., Майстрович Т. В. Электронные библиотеки: принципы создания : науч.-метод. пособ. Москва : Либерия-Бибинформ, 2007. 283 с.

12. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Ун-т внутрішніх справ, 2000. 386 с.

13. Артамонова Н. Створення нових консолідованих електронних інформаційних ресурсів як розвиток засобів наукової комунікації. *Бібліотечний вісник*. 2010. № 1. С. 10–13.

14. Архів української періодики онлайн «LIBRARIA» : Про проект. *Архівні Інформаційні Системи*. URL: https://libraria.ua/about/ (дата звернення: 10.10.2019).

15. Асеев Г. Электронный документооборот : учебник. Харків : ХГАК, 2000. 470 с.

16. Асеєв Г. Концептуальні підходи до проблем управління документацією. *Вісник Книжкової палати*. 2006. № 11. С. 25–28; 2008. № 5. С. 25–27.

17. Асєєв Г. Управління сучасним документообігом: теорія, структура, методи. *Вісник Книжкової палати*. 2004. № 4–5. С. 32–36.

18. Афанасьєва К. О. Правові аспекти функціонування електронних бібліотек. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2008. № 2. С. 45–49.

19. Баева Л. В. Электронная культура: угроза культурной безопасности или новые возможности для развития. *Сохранение культурного наследия и проблемы фальсификации истории* : материалы Всерос. молодеж. конф. в рамках фестиваля науки, Астрахань, 19–21 сент. 2012 г.: в 2 т. Астрахань : АГУ, 2012. Т. 1. С. 12–17.

20. Бакан С. Ф. Електронна бібліотека «Культура України»: здобутки та нові напрями діяльності. *Бібліотека і книга в контексті часу* : зб. наук. ст. VII Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2013. С. 6–12.

21. Балюта П. А. Пространство культуры и культурное пространство: определение, специфика и взаимодействие. *Омский научный вестник*. 2014. № 3. С. 68–70.

22. Баркова О. В. Електронні ресурси: аспекти типології [Електронний ресурс] / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. Київ, 2004. URL: http://www.nbuv.gov.ua/articles/2004/04bovrat.html (дата звернення: 10.10.2019).

23. Баркова О. В. Модель объекта универсальной электронной библиотеки. *Электронные информационные ресурсы: проблемы формирования, обработки, распространения, защиты и использования – 2003* : IV Междунар. науч.-техн. конф., г. Киев, 7–8 октября 2003 г. Киев : УкрИНТЭИ, 2003. С. 20–22.

24. Баркова О. В. Перший досвід оцифровування раритетів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Культура. Інформація : наук. пр. НБУВ*. Київ, 2000. Вип. 5. С. 337–345.

25. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз : монографія. Київ : МАУП, 2005. 440 с.

26. Бездрабко В. В. Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток : монографія. Київ : Четверта хвиля, 2009. 720 с.

27. Бездрабко В. Новітнє документознавство в контексті еволюції сучасної науки. *Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук*. Дніпропетровськ, 2012. Ч. 1. С. 165–168.

28. Беспянська Г. В. Діловодство : навч. посіб. для дистанц. навч. Київ : Ун-т «Україна», 2007. 480 с.

29. Беспянська Г. В. Організація роботи з документами : навч. посіб. для дистанц. навч. / наук. ред. В. В. Бездрабко. Київ : Ун-т «Україна», 2006. 243 с. : табл. (Мережа дистанційного навчання).

30. Бєлякова Т. Книжкові пам'ятки у фондах бібліотек медичних ВНЗ України: історія та сучасний стан. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 5. С. 21–25.

31. Богуцький Ю. П., Андрущенко В. П., Безвершук Ж. О., Новохатько Л. М. Українська культура в європейському контексті. Київ. Знання, 2007. 679 с.

32. Болдовський В. Ю. Дефініція та класифікація онлайнового документа. *Вісник Книжкової палати*. 2003. № 6. С. 30–32.

33. Болдовський В. Ю. Життєвий цикл онлайнового документа. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2005. № 2. С. 4–12.

34. Боряк Г. Інформатизація архівної галузі сьогодні: поточні здобутки і завдання формування електронних ресурсів. URL: http://history.org.ua/JournALL/sid/11/2/1.pdf (дата звернення: 21.01. 2018).

35. Боряк Г. Національна архівна спадщина України та державний реєстр «Археографічна Україніка»: архівні документальні ресурси та науково-інформаційні системи / Відп. ред. Л. Дубровіна. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Інститут рукописів ЦНБ ім. В. І. Вернадского; Головне архівне управління при Кабінеті міністрів України. Київ, 1995. 348 с.

36. Боряк Г. Проблеми подальшого реформування документної інформаційної сфери. *Архіви України*. Київ. 2005. № 1–3 (256). С. 9–31.

37. Браккер Н. В., Куйбышев Л. А. Сбор и архивирование сетевых ресурсов. Опыт национальных библиотек зарубежных стран. *Библиотековедение*. 2013. № 2. С. 88-96 URL : https://doi.org/10.25281/0869-608X-2013-0-2-88-96 (дата звернення: 28.05.2019).

38. Бруй О. Каталогізація електронних ресурсів : досвід Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія». *Бібліотечний форум України.* 2005. № 3. С. 24–28.

39. Вартофский М. Модель: репрезентация и научное понимание : пер. с англ. Москва : Прогресс, 1988. 505 с.

40. Василик М. А. *Основы теории коммуникации : учебник. Москва : Гардарика, 2003. 615 с*.

41. Вилегжаніна М. В. Нормативно-правові акти в комунікаційному середовищі сучасної України : автореф. дис. … канд. наук із соціал. комунікацій : 27.00.02. Київ, 2011. 18 с.

42. Відкриття сайту «Віртуальний музей НКС України». *Український центр культурних досліджень.* URL: http://uccs.org.ua/featured/vidkryttia-sajtu-virtualnyj-muzej/? fbclid=IwAR3J1wFswpHAR4xTKI2cmbus5Xa8o7wXjk59mxylM0dZmCwoeqmg9eX8HQY (дата звернення: 14.012.2019).

43. Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини. URL: http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua/site/introdaction (дата звернення: 14.12.2019).

44. Вовк Н. Електронні виставки архівних документів: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 5. С.43–48.

45. Всесвітня конференція в Мехіко з політики у сфері культури (26 лип. – 6 серп. 1982 р.). *ЮНЕСКО. Культура*. № 3. 1984. С. 75–84.

46. Вус В. А. Математичне та програмне забезпечення протидії інформаційній пропаганді в соціальних середовищах Інтернету : дис. … канд. технічних наук : 01.05.03. Львів, 2019. 183 с.

47. Гапеєва О. Л. Актуальні проблеми інформаційної безпеки: досвід ОДКБ. *Інформаційний вимір гібридної війни: досвід України :* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 11 трав. 2017 р. Київ. 2017. С. 102–107.

48. Гапеєва О. Л. Деякі питання забезпечення інформаційної безпеки в Україні. *Військово-історичний вісник*. 2017. № 3. С. 31–39.

49. Гапеєва О. Л. Інформаційна безпека на пострадянському просторі : системно-історичний аналіз. *Грані : наук.-теорет. альманах*. 2016. № 140. С. 93–99.

50. Гаранін О. Я. Вплив інформаційних технологій на утворення нових форм архівних джерел. *Архіви України*. 2013. № 6 (288). С. 86–94.

51. Гомотюк О. Сучасні теоретико-методологічні пошуки в документознавстві. *Термінологія документознавства та суміжних галузей знань* : зб. наук. пр. Київ, 2010. Вип. 4. С. 17–25.

52. Гончарова Н. І. Документаційне забезпечення менеджменту : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2006. 260 с.

53. Горбань Ю. І. Оцифрування книжкових пам’яток наукової бібліотеки КНУКІМ як важливий аспект їх подальшого зберігання та презентації. *Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону «Про вищу освіту» та інформатизації суспільства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 16−19 черв. 2015 р.). Івано-Франківськ, 2015. С. 55–58.

54. Горбулін В. П., Додонов О. Г., Ланде Д. В. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання : монографія. Київ : Інтертехнологія, 2009. 163 с.

55. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія. Київ, 2010. 230 с.

56. Гранчак Т. Ю. Національні бібліотеки як комунікаційні інституції політики національної пам’яті в умовах поширення електронних технологій. *Національна та історична пам’ять.* 2013. Вип. 8. С. 124–132.

57. Гранчак Т. Соціокультурний дискурс національних бібліотек України як інструмент формування національної пам’яті. Бібліотечний вісник. 2016. № 6. С. 7–14.

58. Грачев В. И. Социокультурная коммуникация в контексте современной художественной культуры. *Вестник Московского государственного университета культуры и искусств*. 2007. № 4. С. 22–26.

59. Грінберг Л. До проблеми стандартизації діловодної термінології. *Термінологія документознавства та суміжних галузей знань* : зб. наук. пр. Київ, 2009. Вип. 3. С. 9–12.

60. Грінченко В., Грінченко Т. Вікіпедія як елемент культури інформаційного суспільства. *Вісник Національної академії наук України*, 2010. № 10. С. 54-63.

61. Гумінський Р. В., Пелещишин А. М. Загрози інформаційної безпеки держави в соціальних мережах. *Наука і техніка Повітряних сил Збройних Сил України: науково-технічний журнал*. Харків, 2013. № 2 (11). С. 192–199.

62. Гумінський Р. В., Пелещишин А. М., Корж Р. О. Визначення рекомендацій щодо інформаційного впливу на структуру віртуальної спільноти. *Безпека інформації.* 2014. № 3 (20). С. 264–273.

63. Гуцол Г. Електронні бібліотеки: проблемні питання видавництв, бібліотек, обов'язкового примірника, авторського права. *Вісн. Кн. палати*. 2010. № 10. С. 48–49.

64. Гюльмагомедов А. Г. Знать и ценить наследие. *Вестник Дагестанского научного центра РАН*. 2008. № 30. С. 113–115.

65. Давидова І. О. Електронні бібліотеки: правові засади функціонування в Україні. *Нові обличчя бібліотек та організацій: від надій до партнерства і професіоналізму* : фокусний семінар : VIII міжнар. конф. «Крим-2001», 9–17 червня 2001 р., м. Судак. 2001. С. 47–51.

66. Давидова І. О. Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 8–12.

67. Данильян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) : монографія. Харків : Право, 2008. 184 с.

68. Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури від 06.08.1982. URL : http://zakon.rada.gov.ua/go/995_730 (дата звернення: 19.07.2019).

69. Денисенко С. О. Інтеграція краєзнавчих фондів бібліотек регіону в умовах інформатизації : автореф. дис. … канд. пед. наук: 07.00.08. Харків, 2003. 22 с.

70. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2019 № 829. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2019-%D0%BF (дата звернення: 21.12.2019).

71. Дзьобань О. Л. Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності : монографія. Харків : Майдан, 2010. 260 с.

72. Добко Т. В. Довідково-бібліографічна діяльність бібліотек НАН України: трансформація змісту, форми і методів під впливом зміни інформаційно-комунікаційного середовища : автореф. дис. ... д-ра наук із соціальних комунікацій : 27.00.03. Київ. 2013. 33 с.

73. Добровольська В. В. Вітчизняний стандарт як база формування розвитку системи управління документацією в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2010. № 1. С. 18–24.

74. Добровольська В. В. Державна політика в галузі культури України: стан та розвиток системи управління документацією : монографія. Київ : НАКККіМ, 2017. 233 с.

75. Добровольська В. В. До питання історіографії теорії керування документацією. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса: Друк, 2013. С. 95–96.

76. Добровольська В. В. Документаційне забезпечення національної політики в галузі розвитку культурного простору України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2017. № 3. С. 74–80.

77. Добровольська В. В. Документаційне забезпечення управління галузі культури в аспекті теорії документальних комунікацій. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 2. С. 68–77.

78. Добровольська В. В. Електронна бібліотека «Україніка» – унікальний інтегрований ресурс цифрової документальної спадщини. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 1. С. 79–87.

79. Добровольська В. В. Інформаційно-документаційне забезпечення установ галузі культури в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 3. С. 30–37.

80. Добровольська В. В. Інформаційно-комунікаційна взаємодія в галузі культури: документальне забезпечення. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек* : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Київ, 3–5 жовт. 2017 р. URL: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view /id/1201 (дата звернення: 09.11.2018).

81. Добровольська В. В. Комунікаційне середовище документознавства: структура та тенденції розвитку. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса : Друк, 2015. С. 75–77.

82. Добровольська В. В. Комунікаційний підхід до вдосконалення системи керування документацією. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2014. № 1. С. 88–91.

83. Добровольська В. В. Комунікаційні потреби менеджерів в системі управління сферою культури. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : зб. матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса : Друк, 2016. С. 152–155.

84. Добровольська В. В., Кириленко О. Г. Концептуальні засади проекту інтегрованого науково-освітнього ресурсу українського документознавства. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., Донецьк : Юго-Восток, 2013. С. 12–13.

85. Добровольська В. В. Культурна політика в умовах мережевого простору і цифрових технологій: документознавчий аспект. *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку* : матер. Міжнар. наук. конф. Харків : ХДАК, 2017. С. 213–215.

86. Добровольська В. В. Міжнародні стандарти у створенні цифрового фонду документації культурної спадщини. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2018. № 2. С. 86–94.

87. Добровольська В. В. Модельний підхід у дослідженні соціо-комунікаційного простору культури. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В .І. Вернадського.* 2019. Вип. 55. С. 191–203.

88. Добровольська В. В. Моделювання системи керування документацією. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2013. № 2. С. 8–13.

89. Добровольська В. В. Нормативно-правове забезпечення діяльності органів управління культурою у сфері розвитку культурного простору України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 1. С. 104–115.

90. Добровольська В. В. Особливості організації документування в установах галузі культури. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : зб. матеріалів X Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса : Друк, 2017. С. 37–м39.

91. Добровольська В. В. Перспективні напрями розвитку керування документацією в органах управління культурою. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2013. № 1. С. 39–44.

92. Добровольська В. В. Проблеми розвитку бібліотечних інформаційно-пошукових систем та каталогознавства на сторінках часопису «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія». *Бібліотека і книга в контексті часу* : зб. матеріалів XII Всеукр. наук.-практ. конф. Тема року: «Бібліотечні фонди: актуальні питання управління». Київ, 2019. С. 96–98.

93. Добровольська В. В. Реалізація комунікаційного підходу в дослідженні документних систем. *Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору* : матеріали Міжнар. наук. конф. Київ, 2016. С. 30–33.

94. Добровольська В. В. Структура і зміст навчальної дисципліни «Керування документацією». *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., Донецьк : Юго-Восток, 2013. С. 90.

95. Добровольська В. В. Сучасні зміни культурної політики в Україні та розвиток інформаційно-комунікаційного простору культури і управління документацією. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 2. С. 74–80.

96. Добровольська В. В. Теоретико-методологічний аналіз системи управління документацією. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2014. № 2. С. 65–70.

97. Добровольська В. В. Теоретико-методологічні засади дослідження комунікаційного середовища документознавства. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 1. С. 26–31.

98. Добровольська В. В. Теоретико-методологічні засади дослідження соціокомунікаційного простору культури. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 6. С. 10–17.

99. Добровольська В. В. Теоретичні передумови дослідження комунікаційного середовища документознавства. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Донецьк : Юго-Восток, 2014. С. 13–15.

100. Добровольська В. В., Пелещишин А. М. Вікіпедія як інструмент документування явищ соціально-культурної сфери. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 3. С. 82–87.

101. Добровольська В. В., Пелещишин А. М., Вус В. А. Фактор соціальних мереж у завданнях захисту суспільного інформаційного образу

закладів культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 4. С. 132–137.

102. Добровольська В. В., Сидоренко Т. В., Сидоренко А. І. Культурні практики публічних бібліотек Півдня України в контексті динаміки соціокультурного поступу регіону. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 3. С. 96–102.

103. Добровольська В. В. Актуальні питання бібліотекознавства, документознавства на сторінках фахового часопису «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» (2015–2016 роки). *Інформація, комунікація, суспільство 2017* : Матеріали 6-ї Міжнародної наукової конференції ICS-2017 [електронний ресурс]. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 315–316.

104. Добровольська В. В. До питання створення проекту електронної бібліотеки «Культура України». *Міжкультурна взаємодія та комунікація: традиції, сучасність, перспективи* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. / відп.ред. Тихомир В. П. Канів : Родень, 2019. С. 133–135.

105. Добровольська В. В. Документаційне забезпечення культури в умовах сучасної трансформації державної політики. *Інформація, комунікація, суспільство 2018* : матеріали 7-ї Міжнар. наук. конф. ІКС-2017, 17–19 трав., 2018, Україна, Чинадієво. Електрон. дані. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). С. 234–235.

106. Добровольська В. В. Документаційне забезпечення основних напрямів стратегії розвитку культури в Україні. *Інформація та соціум* : матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції, Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. С. 70–72.

107. Добровольська В. В. Інформаційна діяльність закладів культури в спільнотах соціальних мереж. *Інформаційна діяльність, Документознавство, Бібліотекознавство* : історія, сучасність, перспективи: зб. матеріалів V Всеукраїнської наук.-практ. конф. аспірантів та студентів, НАКККіМ, 2019. С. 21–24.

108. Добровольська В. В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні: монографія : М-во культури, молоді та спорту України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2020. 352 с. : ISBN 978-966-452-305-6.

109. Добровольська В. В. Керування документацією: теоретико-методологічні засади дослідження. *Термінологія документознавства та суміжних галузей знань* : зб. наук. пр. 2013. № 7. С.132–141.

110. Добровольська В. В. Комунікаційне середовище документознавства в контексті спеціалізацій підготовки фахівців. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса : Друк, 2014. С. 53–57.

111. Добровольська В. В. Науковий журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» в системі професійних комунікацій. *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. Полтава : Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, 2018. С. 70–74.

112. Добровольська В. В., Збанацька О. М. Бібліографічна реконструкція журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія». *Інформація, комунікація, суспільство – 2019* : матеріали 8-ї Міжнар. наук. конф. ІКС-2019, 16–18 трав., 2019, Україна, Чинадієво. Електрон. дані. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). С. 208–209.

113. Добровольська В. В., Збанацька О. М. Формування Зведеного каталого оцифрованих видань публічних бібліотек України. *Інформація, комунікація, суспільство – 2020* : матеріали 9-ї Міжнар. наук. конф. ІКС-2020, 21–23 трав., 2020, Україна, Львів. Електрон. дані. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2020. С. 208–209.

114. Довгалюк І. Г. Зарубіжний досвід упровадження меморіальної діяльності. *Теорія та практика державного управління*. 2014. № 1. С. 320–326.

115. Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегії реформ : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.02.2016 № 119-р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80_ (дата звернення: 14.06.2019).

116. Драгомірова Л. Українські дескриптивні стандарти : стратегія і тактика впровадження. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2005. Т. 13. С. 14–87.

117. Дротянко Л. Г. Інформаційний простір і діалог культур в інтер'єрі XXI століття. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія.* 2011. № 1 (13). С. 5–8.

118. Дружиніна С. В. Культурна політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти : монографія. Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. 196 с.

119. Дубас О. П. Інформаційно-комунікаційний простір: культурно-політичні детермінанти : монографія. Київ : Генеза, 2011. 255 с.

120. Дубас О. П. Інформаційно-комунікаційний простір: поняття, сутність, структура. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ, 2010. Вип. 19. С. 223–232.

121. Дубровіна Л. А. «Документ» у бібліотеці та архіві: трансформація понять і рукописні фонди бібліотек у XXI столітті. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформаційна діяльність : проблеми науки, освіти, практики* : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 17–18 трав. 2005 р. Київ, 2005. Ч. 1. С. 3–5.

122. Дубровіна Л. А. Бібліотеки в системі інституцій національної пам'яті України та національної культурної спадщини. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2016. Вип. 20. С. 232–251. Doi: https://doi.org/10.15407/rksu.20.232 (дата звернення: 27.08.2019).

123. Дубровіна Л. А. Збереження та використання документів у бібліотеках і архівах: функціональний аспект протиріччя та його наслідки. *Бібліотекозавство. Документознавство. Інформологія*. 2006. № 2. С. 14–19.

124. Дубровіна Л. А. Методологічні засади історичних досліджень в бібліотекознавстві та документознавстві: базові принципи і поняття. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2005. № 1. С. 22–29.

125. Дубровіна Л. А. Основні положення концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні. *Студії з архівної справи та документознавства*. Київ, 1998. Т. 3. С. 6–17.

126. Дубровіна Л. А. Центри збереження і розвитку інформаційного документного ресурсу національної пам'яті. *Технології розвитку і захисту національного інформаційного простору*. Київ, 2015. С. 198–282.

127. Дубровіна Л., Киридон А., Матяш І. Архіви, бібліотеки та музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 1. С. 3–10.

128. Дубровіна Л., Ковальчук Г. Розвиток електронних інформаційних ресурсів рукописної та книжкової спадщини в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник.* 2016. № 1. С. 3–11.

129. Дубровіна Л. А. Національні книжкові та рукописні фонди – як джерело міжрегіональної інтеграції в епоху цифрового суспільства. *Інформаційно-культурне забезпечення інтеграції регіонів України: монографія*. Київ, 2018. С. 160–190.

130. Дяк С., Склокіна І. Дослідження, документування та популяризація історії міст в Україні: досвід центру міської історії у Львові. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2016. № 1. С. 49–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/miks_2016_1_8 (дата звернення: 20.11.2018).

131. Е-архів Голодомору в Україні 1932–1933 років. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=PRJ&P21DBN=PRJ&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=prj_all&C21COM=S&S21CNR= 20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=IDP=&S21STR=0000006 (дата звернення: 10.04. 2019).

132. Е-архів Михайла Грушевського. URL: http://hrushevsky.nbuv.gov.ua (дата звернення: 15.04.2019).

133. Е-архів ОУН. Українська інформаційна служба – Лондоні. URL: http://ounuis.info (дата звернення: 11.04.2019).

134. Е-архів Українського визвольного руху. URL: http://avr.org.ua (дата звернення: 20.04.2019).

135. Е-архів Української військової місії у Польщі 1919-1932. URL: http://archiwa.pilsudski.org/inwentarz.php?nonav=0&nrar=701&nrzesp=7 (дата звернення: 10.04.2019).

136. Европейские проекты MINERVA и MINERVA PLUS. URL: http://www.minervaplus.ru/about_mp/aboutmp.htm . (дата звернення: 14.06.2017).

137. Евстигнеева Г. А., Земсков А. И. Электронные версии депозитарных фондов научных библиотек. *Научные и технические библиотеки*. 2003. № 7. С. 86–95.

138. Евстигнеева Г. А. О критериях комплектования традиционного библиотечного фонда и фонда электронных публикаций в единой системе формирования библиотечно-информационного фонда библиотеки на примере ГПНТБ России. *Научные и технические библиотеки*, 2010. № 10. С. 23–29.

139. Електронна бібліотека «Diasporiana.org.ua» : Про проект. URL: http://diasporiana.org.ua/pro-proekt/ (дата звернення: 10.11.2019).

140. Електронна бібліотека «Історична спадщина України». URL: https://nibu.kyiv.ua/greenstone/cgi-bin/library.cgi?a=p&p=homepage&l=uk&w=utf-8 (дата звернення: 12.10.2019).

141. Електронна бібліотека «Україніка» : Про проект. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=AUTHOR&P21DBN=ELIB (дата звернення: 11.05.2019).

142. Електронні бібліотечні інформаційні системи наукових і навчальних закладів : кол. моногр. / О. М. Спірін та ін. Київ : Пед. думка, 2012. 176 с.

143. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / О. С. Онищенко та ін. Київ, 2011. 248 с.

144. Естетика : підручник / за заг. ред. Л. Т. Левчука. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ : ЦУЛ, 2010. 520 с.

145. Жданович О. В. Дослідницькі ресурси історичної тематики в мережі Інтернет: створення та використання : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Київ, 2010. 20 с.

146. Загорецька О. М. Аналіз структури і змісту основних локальних нормативних документів служби діловодства. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2015. Т. 22-23. С. 72–80.

147. Загорецька О. М. Нормативне та науково-методичне забезпечення організації діловодства в Україні у другій половині XX – на початку XXI століття : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.10. Київ, 2005. 19 с.

148. Загорецька О. М. Про Національний стандарт на організаційно-розпорядчу документацію. *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ : ДАКККіМ, 2004. С. 46–49.

149. Загорецька О. Сучасні проблеми організації діловодства в міністерствах та державних комітетах України. *Студії з архівної справи та документознавства*. Київ, 1998. Т. 3. С. 80–81.

150. Замятин Д. Н. Образ наследия в культуре: методологические подходы к изучению понятия «наследие». *Этнографическое обозрение*. 2008. № 6. С. 121–130.

151. Захарова О. А. Информационно-коммуникативная компетентность государственных служащих в условиях современных социокультурных изменений : автореф. дис. … канд. культурологии : 24.00.01. Москва, 2007. 19 с.

152. Збанацька О. М., Добровольська В. В. Електронна бібліотека «Культура України» в системі електронних ресурсів бібліотеки. *Культурні*

та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство : матеріали міжнар. симпозіуму, 6 черв. 2019 р. Київ : НАКККіМ, 2019. С. 360–361.

153. Збанацька О. М., Добровольська В. В. Інформаційна діяльність, документознавство, бібліотекознавство: історія, сучасність, перспективи»: студентська науково-практична конференція (п'ять років на науковому майданчику). *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : зб. матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса : Друк, 2019. С. 40-42.

154. Здіорук С. І. Литвиненко О. М., Розумна О. П. Культурна політика України: національна модель в європейському контексті : аналіт. доповідь. Київ, 2012. 49 с.

155. Зелинский С. А. Информационно-психологические войны (Современные психотехнологии манипулирования). URL: http://psyfactor.org /lib/zln3.htm/ (дата звернення: 7.08.2019).

156. Земсков А. И. К проекту Программы «Российские Электронные библиотеки». *Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире* : 6-я Междунар. конф. «Крым–1999» : материалы конф. 1999. Т. 1. С. 277–279.

157. Земсков А. И., Шрайберг Я. Л. Электронные библиотеки : учеб. для вузов. Москва : Либерея, 2003. 352 с.

158. Зотова В. А. Бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка в інформаційному просторі університету. *Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Вип. 4: Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, проблеми, перспективи створення та забезпечення доступу* : зб. наук. пр. Вінниця. 2014. С. 294–299.

159. Ильганаева В. А. Влияние информатизации на культурогенез современного общества. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2004. № 1. С. 58–62.

160. Информация для всех. Программа ЮНЕСКО. URL: https://www.ifap.ru/ofdocs/unesco/program.htm (дата звернення: 17.07.2018).

161. Іванов В. Контент-аналіз як формалізований метод дослідження документів. *Філософська і соціологічна думка.* 1994. № 3/4. С. 211–224.

162. Іванова М. «Право інтелектуальної власності» як важлива категорія в діяльності сучасних бібліотек. *Вісник Книжкової палати.* 2017. № 10. С. 18–23.

163. Іванова М., Іванов Ю. Електронна бібліотека та право інтелектуальної власності. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 3. С. 43–47.

164. Ігнатченко І. Г. Форми та методи державного управління культурою в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2009. 198 с.

165. Ільганаєва В. О. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства. *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації*. 2008. № 1. С. 148. URL: https://social-science.uu.edu.ua/article/33 (дата звернення: 11.09.2018).

166. Інформаційна безпека України: блогери в гібридній війні. URL: http://voi.com.ua/news/775988/ (дата звернення: 13.06.2018).

167. Інформаційний простір. *Вікіпедія.* URL: https://uk.wikipedia.org /wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1 %86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D1%80%D0 %BE%D1%81%D1%82%D1%96%D1%80 (дата звернення: 27.05.2018).

168. Інформаційно-культурне забезпечення інтеграції регіонів України : монографія / О. С. Онищенко та ін. Київ : НБУВ, 2018. 222 с.

169. Історія інформаційно-психологічного протиборства : підручник / за заг. ред. Є. Д. Скулиша. Київ : НА СБ України, 2012. 212 с.

170. Історія світової культури : навч. посіб. / кер. авт. кол. Л. Т. Левчук. Київ : Либідь, 2003. 368 с.

171. Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. Київ : Знання-Прес, 2002. 351 с.

172. Калініна-Симончук Ю. С. Експертиза цінності рукописної та книжкової спадщини в законодавстві України: сучасний стан та перспективи

розвитку. *Рукописна та книжкова спадщина України.* 2019. Вип. 24. С. 268–280. URL: http://rksu.nbuv.gov.ua/doc/rks_2019_24_19__ (дата звернення: 11.12.2019).

173. Калінічева Г. І., Романовський Р. В. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізції в Україні. *Архіви України*. 2015. Вип. 4. С. 54–73.

174. Калюжна Т. М. Інформаційні технології у сфері освіти – нові можливості, нові завдання. *Проблемы использования информационных технологий в сфере образования, науки и промышленности* : сб. науч. тр. 10 междунар. конф., 30-31 янв. 2013 г. Днепропетровск : НГУ, 2013. С.21–23.

175. Кальницький Е. А. Конвергенція як ключова тенденція розвитку цифрового суспільства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 1116. Серія : Філософія. Філософські перипетії*. Харків, 2014. Вип. 50. С. 85–89.

176. Каптерев А. И. Информатизация социокультурного пространства. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2004. 512 с.

177. Карпенко І. Засоби електронної каталогізації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2004. № 2. С. 80–85.

178. Карпюк Д. Мережеві документи соціальних медіа як об’єкт депонування. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2015. Вип. 42. С. 42–51.

179. Каткова М. В. Понятие «информационное пространство» в современной социальной философии. *Известия Саратовского университета. Сер. Философия. Психология. Педагогика*. 2008. Вып. 2. URL: http://www.sgu.ru/files/nodes/32527/2008-2-6.pdf. (дата звернення: 23.09.2019).

180. Киридон А. Місця пам’яті. Національна та історична пам’ять : словник ключових термінів. Київ, 2013. С. 223–225.

181. Кириленко О. Г. Збанацька О. М., Добровольська В. В. Конвергенція документно-комунікаційних систем суспільства. *Інформаційна освіта та*

професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів XI Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса : Друк, 2018. С. 40–42.

182. Кириченко М. Формування цифрової культури як результат розвитку культури інформаційного суспільства. *Становлення і розвиток інформаційного суспільства як основи забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 23–24 листоп. 2017 р. Запоріжжя : ЗДІА, 2017. С. 34–36.

183. Кисельова А. А. Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.10. Київ, 2005. 19 с.

184. Кисельова А. Електронна версія архівних фондів України в Інтернеті. *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство* : міжвідомч. зб. наук. пр. 2005. Вип. 7. С. 7–28.

185. Кисельова Л. Визначення європейських стандартів у сфері архівної справи і діловодства. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2012. Вип. 4 (15). С. 142–150.

186. Клочок С. Формування систем метаданих цифрових історико-культурних ресурсів бібліотек. *Бібліотечний. вісник*. 2015. № 3. С. 29–36.

187. Ковальчу Г. Експертиза книжкових пам’яток у бібліотеках: Українознавчий аспект. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* 2012. № 21. С. 403–416.

188. Ковальчук Г. І. Критерії відбору книжкових пам’яток для першочергового поцифрування. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*, 2010. Вип. 28. С. 141–147.

189. Ковальчук Г. І., Лобузіна К. В. Проблеми створення інтегрованого веб-ресурсу книжкових пам’яток України. *Стародруки і рідкісні видання в університетській бібліотеці* : матеріали III Міжнар. книгознавч. читань. Одеса, 2016. С. 8–17.

190. Ковальчук Г. Рідкісні українські книги в бібліотечних фондах: пам’яткознавчий аспект. *Бібліотечний вісник*. 2007. № 5. С. 29–36.

191. Ковтанюк Ю. С. Електронне документознавство в Україні: сутність наукового напряму, історія формування, перспективи розвитку : автореф. дис. … канд. іст. наук : 27.00.02. Київ, 2012. 20 с.

192. Комова М. В. Пелещишин А. М., Білущак Т. М. Керування документаційними процесами : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2013. 185, [3] с. : табл. (Інформація. Комунікація. Документація).

193. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972 р. {Конвенцію ратифіковано Указом Президії Верховної Ради № 6673-XI (6673-11) від 4.10.88 р.}. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_089 (дата звернення: 20.07.2019).

194. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини від 17.10.2003 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d69/page (дата звернення: 20.07.2018).

195. Конвенция о мерах, направленных на запрещение и предупреждение незаконного ввоза, вывоза и передачи права собственности на культурные ценности, от 14 ноября 1970 г. *Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных с иностранными государствами*. Москва, 1990. Вып. XLIV. С. 506–513.

196. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 20.07.2018).

197. Концепція нового інтегрованого ресурсу – електронної бібліотеки «Культура України» : затв. наказом М-ва культури України від 29 листоп. 2011 р. №1094/0/16-1. URL : https://elib.nlu.org.ua/content.html?id=3 (дата звернення: 13.06.2019).

198. Копанєва В. О. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету. Київ, 2009. 198 с.

199. Копанєва В. О. Формування фонду мережевих ресурсів у науковій бібліотеці (90-і роки XX ст. – поч. XXI ст.) : автореф. дис… канд. іст. наук : 27.00.03. Київ, 2008. 20 с.

200. Копієвська О. Р. Всесвітня культурна спадщина: регулювання міжнародним правом. *Держава і право* : зб. наук. пр. Київ, 2006. Вип. 33. Юрид. і політ. науки. С. 25–30.

201. Корж Р. О. Формування та ідентифікація інформаційного образу закладу вищої освіти у соціальних середовищах Інтернету : дис. … д-ра техн. наук : 05.13.06. Львів, 2018. 368 с.

202. Кормилець Ю. В. Сутність поняття «електронна бібліотека вищого навчального закладу». *Педагогічний альманах* : зб. наук. пр. Херсон, 2012. С. 149–155.

203. Корінний М. М., Шевченко В. Ф. Короткий енциклопедичний словник з культури / відп. ред. В. Ф. Шевченко. Київ : Україна, 2012. 383 с.

204. Коханівський О. П. Мультимедійні технології відновлення друкованих видань в електронному виді : навч. посіб. Київ : НТУУ «КПІ», 2015. 154 с.

205. Кравцова О. А. Архівний портал ЮНЕСКО: засади створення, структура, інформаційний ресурс : автореф. дис. … канд. іст. наук : 27.00.02. Київ, 2009. 19 с.

206. Красовська О. Віртуальна Шевченкіана. *Віче*. 2013. № 5. С. 66.

207. Кузнецова М. М. Комунікаційно-корпоративні ресурси з краєзнавства як результат діяльності бібліотечних об’єднань у регіоні. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2011. № 33. С. 91–100.

208. Кулешов С. Г. Документознавство : Історія. Теоретичні основи. Київ, 2000. 162 с.

209. Кулешов С. Г. Документальні джерела наукової інформації: поняття, історія типологічної схеми. Київ : УкрІНТЕІ, 1995. 190 с.

210. Кулешов С. Г. Управлінське документознавство : навч. посіб. Київ : ДАКККіМ, 2003. 57 с.

211. Кулешов С. Г., Бойко В. Ф. Періодизація уніфікації офіційних документів в Україні. *Архіви України.* 2015. № 1. С. 111–128.

212. Кулешов С. Перспективні напрямки наукових досліджень у спеціальному документознавстві. *Студії з архівної справи та документознавства*. Київ, 2004. № 12. С. 115–120.

213. Культура *Вікіпедія* : вільна енцикл. URL: : https://uk.wikipedia.org /wiki/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0% B0 (дата звернення: 14.06.2019).

214. Культура України : електронна бібліотека *Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрог*о. URL: http://elib.nplu.org (дата звернення: 10.10.2018).

215. Культура. *Философия* : энцикл. словарь / под ред. А. А. Ивина. Москва : Гардарики. 2004.

216. Кунанець Н., Ржеуський А. Соціокомунікаційні канали передавання інформації в електронних бібліотеках. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 5. С. 3–7.

217. Кунанець Н. Е., Липак Г. І., Дуда О. М. Соціокомунікаційний проєкт зі створення консолідованого інформаційного ресурсу невеликого за масштабами міста. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2017. Vol.19, № 1. P. 51-54. URL: www.seanewdim.com (дата звернення: 24.04.2018).

218. Кунанець Н. Е., Липак Г. І. Консолідація інформаційних ресурсів бібліотек, архівів, музеїв: світовий досвід. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інфомологія*. 2016. № 3. С. 11–19.

219. Кунце Х. Избранное. Москва : Книга, 1983. 312 с.

220. Купрунець Т. Я. Аналіз сучасних тенденцій документотворення в умовах поширення документування інформації в електронній формі в Україні. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2013. Т. 21. С. 86–92.

221. Купрунець Т. Я. Архівне копіювання веб-сайтів: проблеми та шляхи їх вирішення. *Архіви України*. 2012. Вип. 6. С. 50–61.

222. Купрунець Т. Я. Нормативне та методичне забезпечення зберігання електронних інформаційних ресурсів в Україні. *Термінологія документознавства та суміжних галузей знань*. 2014. Вип. 8. С. 167–173.

223. Купрунець Т. Я. Тенденції та перспективи розвитку сайто-будування,їх вплив на архівне копіювання веб-сайтів. *Архіви України*. 2013. Вип. 6. С. 95–104.

224. Кучерова О. М. Формування бібліотечного простору: соціокультурний підхід. *Вісник Харківської державної академії культури.* 2009. Вип. 24. С. 164–172.

225. Кучерук О. А., Караман С. О., Караман О. В. Науково-освітні електронні бібліотеки у фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 65, № 3. С. 152–165.

226. Кушнаренко Н. М. Загальнонаукові методи документологічних досліджень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2006. № 3. С. 72–80.

227. Кушнаренко Н. М. Краєзнавчі електронні ресурси на бібліотечних сайтах в Інтернеті. Бібліотечне краєзнавство : підручник. Київ : Знання, 2007. С. 231–241.

228. Кушнаренко Н. М. Методологічні засади книгознавчих, бібліотекознавчих і бібліографознавчих досліджень. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2004. Вип. 15. С. 84–94.

229. Кушнаренко Н. М. Складові змісту спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність»: питання методології. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2004. № 1. С. 15–21.

230. Кушнаренко Н. Н. Документоведение : учеб. для студ. вузов культури. 2-е изд., перераб. и доп. Київ : Знання, 2000. 460 с. (Высшее образование XXI века).

231. Лаба О. В. З досвіду впровадження електронного діловодства на підприємстві ВАТ «Івано-Франківське ОПАС–12699». *Студії з архівної справи та документознавства.* 2010. Т. 18. С. 80–85.

232. Лавренюк А. Г., Жук Л. В. Архівне зберігання електронних документів та інформаційних ресурсів в Республіці Білорусь. *Архіви України.* 2010. №. 1. С. 62–69.

233. Ланде Д. В. Internet – технологія як засіб організації доступу до баз даних науково-технічної інформації. *Проблеми створення, інтеграції і використання наук.-техн. інформації на сучасному етапі* : тези доп. VI міжнар. наук.-практ. конф. Київ : УкрІНТЕІ, 1999. С. 30–31.

234. Ланко Д. А., Левченко О. В. Форми ведення інформаційної боротьби: практичний підхід до понятійного апарату. *Наука і оборона*. 2013. № 3. С. 21–27.

235. Ларьков Н. С. Документоведение : учеб. пособ. Москва : АСТ, 2006. 428 с.

236. Левченко Л. Архіви і архівна справа Сполучених Штатів Америки: історія та організація : монографія. Миколаїв : Іліон, 2013. 1204 с.

237. Левченко Л. Архівні стандарти США: історія, структури, процедури прийняття і впровадження. *Гілея : наук. вісн*. Київ : ВІР УАН, 2012. Вип. 63. С. 218–224.

238. Левченко Л. Вирішення стратегічних завдань у галузі забезпечення збереженості електронних документів: міжнародний проект InterPARES. *Студії з архівної справи та документознавства*. Київ, 2012. Т. 20. С. 287-294.

239. Левченко Л. Л. Розвиток архівної справи в Сполучених Штатах Америки (кінець XVIII – початок XXI ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 27.00.02. Київ, 2014. 37 с.

240. Лекції з історії світової і вітчизняної культури : навч. посіб. / за ред. А. В. Яртися, В. П. Мельника. Львів. Світ, 2005. 568 с.

241. Липак Г. Роль бібліотек, архівів музеїв у формуванні соціокомунікаційного простору територіальних громад. *Бібліотечний вісник.* 2018. № 5. С. 8–14.

242. Литвин С. Х., Добровольська В. В. Науковий журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» у професійному комунікаційному просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 16–26.

243. Литвин С. Х., Добровольська В. В. Періодичні видання української діаспори 1920 – 1930-х років як джерело дослідження життя і діяльності Симона Петлюри. *Сторінки історії*. 2019. № 49. С. 30–42. DOI: https://doi.org/10.20535/2307-5244.49.2019.189541 URL: http://historypages.kpi.ua/article/view/189541 *(Web of Science)*

244. Литвинов Д., Крикунов А. Социальные сети как поле арены информационного противоборства. URL: https://catu.su/43-2011-11-18-08-22-38/2011-11-18-08-27-06/158-2011-11-19-12-44-1 (дата звернення: 21.8.2019).

245. Ліпкан В. А., Залізняк В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : монографія. Київ, 2012. 304 с.

246. Лобузина Е., Перенесиенко И., Лощинская Н. Электронная библиотека «Украиника»: портал знаний национальной библиотеки. *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*. 2019. Вып. 17. С. 50–64.

247. Лобузін І. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій : монографія. Київ, 2016. 216 с.

248. Лобузін І. В. Технології інтеграції міжнародних та національних бібліотечних цифрових ресурсів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2017. № 1. С.66–78.

249. Лобузіна К. В. Бібліотечні класифікації в сучасних інформаційних сервісах : монографія. Київ, 2010. 131 с.

250. Лобузіна К. В. Інформаційні технології створення національних бібліографічних ресурсів. *Бібліотечний вісник*. 2013. № 1. С. 9–14.

251. Лобузіна К. В. Портали знань національних бібліотек. *Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху* : тези

доп. Міжнар. наук. конф., м. Київ, 8–10 жовт. 2019 р. URL: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/845 (дата звернення: 21.12.2019).

252. Лобузіна К. В. Проблеми створення комплексних цифрових ресурсів історико-культурної та наукової спадщини. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики* : зб. наук. пр. 2013. Вип. 21. С. 121–129.

253. Лобузіна К. В. Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інфомологія*. 2012. № 2. С. 34–41.

254. Лобузіна К. В. Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія. Київ, 2012. 252 с.

255. Лобузіна К. В. Формування електронних інформаційних ресурсів рукописної та архівної спадщини. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2012. Вип. 16. С. 234–245.

256. Лобузіна К. В. Фундаментальна електронна бібліотека «Україніка»: технологічна організація та основні принципи управління інформаційними ресурсами. *Бібліотека. Наука. Комунікація* : тези доп. Міжнар. наук. конф., м. Київ, 6 жовт. 2015 р. URL: http://conference. nbuv.gov.ua/report/view/id/656 (дата звернення: 7.12.2019).

257. Лобузіна К. Інформаційні технології створення національних бібліографічних ресурсів. *Бібліотечний вісник*. 2013. № 1. С. 9–14.

258. Лобузіна К. В. Цифрове обличчя наукової бібліотеки: столітній рубіж академічних традицій та інновацій. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 3. С. 12–17.

259. Лосієвський І. Я. Документні пам’ятки в бібліотечних зібраннях: теоретико-методологічні аспекти та сучасна практика. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2013. Вип. 41. С. 124–134.

260. Максименко М., Павлюк В. Державна політика у сфері культури: особливості реалізації в сучасних умовах. *Державне управління*. Київ, 2015. № 4 (136), спецвипуск. С. 32–35.

261. Малолєтова Н. І. Національна бібліотека Франції: основні напрями діяльності. *Бібліотечний вісник*. 2013. № 5. С. 20–27.

262. Манакова И. Ю. Человек в постиндустриальном мире : автореф. дис. … канд. фил. наук : 09.00.11. Воронеж, 2008. 24 с. URL: http://cheloveknauka.com/v/259275/a?#?page=24 (дата звернення: 27.11.2018).

263. Манойло А. В. Государственная информационная политика в особых условиях : монография. Москва : МИФИ, 2003. 388 с.

264. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі : монографія. Харків : ХДАК, 2017. 326 с.

265. Марковець О. В., Пелещишин А. М., Хміль І. О. Реалізація системи опрацювання звернень громадян до органів влади у гетерогенних веб-середовищах. *Наукові праці Донецького національного технічного університету Серія: «Інформатика, кібернетика та обчислювальна техніка»*. Красноармійськ, 2015. №1 (20). С. 169–175.

266. Марковець О. В., Форкун Ю. В., Зелез Б. Я., Думанський Н. О. Розроблення сайту електронної бібліотеки наукового товариства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». № 689. Інформаційні системи та мережі*. 2010. С. 209–218.

267. Марущак А. І. Інформаційне право: доступ до інформації : навч. посіб. Київ : КНТ, 2007. 532 с.

268. Марченко П. Стандарти кодованих архівних опису та контексту (проблема впровадження). *Архіви України*. 2009. № 1/2. С. 79–85.

269. Матвєєва Л. Л. Культурологія. Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Либідь, 2005. 512 с.

270. Матвієнко А. Т. Документально-інформаційне забезпечення туристичної галузі в Україні: соціально-комунікаційний аспект : автореф. дис. … канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.02. Київ, 2012. 15 с.

271. Матеріали Міжнародної конференції «Програма ЄС «Горизонт 2020», навчання для Національних та регіональних контактних пунктів», ТОВ «Паперовий Змій-ОПТ». 2015. 88 с.

272. Матяш І. Б. Архіви як установи пам’яті. Національна та історична пам’ять : словник ключових термінів / кер. авт. кол. А. М. Киридон. Київ, 2013. С. 21–23.

273. Матяш І. Б. Установи пам’яті: поняття, місія, тенденції. *Національна та історична пам’ять* : зб. наук. праць. Київ, 2012. Вип. 4. С. 7–18.

274. Матяш И. Б. Христова Н. Н. Стандартизация документационных технологий в Украине. *Документация в информационном обществе: законодательство и стандарты* : докл. и сообщ. на XII Междунар. науч.-практ. конф., Москва, 2006. С. 304–306.

275. Международная конвенция об охране нематериального наследия. Париж, 17 октября 2003 г. URL: http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540r.pdf (дата звернення 22.07.2019).

276. Мерцалова Т. А. Информационная открытость системы образования: Вопросы эффективности государственной политики. *Вопросы образования.* 2015. № 2. С. 40–47.

277. Методика і критерії виявлення і включення унікальних документальних пам’яток Національного архівного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання : наказ Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України № 73/298 від 19.11.98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-98 (дата звернення 2.02.2019).

278. Методичні рекомендації для Державної реєстрації книжкових пам’яток України. Кириличні рукописні книги та стародруки. Принципи реєстраційного опису / укл. Л. А. Дубровіна та ін. Київ, 2007. 134 с.

279. Мина Ж. В., Пелещишин А. М. Колективне суспільне документування історичних процесів збройних формувань України періоду національно-визвольної революції 1917–1921 років в українській Вікіпедії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». № 784. «Держава та армія».* Львів, 2014. С. 204–214.

280. Міжнародна рада архівів: Режим доступа : https://www.ica.org/en (дата звернення: 17.07.2019).

281. Міністерство культури України : вебсайт. Режим доступу: http://www.mincult.kmu.gov.ua (дата звернення: 14.06.2019).

282. Міністерство культури та інформаційної політики України : вебсайт. Режим доступа : https://mkip.gov.ua/content/pro-ministerstvo.html (дата звернення: 13.07.2020).

283. Міністерство освіти і науки України : офіційний веб-сайт. Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/tag/gorizont-2020 (дата звернення: 14.06.2020).

284. Мірошник Р. В. Інтернет-ресурси історії України в глобальній комп'ютерній мережі: особливості формування, інформаційне наповнення, проблематика (1991–2010) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2011. 19 с.

285. Молодецька К. Соціальні інтернет-сервіси як суб'єкт інформаційної безпеки держави. *Information Technology and Security*. 2016. Вип. 4. № 1. С. 13–20.

286. На сайті Інституту історії НАНУ відкрився розділ «Блоги». URL: Режим доступу: http://www.istpravda.com.ua/short/2014/07/23/143821/ (дата звернення: 21.04.2018).

287. Національна електронна бібліотека України / уклад. Л. Й. Костенко. URL: http://www.nbuv.gov.ua/library/col.html. (дата звернення: 11.5.2017).

288. Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць. Вип. 4. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. – 296 с. Режим доступу: http://archive. nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ntip/2012_4/index.html.

289. Нежурбеда Г. Г. Создание архивов Интернет-документов как новая задача национальных библиотек. *Научные и технические библиотеки*. 2003. Вып. 2. С. 64–71.

290. Нематериальное культурное наследие. UNESCO. URL: https://ru.unesco.org/themes/nematerialnoe-kulturnoe-nasledie (дата звернення: 21.12.2019).

291. Ненашев А. И. Информационное пространство современного общества: коммуникационный аспект : автореф. дис. … канд. филос. наук : 09.00.11. Саратов, 2008. 21 с.

292. Новакова Л. Інформаційні продукти і послуги універсальної наукової бібліотеки. *Бібліотечна планета*. 2012. № 3. С. 20–23.

293. Онищенко О. С. Документально-інформаційні ресурси архівів та бібліотек – спільна база для розвитку науки, освіти, культури. *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство* : міжвідомч. зб. наук. пр. Київ : УНДІАСД. 2001. Вип. 4. С. 163–173.

294. Основи законодавства про культуру : Закон України від 14 лют. 1992 р. № 2117-XII . *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 21. Ст. 294.

295. Отле П. Руководство к администрированию : пер. с фр. Москва, 1924. 85 с.

296. Отле П. Трактат о Документации. *Библиотека, библиография, документация : избранные труды пионера информатики.* Москва : ФАИР-ПРЕСС ; Пашков дом, 2004. С. 187–308.

297. Охрана наследия и развитие творческого потенциала. UNESCO. URL: https://ru.unesco.org/themes/ohrana-naslediya-i-razvitie-tvorcheskogo-potenciala (дата звернення: 9.11.2018).

298. Оцифроване надбання: збереження, доступ, репрезентація : підсумки другого науково-практичного семінару, 16-17 грудня 2014 р. Київ : НБУВ, 2015. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/node/1969 (дата звернення: 14.06.2017).

299. Павлов С. Н. Информационная политика вуза, формирование общественного мнения как инструменты создания позитивного имиджа. *Вестник Томского государственного педагогического университета.* Томск, 2012. № 6. С. 43–47.

300. Павлуша І. А. Електронні бібліотеки: зарубіжний досвід, питання розробки української концепції. *Бібліотечний вісник*. 1999. № 4. С. 13–24.

301. Павлуша І. А. Електронні бібліотеки: питання комплектування й обробки вхідної інформації. *Бібліотечний вісник*. 1999. № 5. С. 14–21.

302. Павлуша І. А. Електронні бібліотеки: системний підхід до формування фондів. *Бібліотечний вісник*. 2000. № 2. С. 16–19.

303. Павлуша І. А. Електронні інформаційні ресурси в системі наукових комунікацій. *Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молодь* : наук. пр. та матеріали конф. Київ : Знання, 2001. Вип. 1. С. 237–245.

304. Палеха Ю. І., Леміш Н. О. Загальне документознавство : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2009. 432 с.

305. Палеха Ю. І. Культура діловодства в сучасних установах України: становлення, технологія, організація, керування : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.10. Київ, 2005. 18 с.

306. Палеха Ю. І., Леміш Н. О. Організація загального діловодства : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2009. 458 с.

307. Палеха Ю. І. Документаційне забезпечення управління. Київ : МАУП. 1997. 344 с.

308. Палієнко М. Г. Архівіст інформаційного суспільства: проблеми модернізації системи професійної освіти. *Вісник Київського національного університету. Історія*. 2016. Вип. 3 (130). С. 57–62.

309. Палієнко М. Г. Біля витоків нової архівної парадигми: внесок Л. А. Дубровіної в розробку концепції інформатизації архівної справи та створення електронних ресурсів Україніки / М. Г. Палієнко // Життя в науці: Студії на пошану Любові Дубровіної / НАН України; Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2020. С. 44–54.

310. Палієнко М. Г. Міжнародне архівне співробітництво: від зародження ідей до реалізації масштабних проектів у добу інформаційного суспільства (До 70-річчя Міжнародної ради архівів). *Архіви України.* 2018. № 4. С. 49–63.

311. Память мира. *ЮНЕСКО*. URL : http://www.unesco.org/new/en /communication-and-information/flagship-proj (дата звернення: 21.12.2018).

312. Папакін Г. Загальний міжнародний стандарт архівного описування ISAD(G) та перспективи його впровадження в Україні (на прикладі фамільного фонду Скоропадських ЦДІАК). *Архіви України*. 2001. № 4-5. С. 3–24.

313. Парвиз Казими, Чередник Л., Добровольская В. Современные технологии в масс-медиа. *Книговедение и редакторское искусство.* Баку, 2020. № 1 (10). С. 87–92.

314. Пастушенко О. В. Бібліотека як комунікаційна установа в інформаційному просторі та розвиток функцій ресурсної бази науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 1. С. 16–24.

315. Пастушенко О. В. Книга і періодика в дисертаційних дослідженнях назалежної України: соціокомунікаційний аспект : монографія. Київ : НБУВ, 2016. 583 с.

316. Пелещишин А. М., Гумінський Р. В. Загрози інформаційної безпеки держави в соціальних мережах. *Наука і техніка Повітряних сил Збройних Сил України.* 2013. № 2 (11). С. 192–199.

317. Пелещишин А. М., Добровольська В. В., Тимовчак-Максимець О. Ю. Особливості створення довідкового консолідованого інформаційного ресурсу. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 1. С. 123–129.

318. Пелещишин А. М., Корж Р. О., Гумінський Р. В. Визначення рекомендацій щодо інформаційного впливу на структуру віртуальної спільноти. *Безпека інформації.* 2014. № 3 (20). С. 264–273.

319. Пелещишин А. М., Пероганич Ю. Й. Формування суспільного авторитету ВНЗ через онлайн-енциклопедію Вікіпедія. *Комп'ютерні науки та інформаційні технології* : матеріали 4-ї Міжнар. наук.-техн. конф. CSIT-2009. Львів : Вежа і Ко, 2009. С. 31–33.

320. Пелещишин А. Пероганич Ю., Марковець О., Думанський Н., Формування суспільного авторитету ВНЗ шляхом комплексного подання в системі Вікіпедія, *Інформаційні системи та мережі: Вісник Національного університету «Львівська політехніка»,* 2009. № 653. С. 180–188.

321. Пелещишин А. М., Тимовчак-Максимець О. Ю. Аналіз комунікативної взаємодії учасників спільнот веб-форумів. *Східно-Європейський журнал передових технологій*. 2010. № 6/8 (48). С. 44–49.

322. Пелещишин А., Білущак Т. Інтернет-джерела як засіб використання інформації для джерелознавців. *Сумський історико-архівний журнал* : зб. наук. пр. Суми, 2016. № 26. С. 16–24.

323. Пелещишин А. М. Інтернет-технології опрацювання консолідованих інформаційних ресурсів : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. Політехніки, 2010. 247 с. : іл. (Консолідована інформація).

324. Пелещишин А. М., Добровольська В. В., Трач О. Р., Тимовчак-Максимець О. Ю. Особливості інформаційних технологій в бібліотечній справі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 4. С. 14–21.

325. Пелещишин О. П. Аналіз та протидія загрозам маркетинговій позиції підприємства в онлайн-спільнотах. *Захист інформації.* 2013. Т. 15, № 3. С. 217–224.

326. Передерій І. Інституційні веб-ресурси як інструмент збереження історичної пам’яті та національної комеморації. *Документно-інформаціні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Полтава, 23 листоп. 2016 р. Полтава, 2016. С. 205–211.

327. Перенесієнко І. Використання онтологій в організації електронних бібліотечних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки. *Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору* : матеріали Міжнар. наук. конф., 4-6 жовт. 2016 р. Київ, 2016. С. 358–362.

328. Перехрест Г. Впровадження електронного документообігу: критерії відбору. *Довідник секретаря та офіс-менеджера*. 2007. № 5. С. 20–25.

329. Петренко А. Довідково-інформаційний ресурс Відділу рідкісних книг та рукописів Наукової бібліотеки імені М. Максимовича: від картотеки до оцифрування. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 6. С. 25–28.

330. Петрушенко В. Л. Філософія: курс лекцій : навч. посіб. Київ : Каравела; Львів : Новий світ-2000, 2001. 448 с.

331. Плешкевич Е. А. Основи общей теории документа : монография. Саратов : Науч. книга, 2005. 244 с.

332. Плешкевич Е. А. Эволюция теоретических представлений о документе. Москва : Пашков дом, 2011. 96 с.

333. Поврозник Н. Г. Виртуальный музей: сохранение и репрезентация историко-культурного наследия. *Вестник Пермского университета*. *Сер.: История*. 2015. № 4 (31). С. 213–221.

334. Половинчак Ю. Діяльність бібліотек із збереження цифрової спадщини інтерактивного простору. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* 2018. Вип. 49. С. 123–132.

335. Положення про Міністерство культури України : постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 р. № 495 (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2014-%D0%BF (дата звернення: 17.12.2019).

336. Попик В. Концептуальні засади розбудови фундаментальної національної електронної бібліотеки «Україніка». *Бібліотечний вісник*. 2015. № 2. С. 3–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2015_2_3 (дата звернення: 19.10.2019).

337. Попик В. Створення фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як складник формування національного гуманітарного інформаційного простору. *Бібліотечний вісник.* 2014. № 6. С. 3–7.

338. Попик В. Стратегія розвитку бібліотечної сфери та пріоритети формування національного науково-інформаційного простору. *Бібліотечний вісник.* 2015. № 5. С. 3–9.

339. Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ : АртЕк, 2001. 728 с.

340. Порядок ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. URL: http://mincult.kmu.gov.ua /control/uk/publish/officialcategory?cat_id=245336262 (дата звернення: 21.11.2019).

341. Порядок занесення унікальних пам’яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання : наказ Міністерства культури і мистецтв України № 653 від 25.10.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0144-02 (дата звернення: 28.10.2019).

342. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. Москва : Рефл-бук, 2001. 656 с.

343. Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу). Архіви України. 2019. № 2. С. 67–92.

344. Приходько Л. Ф. Теоретичні і прикладні аспекти дослідження аудіовізуальних документів. *Архіви України*. 2015. Вип. 4. С. 7–43.

345. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21.09.1999 № 1068-XIV. URL: http://zakon2.rada.gov.ua /laws/show/1068-14 (дата звернення: 11.12.2019).

346. Про видавничу справу : Закон України від 05.06.1997 № 318/97-ВР (із змінами). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2% D1%80 (дата звернення: 21.03.2018).

347. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо діяльності Міністерства культури та інформаційної політики України : постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2020 р. № 231. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 21.06.2020).

348. Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України : постанова Кабінету Міністрів України від 13.08.2014 № 341. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2014-%D0%BF (дата звернення: 15.05.2018).

349. Про затвердження Положення про Державний реєстр національного культурного надбання : постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.1992 № 466. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-92-%D0%BF#Text (дата звернення: 11.11.2019).

350. Про затвердження Положення про національний контактний пункт Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» : наказ Міністерства освіти і науки України від 08.12.2016 № 1469. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0005-17#n15 (дата звернення: 11.05.2019).

351. Про затвердження Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання : наказ Міністерства культури України від 14.06.2016 № 437. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16 (дата звернення: 1.12.2019).

352. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 75/98-ВР. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show /75/98-вр (дата звернення: 21.12.2017).

353. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2778-17 (дата звернення: 20.02.2019).

354. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29.06.1995 № 249/95-ВР. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 21.12.2019).

355. Про Horizon 2020 / Сумський державний університет. Режим доступу: http://horizon2020.sumdu.edu.ua/?page_id=8 (дата звернення: 14.05.2020).

356. Про обов’язковий примірник документів : Закон України від 09.04.1999 № 595-XIV (з подальшими змінами). URL: http://search. ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T990595.html (дата звернення: 21.06.2017).

357. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL:http://zakon.rada.gov.ua /laws/show/2163-19 (дата звернення: 1.05.2018).

358. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text (дата звернення: 16.02.2019).

359. Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 07.10.1997 № 554/97-ВР. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws /show/554/97-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 21.02.2018).

360. Про Рекомендації парламентських слухань «Культурна політика в Україні: пріоритети, принципи та шляхи реалізації» : Постанова Верховної Ради України від 21.06.2005 № 2680-IV. URL: http://zakon2.rada.gov.ua /laws/show/2680-iv (дата звернення: 3.09.2018).

361. Про Суспільне телебачення і радіомовлення України : Закон України від 17.06.2014 № 1227-VII. URL: http://zakon.rada.gov.ua /laws/show/1227-18 (дата звернення: 2.02.2019).

362. Проект BRICKS (Building Resources for Integrated Cultural Knowledge Services). *Российская сеть Культурного наследия* : вебсайт. URL: http://www.rchn.org.ru/tekuschie-proekty (дата звернення: 11.05.2017).

363. Проектування системи електронних бібліотек наукових і навчальних закладів АПН України / О. М. Спірін, В. М. Саух, В. А. Резніченко, О. В. Новицький. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. № 6 (14). URL: http://www.ime.edu-ua.net/em.htm (дата звернення: 10.10.2018).

364. Прокопенко І. В. Програма розвитку Українського державного інституту культурної спадщини Міністерства культури України, на один і п’ять років. Київ. 2019. URL: http://kyiv-heritage.com/sites/default/files/%

D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%82%D1%83%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%20%D0%9C%D1%96%D0%BD%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83.pdf. (дата звернення: 25.12.2019).

365. Профіль комплектування електронної бібліотеки «Культура України». Київ, 2010. 8 с.

366. Рамкова програма Європейського Союзу «Горизонт 2020». Рекомендації для нових учасників програми. URL: http://www.stu.cn.ua/media /files/pdf/Rekomend_Horizont_2020.pdf (дата звернення: 19.10.2019).

367. Резниченко В. А., Проскудина Г. Ю., Кудим К. А. Концептуальная модель научной электронной библиотеки. *Электронные библиотеки: перспективные методы и технологии, электронные коллекции – RCDL2008* : труды Десятой Всерос. науч. конф. Дубна, Россия, 2008. 120 с.

368. Рейнворд У. Б. Универсум информации. Жизнь и деятельность Поля Отле. Москва : Книга, 1976. 402 с.

369. Рекомендация об охране движимых культурных ценностей от 28 ноября 1978 г. *Нормативные акты ЮНЕСКО по охране культурного наследия*. Москва, 2002. С. 193–205.

370. Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв : етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки XX – 10-ті роки XXI ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.02; 27. Київ, 2018. 21 с.

371. Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення,

стратегії розвитку (80-ті роки XX – 10-ті роки XXI ст.) : дис. … канд. іст. наук : 27.00.02; 27. Київ, 2018. 242 с.

372. Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій *Інститут журналістики* : вебсайт. URL: http://journlib.univ. kiev.ua/Nacherky_do_metodologiyi.pdf (дата звернення: 23.12.2017).

373. Різун В. В. Теорія масової комунікації : підруч. для студ. галузі «Журналістика та інформація». Київ : Просвіта, 2008. 260 с.

374. Річний звіт 2018 щодо стану реалізації в Україні положень конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини. URL: http://uccs.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/zvit_-uckd-2018.pdf (дата звернення: 17.09.2019).

375. Романов О. Ю. Структура та побудова мережевого інформаційного ресурсу кафедри. *Електромеханічні і енергозберігаючі системи*. 2010. № 2. С. 67–73.

376. Рудич О. Б. Зведений каталог оцифрованих видань: новий корпоративний проект. *Бібліотека і книга в контексті часу* : зб. матеріалів X Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2017. С. 52–54.

377. Рудюк В. В. Система керування електронною документацією у Федеративній Республіці Німеччина (1990–2006 рр.) : автореф. дис. … канд. іст. наук : 27.00.02. Київ, 2008. 19 с.

378. Савицький В. Т. Документаційне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Львів, 2006. 20 с.

379. Савицький В. Т. Документаційне забезпечення управління як сфера нормативно-правового регулювання. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2006. № 10. С. 359–369.

380. Савицький В. Т. Про місце діловодства в системі функцій державного управління. *Вісник Державної служби України*. 2004. № 4. С. 48–50.

381. Сельченкова С. В., Селіверстова К. Т. Експертиза цінності управлінських документів: історія, теорія, методика : наук.-метод. посіб. Київ; Рівне, 2011. 170 с.

382. Сельченкова С. В. Особливості укладання відомчих переліків документів зі строками зберігання. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2003. Т. 9. С. 50–51.

383. Сельченкова С. Переліки документів зі строками зберігання. *Українська архівна енциклопедія*. Київ, 2008. С. 648.

384. Сидоренко Н. Історія української журналістики: перезавантаження («палітурка», «цифра», «втрачено»). *Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика»*. 2015. Вип. 40. С. 28–37.

385. Сидоренко Т. В., Тягій Є. В. Електронні виставки архівних документів як інформаційний ресурс регіону (на прикладі державного архіву Миколаївської області). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. №1. С. 89–96.

386. Слободяник М. С. Бібілотека. Документ. Комунікації : вибрані праці Київ : Ліра-К, 2010. 308 с.

387. Слободяник М. С. Вибір і обґрунтування теми дисертаційного дослідження. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2005. № 3. С. 12–15.

388. Слободяник М. С. Галузеве документознавство: перспективні напрями досліджень. *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 17–18 трав. 2005 р.). Київ : ДАКККіМ, 2005. С. 5–8.

389. Слободяник М. С. Документологія: зміст, перспективи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2004. № 4. С. 4–9.

390. Слободяник М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій. Київ : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1995. 268 с.

391. Слободяник М. С. Формування загальної теорії документа: історія, сучасність, перспективи. *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 21–23 трав. 2007 р.). Київ : ДАКККіМ, 2007. С. 3–4.

392. Слюсаревський М. М. Інформаційний простір : критика існуючих визначень і спроба побудови теорії. *Вісник ХДУ. Серія «Психологія, політологія» : Особистість і трансформаційні процеси в суспільстві. Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти.* Харків, 1999. Ч. 4–5. С. 337–342.

393. Соколов А. В. Введение в теорию социальной коммуникации : учеб. пособ. СПб. : СПбГУП, 1996. 320 с.

394. Соколов А. В. Коммуникационные потребности : учеб. пособ. Краснодар. 1996. 163 с.

395. Соколов А. В. Социальные коммуникации : учеб.-метод. пособ. Москва : Профиздат, 2001. 220 с.

396. Соколов А. В. Введение в теорию социальной коммуникации : учебное пособие. Санкт-Петербург : СПбГУП, 1996. 320 с.

397. Соляник А. А., Кушнаренко Н. Н. Социальные коммуникации – новая научная отрасль. *Научные и технические библиотеки*. 2008. Вип. 8. С. 41–48.

398. Соляник А. А. Документні потоки та масиви : навч. посіб. Харків : ХДАК, 2000. 112 с.

399. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / сост. В. А. Ильганаева. Харьков : Городская типография, 2009. 392 с.

400. Социальная коммуникация в современном мире : кол. моногр. / под общ. ред. А. А. Деркача. Москва : Альтекс, 2004. 603 с.

401. Спасов В. Д. Постмодернизм и реклама. *PR и реклама в изменяющемся мире: региональный аспект.* 2016. № 15. С. 166–174.

402. Стандарты описания (метаданные) цифровых записей и электронных копий документов на сайте Библиотеки Конгресса. *Digital Library Standards.* URL: http://www.loc.gov/library/digitalstandards.html/ ; Standards at the Library of Congress. *Library of Congress*. URL: http://www.loc.gov/standards/ (дата звернення: 25.07.2017).

403. Старовинна гравюра — культурна спадщина України. *Одеська національна наукова бібліотека.* URL: http://odnb.odessa.ua/gravures/about (дата звернення: 15.10.2019).

404. Створення та технічна підтримка електронної бібліотеки установи НАПН України : метод. рекомендації / С. М. Іванова, З. В. Савченко, О. М. Спірін та ін. Київ : Атіка, 2014. 72 с.

405. Степанов В. Ю. Державна політика у сфері культури і культурної спадщини. *Державне будівництво*. 2016. № 1. С. 1–8.

406. Стеценко Г. В. Практичне використання вікі-енциклопедії в навчальновиховному процесі. *Комп'ютер у школі та сім'ї.* 2009. №5. С. 34-39.

407. Столяров Ю. Н. Библиотека: структурно-функциональный подход. Москва : Книга, 1981. 255 с.

408. Стоян П. Електронні бібліографічні та архівні документальні ресурси національних державних установ та органів влади Австралії. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2012. Вип. 33. С. 462–471.

409. Стоян П. Ф. Архівні електронні ресурси Канади і Австралії: досвід створення та корпоративної інтеграції (70-ті рр. XX – 10-ті рр. XXI ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.02. Київ, 2013. 17 с.

410. Стоян П. Ф. Дескриптивні стандарти в системі австралійських архівних ресурсів. *Студії з архівної справи та документознавства*. Київ, 2012. Вип. 20. С. 36–43.

411. Стоян П. Ф. Канадський досвід міжнародної дескриптивної стандартизації архівного опису для корпоративної мережі: розвиток і

специфіка використання. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2013. № 2. С. 16–22.

412. Стоян П. Ф. Роль австралійських архівістів у розробці стандарту метаданих електронного документообігу (RKMS, Recordkeeping Metadata Standard). *Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів* : тези доп. Міжнар. наук. конф. Київ : НБУВ, 2013. URL: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/240 (дата звернення: 19.02.2017).

413. Стратегический план действий программы «Информация для всех» (2008–2013). *ЮНЕСКО.* 2008. 21 с. URL: http://www.ifap.ru/ofdocs /unesco/sp813.pdf (дата звернення 22.07.2017).

414. Стрілець Н. О. Методи та технології архівування електронних бібліотечних ресурсів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2012. № 3–4. С. 40–46.

415. Стрілець Н. О. Технології архівного збереження електронних бібліотечних ресурсів у мережевому комунікаційному просторі: дис. … канд. наук з соціальних комунікацій: 27.00.03. Харків, 2013. 243 с.

416. Стронська Н. Електронні ресурси українського історичного біобібліографознавства: стан і перспективи розвитку (90-ті роки XX – 10-ті роки XXI ст.) : дис. … канд. іст. наук : 27.00.03. Київ, 2015. 15 с.

417. Струнгар А. В. Інформаційно-аналітичний портал бібліотеки як засіб наукової комунікації : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.03. Київ, 2016. 19 с.

418. Струнгар А. В. Формування інформаційної структури сайту бібліотеки як ефективного інструменту взаємодії у веб-середовищі. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2013. Вип. 36. С. 385–390.

419. Суровцева К. Рідкісні та цінні видання ЖОУНБ ім. О. Ольжича: сучасна система збереження документів, поєднання традиційних та новітніх технологій. *Бібліотека – територія інтелектуальної комунікації: від витоків*

до сьогодення : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю Житомир. обл. універс. наук. б-ки ім. О. Ольжича (22 верес. 2016 р.). Житомир, 2016. С. 35–41.

420. Тарасенко Н. Аналітичні аспекти збору та архівування мережевих ресурсів науковою бібліотекою. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* Київ, 2013. Вип. 36. С. 309–324.

421. Ткаченко А. В. Інтернет-проект «Макаренкіана». *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXIII Каришинські читання)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 19–20 трав. 2016 р.). Полтава, 2016. С. 418–420.

422. Тортіка О. О., Біличенко О. Л. Інформаційно-комунікаційний простір як відображення сучасного соціокультурного середовища. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2010. Вип. 30. С. 80–87.

423. Трачук Л. Електронні бібліотеки та колекції документів на сайтах обласних універсальних наукових бібліотек України. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 7. С. 33–37.

424. Трояновский С. П. Практика формирования первых массивов оцифрованных документов ГПНТБ России. *Международная конференция «Крым-2002»*. URL: http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2002/trud/sec78/Doc19.HTML_ (дата звернення: 11.01.2018).

425. Тур О. М. Міжнародні й зарубіжні стандарти з інформації та документації як чинник розвитку процесу національної стандартизації. *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики* : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ : НАКККіМ, 2011. С. 15–17.

426. Тур О. Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації : монографія. Кременчук : ПП Щербатих, 2018. 301 с. – ISBN 978-966-02-7489-1.

427. Тур О. М. Міжнародна стандартизація в галузі документаційного забезпечення управління. *Virtus : scientific journal*. 2018. № 21. P. 311–313.

428. Тур О. Сучасна проблематика гармонізування національних стандартів з міжнародними та європейськими. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2020. № 1. С. 41–49.

429. Тюрменко І. Історико-культурна спадщина на веб-сайтах системи державних архівів областей України: стратегія доступу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2016. Вип. 3. С. 70–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ist_2016_3_18 (дата звернення: 12.04 2019).

430. Українська Вікіпедія : вебсайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%96%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D1%96%D1%8F Українська_Вікіпедія (дата звернення: 11.06.2020).

431. Українська радянська енциклопедія (УРЕ) : в 12 т. 1974–1985. URL: http://leksika.com.ua/ure/ (дата звернення: 11.12.2018).

432. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. М. Закович та ін. Київ : Знання, 2000. 622 с.

433. Український бібліографічний репертуар. *Українська бібліотечна енциклопедія.* URL: http://ube.nlu.org.ua/article/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D0%B5%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%80_(дата звернення: 21.03.2019).

434. Український державний інститут культурної спадщини : вебсайт. URL: https://www.spadshina.org.ua/ (дата звернення: 14.01.2020).

435. Український державний інститут культурної спадщини : структура. URL: https://www.spadshina.org.ua/strukturni-pidrozdily. (дата звернення: 14.01.2020).

436. Український державний інститут культурної спадщини : Міжнародна літня школа «Несвізька академія». URL: https://www.spadshina.org.ua/novini/okhorona-ta-rozvytok-palatsiv-ta-sadybnykh-kompleksiv. (дата звернення: 14.01.2020).

437. Український державний інститут культурної спадщини отримав нагороду «Вибор Країни». URL: https://www.spadshina.org.ua/novini /ukrainskyj-derzhavnyj-instytut-kulturnoi-spadshchyny-otrymav-nahorodu-vybir-krainy (дата звернення: 14.02.2020).

438. Український педагогічний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.

439. Універсальний словник-енциклопедія. Львів : ТЕКА, 2006. 1432 с.

440. Ус О. М. Досвід архівного зберігання електронних документів та електронних інформаційних ресурсів у Вільній федеральній землі Баварія (ФРН). *Архіви України*. 2011. № 5. С. 196–202.

441. Устав Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры. Лондон, 16 ноября 1945 г. URL: http://base.garant.ru/2540500/ (дата звернення: 22.07.2018).

442. Федулова Л., Андрощук Г. Особливості розвитку інноваційної політики Європейського Союзу: виклики для України. *Проблеми науки*. 2014. № 7–8. С. 40–43.

443. Філіпова Л. Інформаційні системи в комп’ютерно-документаційній сфері: загальні методологічні підходи до наукових досліджень. *Вісник Книжкової палати.* 2007. № 10. С. 36–38.

444. Філіпова Л. Система управління електронним документообігом: загальні поняття термінології, організації, технології (зарубіжний досвід). *Вісник Книжової палати*. 2001. № 4. С. 15–18.

445. Філіпова Л. Я. Інформаційно-комунікаційні прояви ресурсного потенціалу Інтернету. *Бібілотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2010. № 2. С. 44–48.

446. Філіпова Л. Я. Системи управління електронним документообігом: за- гальні поняття термінології, організації, технології (зарубіжний досвід). *Вісник Книжкової палати*. 2001. № 4. С. 15–18.

447. Форкун Ю. В. Методика оцінки діяльності розробників інформаційно-довідкового забезпечення суспільних комунікаційних систем. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2012. Т. 4, № 6/4. С. 45-46.

448. Форкун Ю. В., Пелещишин А. М. Сучасні підходи технології розроблення та формування інформаційно-довідкового забезпечення суспільних комунікаційних систем. *Східно-Європейський журнал передових технологій*. 2012. № 2/2 (56). С. 3–12.

449. Формирование и сохранение культурного наследия в информационном обществе. Санкт-Петербург : Рос. Нац. б-ка, 2004. 110 с.

450. Хаксли Д. Ключ к будущему – гуманизм. *Диалоги: полемические статьи о возможных последствиях развития современной*. Москва : Политиздат, 1979. С. 16–17.

451. Халецька Л. П. Цифрове збереження електронних документів на прикладі діяльності Національної бібліотеки Франції. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2015. № 4. С. 26–34.

452. Харченко С. В., Литвинська С. В. Проблема гармонізації національних та міжнародних стандартів серії «Інформація та документація». *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 19–21 трав. 2009 р.). Київ : ДАКККіМ, 2009. С. 22–25.

453. Харченко С. В., Литвинська С. В. Проблеми функціонування національних стандартів серії «Інформація та документація» у світлі «Державної програми стандартизації на 2006–2010 роки». *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : проблеми науки, освіти, практики* : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 25–27 трав. 2010 р.). Київ : НАКККіМ, 2010. С. 102–104.

454. Холод О. М. Соціальні комунікації : соціо- та психолінгвістичний аналіз : навч. посіб. Львів : ПАІс, 2011. 288 с.

455. Холод О. М. Соціальнокомунікаційний інжиніринг як етодологія дослідження соціальних комунікацій. *Світ соціальних комунікацій*. 2012. Т. 8. С. 7–12.

456. Хорошун Б. І., Язвінська О. М., Сєрова О. Ю. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. Київ : НТУ, 2010.464 с.

457. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. «AMERICAN MEMORY». *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.* URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/pro0001493 (дата звернення: 16.10.2019).

458. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. «CANADIANA». *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.* URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/pro0001495 (дата звернення: 16.10.2019).

459. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. «EUROPEANA». *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.* URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/pro0001486 (дата звернення: 14.10.2019).

460. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. «GALLICA». *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.* URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/pro0001492 (дата звернення: 19.10.2019).

461. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. «NATIONAL TREASURES FROM AUSTRALIA’S GREAT LIBRARIES». *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.* URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib /item/pro0001494 (дата звернення: 17.10.2019).

462. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. «POLONA». *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.* URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/pro0001491 (дата звернення: 11.10.2019).

463. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. «WORLD DIGITAL LIBRARY (WDL)». *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.* URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/pro0001485 (дата звернення: 12.10.2019).

464. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. «Старовинна гравюра». *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.* URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/pro0001926 (дата звернення: 18.10.2019).

465. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. DIASPORIANA. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.* URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/pro0001488 (дата звернення: 19.10.2019)

466. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. LIBRARIA. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.* URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/pro0001489 (дата звернення: 17.10.2019).

467. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. Бібліотечні цифрові проекти. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.* URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=DLIB&P21DBN=ELIB (дата звернення: 13.10.2019).

468. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. Електронна бібліотека «Історична спадщина України». *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.* URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/pro0001490 (дата звернення: 15.10.2019).

469. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. Культура України. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.* URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/pro0001487 (дата звернення: 15.10.2019).

470. Чекмарьов А. О., Костенко Л. Й., Павлуша Т. П. Національна система електронних бібліотек. Київ, 1998. 50 с.

471. Чекмарьова Л. О. Веб-сайт обласної державної адміністрації України як документально-інформаційна система: засади функціонування, структура, зміст : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.10. Київ, 2008. 22 с.

472. Чекмарьова Л. О. Інформаційна структура та ресурси веб-сайтів органів виконавчої влади в Україні: правовий аспект. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2007. № 3. С. 57–63.

473. Чекмарьова Л. О. Інформаційні ресурси урядового веб-порталу та веб-сайтів обласних державних адміністрацій України як джерельна база історико-культурних досліджень. *Рукописна та книжкова спадщина України : археогр. дослідження унікальних архівів та бібліотеч. фондів*. Київ, 2007. Вип. 11. С. 300–313.

474. Чекмарьова Л. О. Правове регулювання створення та функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади актами Президента України та Кабінету Міністрів України. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2007. Вип. 19. С 699–709.

475. Чупрій Л. В. Роль інтернету у формуванні історичної пам’яті українського народу. *Стратегічні пріоритети : наук.-аналіт. щокварт. зб.* 2010. № 1. С. 98–102.

476. Шаповалова Г. М. Концепция цифрового культурного наследия и его генезис: теоретико-правовой аналіз. *Территория новых возможностей. Вестник Владивостокского государственного университета экономики и сервиса.* 2017. Т. 9. №4. С. 159–168.

477. Шарков Ф. И. Коммуникология: основы теории коммуникации : учебник. Москва : Дашков и Ко, 2010. 237 с.

478. Шарков Ф. И. Основы теории коммуникации : учебник. Москва : Перспектива, 2003. 248 с.

479. Шварцман М. Е. Использование метаданных для каталогизации российских ресурсов Интернет. *Электронные библиотеки.* 1998. Т. 1, Вып. 2. URL: http://www.elbib//1998/199802/Shvarz/shvarz.ru.html (дата звернення: 11.10.2018).

480. Шварцман М. Е. Опыт каталогизации ресурсов Интернет. *Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые*

формы сотрудничества : 6-я Междунар. конф. «Крым-99» : материалы конф. Симферополь, 1999. Т. 1. С. 299–301.

481. Шварцман М. Е., Ильин А. С. Dublin Core в коробке. *Электронные библиотеки*. 2000. Т. 3. Вып. 2. URL: http://www.elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/journal/2000/part2/SI (дата звернення: 15.10.2018).

482. Швецова-Водка Г. М. Методи документознавства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2007. № 1. С. 81– 85.

483. Швецова-Водка Г. М. Документознавство : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 398 с. (Вища освіта України XXI століття).

484. Швецова-Водка Г. Н. Определение объекта и предмета документоведения. *Научные и технические библиотеки*. 2008. № 4. С. 30–44.

485. Шевнюк О. Л. Українська та зарубіжна культура: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2002. 277 с.

486. Шевченко О. В. Система функціонування документаційної культури в сучасному комунікаційному середовищі. *Поліграфія та видавнича справа*. 2017. Вип. № 2 (74). С. 107–114.

487. Шейко В. Електронне діловодство в Україні: проблеми та завдання впровадження. *Вісник Книжкової палати*. 1999. № 1. С. 17–19.

488. Шейко В. М., Кушнаренко Н. М. Перспективи розвитку соціальних комунікацій як нової наукової галузі. *Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань* : у 2 ч : матеріали Міжнар. наук. конф., (Харків, 26–27 лют. 2009 р.). Харків : ХДАК, 2009. Ч. 1. С. 3–9.

489. Шейко В. М., Богуцький Ю. П. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст.). Київ : Генеза, 2005. 591 с.

490. Шелестова А. М. Навчальна документація в інтегрованому інформаційно-комунікаційному просторі вищого навчального закладу : автореф. дис. … канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.02. Київ, 2011. 18 с.

491. Шемаєв С. О. Бібліотека, архів, музей: шляхи співробітництва. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2013. Вип. 35. С. 548–555.

492. Шемаєв С. О. Взаємодія бібліотек, музеїв, архівів у комунікаційному просторі України : дис. … канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.03. Харків. ХДАК, 2016. 220 с.

493. Шемаєв С. О. Співробітництво бібліотек, архівів, музеїв у сучасних умовах. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2012. № 36. С. 166–174.

494. Шемаєв С. О. Створення бібліотечних музеїв: завдання та функції. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2012. Вип. 37. С. 113–120.

495. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія. Харків : ХДАК, 2008. 289 с.

496. Ших К. Эра Facebook. Как использовать возможности социальных сетей для развития вашего бизнеса. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2010. С. 304.

497. Шлыкова О. В. Феномен мультимедиа. Технологии эпохи электронной культуры : монография. Москва : МГУКИ, 2003. 251 с.

498. Шрайберг Я. Л. На пути к созданию концепции Национальной электронной библиотеки. *Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире* : 6-я Междунар. конф. «Крым-1999» : материалы конф. Симферополь, 1999. Т. 1. С. 279–281.

499. Шталс В. Организационно-правовые вопросы управления электронными документами в Латвии. *Документация в информационном обществе. Международный опыт управления документами* : докл. и сообщ. на XVI междунар. науч.-практ. конф., (Москва, 25–26 нояб. 2010 г.). Москва : Росархив, ВНИИДАД, 2011. С. 61–67.

500. Шурубура А. Нові українські стандарти з організації зберігання документів Національного архівного фонду України. *Студії з архівної справи та документознавства*. 1999. Т. 4. С. 52–58.

501. Электронные документы в корпоративных сетях: второе пришествие Гуттенберга / С. В. Клименко, И. В. Крохин, В. М. Кущ и др. Москва : Анкей-Экотрендз, 1999. 271 с.

502. Юдіна Л. М. Використання інформаційних ресурсів Національного архівного фонду України: науково-методичні засади, напрями та форми (1993–2004 рр.) : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.10. Київ, 2005. 20 с.

503. Якимюк Ю. П. Комунікаційна система документаційного забезпечення управління вищим навчальним закладом : монографія. Київ : Ун-т «Україна», 2011. 191 с.

504. Якимюк Ю. П. Формування ефективного сховища інформації у вищому навчальному закладі – важлива складова системи електронного документообігу. *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 1. С. 21–24.

505. Ярошенко Т. О. Світова цифрова бібліотека: будуємо глобальне партнерство. *Бібліотечна планета*. 2010. № 3. С. 5–8.

506. Яцишин А. В. Мережа електронних бібліотек установ НАПН України: соціально-психологічні аспекти. *Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті : стан, досягнення, перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. Internet-конф. Черкаси, 2013. С. 216–218.

507. Яцишин А. В. Місце і роль мережі електронних бібліотек установ НАПН України в науково-освітньому просторі. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2013. № 1 (33). URL: http://journal.iitta.gov.ua (дата звернення: 17.07.2018).

508. Яцишин А. В. Про створення єдиного інформаційного науково-освітнього простору НАПН України. *Звітна наукова конференція Інституту*

інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України : матеріали наук. конф. Київ : ІІТЗН НАПН України, 2013. С. 112–116.

509. Яцишин А. В. Про створення мережі електронних бібліотек установ НАПН України. *Сучасна наука в мережі Internet* : матеріали дев'ятої Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 25–27 лют. 2013 р.). Київ, 2013. Ч. 2. С. 59–61.

510. Яцишин А. В. Соціально-психологічні аспекти впровадження електронної бібліотеки НАПН України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2012. № 3 (29). URL: http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue /view/51 (дата звернення: 17.10.2018).

511. «Archaeologizing» Heritage? Transcultural Entanglements between Local Social Practices and Global Virtual Realities / eds. by M. Falser, M. Juneja. NewYork : Heidelberg, 2013. 275 p.

512. Aibar E., Lladós-Masllorens J., Meseguer-Artola A., Minguillón J., Lerga M. Wikipedia at university: what faculty think and do about it. *The Electronic Library*. 2015. Vol. 33, № 4. P. 668–683. URL: https://www. emerald.com/insight/publication/issn/0264-0473/vol/33/iss/4 (дата звернення: 17.03.2018).

513. Alelis G. Older and younger adults' interactions with 3d digital cultural heritage artefacts. *ProQuest Dissertations Publishing*. 2015. URL: http://search.proquest.com/docview/1857772824/abstract/5394E50066D9466DPQ/ 2?accountid=152445#center (дата звернення: 27.03.2018).

514. Approaches to digitisation. *The British Library*. URL: http://www.bl.uk/blpac/approaches.html (дата звернення: 17.11.2018).

515. ATHENA : website. URL: http://www.athenaeurope.org/ (дата звернення: 16.07.2018).

516. Barker Ph. Electronic libraries – vision of the future. *The Electronic Library*. 1994. Vol. 12. № 4. P. 221–230. URL: https://www.emerald.com /insight/publication/issn/0264-0473 (дата звернення: 17.02.2018).

517. Beamer J. E. Digital Libraries for Open Science: Using a Socio-Technical Interaction Network Approach. *Digital Libraries: Supporting Open Science. IRCDL. Communications in Computer and Information Science.* Cham : Springer, 2019. Vol. 988. URL: https://zenodo.org/record/2552786#.XujgyEUzaUk (дата звернення: 7.05.2018).

518. Bottery M. The End of Citizenship? The Nation State, Threats to its Legitimacy, and Citizenship Education in the Twenty-first. *Cambridge Journal of Education*. 2003. Vol. 33. № 1. P. 101–122.

519. Butera F. Adapting the Pattern of University Organisation to the Needs of the Knowledge Economy. *European Journal of Education*. 2000. Vol. 35. № 4. P. 377–498.

520. Carley K., Lee J., Krackhardt D. Destabilizing networks. *Connections*. 2002. Vol. 24, Issue 3. P. 79–92. URL : http://www.andrew.cmu.edu/user/krack/documents/pubs/2001/2001%20Destabilizing%20Networks.pdf (дата звернення: 3.11.2018).

521. Cataloging cultural objects : a guide to describing cultural works and their images / Murtha Baca et al. Chicago : American library association, 2006. XIII, 396 p.

522. Categories ffor the description of works of art / Murtha Baca, Patricia Harpring (ed.). Los Angeles, CA : The J. Paul Getty Trust, 2009.

523. Charter on the Preservation of Digital Heritage. *UNESCO*. 2003. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (дата звернення: 11.09.2018).

524. Cho J. The Trends of Media Coverage about Libraries in Korea: Using Semantic Network Analysis of Portal News. Libri, 2018. Vol. 68, Issue 4. P. 291-300. URL: doi: 10.1515/libri-2018-0068.

525. Chung Y., Jackson S. E. The Internal and External Networks of Knowledge-Intensive Teams: The Role of Task Routineness. *Journal of Management.* 2013. Vol. 39, № 2. P. 442–468.

526. Committee on Descriptive Standards, CDS. URL: http://www.icacds.org.uk/icacds.htm (дата звернення: 17.10.2018).

527. Cultural heritage: digitisation, online accessibility and digital preservation : Consolidated Progress Report on the implementation of Commission Recommendation (2011/711/EU) 2015–2017. URL: https://www.digital meetsculture.net/wp-content/uploads/2019/06/ReportonCulturalHeritageDigitisation-OnlineAccessibilityandDigitalPreservation.pdf (дата звернення: 14.08.2018).

528. Davis M. Writing Heritage : the Depiction of Indigenous Heritage in European-Australian Writings. Melbourne : Australian Scholarly Publishing, 2007. 401 p.

529. Delanty G. deologies of the Knowledge Society and the Cultural Contradictions of Higher Education. *Policy Futures in Education*. 2003. Vol. 1. №1. P. 71–82.

530. DIGITAL FOR CULTURE Preserving and promoting our cultural heritage. Retrieved from: https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news /european-commission-report-cultural-heritage-digitisation-online-accessibility-and-digital Last Accessed: 14.05.2020.

531. Digital History. URL: http://www.digitalhistory.uh.edu (дата звернення: 7.11.2019).

532. Dobrovolska V., Myna Zh., Bilushchak T. Information research resources of the historical and cultural sphere on the internet. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 2. С. 350–355.

533. Dobrovolska V., Peleshchyshyn A., Yakovyna V. Cultural Institution Information Pattern Formation within Social Media Communities. *Proceedings of the 1st International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN-2019), Lviv, Ukraine, May 16–17.* Lviv, 2019. P. 42-53. URL: http://ceur-ws.org/Vol-2392/ (дата звернення: 17.12.2019).

534. Dobrovolska V. Theoretical framework for study of socio-communication space of culture. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 4. С. 117–123.

535. Dobrovolska V. Preservation of the digital cultural heritage: basic problems, tasks, principles of selection. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2019. № 3 (23). URL: https://sp-sciences.io.ua/s2663927/dobrovolska_viktoriya_2019_._preservation_of_the_digital_cultural_heritage_basic_problems_tasks_principles_of_selection._social_and_human_sciences._polish-ukrainian_scientific_journal_03_23 (accessed 22 December 2019).

536. Dobrovolska V. The Analysis of Online Communities as Platforms for Informational Influences / V. Vus, S. Albota, V. Dobrovolska // Journal of Scientific and Engineering Research. – 2019. № 6 (2). – pp. 72–78. URI: http://ena.lp.edu.ua:8080/xmlui/handle/ntb/44774?locale-attribute=pl URI: http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/44774 (дата звернення: 17.10.2019).

537. Dobrovolska V., Review of Definition «Consumer Experience» and its Qualities / Oksana Tymovchak-Maksymets, Mykhailo Klymash, Viktoriya Dobrovolska, Kateryna Molodetska, Oleksandr Markovets // Proceedings of the 2nd International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN-2020), Lviv, Ukraine, May 21, 2020, Pp. 318–331. – URL: http://ceur-ws.org/Vol-2616/paper27.pdf *(Scopus)*

538. Dobrovolska V., Kalinina-Symonchuk Y. Criteria and priorities for selecting objects of historical and cultural documentary heritage for digitization. *Рукописна та книжкова спадщина України.* 2020. Вип. 25. С. 310–323. *(Web of Science)*

539. Document WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E. Declaration of Principles Building the Information Society: a global challenge in the new Millennium. *World Summit on the Information Society*. Geneva, 2003. Tunis, 2005. URL: http://www.itu.int/wsis/docs /geneva/official/ dop.html (дата звернення: 5.06.2018).

540. Dublin Core Metadata Initiative (DCMI). URL: http://dublincore.org (дата звернення: 5.10.2017).

541. EAD. Кодированное архивное описание. Библиотека тегов. Версия 2002. Санкт-Петербург : ФГБУ «Президентская библиотека имени Б. Н. Ельцина», 2011. 337 с. (EAD Технический документ).

542. EU Member States sign up to cooperate on digitising cultural heritage. Retrieved from: https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/eu-member-states-sign-cooperate-digitising-cultural-heritage. Last Accessed: 14.05.2020.

543. Europeana Collections : онлайн коллекция предметов искусства, культуры и науки. URL: http://www.europeana.eu (дата звернення: 6.11.2017).

544. Europeana content strategy: Getting the right content to the right user at the right time. 2017. URL: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/Europeana%20Content%20Strategy.pdf (дата звернення: 17.10.2019).

545. Evenstein Sigalov S., Nachmias R. Wikipedia as a platform for impactful learning: A new course model in higher education *Education and Information Technologies.* 2017. Vol. 22. P. 2959. https://doi.org/10.1007/s10639-016-9564-z (дата звернення: 9.12.2018).

546. Grant R. M. Toward a knowledge-based theory of the firm. *Strategic Management Journal*. 1996. Vol. 17, № SUPPL. WINTER. P. 109–122.

547. GRAVITATE. Retrieved from: http://gravitate-project.eu/. Last Accessed: 14.05.2020.

548. Guidelines for digitization projects for collections and holdings in the public domain, particularly those held by libraries and archives. IFLA ; UNESCO. 2003. URL: http://archive.ifla.org/VII/s19/pubs/digit-guide.pdf (дата звернення: 4.11.2018).

549. Guidelines for National Bibliographies in the Electronic Age. IFLA. 2008. URL: https://archive.ifla.org/VII/s12/guidelines-national-bibliographies-electronic-age.pdf (дата звернення: 2.10.2019).

550. Hyvönen E. Publishing and Using Cultural Heritage Linked Data on the Semantic WebPublishing and Using. *Synthesis lectures on the semantic web:*

theory and technology. 2012. № 3, P. 1-145. URL: https://seco.cs.aalto.fi /publications/2012/hyvonen-ch-book-2012.pdf (дата звернення: 7.08.2019).

551. IASA cataloguing rules : a manual for description of sound recordings and related audiovisual media. *International Association of Sound and Audiovisual Archives (IASA)*. 1998. URL: http://www.iasa–web.org/icat/ (дата звернення: 16.10.2019).

552. ICA Strategic Direction 2008-2018. *Международный совет архивов.* URL: http://www.ica.org/3667/reference-documents/ica-strategic-direction-2008 (дата звернення: 3.11.2018).

553. INCEPTION. Retrieved from: https://www.inception-project.eu/en. Last Accessed: 14.05.2020.

554. International Data Corporation (IDC). URL: https://www.idc.com/ (дата звернення: 7.02.2017).

555. International Internet Preservation Consortium. URL: http://netpreserve.org/ (дата звернення: 17.10.2019).

556. ISAAR (CPF). Международный стандарт по созданию архивных авторитетных записей для организаций, лиц и семей : принят Комитетом по стандартам описания, Канберра, Австралия, 27–30 окт. 2003 г. 2–е изд. Санкт-Петербург : ФГБУ «Президентская библиотека имени Б. Н. Ельцина», 2011. 247 с. (Стандарты ICA).

557. ISAD (G). Загальний міжнародний стандарт архівного описування : схвалено комітетом з дескриптивних стандартів, Стокгольм, Швеція, 19–22 верес. 1999 р. 2–е вид. Київ, 2001. 48 с.

558. Johansson S. Who has the power over cultural heritage? A case study of digitization selection criteria used at Kungl. Biblioteket : Master’s thesis Swedish school of library and information science. 2014. 70 p. URL: http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1310166/FULLTEXT01.pdf (дата звернення: 17.04.2018).

559. Kiourt C., Koutsoudis A., Pavlidis G. Dynamus: A fully dynamic 3D virtual museum framework. *Journal of Cultural Heritage*. 2016. Vol. 22, November–December. P. 984–991.

560. Korzh R., Peleshchyshyn A., Fedushko S., Syerov Y. Protection of University Information Image from Focused Aggressive Actions. *Advances in Intelligent Systems and Computing.* 2017. Vol. 543. P. 104–110.

561. Korzh R., Peleshchyshyn A., Syerov Y., Fedushko S. University's Information Image as a Result of University Web Communities' Activities. *Advances in Intelligent Systems and Computing*. 2017. Vol. 512. P. 115–127.

562. Korzh R., Peleshchyshyn A., Syerov Y., Fedushko S. The cataloging of virtual communities of education thematic. *Webology.* 2014. Vol. 11(1), Article 117. URL: http://www.webology.org/2014/v11n1/a117.pdf (дата звернення: 4.06.2018).

563. Korzh R., Peleshchyshyn A., Trach O. Determination of the Set of Virtual Communities Indicators for Higher Education Institutions (HEI). *Сучасні проблеми радіоелектроніки, телекомунікацій, комп'ютерної інженерії :* матеріали XII Міжнар. конф., присвяч. 170-річчю заснування Нац. ун-ту «Львівська політехніка», Львів, 25.02–01.03 2014 р. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2014. С. 357–360.

564. Lambert R., Butler N. The future of European universities: Renaissance or decay? London : Centre for European Reform. 2006. 65 p.

565. Magnusson J. Examining Higher Education and Citizenship in a Global Context of Neoliberal Restructuring. *Canadian Ethnic Studies Journal*. 2000. № 32 (1). P. 72–88.

566. Managing the Digitisation of Library, Archive and Museum Materials. *The Collection Links.* URL: http://www.collectionslink.org.uk /index.cfm?ct=assets.assetDisplay/title (дата звернення: 7.05.2018).

567. Markovets O. Background modeling the processing of electronic applications in the university. *Proceedings of the XIIth International Conference*

«Modern Problems of Radio Engineering, Telecommunications and Computer Science» (TCSET'2014). Lviv. 2014. P. 393.

568. Markovets O., Dumanskyi N. The structure of the system of processing citizens' appeals. *Econtechmod*. 2017. Vol. 6, № 2. P. 33–38.

569. Memory of the World in the Digital Age: digitization and preservation. 2012. URL: http://www.ifap.ru/pr/2013/n130117b.pdf (дата звернення: 22.07.2019).

570. Myna Zh., Bilushchak T., Melnyk R. Exhibition and exposition activity using advanced information and advertising tools as a powerful way to popularize cultural values of the state. *Problem space of modern society: philosophical-communicative and pedagogical interpretations* : collective monograph. Part I. Warsaw : BMT Erida Sp. z o.o, 2019. P. 602–618.

571. MINERVA PLUS : website. URL: http://www.minervaplus.ru (дата звернення: 19.10.2017).

572. Moore R. Towards a Theory of Digital Preservation. *The International Journal of Digital Curation*. 2008. № 3(1). P. 63–75. Doi: https://doi.org/10.2218/ijdc.v3i1.42 (дата звернення: 17.10.2018).

573. Nacionalni projekt «Hrvatska kulturna baština». Smjernice za odabir građe zadigitalizaciju. Zagreb, 2007. URL: http://www.kultura.hr/hr/content /download/596/7925/file/smjernice_odabir.pdf (дата звернення: 19.01.2017).

574. Novotný M., Lacko J., Samuelčík M. Applications of Multi-touch Augmented Reality System in Education and Presentation of Virtual Heritage. *Procedia Computer Science*. 2013. Vol. 25. P. 231–235.

575. Ooghe B., Dries M. Analysing Selection for Digitisation: Current Practices and Common Incentives. *D-Lib Magazine*. 2009. Vol. 15, № 9/10. URL: http://www.dlib.org/dlib/september09/ooghe/09ooghe.html (дата звернення: 9.03.2018).

576. Peleshchyshyn A., Vovk N. The problem's formation of the entire informational environment at the long existed universities. *12th International*

Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT). Lviv, 2017. P. 139–142.

577. Peleshchyshyn A., Korzh R. Basic features and a model of university units: University as a subject of information activity. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2015. Vol. 2, № 2. P. 27–34.

578. Petras V. Europeana – a Search Engine for Digitised Cultural Heritage Material. *Datenbank-Spektrum*. 2017. P. 1–6.

579. Pifer M. J,. Baker V. L., Lunsford L. G. Culture, Colleagues, and Leadership: The Academic Department as a Location of Faculty Experiences in Liberal Arts Colleges. *The Review of Higher Education*. 2019. Vol. 42(2), P.537–564. Doi: https://doi.org/10.1353/rhe.2019.0006.

580. Plan for Digitizing Archival Materials for Public Access 2007–2016. *NARA* : website. URL: http://www.archives.gov/comment/nara-digitizing-plan.pdf (дата звернення: 14.11.2018).

581. Preserving the Past to Protect the Future. *NARA* : website. URL: http://www.archives.gov/about/plans-reports/strategic-plan/ (дата звернення: 7.12.2019).

582. Rahaman H., Tan B.-K. Interpreting digital heritage: A conceptual model with end-users' perspective. *International Journal of Architectural Computing*. 2011. URL: http://scholarbank.nus.edu.sg/handle/10635/45484 (дата звернення: 9.10.2019).

583. Rahoo L. A., Baladi Z. H., Arshad S., Nagar M.A.K., Rustamani S., Use of Web 2.0 Tools for Marketing and Promotion of Library Services in Higher Education Institutes of Sindh. *IEEE 5th International Conference on Engineering Technologies and Applied Sciences, ICETAS 2018*, Bangkok, Thailand 22–23 November 2018. URL: http://toc.proceedings.com/47474webtoc.pdf .(дата звернення: 26.01.2019).

584. Recommendation the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation. *European Commission. Official journal of the*

European Union. 2011. URL: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:283:0039:0045:EN:PDF (дата звернення: 23.10.2017).

585. Recommendations on Digitisation : Collection Links. URL: http://www.collectionslink.org.uk/index.cfm?ct=assets.assetDisplay/title (дата звернення: 21.08.2019).

586. Sauer C. Agricultural Origins and Dispersals. New York : American Geographical Society, 1952. 110 p.

587. Shen Y. Digital Library Systems in Intelligent Infrastructure for Human-Centered Communities: A Qualitative Research. *Proceedings of the ACM/IEEE Joint Conference on Digital Libraries*. 2018. P. 381.

588. Shevchenko E., Sprinsyan V. & Prokopovich L.The atricalization as a way of expanding the communicative space of fashion shows. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.* 2018. № 4. С. 332–336.

589. Shevchenko E. The social media as an information distribution channel for libraries. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Science.* 2017. V (24), is. 146. P. 60–63.

590. Skamantzari M., Georgopoulos A. 3D visualization for virtual museum development. *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences,* XXIII ISPRS Congress, 12–19 July 2016, Prague, Czech Republic. 2016. Vol. XLI-B5. P. 961–968. URL: https://www.int-arch-photogramm-remote-sens-spatial-inf-sci.net/XLI-B5/961/2016/ (дата звернення: 15.06.2018).

591. Stohl C. Networks of Terror: Theoretical Assumptions and Pragmatic Consequences. *Communication Theory*. 2007. Vol. 17, Iss. (2). P. 93–124.

592. Sustainable Economics for a Digital Planet: Ensuring Long-Term Access to Digital Information. Final Report of the Blue Ribbon Task Force on Sustainable Digital Preservation and Acces. 2010. URL: http://brtf.sdsc.edu/biblio/BRTF_Final_Report.pdf (дата звернення: 13.03.2017).

593. Tan B.-K, Rahaman H. Virtual Heritage: Reality and Criticism. *Joining Languages, Cultures and Visions : CAAD Features. 2009 : proceedings of the 13th International CAAD Futures Conference*. URL: https://www.academia.edu/296255/VIRTUAL_HERITAGE_REALITY_AND_CRITICISM (дата звернення: 02.11.2019).

594. Taylor J., Gibson L. K. Digitisation, digital interaction and social media : embedded barriers to democratic heritage. URL: http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=121998828&site=ehost-live (дата звернення: 14.03.2018).

595. Terras M. Digital Images for the Information Professional. Burlington, VT : Ashgate, 2008. 245 p.

596. The Cost of Digitising Europe's Cultural Heritage. *Collection Links*. URL: http://www.collectionslink.org.uk/index.cfm?ct=assets.assetDisplay/title (дата звернення: 28.10.2019).

597. The Long-term Preservation of Authentic Electronic Records : Findings of the InterPARES Project. 2002. URL:http://www.interpares.org/book (дата звернення: 27.04.2018).

598. The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation : International conference on permanent access to digital documentary heritage, 26 to 28 September 2012, Toronto, Canada. URL: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/mow_vancouver_programme_en.pdf (дата звернення: 7.11.2018).

599. The UNESCO/PERSIST Guidelines for the selection of digital heritagefor long-term preservation. *UNESCO*. 2016. URL: https://unescopersist.files.wordpress.com/2017/02/persist-content-guidelines_en. pdf (дата звернення: 22.09.2019).

600. Time Machine. Retrieved from: https://www.timemachine.eu/about-us/. Last Accessed: 14.05.2020.

601. Virtual Multimodal Muuseum. Retrieved from: https://www.vi-mm.eu/. Last Accessed: 14.05.2020.

602. Vus V., Albota S., Dobrovolska V. The Analysis of Online Communities as Platforms for Informational Influences. *Journal of Scientific and Engineering Research*, 2019. 6 (2), pp. 72–78. URI: http://ena.lp.edu.ua:8080/xmlui/handle /ntb/44774?locale-attribute=pl URI: http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/44774

603. What is Intangible Cultural Heritage? *UNESCO*. URL: https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003 (дата звернення: 17.10.2018).

604. World Digital Library : website. URL: http://www.wdl.org/ru/about / (дата звернення: 1.08.2019).

605. Zorich D. M., Waibel G., Erway R. Beyond the Silos of the LAMs: Collaboration among libraries, archives and museums. Dublin, Ohio : OCLC Research, 2008. 59 p. URL: https://www.oclc.org/content/dam /research/publications/library/2008/2008-05.pdf (дата звернення: 21.05.2018).

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію основних положень дисертаційної роботи

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Добровольська В. В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні: монографія / Вікторія Добровольська. – Київ : НАКККіМ, 2020. – 352 с. : ISBN 978-966-452-305-6.

Рец.: Кунанець Н. Документознавчі засади розвитку соціокомунікаційного простору культури України. Рец. на кн.: Добровольська В. В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні : монографія. Київ : НАКККіМ, 2020. 352 с. / Н. Кунанець // Бібліотечний вісник. – 2020. – № 5. – С. 52-53. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2020_5_10

Рец.: Анісімова О. М. Наукові обрії документаційного забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні (рецензія на монографію «Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в україні» В. В. Добровольської) / О. М. Анісімова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2020. – № 2. – С. 68–70. – Режим доступу: https://nakkkim.edu.ua/images/vidannya/BDI/Bibliotekoznavstvo_2_2020.pdf

2. Добровольська В. В. Державна політика в галузі культури України: стан та розвиток системи управління документацією : монографія / Вікторія Добровольська ; М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – Київ : НАКККіМ, 2017. – 233 с. ISBN 978-966-452-254-7.

Статті, опубліковані в наукових фахових виданнях України:

3. Добровольська В. В. Перспективні напрями розвитку керування документацією в органах управління культурою / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2013. – № 1. – С. 39–44.

4. Добровольська В. В. Моделювання системи керування документацією / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2013. – № 2. – С. 8–13.

5. Добровольська В. В. Теоретико-методологічні засади дослідження комунікаційного середовища документознавства / В. В. Добровольська // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 1. – С. 26–31.

6. Добровольська В. В. Комунікаційний підхід до вдосконалення системи керування документацією / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 1. – С. 88–91.

7. Добровольська В. В. Теоретико-методологічний аналіз системи управління документацією / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 2. – С. 65–70.

8. Добровольська В. В. Сучасні зміни культурної політики в Україні та розвиток інформаційно-комунікаційного простору культури і управління документацією / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2017. – № 2. – С. 74–80.

9. Добровольська В. В. Документаційне забезпечення національної політики в галузі розвитку культурного простору України / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2017. – № 3. – С. 74–80.

10. Добровольська В. В. Нормативно-правове забезпечення діяльності органів управління культурою у сфері розвитку культурного простору України / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 1. – С. 104–115.

11. Добровольська В. В. Міжнародні стандарти у створенні цифрового фонду документації культурної спадщини / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 2. – С. 86–94.

12. Добровольська В. В. Інформаційно-документаційне забезпечення установ галузі культури в Україні / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 3. – С. 30–37.

13. Добровольська В. В. Особливості інформаційних технологій в бібліотечній справі / А. М. Пелещишин, В. В. Добровольська, О. Р. Трач, О. Ю. Тимовчак-Максимець // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 4. – С. 14–21.

Здобувачу належать загальна постановка проблеми та аналіз використання інформаційних технологій у бібліотечній справі.

14. Добровольська В. В. Науковий журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» у професійному комунікаційному просторі / С. Х. Литвин , В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2019. – № 1. – С. 16–26.

Здобувачу належить основна теоретична частина та матеріали присвячені аналізу тематичної складової публікацій.

15. Добровольська В. В. Документаційне забезпечення управління галузі культури в аспекті теорії документальних комунікацій / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2019. – № 2. – С. 68–77.

16. Dobrovolska V. Theoretical framework for study of socio-communication space of culture / Viktoriya Dobrovolska // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2019. – № 4. – С. 117–123.

17. Добровольська В. В. Теоретико-методологічні засади дослідження соціокомунікаційного простору культури / В. В. Добровольська // Бібліотечний вісник. – 2019. – №6. – С. 10–17.

18. Добровольська В. В. Модельний підхід у дослідженні соціокомунікаційного простору культури / В. В. Добровольська // Наукові

праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2019. – Вип. 55. – С. 191–203.

19. Добровольська В. В. Електронна бібліотека «Україніка» – унікальний інтегрований ресурс цифрової документальної спадщини / В. В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2020. – № 1. – С. 79 –87.

Статті у фахових виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз, та у виданнях іноземних держав:

20. Dobrovolska V. «The Analysis of Online Communities as Platforms for Informational Influences» / V. Vus, S. Albota, V. Dobrovolska // Journal of Scientific and Engineering Research. – 2019. № 6 (2). – pp. 72–78. URI: http://ena.lp.edu.ua:8080/xmlui/handle/ntb/44774?locale-attribute=plURI: http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/44774

Здобувачу належать матеріали, присвячені класифікації Інтернет-спільнот, які ґрунтуються на відмінностях між технічними характеристиками, структурною організацією, інтерфейсом та темами інтернет-спільнот.

21. Dobrovolska V. Cultural Institution Information Pattern Formation within Social Media Communities / Andriy Peleshchyshyn, Vitaliy Yakovyna, Viktoriya Dobrovolska // Proceedings of the 1st International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN-2019), Lviv, Ukraine, May 16-17, 2019, Pp. 42-53. – URL: http://ceur-ws.org/Vol-2392/ URL: http://ceur-ws.org/Vol-2392/paper4.pdf *(Scopus)*

Здобувачу належить схема управління комунікаційними процесами для культурних Інституцій із спільнотами соціальних медіа.

22. Добровольська В. В. Періодичні видання української діаспори 1920 – 1930-х років як джерело дослідження життя і діяльності Симона Петлюри / С. Х. Литвин, В. В. Добровольська // Сторінки історії. – 2019. – № 49. – С. 30–42. DOI: https://doi.org/10.20535/2307-5244.49.2019.189541 URL: http://historypages.kpi.ua/article/view/189541 *(Web of Science)*

Здобувачу належать матеріали, присвячені дослідженню періодичних видань

23. Dobrovolska V. Preservation of the digital cultural heritage: basic problems, tasks, principles of selection / Viktoriya Dobrovolska // Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal. – 2019. – №03 (23). – Available at: https://sp-sciences.io.ua/s2663927/dobrovolska_viktoriya_2019_._preservation_of_the_digital_cultural_heritage_basic_problems_tasks_principles_of_selection._social_and_human_sciences._polish-ukrainian_scientific_journal_ 03_23 (accessed 22 December 2019).

24. Dobrovolska V. Review of Definition «Consumer Experience» and its Qualities / Oksana Tymovchak-Maksymets, Mykhailo Klymash, Viktoriya Dobrovolska, Kateryna Molodetska, Oleksandr Markovets // Proceedings of the 2nd International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN-2020), Lviv, Ukraine, May 21, 2020, Pp. 318–331. – URL: http://ceur-ws.org/Vol-2616/paper27.pdf *(Scopus)*

Здобувачу належать матеріали публікації, що присвячено аналізу поняття «споживацький досвід», а також результати та висновки аналізу форм документування споживацького досвіду у веб-середовищі.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

25. Добровольська В. В. Концептуальні засади проекту інтегрованого науково-освітнього ресурсу українського документознавства / В. В. Добровольська, О. Г. Кириленко // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (Донецьк, 3–5 квіт. 2013 р.). – Донецьк : Юго-Восток, 2013. – С. 12–13.

26. Добровольська В. В. Структура і зміст навчальної дисципліни «Керування документацією» / В. В. Добровольська // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (Донецьк, 3–5 квіт. 2013 р.). – Донецьк : Юго-Восток, 2013. – С. 90.

27. Добровольська В. В. До питання історіографії теорії керування документацією / В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-

комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 12–14 верес. 2013 р.). – Одеса : Друк, 2013. – С. 95–96.

28. Добровольська В. В. Теоретичні передумови дослідження комунікаційного середовища документознавства / В. В. Добровольська // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., (Донецьк, 2–4 квіт. 2014 р.). – Донецьк : Юго-Восток, 2014. – С. 13–15.

29. Добровольська В. В. Комунікаційне середовище документознавства в контексті спеціалізацій підготовки фахівців / В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 11–13 верес. 2014 р.). – Одеса : Друк, 2014. – С. 53–57.

30. Добровольська В. В. Комунікаційне середовище документознавства: структура та тенденції розвитку / В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 10–12 верес. 2015 р.). – Одеса : Друк, 2015. – С. 75–77.

31. Добровольська В. В. Комунікаційні потреби менеджерів в системі управління сферою культури / В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 8-9 верес. 2016 р.). – Одеса : Друк, 2016. – С. 152–155.

32. Добровольська В. В. Реалізація комунікаційного підходу в дослідженні документних систем / В. В. Добровольська // Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовт. 2016 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. б-к та інформ. центрів – членів МААН. – К., 2016. – 640 с., 2016. – С. 30–33.

33. Добровольська В. В. Актуальні питання бібліотекознавства, документознавства на сторінках фахового часопису «Бібліотекознавство.

Документознавство. Інформологія» (2015–2016 роки) / В. В. Добровольська // Інформація, комунікація, суспільство 2017: Матеріали 6-ї Міжнародної наукової конференції ICS-2017 [електронний ресурс]. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. – С. 315–316.

34. Добровольська В. В. Особливості організації документування в установах галузі культури / В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів X Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 14-15 верес. 2017 р.). – Одеса : Друк, 2017. – С. 37–39.

35. Добровольська В. В. Інформаційно-комунікаційна взаємодія в галузі культури: документальне забезпечення / В. В. Добровольська // Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек : матеріали Міжнародної наукової конференції, Київ, 3–5 жовтня 2017 р. – Електрон. дані. – 2017. – Режим доступу: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1201. – Назва з титул. екрана. – Опис засн. на версії, датов.: 26.10.2018.

36. Добровольська В. В. Культурна політика в умовах мережевого простору і цифрових технологій: документознавчий аспект / В. В. Добровольська // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матер. міжнар. наук. конф. (23–24 листопада 2017 р.). / Харків. держ. акад. культури ; відп. за вип. Н. М. Кушнаренко. – Харків : ХДАК, 2017. – С. 213–215.

37. Добровольська В. В. Документаційне забезпечення культури в умовах сучасної трансформації державної політики / В. В. Добровольська // Інформація, комунікація, суспільство 2018: матеріали 7-ї Міжнар. наук. конф. ІКС-2017, 17–19 трав., 2018, Україна, Чинадієво. – Електрон. дані. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – С. 234–235.

38. Добровольська В. В. Документаційне забезпечення основних напрямів стратегії розвитку культури в Україні / В. В. Добровольська //

Інформація та соціум: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 08 червня, 2018 р.) – Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. – С. 70–72.

39. Добровольська В. В. Конвергенція документно-комунікаційних систем суспільства / О. Г. Кириленко, О. М. Збанацька, В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів XI Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 12–14 верес. 2018 р.). – Одеса : Друк, 2018. – С. 40–42.

40. Добровольська В. В. Науковий журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» в системі професійних комунікацій / В. В. Добровольська // Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 22 листопада, 2018 р.) – Полтава : Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, 2018. – С. 70–74.

41. Добровольська В. В. Бібліографічна реконструкція журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» / В. В. Добровольська, О. М. Збанацька // Інформація, комунікація, суспільство – 2019: матеріали 8-ї Міжнар. наук. конф. ІКС-2019, 16-18 трав., 2019, Україна, Чинадієво. – Електрон. дані. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – С. 208–209.

42. Добровольська В. В. До питання створення проекту електронної бібліотеки «Культура України» / В. В. Добровольська // Міжкультурна взаємодія та комунікація: традиції, сучасність, перспективи : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Канів, 14–15 травня 2019 р.) / відп.ред. Тихомир В.П. – Канів : Родень, 2019 – С. 133–135.

43. Добровольська В. В. Інформаційна діяльність закладів культури в спільнотах соціальних мереж / В. В. Добровольська // Інформаційна діяльність, Документознавство, Бібліотекознавство: історія, сучасність, перспективи: зб. матеріалів V Всеукраїнської наук.-практ. конф. аспірантів та студентів, (Київ, 23–24 травня. 2019 р.). – НАКККіМ, 2019. – С. 21–24.

44. Добровольська В. В. Електронна бібліотека «Культура України» в системі електронних ресурсів бібліотеки / О. М. Збанацька, В. В. Добровольська // Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство: матеріали міжнародного симпозіуму, 6 червня 2019 р. М-во куль. України; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистець. Київ : НАКККіМ, 2019 – С. 360–361.

45. Добровольська В. В. Проблеми розвитку бібліотечних інформаційно-пошукових систем та каталогознавства на сторінках часопису «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» / В. В. Добровольська // Бібліотека і книга в контексті часу : зб. матеріалів XII Всеукр. наук.-практ. конф. Тема року: «Бібліотечні фонди: актуальні питання управління». – Київ, 2019. – С. 96–98.

46. Добровольська В. В. Інформаційна діяльність, документознавство, бібліотекознавство: історія, сучасність, перспективи»: студентська науково-практична конференція (п’ять років на науковому майданчику) / О. М. Збанацька, В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 11–13 верес. 2019 р.). – Одеса : Друк, 2019. – С. 40–42.

47. Добровольська В. В. Формування Зведеного каталогу оцифрованих видань публічних бібліотек України / В. В. Добровольська, О. М. Збанацька // Інформація, комунікація, суспільство – 2020: матеріали 9-ї Міжнар. наук. конф. ІКС-2020, 21–23 трав., 2020, Україна, Львів. – Електрон. дані. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2020. С. 208–209.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

48. Добровольська В. В. Керування документацією: теоретико-методологічні засади дослідження / В. В. Добровольська // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. пр. – 2013. – № 7. – С.132–141.

49. Добровольська В. В. Вікіпедія як інструмент документування явищ соціально-культурної сфери / В. В. Добровольська, А. М. Пелещишин // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2018. – № 3. – С. 82–87. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2018.147227 URL: http://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/147227

Здобувачу належить основна теоретична частина і матеріали, присвячені аналізу Вікіпедії як ключової глобальної інформаційної служби документації соціальних та культурних процесів в Україні та світі.

50. Добровольська В. В. Фактор соціальних мереж у завданнях захисту суспільного інформаційного образу закладів культури / В. В. Добровольська, А. М. Пелещишин, А. А. Вус // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2018. – № 4. – С. 132–137. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2018.153007 URL: http://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/153007

Здобувачу належить основна теоретична частина і матеріали, присвячені аналізу основних підходів до захисту суспільного інформаційного образу закладів культури

51. Добровольська В. В. Особливості створення довідкового консолідованого інформаційного ресурсу / А. М. Пелещишин, В. В. Добровольська, О. Ю. Тимовчак-Максимець // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2019. – № 1. – С. 123–129.

Здобувачу належить основна теоретична частина і матеріали, присвячені аналізу принципів пошуку, консолідації та впорядкування довідкової інформації для консолідованого ресурсу

52. Dobrovolska V. Information research resources of the historical and cultural sphere on the internet / V. Dobrovolska, Zh. Myna, T. Bilushchak // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2019. – № 2. – С. 350–355.

Здобувачу належить результати та висновки присвячені аналізу інформаційних ресурсів історико-культурної сфери в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет.

Відомості про апробацію основних положень дисертаційної роботи:

Міжнародні науково-практичні конференції

– Документ, мова, соціум: теорія та практика, I (Київ, 11–12 квітня 2013 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття, VI (Одеса, 12–14 верес. 2013 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері, III (Донецьк, 3–5 квітня 2013 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері, III (Донецьк, 3–5 квітня 2013 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді у співавторстві з О. Г. Кириленко);

– Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері, IV (Донецьк, 2–4 квітня 2014 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття, VII (Одеса, 11–13 вересня 2014 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття, VIII (Одеса, 10–12 вересня 2015 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору (Київ, 4–6 жовтня 2016 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття, IX (Одеса, 8–9 вересня 2016 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Архіви в сучасному світі: виклики та завдання» (Київ, 7–8 грудня 2017 – очна участь, виступ із доповіддю);

– Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек (Київ, 3–5 жовтня 2017 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття, X (Одеса, 14–15 вересня 2017 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Інформація, комунікація, суспільство 2017, 6 (Славське, 18–20 травня, 2017 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку. (Харків, 23–24 листопада 2017 – заочна участь, текст доповіді);

– Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору (Київ, 6–8 листопада 2018 – очна участь, виступ із доповіддю;

– Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття, XI (Одеса, 12–14 вересня 2018 – очна участь, співдоповідь з О. Г. Кириленко та О. М. Збанацькою, текст доповіді у співавторстві з О. Г. Кириленко та О. М. Збанацькою);

– Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі (Київ, 16–18 травня 2019 – очна участь, виступ із доповіддю);

– Інформація, комунікація, суспільство 2018, 7 (Чинадієво, 17–19 травня 2018 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Інформація та соціум (Вінниця, 08 червня 2018 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації (Полтава, 22 листопада, 2018 – заочна участь, текст доповіді);

– Інформація, комунікація, суспільство – 2019 (Чинадієво, 16–18 травня, 2019 – заочна участь, текст доповіді);

– Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство (Київ, 6 червня 2019 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття (Одеса, 11–13 вересня 2019 – очна участь, співдоповідь з О. М. Збанацькою, текст доповіді у співавторстві з О. М. Збанацькою);

– Інформація, комунікація, суспільство – 2020 (Львів, 21–23 травня, 2020 – заочна участь, текст доповіді);

всеукраїнські конференції

– Міжкультурна взаємодія та комунікація: традиції, сучасність, перспективи (Канів, 14–15 травня 2019 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Бібліотека і книга в контексті часу, XI (Київ, 21–22 травня 2019 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– Інформаційна діяльність, Документознавство, Бібліотекознавство: історія, сучасність, перспективи (Київ, 23–24 травня 2019 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

науково-практичні та науково-теоретичні семінари, круглі столи

– Термінологія документознавства та суміжних галузей знань, 7 (Київ, 31 травня 2013 – очна участь, виступ із доповіддю, текст доповіді);

– 15 років на дискусійному майданчику з соціальних комунікацій, інформаційної, бібліотечної та архівної справи (Київ, 24 квітня 2019 – очна участь, виступ із доповіддю);

– International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN-2019) [Міжнародний семінар з питань контролю, оптимізації та аналітичної обробки соціальних мереж (COAPSN-2019)], (Львів, 16–17 травня 2019 – заочна участь, текст доповіді у співавторстві з А. Пелещишин, В. Яковина).

– International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN-2020) [Міжнародний семінар з питань контролю, оптимізації та аналітичної обробки соціальних мереж (COAPSN-2020)], (Львів, 21 травня 2020 – заочна участь, текст доповіді у співавторстві з О. Тимовчак-Максимець, М. Клімаш, К. Молодецькою, О. Марковцем).

бібліотекознавчі студії

– Бібліотекознавчі студії, присвячені пам’яті професора Михайла Семеновича Слободяника (Київ, 9 грудня 2015 – очна участь, виступ із доповіддю);

– Бібліотекознавчі студії, присвячені пам’яті професора Михайла Семеновича Слободяника (Київ, 15 грудня 2016 – очна участь, виступ із доповіддю);

– Бібліотекознавчі студії, присвячені пам’яті професора Михайла Семеновича Слободяника (Київ, 14 грудня 2017 – очна участь, виступ із доповіддю);

– Бібліотекознавчі студії, присвячені пам’яті професора Михайла Семеновича Слободяника (Київ, 14 грудня 2018 – очна участь, виступ із доповіддю);

– Бібліотекознавчі студії, присвячені пам’яті професора Михайла Семеновича Слободяника (Київ, 13 грудня 2019 – очна участь, виступ із доповіддю).

ДОДАТОК Б

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Ректор Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв,
доктор філософії, професор

_____ В.Г. Чернець

АКТ
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
докторанта кафедри культурології та інформаційних комунікацій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Добровольської Вікторії Василівни
«Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури України
в епоху цифрового суспільства»

Основні наукові висновки, положення та результати докторської дисертації Добровольської В.В. реалізовано в:

- програмі, методиці та звіті про науково-дослідну роботу Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури» (державний реєстраційний номер 0115U001572);
- підготовці навчально-методичної документації та викладанні авторських дисциплін: «Комунікаційне середовище документознавства», «Управління документацією» для бакалаврів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (2012-2020рр.), «Цифрова культурна спадщина» для аспірантів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (2019-2020рр.);
- систематичній публікації статей у наукових фахових виданнях академії: «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» у 2013 р. (№№1,2), 2014 р. (№№1,2), 2017 р. (№№2,3), 2018 р. (№№1,2,3,4), 2019 р. (№№1,2,4) 2020 р. (№1); «Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв» у 2018 р. (№3,4), у 2019 р. (1,2,3);

· підготовка студентів та аспірантів до участі у I, II, III, IV Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Інформаційна діяльність. Документознавство. Бібліотекознавство: історія, сучасність, перспективи» (2016-2019 рр.);

– доповідях, виголошених на бібліотекознавчих студіях присвячених пам'яті професора Михайла Семеновича Слободяника, що проводилися за участі Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

· роботі у складі редколегії (відповідальний секретар журналу) та підготовці наукового фахового журналу «Бібліотекознавство. Документознавстов. Інформологія»: у 2013 (№№ 2,3), у 2014 (№№1,2,3,4), у 2015 р. (№№1,2,3,4), у 2016 р. (№№1,2,3,4), 2017 р. (№№1,2,3,4), 2018 р. (№№1,2,3,4), 2019 р. (№№1,2,3,4), 2020 (№1);

– роботі у складі науково-методичної ради Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (2018, 2019, 2020 рр.);

– проведенні круглого столу присвяченому 15 річчю наукового фахового видання «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія».

· підготовці та укладанні науково-допоміжного покажчика «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія = Library Science. Record Studies. Informology» у співавторстві (2019р.).

Директор Інституту практичної культурології
та арт-менеджменту НАКККіМ
кандидат педагогічних наук, доцент Степан ДИЧКОВСЬКИЙ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ КАДРІВ ТА ДОКУМЕНТОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
Семенко Т.Т.

Завідувач кафедри
культурології та інформаційних
комунікацій НАКККіМ
доктор культурології, професор Поліна ГЕРЧАНІВСЬКА

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
П. Герчанівської
НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ КАДРІВ ТА ДОКУМЕНТОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
Семенко Т.Т.